

ISSN 2076-1333 (Print)
ISSN 2312-1130 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ВИПУСК 39

Заснований 2005 року

Харків
2025

Засновник і видавець
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Міністерства освіти і науки України

Наукове фахове видання України категорії «Б» в галузях наук:
10 Природничі науки за спеціальностями 103 Науки про Землю, 106 Географія.
Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.

Засновано у 2005 році
Періодичність виходу – 2 рази на рік

УДК 911.3

Міжрегіональний збірник наукових праць «Часопис соціально-економічної географії» розглядає сучасні проблеми суспільства, що вирішуються економічною та соціальною географією, і відображає результати новітніх досліджень у цій галузі. У збірнику розкриваються питання теорії та практичного застосування досліджень соціально-економічної географії в різних регіонах України та у світі. Для викладачів закладів вищої освіти, науковців і фахівців у цій галузі.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, *категорія «Б»*, за спеціальностями 103 *Науки про Землю* та 106 *Географія* (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019 р.).

Журнал зареєстрований у міжнародних наукометричних базах *DOAJ*, *Ulrich's Periodicals Directory*, *Google Scholar*, *ERIH PLUS*, *InfoBase Index*.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 30 від 24.11.2025 р.)

Редакційна колегія: *Нємець Л.М.* – д. геогр. н., професор – голова редакційної колегії (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Барановський М.О.* – д. геогр. н., професор (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя), *Костріков С.В.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Кузишин А.В.* – д. геогр. н., професор (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка), *Мальчикова Д.С.* – д. геогр. н., професор (Херсонський державний університет), *Мезенцев К.В.* – д. геогр. н., професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), *Пересадько В.А.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Сегіда К.Ю.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Кандиба Ю.І.* – к. геогр. н., доцент, технічний секретар (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна).

Міжнародна редакційна рада: *Елізбараішвілі Н.* – д. геогр. н., професор (Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі, Грузія); *Конечек В.* – доктор філософії (Остравський університет, Чеська Республіка); *Морар Ч.* – доктор філософії (географічні науки), доцент (Університет Орадя, Румунія); *Субірос Ж.В.* – доктор філософії (географічні науки), професор (Університет Жирони, Іспанія); *Тансканен М.* – доктор філософії (Університет Східної Фінляндії, Фінляндія); *Шахін М.Т.* – доктор філософії (Університет Акденіз, Туреччина).

Адреса редакційної колегії: Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця, факультет геології, географії, рекреації і туризму, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна; тел.: +38(057)707-52-74;
e-mail: chseg@karazin.ua; офіційний веб-сайт: <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo>

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Ідентифікатор медіа у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа: R30-04480 (Рішення № 1538 від 09.05.2024 р. Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Протокол № 15)

ISSN 2076-1333 (Print)
ISSN 2312-1130 (Online)

Ministry of Education and Science of Ukraine
V.N. Karazin Kharkiv National University

Human Geography Journal

ISSUE 39

Founded in 2005

Kharkiv
2025

Founder and Publisher
V.N. Karazin Kharkiv National University
of the Ministry of Education and Science of Ukraine

The journal is professional publication in the field of science:
10 Natural sciences by specialties: 103 Earth Sciences, 106 Geography.
MES Ukraine Order No 1643 of 28/12/2019

Established in 2005
Published 2 times a year

UDC 911.3

Inter-regional journal «Human Geography Journal» is devoted to modern problems of society that could be solved with the methods of social-economic geography. It enlightens the latest studies in this field. There are different questions concerning the theory and practical use of the results of social-economic geography researches in different Ukraine regions and all over the world. It is recommended for high school lectures, scientists and specialists in this subject.

The Journal has been registered by the order of Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of 28.12.2019, and included in the list of scientific specialized editions of Ukraine (*category "B", specialties 103 Geosciences, 106 Geography*).

The journal is registered in the international databases *DOAJ, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, ERIH PLUS, InfoBase Index*.

Approved for publication by the decision of the Academic Council of V.N. Karazin Kharkiv National University (Protocols № 30 of 24.11.2025).

Members of the editorial board: *L. Niemets* – Chairman of the Editorial Board, DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *M. Baranovskyi* – DSc (Geography), Professor, Mykola Gogol Nizhyn State University; *S. Kostrikov* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *A. Kuzyshyn* – DSc (Geography), Professor, Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University; *D. Malchykova* – DSc (Geography), Professor, Kherson State University, *K. Mezentsev* – DSc (Geography), Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University; *V. Peresadko* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *K. Sehida* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *Yu. Kandyba* – Technical Secretary, PhD (Geography), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University.

International members of the editorial board: *N. Elizbarashvili* – Dr., DSc (Geography), Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University (Georgia); *V. Kopeček* – doc. RNDr., PhD, University of Ostrava (Czech Republic); *C. Morar* – PhD (Geography), Assistant Professor, University of Oradea (Romania); *J. Vila Subirós* – PhD (Geography), Professor, University of Girona (Spain); *M. Tanskanen* – PhD, University of Eastern Finland (Finland); *M.T. Şahin* – Dr., PhD, Associate Professor, Akdeniz University (Turkey).

Address of the editorial board: K. Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, Faculty of Geology, Geography, Recreation and Tourism, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine; tel.: +38(057)707-52-74;

e-mail: chseg@karazin.ua; website: <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo>

The authors of the published materials are fully responsible for the selection, accuracy of the facts, proper names, etc.

Articles have been reviewed internally and externally.

Media identifier in the Register of the field of Media Entities: R30-04480 (Decision № 1538 dated May 9, 2024 of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Protocol № 15).

З М І С Т

*Горизонти науки***Юлія Перегуда**

Інноваційні екосистеми та смарт-спеціалізація в європейському досвіді просторового розвитку України 7

Геннадій Балабанов

Сучасні тенденції та перспективи розвитку туризму в Німеччині 17

Pavlo Kobylin, Liudmyla Niemets

Human-geographical features of the agricultural research in the aspect of the EU nature restoration regulation 38

*Наукові повідомлення***Людмила Ключко, Дар'я Венгрин, Ольга Подпротова**

Інтеграція українських вимушених мігрантів в умовах повномасштабної війни: порівняльний аналіз практик ЄС та України 52

Ірина Гаврікова, Катерина Кравченко

Особливості потоків вимушених міграцій українців в статусі тимчасового захисту в країнах ЄС (кейс Румунія) 63

Teodora-Georgiana Mihaila, Oana-Mihaela Stoleriu

Online tourist image on Instagram. Study case: Obcina Mare, Suceava 74

George Pascal

The Lower Prut Floodplain – a geographical space of convergence and cross-border tourism cooperation 87

Вікторія Яворська, Надія Мельник, Андрій Мельник

Вікова диференціація смертності населення України: аналітичне дослідження демографічних показників розвитку 104

Амілла Товт, Еніки Шап, Наталія Олаз

Ставлення населення Закарпаття до релігії та оцінка релігійного туризму 114

Ангела Шуканова, Павло Шуканов, Любов Вішнікіна, Вячеслав Єрмаков, Сергій Сарнавський

Геопросторова організація регіональних ландшафтних парків Полтавської області як об'єктів рекреаційно-туристичної діяльності 124

Кирило Іран

Інвестиційна привабливість Одеської області в контексті відновлення економіки Південного регіону України 133

Олександр Грейц, Юрій Кандиба

Регіональна специфіка розвитку індустрії будівельних матеріалів в Одеській області 142

Костянтин Маляренко

Особливості потенціалу та тенденцій економічного розвитку Краснокутської територіальної громади: суспільно-географічне бачення 150

Kateryna Sehida, Nataliia Husieva, Olha Suptelo, Serhii Batura

Tactical urbanism in wartime (case studies: Kyiv, Lviv, Kharkiv) 161

Правила оформлення та подання статей 173

CONTENTS

Science Skylines

Yuliya Pereguda

Innovative ecosystems and smart specialization in the European experience of spatial development of Ukraine 7

Gennadiy Balabanov

Current trends and prospects of tourism development in Germany 17

Pavlo Kobylin, Liudmyla Niemets

Human-geographical features of the agricultural research in the aspect of the EU nature restoration regulation 38

Research Reports

Liudmyla Kliuchko, Daria Venhryn, Olha Podpriatova

Integration of forced Ukrainian migrants under conditions of full-scale war: a comparative analysis of EU and Ukrainian practices 52

Iryna Gavrikova, Kateryna Kravchenko

Features of forced migration flows of ukrainians under temporary protection in the European Union: the case of Romania 63

Teodora-Georgiana Mihaila, Oana-Mihaela Stoleriu

Online tourist image on Instagram. Study case: Obcina Mare, Suceava 74

George Pascal

The Lower Prut Floodplain – a geographical space of convergence and cross-border tourism cooperation 87

Viktoriia Yavorska, Nadiia Melnyk, Andrii Melnyk

Age-specific mortality in Ukraine: an analytical examination of demographic development indicators ... 104

Attila Toth, Eniko Sass, Natalia Olah

The attitude of the Transcarpathian population toward religion and the perception of religious tourism ... 114

Anzhela Shukanova, Pavlo Shukanov, Liubov Vishnikina, Vyacheslav Yermakov, Serhii Sarnavskiy

Geospatial organization of regional landscape parks of Poltava region as objects of recreational and tourist activities 124

Kyrylo Iran

Investment attractiveness of the Odesa region in the context of economic recovery of the Southern region of Ukraine 133

Oleksandr Hreits, Yuriy Kandyba

Regional specificity of the development of the building materials industry in Odesa region 142

Kostiantyn Maliarenko

Specificities of potential and trends of economic development of Krasnokutsk territorial community: a human-geographical vision 150

Kateryna Sehida, Nataliia Husieva, Olha Suptelo, Serhii Batura

Tactical urbanism in wartime (case studies: Kyiv, Lviv, Kharkiv) 161

Submission Requirements and Conditions of Paper Acceptance 173

<https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-01>
УДК 338.45:332.122

Надійшла 01 жовтня 2025 р.
Прийнята 12 листопада 2025 р.
Опублікована 30 грудня 2025 р.

Юлія Перегуда

д. е. н., професор кафедри організації туристичної діяльності,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039, Україна;
доцент кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна,
e-mail: julilla.pereguda@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

ІННОВАЦІЙНІ ЕКОСИСТЕМИ ТА СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ДОСВІДІ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті здійснено всебічне дослідження теоретико-методологічних засад інтеграції інноваційних екосистем (IES) та стратегій смарт-спеціалізації (S3) як ключових інструментів просторового розвитку України в умовах воєнного та поствоєнного відновлення. Розкрито еволюцію європейської політики інновацій – від регіональних інноваційних систем до мережевих екосистем, побудованих на взаємодії за моделями Triple Helix, Quadruple Helix і Six Helix. На основі аналізу досвіду Каталонії, Ломбардії, Південної Данії, Естонії та Литви визначено закономірності ефективного впровадження S3: поєднання багаторівневого врядування (multi-level governance), підприємницького процесу відкриття (EDP) та place-based development. Доведено, що адаптація цих підходів в Україні ускладнена інституційною фрагментацією, дефіцитом достовірних даних, браком довіри між наукою, бізнесом і владою, а також зростанням безпекових ризиків, зокрема кібератак на критичну інфраструктуру. Запропоновано концептуальну модель просторових інноваційних хабів (Place-Based Innovation Hubs, РВІН), яка поєднує принципи S3 та IES у циклічний процес упровадження – від аудиту регіональних активів і формування ніш до пілотування проєктів та моніторингу на основі відкритих даних.

Виділено потенційні центри – IT-хаби (Київ, Львів, Харків), енергетичні (Дніпро, Запоріжжя) та логістично-туристичні (Одеса, Карпати, прифронтові регіони). Очікувані ефекти моделі охоплюють зростання регіонального ВВП поза столицею, підвищення частки інвестицій у НДДКР до 1% ВВП, збільшення кількості патентів і зміцнення інституційної резиліентності регіонів.

Стаття формує теоретичний і прикладний базис для розроблення політики децентралізованого інноваційного відновлення та інтеграції України до Європейського дослідницького простору. Проведене дослідження підтвердило, що інтеграція стратегій смарт-спеціалізації та інноваційних екосистем у просторову модель інноваційних хабів формує ефективний інструмент післявоєнної модернізації України.

Ключові слова: інноваційна екосистема, смарт-спеціалізація, просторовий розвиток, регіональна політика ЄС, багаторівневе врядування, децентралізація, інституційна резиліентність.

Як цитувати: Перегуда, Ю. (2025). Інноваційні екосистеми та смарт-спеціалізація в європейському досвіді просторового розвитку України. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 7-16. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-01>

In cites: Pereguda, Yu. (2025). Innovative ecosystems and smart specialization in the European experience of spatial development of Ukraine. *Human Geography Journal*, 39, 7-16. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-01> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасні виклики воєнного та поствоєнного відновлення України формують нову парадигму просторового розвитку, у якій централізовані моделі управління втрачають ефективність через руйнування інфраструктури, масові міграційні потоки та поглиблення економічних диспропорцій. Отримання статусу кандидата на вступ до ЄС відкрило історичне «вікно можливостей» для структурної трансформації, водночас актуалізувавши вимоги до інституційної зрілості, прозорості управління та регіональної спроможності. В умовах війни та децентралізованого відновлення ключовою проблемою стає розрив між потенціалом регіонів – людським капіталом, технологічними кластерами, при-

родними ресурсами – і наявними механізмами його реалізації. Бар'єри цього розриву мають переважно інституційний характер: слабе регіональне управління, дефіцит достовірних даних, низький рівень довіри між учасниками інноваційного процесу (наука, бізнес, влада) та асиметрії, посилені воєнними ризиками.

У цих умовах європейський досвід формування інноваційних екосистем (Innovation Ecosystems, IES) та впровадження Стратегії смарт-спеціалізації (Smart Specialisation Strategy, S3) постає ефективним інструментом просторової трансформації, орієнтованим на розкриття унікальних конкурентних переваг кожного регіону. Проте в Україні бракує системної

адаптації цих моделей, зумовленої специфікою воєнного стану, інституційною фрагментованістю та переходом від секторального до територіально орієнтованого підходу (*place-based development*). Актуалізується потреба інтеграції принципів *Triple Helix* і відкритих інновацій не лише як технологічного процесу, а як нової парадигми комунікації, заснованої на прозорості, етичності та просторовій інтегрованості інновацій (*spatial embeddedness of innovation*). Сучасна динаміка розвитку визначається формуванням функціональних зон взаємодії, що заміщують адміністративні межі, посиленням регуляторного тиску в межах системи *multi-level governance* ЄС та необхідністю «*soft-transfer*» досвіду перехідних країн. Попри наявність досліджень окремих аспектів IES і S3, комплексне поєднання цих підходів у контексті поствоєнного просторового відновлення України залишається недостатньо вивченим. Воєнні умови підсилюють потребу у формуванні резилієнтних регіональних хабів, здатних до самоорганізації та мережевої координації.

Актуальність дослідження полягає у необхідності теоретичного обґрунтування та розроблення адаптивної моделі інтеграції S3 та IES, спрямованої на децентралізоване економічне відновлення, підвищення інституційної спроможності регіонів і формування інноваційної резилієнтності України в умовах європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика інноваційних екосистем (IES) і стратегій смарт-спеціалізації (S3) як інструментів просторового розвитку в умовах європейської інтеграції України є однією з найдинамічніших у сучасній науковій літературі. Дослідники акцентують увагу на еволюції моделей регіональних інноваційних систем (RIS), принципах *place-based development*, ролі моделей *Triple Helix* та їхніх розширень (*Quadruple*, *Quintuple*, *Six Helix*) у формуванні відкритих інновацій, а також на механізмах «*soft transfer*» європейського досвіду до перехідних економік. У контексті війни й післявоєнного відновлення дослідження зосереджуються на підвищенні резилієнтності регіонів, розвитку мережевої координації та просторовій інтегрованості інновацій (*spatial embeddedness*).

І. Нікітін [1] розробив модель *Six Helix*, що розширює класичну *Triple Helix* шляхом включення державних агенцій, платформ розвитку, інвесторів і громадянського суспільства. Модель інтегрує дослідницькі, інноваційні й комерційні процеси в єдиному інституційному середовищі та підкреслює значення відкритої співпраці між стейкхолдерами. Вона базується на європейській концепції *Open Innovation – Open Science – Open to the World* (EC, 2016) і розглядається як адаптивна рамка для перехідних економік, зокрема України, де поєднання наукових, бізнесових та регуляторних ресурсів може прискорити технологічне відновлення. С. Задаган [2] дослідила інтеграцію моделі *Triple Helix* із Цілями сталого розвитку (SDGs), підкресливши, що інновації є базовим механізмом реалізації SDGs лише за умови поєднання індустріальної, академічної та державної взаємодії із соціально-екологічними вимірами *Quintuple Helix*.

Авторка наголошує на необхідності мережевої кооперації та довіри між учасниками інноваційного процесу, що особливо важливо для постконфліктних економік.

Д. Родріґес Очоа, Н. Арранс і М. Фернандес де Арройабє [3] застосували соціальний мережевий аналіз (SNA) для оцінки ефективності S3 у регіоні Арагон (Іспанія). На основі даних про понад дві тисячі проєктів автори виявили концентрацію фінансування у чотирьох пріоритетних галузях і низьку когезію в нових сферах, що потребують транскордонної інтеграції. Результати доводять, що SNA є дієвим інструментом моніторингу ефективності S3 і може бути застосований в Україні для виявлення мережевих розривів у регіональних інноваційних системах. У систематичному огляді Х. Феррейри, К. Маркеса та Л. Фаріньї [4] проаналізовано 68 публікацій із *Web of Science* та *Scopus* за 2012–2023 рр. щодо регіональних стратегій смарт-спеціалізації (RIS3). Автори окреслили еволюцію теми від теоретичних засад до практичних проблем упровадження, виділивши бар'єри управління, дисбаланс між високотехнологічними й слабшими регіонами та потребу в мультиакторальному підході. Огляд доводить, що S3 є ефективним *place-based* інструментом структурної трансформації регіонів, а його адаптація до українських умов може забезпечити збалансований просторовий розвиток.

С. Сажида [5] здійснила масштабне наукометричне дослідження 1358 публікацій із тематики мультирівневого врядування (MLG), окресливши 15 вимірів цього феномена – від вертикального розподілу влади до механізмів підзвітності та демократичної легітимності. Висновки підкреслюють, що MLG є критичною передумовою ефективності політики S3 та інноваційних екосистем, особливо для країн, які прагнуть інтеграції в європейський простір. Українські дослідники також роблять помітний внесок у розвиток цієї проблематики. В. Брославський [6] за допомогою морфологічного аналізу розкрив багатоспектність поняття смарт-спеціалізації як підходу, процесу, політики й інструменту регіонального зростання. Автор обґрунтував, що S3 має розглядатися як комплексна стратегія, здатна забезпечити міжрегіональну кооперацію, залучення інвестицій та модернізацію виробництва у контексті *Industry 4.0*. М. Антонюк та А. Янович [7] дослідили імплементацію інструментів Політики згуртованості ЄС (ITP, CLLD, S3, JTF) в Україні, виявивши інституційні та законодавчі розриви й запропонувавши напрями гармонізації нормативної бази з європейською. К. Прасолова [8] розглянула передумови впровадження S3 як засобу підвищення конкурентоспроможності регіонів, наголошуючи на потребі комплексної діагностики локальних переваг та інклюзивного партнерства бізнесу, науки й влади.

Європейський табло інновацій 2024 р. [9] фіксує зростання інноваційного потенціалу України, хоча показники залишаються нижчими за середньоєвропейські. Відзначено сильні сторони – цифровізацію, експорт знаннємістких послуг, зростання наукової продуктивності – та слабкі сторони, пов'язані з низь-

ким рівнем НДДКР-інвестицій у бізнес-секторі. Ці дані підтверджують доцільність інтеграції інструментів S3 та IES у національну регіональну політику. Аналогічні висновки демонструє стратегія S3 для регіону Імереті (Грузія) 2024–2030 рр. [10], яка показує можливості *bottom-up* підходу та процесів підприємницького відкриття (EDP) у перехідних країнах.

Попри значний обсяг досліджень, комплексна інтеграція розширених моделей типу Six Helix із принципами S3 у контексті просторового просторового відновлення України залишається недостатньо опрацьованою. Відсутність адаптованих інструментів оцінювання регіональної резиліентності та механізмів мережевої координації в умовах інституційної фрагментації формує потребу у подальших теоретичних та прикладних розвідках, спрямованих на формування гібридних інноваційних екосистем, орієнтованих на децентралізоване зростання й європейську інтеграцію України.

Формулювання цілей статті. *Мета дослідження* – теоретично обґрунтувати й розробити адаптивну модель інтеграції інноваційних екосистем та стратегій смарт-спеціалізації як інструментів просторового розвитку України в контексті європейської інтеграції.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що інтеграція IES та S3 створює позитивний просторовий ефект лише за умови усунення інституційного розриву між теоретичними моделями та практичними механізмами їх реалізації на регіональному рівні. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

1. Охарактеризувати концептуальні засади IES та S3 у європейському контексті, простеживши їх еволюцію від моделей RIS до просторово вбудованих систем.

2. Проаналізувати європейський досвід імплементації IES та S3, визначивши механізми «soft transfer» з урахуванням інституційних, економічних і безпекових особливостей перехідних економік.

3. Діагностувати бар'єри впровадження IES та S3 в Україні та обґрунтувати роль прозорості й мережевої кооперації як ключових умов успіху.

4. Розробити концептуальну модель просторових інноваційних хабів України на основі інтеграції IES та S3, визначивши потенційні напрями кластеризації і циклічний процес реалізації.

5. Оцінити очікувані ефекти впровадження моделі та сформулювати рекомендації для державної політики, органів місцевого самоврядування, бізнесу й наукової спільноти.

Визначені цілі, завдання та гіпотеза окреслюють комплексну логіку дослідження – від теоретичного осмислення природи просторової інтегрованості інновацій до практичного моделювання їхнього впливу на регіональну динаміку відновлення.

Виклад основного матеріалу. У сучасній теорії просторової економіки поняття інноваційна екосистема (*Innovation Ecosystem, IES*) та стратегія смарт-спеціалізації (*Smart Specialisation Strategy, S3*) розглядаються як ключові елементи нової парадигми регіонального розвитку, заснованої на локальних політиках. Ці підходи орієнтовані на підвищення

конкурентоспроможності територій через концентрацію ресурсів навколо локальних сильних сторін, що забезпечує довгострокову продуктивність, інклюзивність і стійкість розвитку [11].

Інноваційна екосистема трактується як динамічна мережа взаємодій між науковими установами, бізнесом, владою, громадянським суспільством та іншими стейкхолдерами, що колективно створюють нові знання, технології та бізнес-моделі [12]. Вона виступає складною соціотехнічною системою, у межах якої інновації виникають не лінійно, а завдяки ко-творенню, обміну ресурсами та адаптації до локальних контекстів. У документах Horizon Europe IES визначаються як «взаємопов'язані, інклюзивні та ефективні структури», що підтримують масштабування компаній і слугують середовищем для трансформаційних інновацій [13]. Їхня відмінність від класичних *національних* чи *регіональних інноваційних систем* (RIS) полягає у зсуві фокусу з інституційних рамок на мережеву взаємозалежність і відкритість інноваційних процесів, сформульовану Г. Чесбро в концепції *Open Innovation*. Таким чином, IES еволюціонували від RIS, описаних Фріменом, Лундваллом і Нельсоном, до мережевих систем із багаторівневим управлінням та просторовою інтегрованістю [12].

Стратегія смарт-спеціалізації (S3) є інституційною рамкою реалізації регіональної політики ЄС, що забезпечує перехід від секторального до територіально орієнтованого підходу. Запроваджена у програмі *Europe 2020*, вона передбачає процес *Entrepreneurial Discovery Process* (EDP) – спільне визначення регіональних пріоритетів через залучення бізнесу, наукових установ, громад і органів влади [11]. Мета S3 полягає у концентрації інвестицій у сферах із найвищим потенціалом зростання та у формуванні синергій між секторами задля стійкої диверсифікації економіки. У рамках політики згуртованості 2014–2020 рр. S3 набула статусу *ex ante conditionality*, а у період 2021–2027 рр. стала *enabling condition* – необхідною передумовою для доступу до фондів ЄС [11; 13]. В останні роки стратегія еволюціонує до формату S4+, інтегруючи цифрову та зелену трансформацію, а також принципи експериментального управління й багатовимірний моніторинг.

Концепції IES та S3 взаємопов'язані через принцип просторової вбудованості інновацій (*spatial embeddedness*), який підкреслює, що інноваційні процеси формуються в межах конкретного географічного, культурного та соціального контексту. Локальна інфраструктура, людський капітал, довіра між акторами й історична спадщина визначають інтенсивність знанневих спілловєрів і мережевої когезії, що відображає перехід від «просторово сліпих» політик до таргетованих *place-based* стратегій, які фокусуються на потенціалі окремих територій і зменшують міжрегіональні диспропорції [14].

Визначальну роль у формуванні IES та S3 відіграє модель Triple Helix (Етцковіц, Лейдесдорф), яка описує триспиральну взаємодію університетів, бізнесу та влади. У сучасній європейській практиці вона розширюється до Quadruple Helix (з урахуванням громадянського суспільства) та Quintuple Helix (з

екологічним виміром), формуючи основу для відкритих інновацій та ко-креації [13; 15]. У межах програм *Horizon Europe* ці підходи реалізуються через міжсекторальні консорціуми, спільні лабораторії та *living labs*, що сприяють створенню спільних знань і підвищують регіональну резилієнтність [13].

У системі європейської регіональної політики IES та S3 функціонують як інструменти стійкості й децентралізації. Вони дають змогу регіонам адаптуватися до шоків, диверсифікувати економіку та скорочувати структурні диспропорції через формування локальних ланцюгів доданої вартості [15]. У межах принципу *multi-level governance* децентралізація сприяє делегуванню повноважень на субнаціональний рівень, посиленню участі місцевих органів у формуванні політик і підвищенню прозорості управління [13; 14]. Досвід регіонів-лідерів ЄС (Баварія, Каталонія, Ломбардія) підтверджує, що регіони зі сталими інноваційними екосистемами відновлюються швидше після кризових шоків завдяки мережевій координації, відкритості даних і стратегічному партнерству між секторами [15].

Для України концепції IES та S3 набувають особливої актуальності в умовах війни й поступової інтеграції до ЄС. Вони формують теоретико-прикладний базис для переходу від централізованої до децентралізованої моделі відновлення, орієнтованої на використання місцевих активів, ко-креацію та інтеграцію в європейські інноваційні мережі [13; 15]. Застосування принципів *spatial embeddedness* та *Triple Helix* дозволяє переорієнтувати регіональні економіки з відновлення інфраструктури на формування резилієнтних хабів і створення умов для довгострокового сталого зростання. Теоретичний фундамент IES і S3, таким чином, виступає концептуальною основою майбутньої інтеграції України у спільний європейський інноваційний простір.

Європейська практика імплементації стратегій смарт-спеціалізації та інноваційних екосистем підтверджує їхню ефективність у забезпеченні регіонального зростання через фокус на локальних конкурентних перевагах, мережеву взаємодію та адаптивне управління. Досвід Каталонії, Ломбардії, Південної Данії, Естонії, Литви та Балкан демонструє, як S3 та IES інтегруються у локальний розвиток (*place-based development*), сприяючи трансформації економіки під впливом цифровізації, зеленого переходу та посткризового відновлення. Ключовим інституційним механізмом виступає багаторівневе управління (*multi-level governance, MLG*), що координує національні, регіональні та локальні рівні управління, поєднуючи процеси підприємницького відкриття (EDP) та партисипативного планування у межах *shared agendas* і *Quadruple Helix* співпраці [16–18].

Каталонська стратегія RIS3CAT 2030 є прикладом трансформаційної моделі S3, зорієнтованої на досягнення цілей сталого розвитку через перехід від секторальних до крос-секторних пріоритетів – біоекономіка, AI, зелені матеріали, цифрова мобільність і соціальні інновації. Реалізація здійснюється через адаптивний EDP та механізм *Missions Discovery Opportunities* (MDO), який забезпечує ко-креацію між урядом, бізнесом, наукою та громадянським

суспільством. Управління RIS3CAT здійснюється через *Interdepartmental Commission for Recovery and Resilience* і систему моніторингу RIS3-MCAT. За 2014–2020 рр. залучено 936 млн євро з фондів ЄС, реалізовано понад 600 проєктів, у тому числі у сфері мобільності та зеленої енергетики, що сприяло створенню понад 900 партнерств у межах програм *Horizon 2020* [16–18].

Ломбардійська S3 на 2021–2027 рр. орієнтована на індустріальні інновації та *twin transition* (цифрову й зелену). Управління здійснюється через *Observatory on Circular Economy and Energy Transition* і *Plastics Table*, які координують кластери промислових акторів. У фокусі – розвиток кругової економіки, переробки полімерів і промислової симбіозії. Регіон досяг 67,8% переробки відходів до 2027 р., реалізуючи заходи еко-дизайну та процесних інновацій за підтримки Європейського фонду регіонального розвитку (*European Regional Development Fund, ERDF*) у розмірі 120 млн євро [19].

S3 Південної Данії охоплює технології для активного старіння, зеленої енергетики та робототехніки. Механізми імплементації базуються на *challenge labs, living labs* і пілотних програмах, що об'єднують SMEs, університети та кластери. *Danish Business Authority* координує ERDF 2021–2027 із п'ятьма пріоритетами – інновації, зелений перехід, туризм, урбанізація, *welfare technology*. У регіоні функціонує понад 500 стартапів, а інвестиції у зелені хаби сягають DKK 300 млн. Модель MLG забезпечує інтеграцію муніципалітетів як ключових агентів урбаністичного розвитку [20–21].

Естонська S3 інтегрована у національну стратегію RDIE 2021–2027 та *National Digital Decade Roadmap 2025*, що зосереджена на AI, 5G/6G, біо- та квантових технологіях. EDP функціонує навколо горизонтальної теми кібербезпеки, а управління координується через *Digital Agenda Steering Committee*. Країна залучила понад 3,5 млрд. євро у рамках Політики згуртованості ЄС, з яких 742 євро млн. спрямовано на цифрову економіку. Результати: 90% державних послуг надано онлайн, 99% бізнес-процесів цифровізовано, 10 унікорнів у сфері ІКТ [22–23].

S3 Литви оновлена на період 2021–2027 рр., охоплює біоекономіку, ICT і здоров'я. Механізми реалізації базуються на форсайті до 2034 р., кластеризації та EDP, координованому агенцією MITA. Регіональні інноваційні долини (*Bioeconomy Innovation Valley*) інтегрують МСП, університети та муніципалітети. Завдяки 1,2 млрд. євро ERDF-інвестицій досягнуто зростання високотехнологічного експорту на 15%, 1,4% ВВП у НДДКР та понад 500 патентів щороку [24].

Для країн Західних Балкан (Сербія, Чорногорія, Пн. Македонія, Албанія) S3 стала ключовим інструментом євроінтеграції. Європейська Комісія розробила чотириблоковий фреймворк: *governance, policy mix, instrument design, monitoring and evaluation*. Його елементи – керівні ради, групи EDP, системи прозорого моніторингу (1% бюджету на ІТ, 8 індикаторів). Внаслідок реалізації спостерігається зростання НДДКР на 10–15% і зміцнення довіри між держав-

ними та приватними стейкхолдерами [28].

Порівняльний аналіз демонструє, що рівень адаптивності S3-механізмів визначається контекстом: у розвинених регіонах переважає експериментальна гнучкість (MDO, labs, observatories), тоді як у перехідних – інституційне нарощення спроможності (*capacity building*), цифрове управління та evidence-based корекція. Єдиним універсальним елементом є

EDP як міст між секторами – *bottom-up* у зрілих, *top-down* у трансформаційних системах. Для України доцільною є гібридна модель, що поєднує експериментальні ніші Каталонії з модульним управлінням Балкан, інтегруючи ІТ-моніторинг (1% бюджету, 8 індикаторів) і RRI-принципи для побудови довіри та ко-креації [25–28].

Таблиця 1 / Table 1

Порівняльна матриця адаптивності механізмів S3 до інституційних, економічних та безпекових викликів у вибраних європейських регіонах (складено автором на основі [16–24; 28])
Comparative matrix of adaptability of S3 mechanisms to institutional, economic and security challenges in selected European regions (compiled by the author based on data [16–24; 28])

Регіон / країна	Інституційні виклики (MLG, governance)	Економічні виклики (диспропорції, фондозалежність)	Безпекові виклики (кризи, шоки)	Адаптивні механізми S3 / IES (інструменти, ефекти)
Каталонія (Іспанія)	Фрагментоване MLG, обмежена координація	Висока залежність від ERDF (€936 млн 2014–2020)	Пост-COVID, кліматичні ризики	MDO, quadruple-helix ко-креація; 639 проєктів; спільний порядок денний [16–18]
Ломбардія (Італія)	Відсутність міжрегіональної синергії	ERDF €120 млн; промислові диспропорції	Пандемія, розриви ланцюгів	Observatory, RRI-інтеграція; 67,8% переробки пластику; SMEs-симбіоз [19]
Південна Данія	Децентралізація управління; дефіцит кадрів	SME-залежність; 25% варіацій продуктивності	Кліматичні, енергетичні шоки	Лабораторії викликів, живі лабораторії; >500 стартапів; DKK 300 млн хаби [20–21]
Естонія	Централізоване MLG, цифровий розрив у селах	Залежність від €3,5 млрд фондів	Кібершоки, геополітичні ризики	e-governance, EDIH; 90% цифрових послуг, 10 унікорнів [22–23]
Литва	Пострадянська інерція, фрагментація кластерів	€1,2 млрд ERDF; експортна вразливість	Енергетична залежність, міграція	Foresight, MITA; +15% high-tech експорту; Bioeconomy Valley [24]
Балкани (Західні)	Слабка регіональна автономія, інституційні прогалини	Залежність від IPA; низький НДДКР (0,5–1% ВВП)	Політична нестабільність, пандемія	4-блокова структура; ІТ-моніторинг; +10–15% НДДКР; прозорість [28]

Україна може застосувати підхід *soft transfer* як механізм адаптації європейських практик без жорсткого копіювання, що передбачає створення пілотних хабів S3/IES у секторах відновлення – ІТ, зелена енергетика, біоекономіка – з акцентом на EDP, RRI та цифрову взаємодію. Взаємодія з *S3 Community of Practice*, *Horizon Europe* і *New European Innovation Agenda* сприятиме інтеграції у європейський простір інновацій та формуванню децентралізованої резиліентної економіки.

Імплементация інноваційних екосистем і стратегій смарт-спеціалізації в Україні відбувається в умовах воєнного стану, фрагментованих інститутів і неповної децентралізації, що формує систему взаємопов'язаних бар'єрів інституційного, економічного й безпекового характеру.

Централізована модель управління, успадкована від радянського періоду, зберігає дисбаланс між національним і субнаціональним рівнями, обмежуючи автономію регіонів у формуванні власних S3-стратегій. Регіональні адміністрації часто не мають належних повноважень і кадрової спроможності для ініціювання процесів EDP, що спричиняє дублюван-

ня функцій, розриви компетенцій і низьку результативність проєктного менеджменту. За даними *European Innovation Scoreboard 2025* [9], Україна демонструє поступ у цифровізації, проте низький рівень децентралізації гальмує розвиток підприємницького відкриття (*entrepreneurial discovery process*). Воєнні руйнування ще більше поглибили ці диспропорції: у прифронтових регіонах (Донецька, Харківська області) місцеве самоврядування втратило значну частину адміністративної спроможності через евакуацію, руйнування інфраструктури та міграцію. Як наслідок – фрагментоване фінансування, слабка міжрегіональна синергія та відсутність ефективного *multi-level governance*, що відтворює структурні проблеми перехідних економік Балкан [28].

Відсутність інтегрованої бази даних про регіональні активи (людський капітал, науково-дослідний потенціал, кластерні мережі) ускладнює ідентифікацію пріоритетів S3. В умовах війни частина статистичних масивів Державної служби статистики стала недоступною або застарілою через втрату територій і міграцію населення, що створює ризики «сліпого планування», коли інвестиційні рішення приймають-

ся без належної аналітичної бази. На відміну від країн ЄС, де для моніторингу застосовуються інструменти соціальних мережевих аналізів (SNA) і платформи RIS3-MCAT (як у Каталонії чи Арагоні [3]), в Україні відсутні національні системи оцінки ефективності S3-ініціатив. Такий розрив знижує віддачу від фондів відновлення й унеможливує порівняльний аналіз із європейськими регіонами.

Інституційна взаємодія між наукою, бізнесом і владою залишається роз'єднаною. Лише близько 31% інноваційно активних МСП в Україні залучені до співпраці з університетами або науковими установами, що становить менше половини середньоєвропейського рівня (60–70%) [9]. Дефіцит довіри підсилюється корупційними ризиками, слабким захистом прав інтелектуальної власності та відсутністю стимулів для спільних інвестицій. Воєнна міграція (понад 6 млн осіб станом на липень 2024 р.) і руйнування дослідницької інфраструктури призвели до втрати горизонтальних зв'язків у науково-інноваційних мережах. Одночасно понад 2000 кібератак у 2022–2024 рр. підважили довіру до цифрових платформ колаборації, що унеможливує формування відкритого інноваційного середовища – базової умови для розвитку IES.

У контексті гібридної війни кібербезпека перетворюється на критичний чинник стійкості інноваційних екосистем. Масовані кібератаки на енергетичну та логістичну інфраструктуру здатні паралізувати міжсекторальну координацію в межах S3. Україна входить до групи найбільш кібервразливих держав (2-ге місце за *World Cybercrime Index 2024*), що стримує участь у програмах *Horizon Europe* і знижує інвестиційну привабливість. Безпекові шоки створюють просторові асиметрії – прифронтові області стають “зонами ризику” для IES-проектів, що потребує створення резервних хабів у безпечніших регіонах за естонським зразком цифрової децентралізації [22–23].

Інституційна зрілість (*capacity building*) визначає можливість реальної децентралізації. Без зміцнення регіональних агенцій розвитку – аналогів МІТА у Литві [24] – впровадження S3 залишатиметься декларативним. Прозорість управління потребує системи відкритих даних і IT-моніторингу (1% бюджету на індикатори, як у країнах Балкан [28]) та запровадження принципів *Responsible Research and Innovation (RRI)* для формування довіри. Мережева кооперація за моделлю *Quadruple Helix* забезпечує динамічний EDP, що трансформує бар'єри у платформі спільного навчання та інституційної адаптації.

Як пріоритетні напрями для подолання “вузьких місць” можуть бути виділені такі:

✓ **Інституційне посилення.** Делегування повноважень регіонам у межах MLG, створення пілотних рад S3 за моделлю країн Балкан із чітко визначеними компетенціями.

✓ **Дані та моніторинг.** Формування національної платформи відкритих даних про регіональні активи, інтегрованої з *EU S3 Community of Practice* [26], і впровадження SNA-підходів для виявлення структурних розривів.

✓ **Довіра та кооперація.** Розвиток *living labs* і

спільних RRI-проектів з європейськими партнерами для підвищення етичної прозорості та міжсекторальної взаємодії.

✓ **Безпека та стійкість.** Інтеграція кіберзахисту в архітектуру S3, створення резервних цифрових хабів у безпечних регіонах, адаптація естонського досвіду е-врядування [22–23].

Запропонована авторська модель базується на поєднанні принципів смарт-спеціалізації та інноваційних екосистем, що втілюються у формі просторових інноваційних хабів (*Place-Based Innovation Hubs, PBH*). Її концептуальна новизна полягає у переході від адміністративно-територіального до мережевого підходу, у межах якого локальні центри економічної активності формуються навколо стійких ланцюгів доданої вартості, інтегрованих за моделлю Six Helix – розширеної триспіралі Етцковіца – Лейдесдорфа, що включає державні інституції, бізнес, науку, громадянське суспільство, інвесторів і платформи розвитку [1; 14]. Така рамка спирається на принцип просторової вбудованості інновацій (*spatial embeddedness*), який розглядає територію не лише як фізичний простір, а як соціально-інституційне середовище, де взаємодія акторів формує конкурентні переваги. Використання підприємницького процесу відкриття (*Entrepreneurial Discovery Process, EDP*) забезпечує постійне виявлення перспективних ніш і поетапну інтеграцію регіональних ініціатив у європейські мережі [28].

У межах цієї моделі передбачено циклічний механізм реалізації, що охоплює чотири етапи: аудит регіональних активів, інтеграцію інструментів S3, тестування пілотних проектів та подальший моніторинг і масштабування. На *першій стадії* проводиться морфологічний аналіз людського, науково-дослідного й інфраструктурного потенціалу з використанням соціального мережевого аналізу (SNA) для виявлення розривів між секторами. *Наступний етап* передбачає формування регіональних рад S3 у форматі багаторівневого управління та організацію EDP-сесій, під час яких визначаються три–п'ять нішевих напрямів спеціалізації. *Пілотна фаза* реалізується через живі лабораторії (*living labs*) та лабораторії викликів (*challenge labs*), фінансовані спільно з ERDF та UA Recovery Fund, а на *завершальному етапі* здійснюється моніторинг на основі відкритих даних і систем оцінювання, подібних до RIS3-MCAT. Така поетапність забезпечує можливість адаптації європейських практик без механічного копіювання – у форматі *soft transfer*, характерному для постсоціалістичних економік.

Ідентифікація потенційних просторових хабів в Україні ґрунтується на концентрації галузевих кластерів і наявності критичної маси компетенцій. У цифровому секторі найбільший потенціал мають Київ, Львів і Харків. Львівський IT-кластер, який об'єднує понад 270 компаній і відзначений Європейською комісією в межах конкурсу European Capital of Innovation [29], та Харківський IT-кластер, що налічує понад 650 учасників [30], формують ядро вітчизняної цифрової екосистеми. Їхня інтеграція з мережею *European Digital Innovation Hubs (Eastern Ukraine EDIH)* [39] забезпечує доступ до технологій

AI, IoT і кібербезпеки та створює передумови для реалізації пілотних living labs у сфері fintech та GovTech.

Другий напрям пов'язаний із формуванням зелених енергетичних хабів у Дніпрі та Запоріжжі. Ці регіони зберегли потужну промислову базу й мають значний потенціал відновлюваної енергетики: лише в Запорізькій області до 2021 р. було встановлено близько 500 МВт вітрових потужностей [31]. Відновлення енергетичної інфраструктури може базуватися на концепції індустріального симбіозу та циркулярної економіки за аналогією з Ломбардією [19], забезпечуючи розвиток мікроградів, виробництво «зеленого» водню та впровадження технологій утилізації відходів промисловості.

Третій напрям – логістично-туристичні хаби, зокрема Одеса, Карпатський регіон і прифронтові території, де поєднуються стратегічні транспортні коридори та природно-культурні ресурси. Чорноморський порт Одеси здатен виконувати функцію ключового вузла у системі Solidarity Lanes, а Карпати – осередку розвитку екотуризму, медичного й оздоровчого туризму. До повномасштабного вторгнення туризм забезпечував 2–3% ВВП і міг потенційно досягти 5–6% у період відновлення [33; 34]. В умовах S3 туризм розглядається як крос-секторальний елемент інноваційної екосистеми, що поєднує зелений перехід, цифровізацію та соціальну інклюзію, а через EDP забезпечує участь громад і малого бізнесу у формуванні нових ринкових ніш. Європейський досвід південної Данії та Каталонії доводить, що використання соціальних інновацій у туризмі сприяє підвищенню якості життя й створенню мережевої когезії регіонів [16; 20].

Реалізація РВІН-моделі передбачає комплекс економічних і інституційних ефектів. На макрорівні очікується децентралізація економічного зростання – підвищення валової доданої вартості регіонів поза столицею на 10–15%, що сприятиме скороченню територіальних диспропорцій і посиленню локальних ланцюгів вартості [35]. Інноваційна резиліентність виявлятиметься у зростанні кількості патентів та промислових дизайнів на 20–25% у пріоритетних домениках, а частка інвестицій у науково-дослідні розробки збільшиться з поточних 0,33% до щонайменше 1% ВВП [36]. Розширення участі України в програмах Horizon Europe та включення до європейських кластерів поглибить євроінтеграційний вектор та підвищить міжнародну конкурентоспроможність.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтвердило, що інтеграція стратегій смарт-спеціалізації та інноваційних екосистем у просторову модель інноваційних хабів формує ефективний інструмент післявоєнної модернізації України. Такий підхід забезпечує перехід від централізованої до децентралізованої парадигми розвитку, у якій регіони стають осередками генерації знань, технологій та соціальних інновацій. Запропонована модель просторових інноваційних хабів доводить, що поєднання принципів багаторівневого врядування, підприємницького процесу відкриття і просторової вбудованості інновацій створює основу для сталого економічного зростання, зниження міжрегіональних диспропорцій та інтеграції України до Європейського дослідницького й інноваційного простору.

Реалізація моделі потребує системного інституційного підкріплення: підвищення прозорості регіонального управління, створення мережевих структур для спільних дій університетів, бізнесу та громад, а також розбудови національної платформи відкритих даних для моніторингу інноваційної активності. Оцінка потреб у фінансуванні свідчить, що стартові інвестиції на рівні 400–500 млн євро здатні забезпечити формування перших просторових хабів, інтегрованих у європейські програми Horizon Europe, EIT та EDIH. Успішність реалізації значною мірою залежить від посилення механізмів багаторівневого врядування, що узгоджуватимуть державну політику з локальними ініціативами через синергію науки, бізнесу, влади й суспільства.

Перспективи подальших досліджень полягають у кількісному моделюванні ефектів запропонованої системи інноваційних хабів, розробленні показників просторової резиліентності, а також у порівняльному аналізі впливу S3/IES на рівень зайнятості, інвестицій у НДДКР та цифрову трансформацію регіонів. Важливим напрямом майбутніх розвідок є також вивчення взаємодії інноваційних хабів із секторами туризму, логістики й зеленої енергетики, що формують основу нової економічної географії України. Розширення співпраці з Європейським інститутом інновацій і технологій та мережею Eastern Ukraine EDIH створює інституційну платформу для сталого розгортання цієї моделі, здатної забезпечити довгострокову економічну резиліентність, інклюзивність та європейську інтегрованість національного простору інновацій.

Список використаної літератури:

1. Nikitin I. Six Helix Model Of The Innovation Ecosystem Of Research And Innovation. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2022. Vol. 1. No. 2. P. 1-7. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220102.1>
2. Zadegan S. The Triple Helix Model of Innovation and Sustainable Development Goals: A Literature Review. *Sustainable Development*. 2025. <https://doi.org/10.1002/sd.70041>
3. Rodríguez Ochoa D., Arranz N., Fernandez de Arroyabe M. Strengthening Smart Specialisation Strategies (S3) Through Network Analysis: Policy Insights from a Decade of Innovation Projects in Aragón. *Economies*. 2025. Vol. 13. No. 8. P. 218. <https://doi.org/10.3390/economies13080218>
4. Ferreira H., Marques C.S., Farinha L. Regional Smart Specialisation Strategies: A Systematic Literature Review. *Journal of the Knowledge Economy*. 2025. <https://doi.org/10.1007/s13132-025-02736-3>
5. Sajida. Three decades of multilevel governance research: A scientometric and conceptual mapping in the social sciences. *Social Sciences & Humanities Open*. 2025. Vol. 12. 101745. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2025.101745>

6. Брославський В.В. Особливості становлення і розвитку смарт-спеціалізації у вітчизняній економіці: теоретико-прикладний аспект. Економіка та суспільство. 2024. № 62. С. 1-10. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/5814/5754>
7. Антонюк М., Янович А. Проблеми та перспективи імплементації досвіду регіональної політики ЄС щодо підтримки розвитку окремих типів територій. Економіка та суспільство. 2025. № 67. С. 1-15. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/6676/6617>
8. Прасолова К.І. Передумови впровадження концепції смарт-спеціалізації регіонів. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. № 3. С. 377-382. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-59>. URL: <https://ujae.org.ua/peredumovy-vprovadzhennya-kontseptsiyi-smart-spetsializatsiyi-regioniv>
9. European Innovation Scoreboard 2024: Country Profile Ukraine. European Commission, 2024. URL: https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-ua.pdf
10. EU Smart Specialisation (S3) for Imereti Region 2024-2030. Ministry of Regional Development and Infrastructure of Georgia, 2024. URL: <https://moi.gov.ge/files/1/2024-2030%20EU%20Smart%20Specialisation%20%28S3%29%20for%20Imereti%20Region.pdf>
11. Foray D. Smart Specialisation Strategy and Policy Instruments. 2023. URL: https://s4andalucia.es/wp-content/uploads/2023/10/Smart_specialisation_strategy_and_policy_instruments.pdf
12. Autio E., Thomas L.D. Researching ecosystems in innovation contexts. Innovation & Management Review. 2022. Vol. 19. No. 1. Pp. 12-25. <https://doi.org/10.1108/INMR-08-2021-0151>
13. Horizon Europe – Work Programme 2025 European Innovation Ecosystems (EIE) Part 10. European Commission, 2025. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/1c306673-1596-4097-89d7-abce45ae6ddd_en
14. Place-Based Policies for the Future. OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/place-based-policies-for-the-future_de4634ab/e5ff6716-en.pdf
15. Regions in Industrial Transition 2023. OECD, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/regions-in-industrial-transition-2023_01fa0c0d/5604c2ab-en.pdf
16. RIS3CAT 2030: Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation of Catalonia 2030. Generalitat de Catalunya, 2023. URL: <https://fonseuropeus.gencat.cat/web/.content/ris3cat/documents/angles/ris3cat-2030-en.pdf>
17. Transforming Catalonia's Mobility System for Net Zero. OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/transforming-catalonia-s-mobility-system-for-net-zero_a4eb88a8/1cac3681-en.pdf
18. Smart specialisation strategies: implementation of the RIS3 approach. European Commission, Joint Research Centre, 2019. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC124128/jrc124128_final_with_indicators.pdf
19. Plasteco: Final Report. Interreg Europe, 2022. URL: https://projects2014-2020.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1658391701.pdf
20. Halkier H. IQ-Net Thematic Report Autumn 2022: Implementing Innovation in Denmark. 2022. URL: https://vbn.aau.dk/files/576711558/IQ-Net_2022-2_DK_Innovation_final.docx
21. ERDF 2021-2027 – Abridged version. Danish Business Authority, 2024. URL: https://udviklingidanmark.erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/2024-02/ERDF%202021-2027%20-%20Abridged%20version.%20version_opt-a.pdf
22. EU Cohesion Policy: €3.5 billion for Estonia's economic and social development and green transition in 2021-2027. European Commission, 2022. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2022/07/18-07-2022-eu-cohesion-policy-eur3-5-billion-for-estonia-s-economic-and-social-development-and-green-transition-in-2021-2027
23. Estonian National Digital Decade Strategic Roadmap 2025. Ministry of Economic Affairs and Communications of Estonia, 2025. URL: <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2025-03/Estonian%20National%20Digital%20Decade%20Strategic%20Roadmap%202025.pdf>
24. Smart Specialisation. Ministry of Economy and Innovation of Lithuania, 2025. URL: <https://eimin.lrv.lt/en/sector-activities/innovation/smart-specialization/>
25. Review 05. Smart specialisation strategies in the EU. European Court of Auditors, 2025. URL: https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/RV-2025-05/RV-2025-05_EN.pdf
26. S3 Community of Practice. European Commission, 2025. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/communities-and-networks/s3-community-of-practice/community_of_practice_en
27. The New European Innovation Agenda. European Commission, 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/new-european-innovation-agenda_en
28. Smart Specialisation Implementation Framework for the EU Enlargement and Neighbourhood Region. European Commission, 2022. URL: <https://s3.me/wp-content/uploads/2022/10/Smart-Specialisation-implementation-framework-for-the-EU-Enlargement-and-Neighbourhood-Region.pdf>
29. European Capital of Innovation Awards: Lviv (Ukraine). European Commission, 2023. URL: https://eic.ec.europa.eu/eic-prizes/european-capital-innovation-awards/european-capital-innovation-awards-icapital-2023-winners/lviv-ukraine_en
30. Kharkiv IT Cluster sums up 2024 and presents a digital transformation strategy. Kharkiv IT Cluster, 2025.

- URL: <https://it-kharkiv.com/en/kharkiv-it-cluster-pidsumuvav-2024-rik-ta-prezentuvav-strategiyu-tsyfrovoyi-transformatsiyi/>
31. Wind Power in Ukraine. Renewables4Ukraine, 2023. URL: <https://www.renewables4ukraine.org/wind/>
  32. Should foreigners go to the Ukrainian Carpathians? Visit Ukraine, 2025. URL: <https://visitukraine.today/blog/5622/should-foreigners-go-to-the-ukrainian-carpathians>
  33. Travel & Tourism - Ukraine. Statista, 2025. URL: <https://www.statista.com/outlook/mmo/travel-tourism/ukraine>
  34. Ukraine Travel & Tourism Economic Impact Factsheet. WTTC, 2025. URL: <https://researchhub.wttc.org/factsheets/ukraine>
  35. Ukraine Overview: Development news, research, data. World Bank, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>
  36. Ukraine – Research And Development Expenditure (% Of GDP). Trading Economics, 2025. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>
  37. International cooperation with Ukraine in research and innovation. European Commission, 2025. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe/ukraine_en

Yuliya Pereguda

Doctor of Economics, Associate Professor,

Professor of the Department of Organization of Tourism Activities,

Interregional Academy of Personnel Management; Frometivska str., 2, Kyiv, 03039, Ukraine,

Associate Professor of the Department of Global Economics,

National University of Life Resources and Environmental Management of Ukraine; Heroiv Oborony str., 15, Kyiv, 03041, Ukraine

e-mail: julilla.pereguda@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

INNOVATIVE ECOSYSTEMS AND SMART SPECIALIZATION IN THE EUROPEAN EXPERIENCE OF SPATIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article presents a comprehensive study of the theoretical and methodological foundations for integrating Innovation Ecosystems (IES) and Smart Specialisation Strategies (S3) as pivotal instruments of spatial development and post-war recovery in Ukraine. It traces the evolution of the European innovation policy from regional innovation systems to network-based ecosystems structured through Triple, Quadruple and Six-Helix models of cooperation. Drawing on case studies from Catalonia, Lombardy, Southern Denmark, Estonia and Lithuania, the paper identifies the core conditions for effective S3 implementation: multi-level governance, the Entrepreneurial Discovery Process (EDP), and the place-based approach that anchors innovation in local assets and networks. The research highlights Ukraine's structural constraints – institutional fragmentation, insufficient data infrastructure, weak trust among key stakeholders, and growing security vulnerabilities resulting from hybrid warfare and cyber threats. A conceptual framework of Place-Based Innovation Hubs (PBIH) is proposed, merging S3 and IES principles into a cyclical process of regional transformation comprising asset auditing, integration, pilot testing, and digital monitoring.

The model identifies IT hubs (Kyiv, Lviv, Kharkiv), green-energy hubs (Dnipro, Zaporizhzhia), and logistics-tourism hubs (Odesa, the Carpathians, frontline regions) as potential anchors of innovation-driven growth. Quantitative projections suggest that this framework could increase non-capital regional GDP by 10–15%, raise R&D spending above 1% of GDP, and integrate Ukrainian actors into Horizon Europe and EIT networks.

The study contributes to the theoretical advancement of spatially embedded innovation policies and provides actionable recommendations for state institutions, local governments, and academic-industrial partnerships aimed at strengthening Ukraine's resilience and European integration through innovation.

Keywords: *innovation ecosystem, smart specialization, spatial development, regional policy, multi-level governance, decentralization, European integration, resilience.*

References:

1. Nikitin, I. (2022). Six Helix Model Of The Innovation Ecosystem Of Research And Innovation. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, 1(2), 1-7. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220102.1>
2. Zadegan, S. (2025). The Triple Helix Model of Innovation and Sustainable Development Goals: A Literature Review. *Sustainable Development*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/sd.70041>
3. Rodríguez Ochoa, D., Arranz, N., & Fernandez de Arroyabe, M. (2025). Strengthening smart specialisation strategies (S3) through network analysis: Policy insights from a decade of innovation projects in Aragón. *Economies*, 13(8), 218. <https://doi.org/10.3390/economies13080218>
4. Ferreira, H., Marques, C. S., & Farinha, L. (2025). Regional smart specialisation strategies: A systematic literature review. *Journal of the Knowledge Economy*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s13132-025-02736-3>
5. Sajida. (2025). Three decades of multilevel governance research: A scientometric and conceptual mapping in the social sciences. *Social Sciences & Humanities Open*, 12, Article 101745. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2025.101745>
6. Broslavskiy, V.V. (2024). Features of the formation and development of smart specialization in the domestic economy: theoretical and applied aspect. *Ekonom Research*, 62, 1-10. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/5814/5754> [in Ukrainian].
7. Yanovych, A., & Antoniuk, M. (2025). Problems and prospects of implementing the experience of the EU regional policy regarding support for the development of certain types of territories. *Economy and Society*, 67, 1-15. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/6676/6617> [in Ukrainian].
8. Prasolova, K.I. (2023). Prerequisites for implementing the concept of smart specialization of regions. *Ukrainskyi zhurnal*

- prykladnoi ekonom*, 3, 377-382. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-3-59> [in Ukrainian].
9. European Commission. (2024). *European Innovation Scoreboard 2024: Country Profile Ukraine*. Retrieved from https://ec.europa.eu/assets/rt/d/eis/2024/ec_rtd_eis-country-profile-ua.pdf
  10. Ministry of Regional Development and Infrastructure of Georgia. (2024). *EU Smart Specialisation (S3) for Imereti Region 2024-2030*. Retrieved from <https://moi.gov.ge/files/1/2024-2030%20EU%20Smart%20Specialisation%20%28S3%29%20for%20Imereti%20Region.pdf>
  11. Foray, D. (2023). *Smart specialisation strategy and policy instruments*. Retrieved from https://s4andalucia.es/wp-content/uploads/2023/10/Smart_specialisation_strategy_and_policy_instruments.pdf
  12. Autio, E., & Thomas, L.D. (2022). Researching ecosystems in innovation contexts. *Innovation & Management Review*, 19(1), 12–25. <https://doi.org/10.1108/INMR-08-2021-0151>
  13. European Commission. (2025a). *Horizon Europe – Work Programme 2025 European Innovation Ecosystems (EIE) Part 10*. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/1c306673-1596-4097-89d7-abce45ae6ddd_en
  14. OECD. (2025a). *Place-Based Policies for the Future*. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/place-based-policies-for-the-future_de4634ab/e5ff6716-en.pdf
  15. OECD. (2023). *Regions in Industrial Transition 2023*. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/regions-in-industrial-transition-2023_01fa0c0d/5604c2ab-en.pdf
  16. Generalitat de Catalunya. (2023). *RIS3CAT 2030: Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation of Catalonia 2030*. <https://fonseuropeus.gencat.cat/web/.content/ris3cat/documents/angles/ris3cat-2030-en.pdf>
  17. OECD. (2025b). *Transforming Catalonia's Mobility System for Net Zero*. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/01/transforming-catalonia-s-mobility-system-for-net-zero_a4eb88a8/1c3c681-en.pdf
  18. European Commission. (2019). *Smart specialisation strategies: Implementation of the RIS3 approach*. Joint Research Centre. Retrieved from https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC124128/jrc124128_final_with_indicators.pdf
  19. Interreg Europe. (2022). *Plasteco: Final Report*. Retrieved from https://projects2014-2020.interreg-europe.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1658391701.pdf
  20. Halkier, H. (2022). *IQ-Net Thematic Report Autumn 2022: Implementing Innovation in Denmark*. Retrieved from https://vbn.aau.dk/files/576711558/IQ-Net_2022-2_DK_Innovation_final.docx
  21. Danish Business Authority. (2024). *ERDF 2021-2027 – Abridged version*. Retrieved from https://udviklingdanmark.erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/2024-02/ERDF%202021-2027%20-%20Abridged%20version.%20version_opt-a.pdf
  22. European Commission. (2022a). *EU Cohesion Policy: €3.5 billion for Estonia's economic and social development and green transition in 2021-2027*. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2022/07/18-07-2022-eu-cohesion-policy-eur3-5-billion-for-estonia-s-economic-and-social-development-and-green-transition-in-2021-2027
  23. Ministry of Economic Affairs and Communications of Estonia. (2025). *Estonian National Digital Decade Strategic Roadmap 2025*. Retrieved from <https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/202503/Estonian%20National%20Digital%20Decade%20Strategic%20Roadmap%202025.pdf>
  24. Ministry of Economy and Innovation of Lithuania. (2025). *Smart Specialisation*. Retrieved from <https://eimin.lrv.lt/en/sector-activities/innovation/smart-specialization/>
  25. European Court of Auditors. (2025). *Review 05. Smart specialisation strategies in the EU*. Retrieved from https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/RV-2025-05/RV-2025-05_EN.pdf
  26. European Commission. (2025c). *S3 Community of Practice*. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/communities-and-networks/s3-community-of-practice/community_of_practice_en
  27. European Commission. (2022c). *The New European Innovation Agenda*. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/new-european-innovation-agenda_en
  28. European Commission. (2022b). *Smart Specialisation Implementation Framework for the EU Enlargement and Neighbourhood Region*. Retrieved from <https://s3.me/wp-content/uploads/2022/10/Smart-Specialisation-implementation-framework-for-the-EU-Enlargement-and-Neighbourhood-Region.pdf>
  29. European Commission. (2023). *European Capital of Innovation Awards: Lviv (Ukraine)*. Retrieved from https://eic.ec.europa.eu/eic-prizes/european-capital-innovation-awards/european-capital-innovation-awards-icapital-2023-winners/lviv-ukraine_en
  30. Kharkiv IT Cluster. (2025). *Kharkiv IT Cluster sums up 2024 and presents a digital transformation strategy*. Retrieved from <https://it-kharkiv.com/en/kharkiv-it-cluster-pidsumuvav-2024-rik-ta-prezentuvav-strategiyu-tsyfrovyi-transformatsiyi/>
  31. Renewables4Ukraine. (2023). *Wind Power in Ukraine*. Retrieved from <https://www.renewables4ukraine.org/wind/>
  32. Visit Ukraine. (2025). *Should foreigners go to the Ukrainian Carpathians?* Retrieved from <https://visitukraine.today/blog/5622/should-foreigners-go-to-the-ukrainian-carpathians>
  33. Statista. (2025). *Travel & Tourism – Ukraine*. Retrieved from <https://www.statista.com/outlook/mmo/travel-tourism/ukraine>
  34. WTTC. (2025). *Ukraine Travel & Tourism Economic Impact Factsheet*. Retrieved from <https://researchhub.wttc.org/factsheets/ukraine>
  35. World Bank. (2025). *Ukraine Overview: Development news, research, data*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>
  36. Trading Economics. (2025). *Ukraine – Research And Development Expenditure (% Of GDP)*. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/ukraine/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>
  37. European Commission. (2025b). *International cooperation with Ukraine in research and innovation*. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/europe-world/international-cooperation/association-horizon-europe/ukraine_en

Received 01 October 2025

Accepted 12 November 2025

Published 30 December 2025

Геннадій Балабанов

д. геогр. н., професор, член Президії Вченої ради Українського географічного товариства,
вул. Володимирська, 44, м. Київ, 01054, Україна
e-mail: gennady@balabanov.kiev.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4404-7551>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НІМЕЧЧИНІ

Сучасна Німеччина за масштабами та рівнем розвитку туризму є одним із лідерів у світі та в Європі. До основних причин цього лідерства з точки зору пропозиції туристичних послуг належать: розмаїття природного середовища, що сприяє розвитку широкого спектру рекреаційних занять; унікальні та багатством ресурси історико-культурного характеру; розвинена мережа різноманітних закладів розміщення та харчування; гостинність місцевого населення та низький рівень злочинності; щільна мережа транспортної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури; великий досвід успішної організації масштабних подій тощо.

Аналіз проблемного інформаційного поля засвідчив недостатню увагу до цілісного, комплексного розкриття динаміки та структури сектору подорожей і туризму Німеччини під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку. Мета дослідження: визначити особливості динаміки розвитку та структури туризму Німеччини в галузевому, функціональному й територіальному аспектах, окреслити пріоритети на перспективу, визначити роль досвіду Німеччини для відновлення та модернізації туризму в Україні. Найважливішим зовнішнім чинником розвитку туризму Німеччини в період 2017-2024 рр. стала пандемія COVID-19. Тривалий висхідний тренд туристичної індустрії під впливом пандемії змінився у 2020 р. на глибоку кризу. Кількість ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини за 2020 р. порівняно з 2019 р. скоротилась на 39%, витрати резидентів на подорожі за кордон зменшились на 59,2%, а доходи Німеччини від іноземних подорожуючих – на 52%. Лише завдяки надзвичайним зусиллям держави та приватного турбізнесу цю кризу вдалося в основному подолати у 2024 р.

Висунуто гіпотетичне судження про те, що прямий вплив російсько-української війни на туристичні потоки та витрати в Німеччині полягає у зростанні попиту на рекреаційні та туристичні послуги всередині країни за рахунок біженців з України. Основним важелем впливу на зменшення дефіциту платіжного балансу Німеччини за статтею «Подорожі» автор бачить зростання обсягів в'їзного туризму. Розкрито сучасні структурні пропорції між: 1) різними видами туризму (внутрішній, в'їзний та виїзний); 2) провідними галузями туризму (транспорт; розміщення; харчування та напої; оренда автомобілів і товарів для спорту та відпочинку; туристичні агенції, туроператорські компанії та інші служби бронювання); 3) туристичними подорожами з різною метою (приватною чи діловою); 4) розвитком туризму в різних регіонах та містах країни. Виявлено тренд до зміцнення конкурентних позицій 5 східних земель на національному ринку туристичних послуг. Частка 5 нових земель у загальній кількості ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини за останні 25 років зростає: 2000 р. – 10,9%, 2010 р. – 16,8%, 2020 р. – 16,6%, 2024 р. – 17,2%. Важливу роль в процесі структурного аналізу зіграли методи ієрархічної декомпозиції та рейтингової оцінки (ранжування) регіонів рівня NUTS-1 та NUTS-2.

З використанням рейтингової оцінки (ранжування) визначено рівень розвитку туризму федеральних земель Німеччини. Лідерами рейтингу є Баварія, Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія та Шлезвіг-Гольштейн. Опора на метод ієрархічної декомпозиції стосовно просторового розвитку туризму в Німеччині передбачає деталізацію аналізу, своєрідну «гру масштабів», що продемонстровано на прикладі Баварії. Порівняння ранжованих рядів земель за 2019, 2020 та 2024 роки засвідчило, що пандемія суттєво не вплинула на картину просторового розвитку туризму Німеччини. Вірогідно, це пов'язано з провідною роллю на національній арені внутрішнього туризму порівняно з в'їзним. Пріоритетами сектору подорожей і туризму Німеччини на перспективу є сталий та інклюзивний розвиток, технологічні інновації та цифровізація, модернізація транспортної інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Підкреслено доцільність використання досвіду Німеччини для відновлення та модернізації туристичної діяльності в Україні.

Ключові слова: Німеччина, туризм, динаміка розвитку сектору подорожей і туризму, пандемія Covid-19, війна Росії проти України, галузева, функціональна й територіальна структура туризму Німеччини, роль досвіду Німеччини для відновлення та модернізації туризму в Україні.

Як цитувати: Балабанов, Г. (2025). Сучасні тенденції та перспективи розвитку туризму в Німеччині. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 17-37. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-02>

In cites: Balabanov, G. (2025). Current trends and prospects of tourism development in Germany. *Human Geography Journal*, 39, 17-37. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-02> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасна Німеччина – демократична, соціальна та правова держава, впливовий член Європейського Союзу й міжнародного співтовариства в цілому. За обсягом ВВП у 2024 р. Німеччина є найбільшою економікою Європи і третьою економікою у світі після США та Китаю, хоча останніми роками помітні ознаки рецесії.

Міцними є позиції країни на світових ринках наукоємної продукції машинобудування, хімічної промисловості, фармацевтики та ін. Тим не менш провідне місце в економіці Німеччини належить сфері послуг, частка якої в 2024 р. становила 70,6% ВВП. Вагомим компонентом національної економіки є сектор подорожей і туризму, що забезпечив у

2024 р. понад 10% ВВП. Цей сектор відіграє важливу роль у суспільстві, впливає на соціальні, економічні, екологічні та політичні процеси, стан здоров'я населення, зайнятість і розвиток інфраструктури, платіжний баланс держави та її імідж у міжнародному співтоваристві. Мільйони відвідувачів з різних країн світу на власному досвіді переконалися у високій якості туристичного продукту Німеччини. Національна рада з туризму Німеччини по праву користується репутацією однією з кращих національних маркетингових організацій світу.

Туризм в Україні сильно постраждав від пандемії COVID-19. Новим потужним ударом по галузі стала повномасштабна агресивна війна Росії проти України, що триває четвертий рік. Війна обумовила безпрецедентні виклики для всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, в тому числі для туризму. Державне агентство розвитку туризму України ставить завдання відновлення галузі з урахуванням кращого вітчизняного та іноземного досвіду, інтеграції України у європейський туристичний простір. Туризм Німеччини теж відчув негативний вплив пандемії COVID-19 та війни в Україні. Німеччина приєдналася до міжнародних санкцій проти Росії, надала Україні найбільшу військову та економічну допомогу серед країн Європейського Союзу, забезпечила тимчасовий захист для багатьох громадян України. Через зазначені причини варто глибше вивчити досвід Німеччини з розвитку туризму з метою використання кращих практик для відновлення та модернізації туристичної діяльності в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку туризму в Німеччині за останнє десятиріччя присвячено чимало публікацій дослідників з України, Німеччини та інших країн світу. В більшості праць вітчизняних вчених приділено увагу окремим галузям туристичної індустрії Німеччини або певним видам туризму за метою подорожі. Зокрема, Коцан Н. досліджувала досвід організації готельного бізнесу [2], Табенська О.І. – тенденції розвитку індустрії гостинності [10], Коцан Н., Соловєнко Ю. розглядали особливості організації та регулювання сільського зеленого туризму [3], Майстер А., Лажнік В., Куницький М. – сучасний стан та особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму [4], Фокін С., Беркова О., Борисюк О., Бут М. – подієвий туризм Німеччини [11]. Праці Кириченко О. присвячені впливу Covid-19 та російсько-української війни на розвиток міжнародного туризму в Німеччині [1], Майстра А., Лажніка В., Пугача С. – просторовим особливостям розвитку туризму в Німеччині [5], Посохова І., Артем'єва Є. – розвитку індустрії туризму Німеччини з позицій досвіду для України [6], Сливенко В., Редько В. – тенденціям розвитку індустрії гостинності та туризму Німеччини [8], Сливенко В.А. – стратегічним векторам розвитку туризму Німеччини у посткризовий період [9], Шелемєтьєвої Т.В., Трохимець О.І., Тюхи М.Д. – досвіду Німеччини у формуванні стратегії сталого розвитку туризму [12] та ін.

Важливу роль для розкриття теми відіграють

публікації вчених з Німеччини. Зокрема, проблеми регіонального розвитку туризму Німеччини досліджували Mayer, M., Stoll-Kleemann, S. (2020) [41], Olbrich, N., & Pechlaner, H. (2021) [44], Mose I., Hammer T., Siegrist D. (2023) [43] та ін. Інноваційний підхід до розкриття структури, проблем та перспектив розвитку туризму властивий другому виданню туристичного атласу Німеччини – Eisenstein, B., Kampen, J., Weis, R., Reif, J. und Eilzer, C. (2021) [23]. На високу оцінку заслуговує діяльність Федерального центру компетенцій у сфері туризму при Федеральному міністерстві економіки та енергетики. Центр сприяє обміну знаннями між туристичною галуззю, наукою та політикою, здійснює фахову експертизу інноваційних проектів. Чіткою методологією, актуальністю та достовірністю характеризуються інформаційні ресурси Федерального міністерства економіки та енергетики, Федерального статистичного управління, Федерального відомства у справах міграції та біженців, Німецької національної ради з туризму, національних туристичних асоціацій DTV та DRV. Суттєву роль для розкриття теми відіграли матеріали Євростату, Всесвітньої туристичної організації, Всесвітньої ради з подорожей та туризму.

Зазначені публікації та матеріали дозволяють краще зрозуміти окремі аспекти розвитку сектору подорожей і туризму Німеччини, стимулюють наукову дискусію та появу нових ідей щодо подальших досліджень. Авторська позиція з приводу певних дискусійних положень у зазначених публікаціях буде викладена нижче, це вимагає відповідної аргументації. Водночас *розгляд проблемного інформаційного поля засвідчив недостатню увагу до цілісного, комплексного аналізу динаміки та структури сектору подорожей і туризму Німеччини під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку*. Окрім опрацювання наукових публікацій та офіційної статистичної інформації, було використано власний досвід подорожей Німеччиною.

Мета дослідження: з широких економіко-географічних позицій розкрити масштаби, рівень і динаміку розвитку, особливості структури індустрії туризму Німеччині в галузевому, функціональному й територіальному аспектах, визначити пріоритети на перспективу. Для досягнення поставленої мети вирішувались **наступні завдання:**

- 1) визначити місце Німеччини поміж країн світу та Європи за масштабами та рівнем розвитку туризму, розкрити особливості пропозиції та попиту на туристичні послуги;
  - 2) характеризувати динаміку розвитку сектору подорожей і туризму Німеччини за 2017 – 2024 рр. та чинники, що її обумовили;
  - 3) розкрити структурні пропорції індустрії туризму Німеччини та їхні зміни під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників;
  - 4) окреслити пріоритетні напрями розвитку сектору подорожей і туризму Німеччини на перспективу, розкрити роль досвіду ФРН для відновлення та модернізації туристичної діяльності в Україні.
- Наведено стисле обґрунтування обраних для

вирішення кожного завдання методів дослідження та використаних матеріалів.

1. Місце Німеччини у світі та Європі за масштабами та рівнем розвитку туризму. Особливості пропозиції та попиту на туристичні послуги

Головним методичним прийомом для вирішення цього завдання є міждержавні порівняння. З метою забезпечення міжнародної зіставності статистичних даних та їх подальшого коректного аналізу національні статистичні служби країн світу використовують: Міжнародні рекомендації щодо статистики туризму, 2008 рік [37]; Міжнародні рекомендації зі статистики туризму, 2008 рік. Посібник зі складання статистики [36]; Допоміжний рахунок туризму: рекомендована методологічна основа, 2008 рік [56].

Ці рекомендації полегшують проведення порівняльних досліджень між країнами. Тим не менш складно уникнути відмінностей в методах збору даних, впливу різного рівня соціально-економічного розвитку країн світу, військово-політичних конфліктів тощо. Тому вельми корисними та авторитетними джерелами інформації для міждержавних зіставлень є спеціальні розробки.

Зокрема, звіти «Дослідження економічного впливу подорожей і туризму», що створені Всесвітньою радою з подорожей і туризму (WTTC) у співпраці з Oxford Economics, характеризують вплив подорожей і туризму на економіку та зайнятість для 185 країн/економік і 28 географічних та економічних регіонів по всьому світу. Згідно даних WTTC, за обсягом загального внеску сектору подорожей і туризму до ВВП Німеччина займає 3 місце поміж країн світу після США та Китаю: 2024 – 525,5 млрд дол. США [65].

Значний інтерес для дослідників становлять публікації Статистичної служби Європейського Союзу (надалі Євростат) «Індустрія туризму – економічний аналіз» [29]. Ці публікації засновані на економічних даних зі структурної ділової статистики та короткострокової ділової статистики, що дозволяє провести повніший аналіз туристичного сектора країн ЄС. Аналіз останнього випуску від березня 2025 р. (побудований на даних за 2022 р.) засвідчив:

- за доданою вартістю, створеною в туризмі, Німеччина знаходиться на 1 місці в ЄС (89,3 млрд євро або 21% від ЄС у цілому);
- за чистим оборотом підприємств туризму Німеччина на 2 місці в ЄС після Франції (200,5 млрд євро або 18,6% від ЄС у цілому);
- за чисельністю зайнятих в індустрії туризму Німеччина на 1 місці в ЄС (2 267 тис. осіб або 18,4% від ЄС у цілому).

Широким визнанням користується Індекс розвитку подорожей та туризму країн світу (TTDI), створений Всесвітнім економічним форумом у співпраці з Університетом Суррея. Індекс структурно складається з п'яти вимірів, 17 тематичних блоків та 102 окремих показників. Останній випуск TTDI 2024 охоплює 119 країн світу. Німеччина знаходиться на високому 6 місці після США, Іспанії, Японії, Франції та Австралії (для порівняння – згідно TTDI 2019 у ФРН було 5 місце) [63].

Варто також підкреслити позитивне сприйняття сучасної Німеччини у світі. Спеціальний Індекс національних брендів Анхольта (NBI) вимірює силу та привабливість іміджу кожної країни через вивчення глобального сприйняття шести аспектів ідентичності: експорт, управління, культура, населення, туризм, імміграція та інвестиції. У 2024 р. було опитано через Інтернет 40 тис. осіб віком від 18 років і старше з 20 країн-учасниць. У підсумку Німеччина зайняла друге місце після Японії (2022 р. – перше місце, 2023 р. – друге місце) [45].

Таким чином, висновок однозначний – за масштабами та рівнем розвитку туризму сучасна Німеччина є одним із лідерів у світі та в Європі. Стисло розкриємо основні причини цього лідерства як з точки зору *пропозиції* туристичних послуг, так і *попиту* на такі послуги.

Пропозиція туристичних послуг значною мірою залежить від чинників природного характеру. Географічне положення країни майже в центрі Європи між узбережжям Північного та Балтійського морів на півночі та передовими хребтами Альп на півдні обумовило розмаїття природного середовища. В рельєфі виділяються Північнонімецька низовина (до 200 м над рівнем моря), середньовисотні гори в центрі (Гарц, Рудні гори, Шварцвальд, Рейнські Сланцеві гори та ін.) і Баварські Альпи на півдні з найвищою точкою г. Цугшпітце (2962 м над рівнем моря). В гірських районах популярні хайкінг, трекінг, бекпекінг, скелелазіння, маунтінбайкінг, альпінізм, сноубординг, гірські лижі тощо.

Основний тип клімату на більшій частині території країни – помірно-континентальний, ступінь континентальності зростає з заходу на схід. Для півночі Німеччини характерний морський клімат, а для півдня – гірський. Типові температури взимку коливаються від -1°C до 5°C, влітку від 19°C до 23°C. Річна сума опадів зменшується від 800 мм на заході до 600 мм на сході, а в Баварських Альпах вона досягає 1500 мм і більше.

На мальовничому узбережжі Північного моря навіть влітку вітряно, температура води не піднімається вище 18°C. Тут популярні піші прогулянки на пляжах, плавання в гідрокостюмах, віндсерфінг, кайтсерфінг тощо. Узбережжя Балтійського моря тепліше і має сприятливіші умови для купання. Влітку температура води тут зазвичай становить 18 – 21°C. Послуги високого класу пропонують морські курорти Рюген, Хіддензе, Узедом та ін. За кількістю сонячних днів у році, температурою морської води, тривалістю купального сезону курорти Північного та Балтійського морів значно поступаються курортам Середземномор'я. Водночас глобальне потепління може підвищити привабливість морських курортів Німеччини для туристів, популярність прохолодного відпочинку («coolcation») у світі зростає.

Важливою складовою природно-ресурсного потенціалу туризму та рекреації є ліси (близько третини території країни), річки, озера, джерела різноманітних мінеральних вод тощо. Вони активно використовуються для відпочинку, оздоровлення та лікування. Наприклад, давно набули популярності річ-

кові круїзи по Рейну, Майну, Мозелю, відпочинок на озерах Боденському, Кімзе, Зільберзе та ін., курорти мінеральних вод Баден-Баден, Вісбаден, Бад-Кіссінген, Бад Емс тощо, термальні комплекси Ердінгу, Ойскірхену, Бад-Наугайму, Зінсгайму та ін.

Велика увага приділяється вирішенню проблем природокористування, охороні природи. Зокрема, створено 16 біосферних заповідників (Швабський Альб, Річковий ландшафт Ельби, Рьон та ін.), 16 національних парків (Айфель, Саксонська Швейцарія, Баварський ліс та ін.). Все це сприяє розвитку широкого спектру рекреаційних занять. Держава, приватний турбізнес і споживачі туристичних послуг зважають на вимоги стійкого збалансованого розвитку туризму. Починаючи з 2019 р. Федеральне статистичне управління складає розширений сателітний рахунок туризму – економіка та навколишнє середовище (TSA-EE). Він надає відомості не тільки про економічний аспект розвитку туристичного сектору Німеччини, а й про споживання енергії, пов'язане з туризмом, викиди в повітря, вхідні ресурси сировини та витрати на охорону навколишнього середовища.

Німеччина пропонує ознайомитися з унікальними за багатством ресурсами історико-культурного характеру (пам'ятками архітектури, музеями, об'єктами садово-паркового мистецтва, народними святами та фестивалями, кулінарними традиціями, музичними фестивалями та ін.). Станом на 2025 р. Німеччина займає почесне 3 місце в світі після Італії та Китаю за кількістю об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. З 55 об'єктів 52 визнано надбанням усього людства за культурними критеріями, а 3 – за природними. Достатньо згадати такі справжні діаманти в культурній короні Німеччини, як Берлінський «острів музеїв», Бременська ратуша та статуя Роланда, Кельнський собор, історичний центр Бамбергу, Маркграфський оперний театр Байройту, культурний ландшафт верхньої частини Середнього Рейну тощо.

Німеччина накопичила великий досвід успішної організації масштабних подій (спортивних, політичних, народних свят, виставок та ярмарків тощо). Зокрема, країна гостинно приймала чемпіонат світу з футболу 2006 р., чемпіонат світу з легкої атлетики 2009 р., чемпіонат світу з біатлону 2023 р., чемпіонат Європи з футболу 2024 р. та ін. Тут регулярно проводяться: Hannover Messe – провідна світова торгова виставка промислових технологій; Міжнародний Франкфуртський автосалон; ІТВ – Міжнародна туристична біржа в Берліні, один з найбільших туристичних ярмарків світу; IGW – Міжнародний зелений тиждень в Берліні, один з найбільших ярмарків світу в галузі продовольства та сільського господарства; Франкфуртський та Лейпцизький книжкові ярмарки тощо. Подібні заходи генерують багатотисячні туристичні потоки як всередині країни, так і ззовні. Наприклад, завдяки чемпіонату Європи з футболу серед чоловіків у червні – липні 2024 р. до 10 приймаючих міст Німеччини вдалося залучити близько 4,1 млн. іноземних гостей [53].

Невід'ємними складовими пропозиції туристичних послуг є: різноманітні заклади розміщення та харчування; щільна мережа транспортної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури; гостинність

місцевого населення та низький рівень злочинності; якість та адекватна вартість медичних послуг; успішна промоція туристичних можливостей Німеччини.

Внутрішній попит на туристичні послуги в першу чергу залежить від демографічних (загальної чисельності населення, його статево-вікової структури, рівня урбанізації тощо) та соціально-економічних чинників (ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності, рівня зайнятості та рівня доходів населення). Водночас реалії життя свідчать, що держави світу повинні бути готовими до запровадження екстрених заходів для боротьби з інфекційними хворобами та пандеміями, форсмажорних обставин, що виникають внаслідок природних, технологічних катастроф чи воєн.

Чисельність населення Німеччини у 2024 р. досягла 84,7 мільйона осіб (перше місце в ЄС). Зростання населення тривалий період відбувається за рахунок позитивного сальдо міграції, потік іммігрантів перевищує втрати від від'ємного природного приросту. Для країни властивий високий рівень урбанізації – 77,8%. Згідно з переписом населення 2022 р., Німеччина має 78 міст із населенням понад 100 тис. осіб, у тому числі Берлін, Гамбург, Мюнхен і Кельн – понад 1 млн осіб. Напружений ритм життя у містах є важливим чинником зростання попиту на туристичні послуги. Населення ФРН старішає, частка осіб у віці 65 років і старше за період 2000 – 2023 рр. зросла з 16,6% до 22,3%. Це збільшило попит на подорожі та туризм з боку людей похилого віку та стимулювало розвиток «туризму сеньйорів», що враховує особливості фізіологічних потреб таких осіб. За 2023 р. 52,3% населення Німеччини у віці 65 років і старше брало участь у туристичних поїздках [31].

Німці не тільки люблять і хочуть подорожувати, вони ще й мають для цього вільний час та економічні можливості. Закон гарантує всім працюючим відпустку тривалістю 4 тижні на рік (20 робочих днів при 5-денному робочому тижні, 24 робочі дні при 6-денному робочому тижні). За даними Євростату, в середньому по ЄС ВВП на душу населення у 2024 р. склав 39 680 євро, але в Німеччині цей показник становив 43 400 євро (на 9,4% вище). Рівень зайнятості населення Німеччини доволі високий – 77,5%, що сприяє економічній безпеці більшості домогосподарств. Якщо за 2023 р. в цілому по ЄС здійснили хоча б одну туристичну поїздку 64,9% всього населення у віці 15 років і старше, то в Німеччині – 74% [30].

Зростання зовнішнього попиту на туристичні поїздки до Німеччини обумовлено скасуванням усіх обмежень на в'їзд (у тому числі для іноземних туристів). 27.12.2022 р. держава офіційно визнала завершення пандемії COVID-19. На збільшення зовнішнього попиту також позитивно впливають привабливість національного бренду, великі масштаби та інноваційний характер економіки, особливості географічної структури в'їзного туристичного потоку (домінування громадян високорозвинених країн світу – Нідерландів, США, Швейцарії, Сполученого Королівства, Австрії тощо), активна та професійна

діяльність Національної ради з туризму Німеччини та її 19 офіційних представництв по всьому світу.

2. Динаміка розвитку сектору подорожей і туризму Німеччини за 2017 – 2024 рр.

Найважливішим зовнішнім чинником розвитку туризму Німеччини у зазначений період стала пандемія COVID-19. Тривалий поступальний розвиток туристичної індустрії під впливом пандемії змінився у 2020 р. на глибоку кризу. Перший хворий з офіційно підтвердженим діагнозом був зареєстрований у ФРН у січні 2020 р. Боротьба з COVID-19 ви-

магала в тому числі мінімізації контактів між людьми та запровадження суворих обмежень на поїздки, що вразило туризм світу в саме серце. Так, у 2020 р. порівняно з 2019 р. кількість ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини скоротилась на 39% (рис. 1), витрати резидентів на подорожі за кордон зменшились на 59,2%, а доходи Німеччини від іноземних подорожуючих – на 52%. Лише завдяки надзвичайним зусиллям держави та приватного турбізнесу цю кризу вдалося в основному подолати у 2024 р.

Рис. 1. Динаміка кількості ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини за 2017 – 2024 рр., млн

Побудовано за даними Федерального статистичного управління Німеччини.

URL: <https://www.destatis.de/DE/Home/inhalt.html>

Fig. 1. Dynamics of the number of overnight stays in tourist accommodation establishments in Germany for 2017 – 2024, million

Constructed based on data from the Federal Statistical Office of Germany. URL: <https://www.destatis.de/DE/Home/inhalt.html>

А. Майстер, В. Лажнік, С. Пугач [5, с. 75] справедливо підкреслюють важливість спеціальних заходів з боку уряду Німеччини для подолання кризи в туризмі (програму екстреної допомоги малому бізнесу, кредитну програму KfW, податкові пільги, короткострокові відпустки). Вважаємо за доцільне доповнити цей перелік ініціативою федерального уряду запровадити на сезон масових відпусток (червень – серпень) 2022 р. єдиний місячний квиток вартістю 9 євро на поїздки у місцевих та регіональних автобусах та поїздах по всій Німеччині. Кошти на суму 2,5 млрд євро були надані землям за допомогою Закону про регіоналізацію. Це не тільки сприяло підвищенню просторової мобільності населення, прискорило відновлення туризму, але й зменшило шкідливі викиди в атмосферу за рахунок ширшого використання громадського транспорту замість приватних легкових автомобілів. Ініціатива мала фантастичний успіх, проїзний квиток вартістю 9 євро було продано 52 млн разів [60]. Тому аналогічні програми були продовжені (Німецький квиток або Deutschlandticket за 49 євро від травня 2023 р. і за 58 євро від 1 січня 2025 р.).

Суттєво вплинула на європейський туризм російська агресія в Україні. Європейський Парламент прийняв 5 травня 2022 р. спеціальну резолюцію щодо впливу війни Росії проти України на транспортний та туристичний сектори в ЄС (2022/2643(RSP)) [25]. Кириченко О., аналізуючи вплив пандемії COVID-19 та війни в Україні на розвиток міжнародного туризму в Німеччині, дійшла до цілком логічного висновку: вплив пандемії був набагато більшим, ніж війни. Але важко погодитись із тезою про те, що «Прямого впливу російсько-української війни на туристичні потоки та витрати в Німеччині не було» [1, с. 201]. На нашу думку, це вельми актуальне питання заслуговує на детальніший розгляд.

За даними Федерального статистичного управління [48], станом на листопад 2024 р. у Німеччині проживало 1 265,5 тис. вихідців з України, з них частка дітей та підлітків до 18 років становила 27,5%, осіб у віці від 18 до 60 років – 58,8%, 60 років і старше – 13,7%. У Центральному реєстрі іноземців Німеччини (AZR) станом на початок 2025 р. було зареєстровано 1 248,2 тис. біженців з України (97% з

них є громадянами України, 1 065,8 тис. мали посвідку на проживання) [42]. Підтримка українських біженців полягає в першу чергу у значних фінансових виплатах на проживання, харчування, одяг та ін., діють інтеграційні курси німецької мови, надається допомога у пошуку роботи, спеціальна допомога для вагітних, молоді. Але помилково вважати всіх вимушених переселенців з України утриманцями приймаючої держави. В березні 2025 р. в Німеччині було зареєстровано 535,2 тис. осіб працездатного віку з українськими паспортами, з них 314,7 тис. осіб працювали [38]. Тобто 59,1% дорослих вже працюють, покращують матеріальні умови життя власних родин, а також сплачують державі податки та соціальні внески. Десятки тисяч осіб відвідують інтеграційні курси, мовні курси, пов'язані з роботою або беруть участь у спеціальних програмах ринку праці.

Українські біженці не є туристами, вони мають юридичний статус осіб під тимчасовим захистом. Висновки загальнонаціонального Опитування біженців IAB-BAMF-SOEP (спільного проекту Інституту досліджень зайнятості IAB, Дослідницького центру Федерального відомства з питань міграції та біженців BAMF-FZ та Соціально-економічної групи SOEP при DIW Berlin «Біженці з України в Німеччині») свідчать: задоволеність біженців життям значно нижча, ніж у населення Німеччини, психологічне благополуччя дітей-біженців також низьке порівняно з іншими дітьми [34]. Тому біженці прагнуть відпочинку на природі, піклуючись про власне фізичне та ментальне здоров'я та здоров'я дітей, багато з них бажать ближче познайомитись з історією та культурою нової країни, де вони опинились, рятуючись від війни. Для задоволення власних потреб ці люди звертаються до постачальників транспортних послуг, послуг розміщення, громадського харчування, туристичних агентів і туроператорів, музеїв, концертних залів і сплачують за ці послуги. Більше того, на четвертому році війни в Україні сама Німеччина зацікавлена у соціальній адаптації біженців, а туризм тут відіграє дуже важливу роль.

З теоретичної точки зору це новий і дуже своєрідний аспект проблеми взаємодії міграції та туризму, якій було присвячено спеціальний випуск журналу «Tourism Geographies» (Volume 24, Issue 1, 2022) [54]. Наведені вище аргументи стосовно масштабів вимушеної міграції та рівня працевлаштування українських біженців дозволяють висунути наступне гіпотетичне судження: *прямий вплив російсько-української війни на туристичні потоки та витрати в Німеччині полягає в першу чергу у зростанні попиту на рекреаційні та туристичні послуги всередині країни за рахунок біженців з України.*

Причому не принципово, є біженці екскурсантами (одноденними відвідувачами) чи туристами, які провели одну або кілька ночівель під час подорожі. Основним методичним інструментом для оцінки економічного значення туризму є допоміжний (сателітний) рахунок туризму TSA (в Німеччині – TSA-EE). Розрахунок таблиць TSA передбачає врахування всіх витрат на туризм – зробле-

них як під час одноденних візитів, так і під час подорожей з ночівлями. Згідно Монітору одноденних поїздок *dwif*, за 2024 р. у межах Німеччини було здійснено близько 3 млрд таких поїздок (90% з метою відпочинку, 10% – з діловою метою), що дозволило отримати валовий дохід у 101,9 млрд євро.

Для підтвердження або спростування висунутого гіпотетичного судження необхідні результати соціологічних опитувань біженців з України стосовно того, чи зацікавлені респонденти у туристичних поїздках, наскільки дозволяє їхнє фінансове становище участь у туризмі, скільки подорожей за рік та якої тривалості вони здійснили (в межах Німеччини, за кордон) тощо. Вельми бажано, аби подібні питання були передбачені під час наступних етапів загальнонаціонального Опитування біженців IAB-BAMF-SOEP. Більше того, це важливо не тільки для Німеччини, але й у ширшому географічному контексті. Тільки в країнах ЄС станом на початок 2025 р. перебувало понад 4,7 млн українських біженців.

Ще один *прояв прямого впливу війни Росії проти України – практична зупинка білатеральних туристичних потоків між Німеччиною та Росією.* 27.02.2022 р. повітряний простір ЄС був закритий для російських літаків. Після цього російські туристи можуть потрапити до країн ЄС тільки наземним транспортом або складними авіарейсами з пересадками через треті країни. Якщо за 2019 р. з Німеччини до Росії з метою туризму було здійснено 522 тис. візитів, то за 2024 р. – 65,8 тис. (у 8 разів менше) [55]. Відповідно за 2019 р. Німеччину відвідало 846,4 тис. російських туристів, а за 2023 р. – лише 117,1 тис. (у 7,2 рази менше) [55]. Підводячи попередні підсумки розвитку світового туризму за 2024 р. ЮНВТО зазначає: «Всі європейські субрегіони перевершили допандемічні рівні, за виключенням Центральної та Східної Європи, де багато напрямків все ще страждають від наслідків російської агресії в Україні» [59].

3. Структурні пропорції туризму Німеччини та їхні зміни під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників

Дослідження структури туризму Німеччини передбачає використання різних критеріїв, що доповнюють один одного. Особливий інтерес становить структурний аналіз туристичної індустрії у галузевому, функціональному та географічному аспектах, хоча це і пов'язано з певними складнощами методологічного характеру. В даній публікації приділено увагу оцінці пропорцій між:

- 1) різними видами туризму (внутрішній, в'їзний та виїзний);
- 2) провідними галузями туризму (транспорт; розміщення та харчування; оренда автомобілів і товарів для спорту та відпочинку; туристичні агенції, туроператорські компанії та інші служби бронювання);
- 3) туристичними подорожами з різною метою (приватною чи діловою);
- 4) розвитком туризму в різних регіонах та містах країни.

Для оцінки пропорцій між різними видами туризму в першу чергу необхідно співставити між со-

бою внутрішній туризм у вузькому значенні слова – вітчизняний (domestic) та в'їзний (inbound) у межах державної території ФРН. Важливим індикатором для оцінки структури ринку є кількість ночівель. За даними Євростат [27], частка ночівель іноземних гостей у туристичних закладах розміщення Німеччини за 2019 р. становила 20,4%, за 2022 р. – 16,9%, за 2023 р. – 18,6%. Згідно з попередніми результатами Федерального статистичного управління за 2024 р. [50], у туристичних закладах розміщення Німеччини було зареєстровано рекордні 496,1 млн ночівель. Резиденти здійснили 410,8 млн ночівель (82,8%), іноземні гості – 85,3 млн ночівель (17,2%).

Отже, перша принципово важлива та стійка в часі особливість структури ринку туристичних послуг Німеччини – *провідна роль внутрішнього туризму порівняно з в'їзним*. Цим ФРН кардинально відрізняється від ринків туристичних послуг Іспанії, Греції, Хорватії чи Португалії, де панівні позиції належать в'їзному туризму. Основними ринками-джерелами в'їзних турпотоків до Німеччини за 2024 р. були Нідерланди (11,9 млн ночівель), США (7,2), Швейцарія (6,9), Сполучене Королівство (5,3), Австрія (4,4), Польща (4,2), Франція (3,7) та Італія (3,5 млн ночівель) [17].

Високої оцінки з методичної точки зору заслуговують щорічні «маркетингові паспорти» Національної ради з туризму Німеччини (DZT) для основ-

них країн-джерел в'їзних турпотоків до Німеччини. Добре структуровані, ці «паспорти» містять важливу інформацію щодо місця Німеччини з-поміж інших європейських destinations для туристів із певної країни світу, кількості туристичних прибуттів і ночівель, рейтингів найпопулярніших федеральних земель і міст Німеччини саме для громадян певної держави світу, основної мети поїздки тощо. Цей корисний досвід варто взяти до уваги і Державному агентству розвитку туризму України.

Розглянемо тепер *виїзний* туристичний потік. За обсягом ринку виїзного туризму Німеччина є беззаперечним лідером в Європі та посідає 3 місце у світі після Китаю та США. Резиденти Німеччини за 2024 р. здійснили 114 млн поїздок за кордон з принаймні однією ночівлею (на 12% більше, ніж у 2023 р.). Німеччина – традиційно важливий ринок-генератор турпотоків до Італії (14% від усіх поїздок за кордон), Австрії (13%), Іспанії (10%), Франції (8%), Нідерландів (7%) та ін. [47].

Високий рівень витрат на туристичні поїздки за кордон є головною причиною від'ємного сальдо платіжного балансу держави за статтею «Подорожі» та рахунку послуг у цілому (рис. 2). Парадокс – дефіцит туристичного платіжного балансу був мінімальним у 2020 та 2021 роках (відповідно 14,6 та 24,4 млрд євро), коли внаслідок пандемії туризм постраждав найбільше.

Рис. 2. Витрати резидентів Німеччини на подорожі за кордон та доходи Німеччини від іноземних подорожуючих (млрд євро, 2017 – 2024)

Джерело: побудовано за даними Бундесбанка. URL: <https://www.bundesbank.de/>

Fig. 2. Expenditures of German residents on travel abroad and Germany's income from foreign travelers (billion euros, 2017 – 2024)

Source: compiled from Bundesbank data. URL: <https://www.bundesbank.de/>

Центральний банк Німеччини не приховує свого негативного ставлення до такої масштабної диспропорції в державних фінансах. У публікації Бундесбанка «Платіжний баланс Німеччини в 2024 році» підкреслено: «Витрати резидентів на поїздки за кордон становили 111 млрд євро, що у три рази перевищує дохід від іноземних мандрівників у Німеччині (37

млрд євро)... В цій сфері досі не було ніяких ознак обмеження споживання» [15]. На думку автора, для зменшення дефіциту платіжного балансу держави за статтею «Подорожі» необхідно не обмеження споживання, а зростання обсягів в'їзного туризму. Це лише підкреслює важливу роль Національної ради з туризму Німеччини, головним завданням якої є про-

сування Німеччини як туристичної дестинації за кордоном.

Для дослідження структури туризму Німеччини в галузевому аспекті доцільно використати метод ієрархічної декомпозиції, суть якого полягає у покроковій деталізації пропорцій між:

а) 5 укрупненими галузями туристичної індустрії в трактовці Євростату (транспорт; розміщення; забезпечення харчуванням та напоями; оренда автомобілів та інших товарів для відпочинку та спорту; туристичні агенції, туроператори та інші служби бронювання);

б) 10 галузями туризму згідно Міжнародним рекомендаціям зі статистики туризму, 2008 рік, додаток 3, с. 111 [37]. Наприклад, транспорт складається з 4 галузей (залізничного, автомобільного, водного

та авіаційного пасажирського транспорту);

в) складовими кожної з окремо взятих 10 галузей туризму. Так, водний пасажирський транспорт поділяється на морський та прибережний, а також внутрішній водний.

Реалізувати повністю таку трирівневу декомпозицію на конкретному матеріалі – завдання для окремого дослідження. Автор свідомий того, що певні питання висвітлено фрагментарно, тож дослідження триватиме. Перший крок полягав у розкритті основних економічних пропорцій між 5 укрупненими галузями туристичної індустрії Німеччини (табл. 1). Вихідний фактологічний матеріал для розрахунків взято з публікації Євростату «Туристичні галузі – економічний аналіз» від березня 2025 р., що побудована на даних за 2022 р.

Таблиця 1 / Table 1

**Структура туристичної індустрії Німеччини за укрупненими галузями (% , 2022 р.) /
Structure of the German tourism industry by major sectors (% , 2022)**

	Кількість підприємств	Чистий оборот	Додана вартість	Кількість зайнятих
Туристична індустрія в цілому	100,0	100,0	100,0	100,0
Транспорт	9,7	18,6	14,3	12,4
Розміщення	17,8	18,1	19,9	22,4
Забезпечення харчуванням та напоями	65,9	31,1	35,8	59,1
Оренда автомобілів та інших товарів для відпочинку та спорту	2,3	17,5	23,1	2,2
Туристичні агенції, туроператори та інші служби бронювання	4,3	14,7	6,9	3,9

Розраховано за даними Євростам / Calculated according to Eurostat data. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_economic_analysis

Згідно даних Федерального статистичного управління [52] станом на 2024 р. транспортна система Німеччини складається з:

- розгалуженої мережі автомобільних доріг протяжністю 229,5 тис. км (не враховуючі місцеві шляхи), з них автобанів – 13,2 тис. км;
- залізничних колій загальною довжиною 39,9 тис. км, з яких 2/3 електрифіковано;
- 21 морського та 30 річкових портів, а також федеральної мережі внутрішніх водних шляхів протяжністю 7,7 тис. км (з яких 75% – це річки, а 25% – канали);
- 30 аеропортів з регулярними авіарейсами, з них 15 мають статус міжнародних;
- міського громадського транспорту (метрополітен, трамваї, автобуси, тролейбуси, таксі).

Висока інтенсивність використання транспортної інфраструктури та тривале недостатнє фінансування призвели до зношеності об'єктів і мереж, зростання операційних витрат транспортних компаній, порушень розкладів руху пасажирських транспортних засобів тощо. Зокрема, залізничний концерн Deutsche Bahn у 2023 р. виплатив пасажирам у вигляді компенсацій за запізнення та скасування поїздів 132 млн євро, а за 2024 р. – вже 196,8 млн євро; пунктуальність пасажирських перевезень залізницею в Німеччині за 2024 р. становила 89,5%, рейсів на далекі відстані – 62,5% [14]. Тому новий

уряд Німеччини ініціював створення спеціального фонду в розмірі 500 мільярдів євро для додаткових інвестицій в інфраструктуру та прискорення кліматичної нейтральності до 2045 р., а парламент прийняв відповідний закон. Президент Німецької туристичної асоціації (DTV) Р. Мейєр наголосив: «Спеціальний фонд інфраструктури пропонує чудову можливість нарешті інвестувати терміново необхідні кошти в нашу переважану залізничну мережу та в реконструкцію занедбаних доріг, мостів та шлюзів. Це не тільки зміцнить туризм як ключовий економічний фактор, але й покращить якість життя та економічні показники Німеччини в цілому» [21].

Країні властивий високий рівень автомобілізації, парк легкових автомобілів – понад 49 млн. За даними Європейської асоціації автовиробників (ACEA), в середньому по ЄС на 1000 жителів припадає 574 легкових автомобіля, а в Німеччині – 586. Проте після скасування у 2023 р. дотацій громадянам на придбання електромобілів обсяги їх продажів різко впали. Лише 3,3% усіх легкових автомобілів є повністю електричними [61]. Це відтермінує досягнення цілей кліматичної нейтральності.

Роль різних видів транспорту в розвитку туризму залежить від тривалості та типу відпочинку, відстані між місцем постійного проживання туриста та обраною для відпочинку дестинацією, рівня вит-

рат на поїздку та ін. Для короткострокових подорожей тривалістю до 5 днів зазвичай обирають власний легковий автомобіль, хоча популярність Deutschlandticket призвела до збільшення ролі громадського транспорту (автобус, залізниця).

Для довгострокових подорожей тривалістю 5 днів і більше аналіз даних в динаміці чітко демонструє негативний вплив коронакризи в першу чергу на туристичні авіаперевезення. Якщо в 2019 р. частка подорожей літаком та легковим автомобілем була однаковою – по 42%, то в 2020 р. – 26% і 61% відповідно. Пропорції між різними видами транспортних засобів за 2024 р. були наступні: 1) літак – 45%; 2) легковий автомобіль – 42%; 3) залізниця – 6%; 4) автобус – 5%; 5) судно – 2% [32].

Звертає на себе увагу провідна економічна роль так званої індустрії гостинності (діяльності з тимчасового розміщення та забезпечення харчуванням та напоями). Це здебільшого підприємства малого та середнього бізнесу, що важливо з позицій ринку праці. Тому другий крок декомпозиції було зроблено на прикладі діяльності з тимчасового розміщення (табл. 2). Згідно Статистичної класифікації видів економічної діяльності NACE Rev. 2 туристичні заклади розміщення включають: 1) готелі та аналогічні заклади розміщення (клас 5510); 2) апартаменти та будинки для відпочинку (клас 5520); 3) кемпінги, стоянки транспортних засобів для відпочинку, трейлерні парки (клас 5530).

Таблиця 2 / Table 2

Структура діяльності з тимчасового розміщення як галузі туристичної індустрії Німеччини (2023 р.) / Structure of temporary accommodation activities as a branch of the German tourism industry (2023)

	Заклади		Ліжко-місця		Ночівлі	
	одиниць	%	тис.	%	тис.	%
Діяльність з тимчасового розміщення (всього)	48 275	100,0	3 665,3	100,0	431 439	100,0
Готелі та аналогічні заклади розміщення	29 988	62,1	1 929,4	52,6	293 996	68,1
Апартаменти та будинки для відпочинку	15 087	31,3	809,8	22,1	95 169	22,1
Кемпінги, стоянки транспортних засобів для відпочинку, трейлерні парки	3 200	6,6	926,1	25,3	42 275	9,8

Розраховано за даними Євростат / Calculated according to Eurostat data. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics_-_annual_results_for_the_accommodation_sector

Таким чином, готелі та аналогічні заклади розміщення забезпечують понад 2/3 всіх ночівель. Водночас має місце недооцінка офіційною статистикою реальних масштабів діяльності з тимчасового розміщення як загалом, так і конкретно в апартаментах та будинках для відпочинку. Органи статистики обліковують ночівлі тільки в тих туристичних закладах розміщення, які мають не менше 10 ліжок. Завдяки швидкому розвитку ІКТ на ринок масово виходять і дрібніші постачальники послуг розміщення. Згідно зі спеціальною угодою про обмін даними між Статистичною службою Європейського Союзу та чотирма провідними онлайн-платформами бронювання Airbnb, Booking, Expedia і TripAdvisor з'явилася можливість доповнити офіційну статистику.

Федеральне статистичне управління Німеччини за 2024 р. офіційно зареєструвало 96,8 млн ночівель в апартаментах та будинках для відпочинку (клас 5520). А гості з Німеччини та з-за кордону зареєстрували ще 60,4 млн ночівель через онлайн-платформи. Причому 57,2 млн ночівель або 95% з них були проведені у закладах, кожен з яких мав менше 10 ліжок [51]. Підкреслимо – класи 5510 (готелі) та 5530 (кемпінги) не включено. Можна лише побажати, аби експериментальна статистика Євростату була швидше інтегрована національними службами статистики країн ЄС.

Якщо масштаби діяльності з тимчасового розміщення офіційна статистика недооцінює, то масштаби діяльності із забезпечення харчуванням та напоями – навпаки, переоцінює. Відомо, що послугами підприємств громадського харчування користуються як туристи, так і місцеві мешканці (статистика обліковує всі послуги разом). Тому для країн із високою часткою подорожей та туризму у ВВП (наприклад, Хорватії, Португалії, Греції) ступінь такої переоцінки буде нижчим. А для країн з масштабною диверсифікованою економікою (зокрема, Німеччини) – вищим.

Оцінка пропорцій між туристичними подорожами з різною метою в першу чергу передбачає порівняння кількості поїздок з приватною та діловою метою. Основними причинами для приватних подорожей є відпочинок, оздоровлення, лікування, культурне збагачення, зустрічі з родичами або друзями. Головні спонукальні мотиви для ділових подорожей – просування бізнесу на інші ринки, вирішення проблемних питань з партнерами, участь у виставках, ярмарках, конференціях та конгресах, заохочувальних поїздках тощо.

За 2019 р. мандрівники з Німеччини здійснили 260,5 млн поїздок всередині країни та за кордон як мінімум з однією ночівлею. З них 219,6 млн поїздок (84,3%) було здійснено з приватною метою, решта 40,9 млн (15,7%) з діловою. Після глибокої кризи

2020-2021 рр. приватні подорожі швидше, а ділові – повільніше відновлюють втрачені позиції. За 2024 р. здійснено 277,2 млн туристичних поїздок всередині країни та за кордон, з них 240,2 млн (86,7%) – приватні, 37 млн (13,3%) – ділові [49].

Орієнтовна декомпозиція подорожей з приватною метою можлива з використанням результатів соціологічних досліджень. Нашу увагу привернули дві розробки:

1) FUR (Reiseanalyse) [32], яка присвячена плануванню населенням Німеччини поїздок у відпустку тривалістю не менше 5 днів у найближчі три роки (дозволялось обирати кілька варіантів відповіді). В результаті 70% опитаних підтримали варіант «релакс», 64% – «пляж», 40% – «відпочинок родиною», 33% – «відпочинок на природі», 32% – «відпочинок у місті», 32% – «пригодницький відпочинок», 19% – «тур», 11% – «культурний відпочинок», 6% – «навчальна поїздка»;

2) ETC (Monitoring Sentiment for Intra-European Travel) [26], де розглянуто наміри населення 10 ключових європейських ринків щодо подорожей у власній країні та всередині Європи в період з квітня по вересень 2025 р. Пріоритети європейців наступні: 23,1% – «сонце і пляж», 17,7% – «культура та спадщина» 15,5% – «на природі та просто неба», 13,9% – «відпочинок у місті», 9,4% – «велнес і релакс», 5,8% – «подорож на автомобілі», 4,7% – кулінарія/їжа та вино», 3,7% – круїз.

Тобто бажання відпочинку на пляжі є пріоритетним. Але варто звернути увагу на дуже близькі за змістом варіанти «відпочинок у місті» та «культурний відпочинок». Саме у містах зосереджена більшість пам'яток історії та культури, шедеврів архітектури, музеїв, театрів, концертних залів та ін. Якщо об'єднати прихильників відпочинку у місті та культурного відпочинку, то це становитиме 43% для першого опитування і 31,6% – для другого. Ось чому культура є таким важливим аспектом глобального туристичного маркетингу Німеччини. Національна рада з туризму Німеччини розробила спеціальний посібник «Дестинація Німеччина. Гайд по ресурсам для турагентів. Німеччина – країна культури» [18]. Швидкими темпами розвивається ринок цифрового культурного туризму з використанням технологій доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR). Все це працює на кінцевий результат. 21% усіх міжнародних поїздок до Німеччини за 2024 р. – це культурні поїздки; мандрівники з-за кордону заявили про високу загальну задоволеність культурним відпочинком у Німеччині (оцінка 1,9 бали за шкалою від 1 – задоволений до 6 – розчарований) [16].

Ринок ділового туризму Німеччини – третій у світі за масштабами після США та Китаю. Не випадково IMEX Frankfurt стала найбільшою виставкою ділового туризму Європи. Важливим фрагментом загальної картини ділового туризму ФРН є ділові поїздки іноземців до Німеччини. Згідно IPK International [33], загальна кількість міжнародних ділових поїздок до Німеччини за 2024 р. сягнула 14,65 млн, у тому числі з країн Європи – 11,9 млн (81,2%). «Маркетингові паспорти» Національної

ради з туризму Німеччини свідчать, що особливо висока частка ділових поїздок у в'їзному турпоточі властива туристам зі Сполученого Королівства (28%), США (30%), Індії (41%), Китаю (50%!). Провідним сегментом ринку ділового туризму Німеччини є МІСЕ (зустрічі, заохочувальні поїздки, конференції, виставки).

Розглянемо тепер *особливості просторового розвитку туризму Німеччини*. Найчастіше географічні відмінності розвитку туризму в Німеччині характеризують на рівні федеральних земель. Наприклад, Майстер А., Лажнік В., Пугач С. цілком коректно з методичної точки зору виявили значну просторову асиметрію в рівнях розвитку туризму федеральних земель Німеччини [5]. Спираючись на дані за 2018 – 2022 рр., було виділено 5 груп земель (зокрема, найвищий рівень мають Берлін і Баварія, найнижчий – Саксонія-Ангальт, Тюрингія та Саар).

Наш підхід дещо відрізняється врахуванням політико-географічного, природничо-географічного та економіко-географічного аспектів, а також опорою на метод ієрархічної декомпозиції.

35 років тому сталася політична подія світового значення – падіння Берлінського муру, а за рік – возз'єднання Німеччини. За минулі роки 5 нових федеральних земель на сході країни (Мекленбург-Передня Померанія, Саксонія, Брандербург, Тюрингія, Саксонія-Ангальт) отримали потужну фінансову, матеріально-технічну, кадрову та іншу допомогу, що дозволило значно зменшити диспаритет у рівнях соціально-економічного розвитку. Важливими стимулами для прогресу туризму на сході стали нові інфраструктурні проекти, збільшення площ природоохоронних територій, масштабна реставрація історичних та культурних пам'яток, підтримка малого та середнього бізнесу тощо. Яскравими прикладами є Палади та парки Потсдама та Берліна, Класичний Веймар, Паркове королівство Дессау-Верліц, що увійшли до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО.

Частка 5 східних земель у загальній площі території держави становить 30,1%. Нові землі повільно втрачають населення за рахунок міграції переважно молоді на захід країни. Якщо частка 5 східних земель у загальній чисельності населення Німеччини станом на 2000 р. становила 16,9%, то тепер вона скоротилась до 15,1% (2024). Водночас конкурентні позиції східних земель на національному ринку туристичних послуг суттєво зміцнилися. Частка 5 нових земель у загальній кількості ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини за останні 25 років неухильно зростала: 2000 р. – 10,9%, 2010 р. – 16,8%, 2024 р. – 17,2% (розраховано за даними Федерального статистичного управління).

Президент Німецької туристичної асоціації (DTV) Р. Мейер зазначив: «День німецької єдності – це більше, ніж просто національне свято. Це символ свободи, єдності та, певною мірою, сили туризму. У цей день ми згадуємо величезну важливість свободи пересування та роль туризму як об'єднуючої сили. Сьогодні люди вільно подорожують Німеччиною, а колишні кордони стали пішохідними та велосипедними маршрутами. Вони свідчать про історію

розділеної Німеччини та роблять її доступною для туристів. Ці шляхи з'єднують не лише географічно, а й культурно. Возз'єднання стало віхою для німецького туризму. Воно створило різноманітність напрямків і вражень, якими з великою легкістю користуються як вітчизняні, так і іноземні гості» [22].

Вище ми вже звертали увагу на вплив природних умов і ресурсів країни на туристичну діяльність. Тому логічно розкрити основні пропорції такої діяльності між трьома природничо-географічними макрорегіонами: Північним (переважно Північно-Німецька низовина), Центральним (переважно Німецьке середньогір'я) та Південним (Передгір'я Альп та Альпи). Це вимагало групування федеральних земель за кожним таким макрорегіоном (хоча досягти відповідності меж регіонів різної природи можна лише орієнтовно). Наш варіант наступний.

Північ – Нижня Саксонія, Шлезвіг-Гольштейн, Мекленбург-Передня Померанія, Гамбург, Бремен. Частка Півночі в загальній площі території держави становить 24,6%. У 2024 р. тут було зосереджено 29,8% всіх ліжко-місць у туристичних закладах розміщення Німеччини, зареєстровано 22,1% усіх прибуттів та 27,4% загальної кількості ночівель (розраховано за даними Федерального статистичного управління).

Центр – Північний Рейн-Вестфалія, Гессен, Берлін, Саксонія, Брандербург, Тюрінгія, Саксонія-Ангальт. Частка Центру в загальній площі території держави становить 39,3%, тут знаходиться 33,4% ліжко-місць, зафіксовано 38,8% усіх туристичних прибуттів і 34,8% кількості ночівель.

Південь – Баварія, Баден-Вюртемберг, Рейнланд-Пфальц, Саар. На Південь припадає 36,1% території держави, 36,8% всіх ліжко-місць, 39,1% прибуттів і 37,8% загальної кількості ночівель.

Наступним кроком в напрямку деталізації аналізу стало визначення рівня розвитку туризму федеральних земель Німеччини з використанням рейтингової оцінки (ранжування). Були зібрані та оброблені офіційні статистичні дані для кожної з 16 земель за 2024 р. за 4 основними показниками розвитку туризму та 1 додатковим. До основних належать: 1) кількість ліжко-місць у туристичних закладах розміщення (показник характеризує матеріально-технічну базу туризму, здатність регіону приймати туристів); 2) кількість прибуттів до туристичних закладів розміщення; 3) загальна кількість ночівель у туристичних закладах розміщення (другий та третій показники свідчать про реальний туристичний попит, привабливість регіону як туристичної дестинації); 4) кількість ночівель у туристичних закладах розміщення в розрахунку на 1000 місцевих мешканців (чутливий індикатор ступеня соціально-економічної значущості туризму для дестинації, а також «надмірного туризму», тобто негативного, руйнівного впливу масового туризму на місцевий суціль, природне середовище та інфраструктуру). Кожна федеральна земля отримувала певний ранг за кожним показником, а сума рангів за 4 показниками визначала загальне місце землі в Німеччині за рівнем розвитку туризму.

Теоретично не можна було виключати ситуацію,

коли землі наберуть однакову суму рангів. В такому випадку залучався п'ятий показник, що характеризує частку іноземців у загальній кількості ночівель і свідчить про міжнародне визнання регіону як туристичної дестинації. Та федеральна земля, де частка ночівель іноземців була вищою, отримувала більш високе загальне місце.

Ще одне методологічне питання вимагає додаткових пояснень. На перший погляд використання індикатора інтенсивності туризму є методичною помилкою, тому що найкращі значення перших трьох показників позитивно впливають на ранг певного регіону, а підвищення значень інтенсивності туризму зазвичай оцінюють негативно. Але для Німеччини та її земель інтенсивність туризму свідчить головним чином про ступінь значущості туризму в соціально-економічному розвитку, міру залежності дестинації від туризму.

За показником інтенсивності туризму в сенсі «надмірного туризму» Німеччина знаходиться на 16 місці поміж 27 країн ЄС, їй ще далеко до такого рівня «туристичного пресингу», який мають Хорватія, Кіпр, Греція, Австрія, Іспанія. Наші розрахунки на базі даних Євростату свідчать, що навіть земля Мекленбург-Передня Померанія, лідер серед земель Німеччини за кількістю туристичних ночівель у розрахунку на 1 тис. мешканців, мала показник у 6,5 раза нижчий, ніж острови півдня Егейського моря (Греція), у 5,4 раза нижчий, ніж острови Іонічного моря (Греція), у 3,8 раза нижчий, ніж Південний Тіроль (Італія), у 3,7 раза нижчий, ніж Адриатичне узбережжя Хорватії та ін.

Ознаки «надмірного туризму» мають місце переважно на локальному рівні. Наприклад, у місті Руст з населенням 5 тис. осіб (земля Баден-Вюртемберг) розташовані величезний парк розваг «Європа-парк» та аквапарк «Рулантіка». За 2024 р. в місті було зареєстровано 1,6 млн туристичних ночівель. Аналогічний показник для популярного курорту Бінц на балтійському острові Рюген (земля Мекленбург-Передня Померанія) з населенням громади у 6 тис. осіб становив 2,1 млн [35]. В подібних випадках різко зростає роль організацій з управління дестинаціями (DMO). Згідно вимог закону розробляються та реалізуються спеціальні плани та програми просторового розвитку з урахуванням екологічних обмежень та інтересів місцевих громад, вживаються заходи задля корекції географії туристичних потоків. У міру збільшення популярності Німеччини на світовому ринку туристичних послуг та масовості вітчизняного туризму актуальність проблеми стійкого розвитку туристичної діяльності на локальному та регіональному рівнях зростатиме.

Результатом застосування викладених вище методологічних положень щодо відбору показників, збирання та обробки фактологічної інформації стала зведена таблиця 3. Вона свідчить – беззаперечним лідером за рівнем розвитку туризму є Баварія. За даними Міністерства продовольства, сільського господарства, лісництва та туризму Баварії, валова додана вартість туризму (пряма та непряма) за 2024 р. становить 28,2 млрд євро або 20% від Німеччини в цілому [13].

Високі конкурентні позиції властиві також федеральним землям Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія та Шлезвіг-Гольштейн. Лише одного разу виникла необхідність у використанні додаткового по-

казника. Гессен і Північний Рейн-Вестфалія набрали однакову суму рангів – по 25. Але за часткою іноземців у загальній кількості ночівель (21,4% та 20,8% відповідно) земля Гессен отримала перевагу.

Таблиця 3 / Table 3

*Рівень розвитку туризму у федеральних землях Німеччини (2024 рік) /
Level of tourism development in the States of Germany (2024)*

Федеральні землі	Кількість ліжко-місць		Кількість прибуттів		Кількість ночівель		Кількість ночівель на 1 тис. мешканців		Сума рангів	Загальне місце
	тис.	ранг	тис.	ранг	млн	ранг	одиниць	ранг		
Баварія	762,3	1	40616,3	1	102,7	1	7755	5	8	1
Баден-Вюртемберг	447,5	2	23764,7	3	58,9	2	5134	10	17	2
Нижня Саксонія	421,8	3	15408,5	5	46,1	4	5763	6	18	3
Шлезвіг-Гольштейн	333,9	5	9416,8	7	38,1	5	12870	2	19	4
Мекленбург-Передня Померанія	319,3	6	8042,3	10	32,9	7	20905	1	24	5
Гессен	267,8	7	15596,6	4	34,8	6	5534	8	25	6
Північний Рейн-Вестфалія	401,4	4	24509,3	2	54,5	3	3024	16	25	7
Берлін	151,5	10	12717,4	6	30,6	8	8305	4	28	8
Рейнланд-Пфальц	222,3	8	8668,8	8	22,3	9	5412	9	34	9
Гамбург	78,5	13	7562,8	11	16,1	11	8655	3	38	10
Саксонія	153,6	9	8137,1	9	20,0	10	4943	11	39	11
Брандербург	138,6	11	5426,4	12	14,4	12	5637	7	42	12
Тюрінгія	107,0	12	3856,2	13	10,1	13	4794	12	50	13
Саксонія-Ангальт	77,5	14	3388,5	14	8,4	14	3911	14	56	14
Бремен	18,2	16	1533,7	15	2,9	16	4140	13	60	15
Саар	26,1	15	1116,7	16	3,2	15	3911	15	61	16

Розраховано за даними Федерального статистичного управління / Calculated according to data from the Federal Statistical Office

Проблематика цього розділу статті обумовила необхідність повернення до загальної характеристики динаміки розвитку туризму Німеччини. Чи мала вплив коронакриза на своєрідний «табелі про ранги» федеральних земель за рівнем розвитку туризму? Теоретично можна було припустити, що пандемія значно погіршить конкурентні позиції тих земель, де частка іноземних туристів традиційно була вище за середню по країні в цілому (Баварія, Берлін, Баден-Вюртемберг, Північний Рейн-Вестфалія, Нижня Саксонія). Проте порівняння ранжованих рядів земель за 2019 та 2020 роки засвідчило, що ступінь виразності цього ефекту була незначною. Так, у

2020 р. Берлін втратив 3 позиції в рейтингу порівняно з 2019 р., Північний Рейн-Вестфалія – 2 позиції, але в цілому картина просторового розвитку туризму Німеччини була доволі стабільною. Вірогідно, це пов'язано з провідною роллю на національній арені внутрішнього туризму порівняно з в'їзним.

Опора на метод ієрархічної декомпозиції стосовно просторового розвитку туризму в Німеччині передбачає деталізацію аналізу, своєрідну «гру масштабів». Цьому сприяє високий рівень розвитку статистики туризму в Німеччині. Прийняття управлінських рішень суб'єктами турбізнесу та органами влади спирається на багаторічні ряди статистичних

спостережень у галузевому та регіональному аспектах. Це зразок передової практики для умов нової мирної України, яка обов'язково розкриє для власних громадян та іноземців усі грані свого туристичного потенціалу.

Зокрема, регіональна статистика Німеччини враховує вимоги регіональної політики ЄС («політики згуртування»), що спрямована на зменшення економічної та соціальної нерівності в межах спільного геопростору 27 держав-членів. Важливим інструментом цієї політики є спеціальний стандарт NUTS (Номенклатура територіальних одиниць для цілей статисти-

стики). Територіальна ієрархія NUTS складається з трьох рівнів. У Німеччині регіони NUTS-1 відповідають 16 федеральним землям (Bundesländer), регіони NUTS-2 – 38 адміністративним округам (Regierungsbezirke), регіони NUTS-3 – 400 повітам або районам (Kreise). Територіальні одиниці всіх трьох рівнів охоплені єдиною системою статистичної звітності (в тому числі – з туризму). За потреби можна деталізувати моніторинг розвитку туризму. Проілюструємо це на прикладі федеральної землі Баварія – лідера німецького туризму (табл. 4).

Таблиця 4 / Table 4

**Рівень розвитку туризму в регіонах Баварії (NUTS-2, 2024 р.) /
Level of tourism development in the regions of Bavaria (NUTS-2, 2024)**

Регіони NUTS-2	Кількість ліжко-місць*		Кількість прибуттів		Кількість ночівель		Кількість ночівель на 1 тис. мешканців		Сума рангів	Загальне місце
	тис.	ранг	тис.	ранг	тис.	ранг	одиниць	ранг		
Верхня Баварія	290,4	1	19480,5	1	46407,7	1	9788	1	4	1
Швабія	119,6	2	6007,8	2	17249,5	2	8963	2	8	2
Нижня Баварія	81,9	3	3126,3	4	11219,4	3	8952	3	13	3
Середня Франконія	73,4	4	4652,2	3	9708,2	4	5414	5	16	4
Нижня Франконія	58,3	5	2964	5	5368,4	7	5608	4	21	5
Верхня Франконія	44,9	7	2199,5	6	7387,5	5	5130	6	24	6
Верхній Пфальц	49,6	6	2185,9	7	5407,8	6	4801	7	26	7

* Готелі; апартаменти та будинки для відпочинку; кемпінги, стоянки транспортних засобів для відпочинку, трейлерні парки / * Hotels; apartments and vacation homes; campsites, recreational vehicle parks, trailer parks

Розраховано за даними / Calculated based on <https://tourismus.bayern/wissensmanagement/statistiken-und-studien/>

Найпопулярнішим туристичним регіоном Баварії рівня NUTS-2 традиційно є Верхня Баварія на чолі з Мюнхеном. Тут розташовані такі видатні пам'ятки історії та культури, як Мюнхенська резиденція, палацово-парковий комплекс Німфенбург, Стара пінакотека в Мюнхені. Цього року королівські резиденції Людвіга II замок Нойшванштайн, палаці Ліндерхоф, Херренкімзе та Королівська садиба на Шахені стали 55 об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО від Німеччини. Найбільшим народним святом у світі є двотижневий півний фестиваль Октоберфест у Мюнхені. Автолюбители мріють потрапити до музею концерну BMW AG, а любителям зимового відпочинку добре відомі лижні курорти високого класу Гарміш-Партенкірхен, Берхтесгаден та ін.

Ключову роль у розвитку туризму в Німеччині відіграють великі міста. Вони не тільки зберігають багату історико-культурну спадщину, є фокусами ділового туризму, але й виконують важливі транспортно-логістичні функції, приймаючи та перерозподіляючи потужні туристичні потоки. Тому картина просторового розвитку туризму в Німеччині була б неповною без цього «опорного каркасу». До топ-10 міст Німеччини за кількістю ночівель у туристичних закладах розміщення (млн, 2024 р.) належать [20]:

1. Берлін – 30,6;
2. Мюнхен – 19,7;
3. Гамбург – 16,1;
4. Франкфурт-на-Майні – 11,1;
5. Кельн – 7,1;
6. Дюссельдорф – 5,5;
7. Штутгарт – 4,7;
8. Дрезден – 4,6;
9. Нюрнберг – 3,9;
10. Лейпциг – 3,8.

Порівняння цього сучасного рейтингу провідних туристичних міст Німеччини з аналогічним рейтингом за доповідний 2019 р. виявило, що картина доволі стабільна, до топ-10 потрапляли тіж самі міста. Але якщо порядок перших шістьох міст в обох рейтингах залишався без змін, то послідовність розташування міст на 7 – 10 позиціях стала іншою. Дрезден поступився сьомою позицією на користь Штутгарта, а Нюрнберг випередив Лейпциг при майже однакових абсолютних показниках кількості ночівель.

4. Перспективи розвитку сектору подорожей і туризму Німеччини. Роль досвіду Німеччини для відновлення та модернізації туристичної діяльності в Україні

Сектор подорожей і туризму Німеччини успіш-

но подолав глибоку кризу, пов'язану з пандемією COVID-19. За умови, що провокації РФ в Європі не переростуть в бойові дії на східному фланзі НАТО, туризм Німеччини має сприятливі перспективи для подальшого розвитку. Всесвітня рада з туризму та подорожей (WTTC) прогнозує, що до 2035 р. внесок сектору в економіку Німеччини сягне 579 млрд євро (12,1% ВВП), що забезпечить 7,6 млн робочих місць [64; 65].

Стратегія розвитку туризму ФРН визначається чинниками як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Це прерогатива вищих органів державної влади – парламенту та уряду. Вони в свою чергу спираються на обгрунтовані пропозиції від усіх зацікавлених сторін (в першу чергу представників професійних кіл основних галузей туризму, організацій з управління DESTINACIAMI) та зобов'язані захищати права та інтереси споживачів туристичних послуг, гармонізувати власні рішення з пріоритетами розвитку туризму ЄС та ООН-туризм.

Для Німеччини типовою моделлю є періодичний перегляд та уточнення Національної туристичної стратегії кожні 4 роки. Попередній уряд у 2022 р. після пандемії COVID-19 узгодив Національну туристичну стратегію з наступними пріоритетами: кліматична нейтральність/охорона навколишнього природного середовища, залучення кваліфікованих працівників, цифровізація та конкурентоспроможність.

Влітку 2025 р. Європейська Комісія ініціювала розробку нової Стратегії ЄС у сфері туризму. Нова стратегія буде спрямована на створення туристичного сектору ЄС, що характеризується більшою стійкістю та конкурентоспроможністю, одночасно вирішуючи проблеми зміни клімату, дисбалансу розвитку, геополітичної напруженості та структурної фрагментації сектору [24].

Враховуючи масштаби та високий рівень розвитку туризму в Німеччині, позиція одного з лідерів європейського туризму є важливою. Представник Федерального міністерства економіки та енергетики, координатор Федерального уряду з питань морського господарства та туризму К. Плосс представив 10.09.2025 р. членам Комітету з туризму Бундестагу спеціальний звіт, де заявив про розробку нової Національної туристичної стратегії (NTS). Вона буде «попередньо зосереджена на конкурентоспроможності туристичної галузі» [19].

Економічній базі буде приділено особливу увагу, сектори виїзного, в'їзного та німецького туризму будуть враховані рівною мірою. Профільні міністерства також братимуть участь у розробці нової стратегії. Нова Національна туристична стратегія замінить попередню, центральним інструментом якої була Національна платформа майбутнього туризму (NPZT). Термін дії платформи заплановано до кінця 2025 р. Ініціативи, започатковані в рамках платформи, можуть бути продовжені зацікавленими сторонами навіть після припинення її дії.

Таким чином, пріоритетами сектору подорожей і туризму Німеччини на перспективу є сталий та інклюзивний розвиток, технологічні інновації та цифровізація, модернізація транспортної інфраструк-

тури та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Новий уряд акцентує увагу на конкурентоспроможності туристичної галузі.

На цьому тлі особливо контрастно виглядає стан справ в Україні. Де-юре чинною є Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [7]. Але за змістом цей документ після 24 лютого 2022 р. абсолютно не відповідає реаліям сучасного українського суспільства. Нова Стратегія повинна враховувати жахливі наслідки повномасштабної збройної агресії РФ проти України, що триває четвертий рік (прямі втрати загиблими військовослужбовців та цивільного населення, мільйони біженців і внутрішньо переміщених осіб, тимчасова окупація частини території, замінювані території, масштабні руйнування житлового фонду, інфраструктури та виробничих потужностей тощо). Україні необхідно сформулювати докорінно інший туристично-рекреаційний простір з урахуванням безпекових, природних та економічних обмежень.

23.06.2022 р. Європейська Рада ухвалила рішення надати Україні статус кандидата на членство в ЄС. Це прискорило рух України в напрямку адаптації внутрішнього законодавства до права ЄС (Acquis communautaire). Зокрема, запроваджена Статистична класифікація територіальних одиниць України (NUTS-UA) наближає систему управління регіональним розвитком до процедур ЄС. Новим підтвердженням стабільної та передбачуваної допомоги з боку ЄС стала програма «Ukraine Facility». Це інструмент фінансової підтримки України від Європейського Союзу на 2024-2027 роки, який передбачає виділення до 50 мільярдів євро для стабілізації бюджету, стимулювання інвестицій та надання технічної допомоги.

Німеччина може зіграти важливу позитивну роль у наближенні системи управління розвитком туризму в Україні до кращих практик ЄС, підвищенні якості підготовки кадрів для сфери туризму за допомогою спеціальних семінарів, шкіл та академічних обмінів, розбудови партнерств, розвитку міжмуніципального та міжрегіонального співробітництва в галузі туризму. Обсяги відновлювальних робіт в Україні величезні, що потенційно може зацікавити ділові кола Німеччини та стимулюватиме зростання в'їзного потоку бізнес-туристів.

5. Висновки. Перспективи подальших досліджень

1. За масштабами та рівнем розвитку туризму сучасна Німеччина є одним із лідерів у світі та в Європі. Аналіз проблемного інформаційного поля засвідчив недостатню увагу дослідників до цілісного, комплексного розкриття динаміки та структури сектору подорожей і туризму Німеччини під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку.

2. Найважливішим зовнішнім чинником розвитку туризму Німеччини в період 2017-2024 рр. стала пандемія COVID-19. Тривалий висхідний тренд туристичної індустрії під впливом пандемії змінився у 2020 р. на глибоку кризу. Кількість ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини за 2020 р.

порівняно з 2019 р. скоротилась на 39%, витрати резидентів на подорожі за кордон зменшилися на 59,2%, а доходи Німеччини від іноземних подорожуючих – на 52%. Лише завдяки надзвичайним зусиллям держави та приватного турбізнесу цю кризу вдалося в основному подолати у 2024 р.

3. Суттєво вплинула на європейський туризм російська агресія в Україні. В Центральному реєстрі іноземців Німеччини (AZR) станом на початок 2025 р. було зареєстровано 1 248,2 тис. біженців з України. Помилково вважати всіх вимушених переселенців з України утриманнями приймаючої держави. 59,1% осіб українського походження працездатного віку вже працюють, покращують матеріальні умови життя власних родин, а також сплачують державі податки та соціальні внески. Це дозволяє висунути наступне гіпотетичне судження: прямий вплив російсько-української війни на туристичні потоки та витрати в Німеччині полягає у зростанні попиту на рекреаційні та туристичні послуги всередині країни за рахунок біженців з України. Для підтвердження або спростування висунутого гіпотетичного судження необхідні результати соціологічних опитувань біженців з України. Вельми бажано, аби відповідні питання були передбачені під час наступних етапів загальнонаціонального Опитування біженців з України IAB-BAMF-SOEP. Ще один прояв впливу війни – різке скорочення туристичних потоків між Німеччиною та Росією.

4. Дослідження структури туризму Німеччини передбачає використання різних критеріїв, що доповнюють один одного. Основну увагу було приділено оцінці пропорцій між: 1) різними видами туризму (внутрішній, в'їзний та виїзний); 2) укрупненими галузями туризму в трактовці Євростату (транспорт; розміщення; харчування та напої; оренда автомобілів і товарів для спорту та відпочинку; туристичні агенції, туроператорські компанії та інші служби бронювання); 3) туристичними подорожами з різною метою (приватною чи діловою); 4) розвитком туризму в різних регіонах та містах країни.

5. Важлива та стійка в часі особливість структури ринку туристичних послуг Німеччини – провідна роль внутрішнього туризму порівняно з в'їзним. Цим ФРН кардинально відрізняється від Іспанії, Греції, Хорватії чи Португалії, де панівні позиції належать в'їзному туризму. Основний важель впливу на зменшення дефіциту платіжного балансу Німеччини за статтею «Подорожі» – зростання обсягів в'їзного туризму.

6. Для дослідження структури туризму Німеччини в галузевому аспекті доцільно використати метод ієрархічної декомпозиції, суть якого полягає у покроковій деталізації пропорцій між 5 укрупненими галузями туристичної індустрії в трактовці Євростату (транспорт; розміщення; забезпечення харчування та напоями; оренда автомобілів та інших товарів для відпочинку та спорту; туристичні агенції, туроператори та інші служби бронювання). Провідну економічну роль відіграють розміщення та забезпечення харчуванням та напоями. На них разом припадає 83,7% всієї кількості підприємств та 81,5% зайнятих у туріндустрії Німеччини.

7. Оцінка пропорцій між туристичними подорожами з різною метою передбачає порівняння кількості поїздок з приватною та діловою метою. За 2024 р. здійснено 277,2 млн туристичних поїздок всередині країни та за кордон, з них 240,2 млн (86,7%) – приватні, 37 млн (13,3%) – ділові. Ринок ділового туризму Німеччини є третім у світі за масштабами після США та Китаю.

8. Особливості просторового розвитку туризму Німеччини розкриті з урахуванням політико-географічного, природничо-географічного та економіко-географічного аспектів, а також з використанням методу ієрархічної декомпозиції. Виявлено тренд до зміцнення конкурентних позицій 5 східних земель на національному ринку туристичних послуг. Частка 5 нових земель у загальній кількості ночівель в туристичних закладах розміщення Німеччини за останні 25 років зростає: 2000 р. – 10,9%, 2010 р. – 16,8%, 2020 р. – 16,6%, 2024 р. – 17,2%.

9. Визначено основні пропорції туристичної діяльності між трьома природничо-географічними макрорегіонами: Північним (переважно Північно-Німецька низовина), Центральним (переважно Німецьке середньогір'я) та Південним (Передгір'я Альп та Альпи). Це вимагало групування федеральних земель за кожним таким макрорегіоном (хоча досягти відповідності меж регіонів різної природи можна лише орієнтовно). За 2024 р. на Півночі було зареєстровано 27,4% загальної кількості ночівель у туристичних закладах розміщення, в Центрі – 34,8%, на Півдні – 37,8%.

10. З використанням рейтингової оцінки (ранжування) визначено рівень розвитку туризму федеральних земель Німеччини. Лідерами рейтингу є Баварія, Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія та Шлезвіг-Гольштейн. Опора на метод ієрархічної декомпозиції стосовно просторового розвитку туризму в Німеччині передбачає деталізацію аналізу, своєрідну «гру масштабами», що продемонстровано на прикладі Баварії. Порівняння ранжованих рядів земель за 2019, 2020 та 2024 роки засвідчило, що пандемія суттєво не вплинула на картину просторового розвитку туризму Німеччини. Вірогідно, це пов'язано з провідною роллю на національній арені внутрішнього туризму порівняно з в'їзним.

11. Пріоритетами сектору подорожей і туризму Німеччини на перспективу є сталий та інклюзивний розвиток, технологічні інновації та цифровізація, модернізація транспортної інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Підкреслено доцільність використання досвіду Німеччини для відновлення та модернізації туристичної діяльності в Україні.

12. Перспективи подальших розвідок за темою дослідження в умовах сучасної України залежать не стільки від логіки наукової пошуку, скільки від реальних суспільних потреб. Важливо допомогти Державному агентству розвитку туризму України в підготовці нової Стратегії розвитку туризму та курортів, узагальнивши досвід Німеччини в цій царині. Значний інтерес становить практика організацій з управління DESTINACIAMI, де Німеччина є одним з європейських лідерів. Бажано створити спеціальний

проект під умовною назвою «Туристичний міст Україна – Німеччина» для розбудови партнерств, розвитку міжмуніципального та міжрегіонального

співробітництва, залучивши талановиту молодь з України та посилюючи фінансову підтримку з боку Німеччини.

Список використаної літератури:

1. Кириченко О. Аналіз впливу Covid-19 та російсько-української війни на розвиток міжнародного туризму в Німеччині // Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 5(14). С. 196-201. <https://doi.org/10.32782/dees.14-31>
2. Коцан Н. Досвід організації готельного бізнесу в Німеччині // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Географічні науки. 2018. № 3(376). С. 82-88.
3. Коцан Н., Соловєнко Ю. Особливості організації та регулювання сільського зеленого туризму в Німеччині // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. Вип. 2(10). С. 90-100. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-02-90-100>
4. Майстер А., Лажнік В., Куницький М. Сучасний стан та особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Німеччині // Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. 2024. Вип. 847. С. 83-93. <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.83-93>
5. Майстер А., Лажнік В., Пугач С. Просторові особливості розвитку туризму в Німеччині // Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. 2023. Вип. 842. С. 66-77. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.842.66-77>
6. Посохов І.С., Артем'єв Е.В. Розвиток індустрії туризму Німеччини: досвід для України // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2013. № 1086. С. 175-179.
7. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: розпорядження Кабінет Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>
8. Сливенко В., Редько В. Аналіз сучасних тенденцій розвитку індустрії гостинності та туризму Німеччини // Market Infrastructure. 2024. Вип. 80. С. 203-208. <https://doi.org/10.32782/infrastruct80-35>.
9. Сливенко В.А. Стратегічні вектори та сучасні тенденції розвитку туристичного бізнесу Німеччини у пост-кризовий період // Ефективна економіка. 2023. № 6. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.26> URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1702>
10. Табенська О.І. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності в Німеччині // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2020. № 34. С. 185-190. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-31>
11. Фокін С., Беркова О., Борисюк О., Бут М. Подієвий туризм Німеччини: досвід для України // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. 2023. № 54(1). С. 148-157. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.16>
12. Шелеметьєва Т.В., Трохимець О.І., Тюха М.Д. Особливості формування стратегії сталого розвитку туризму в сучасних умовах: досвід Німеччини // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2023. № 1. С. 41-51. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-1-6>
13. Bayerisches Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft, Forsten und Tourismus (StMELF). Tourismus in Bayern 2024: Daten – Fakten – Zahlen. URL: <https://www.stmelf.bayern.de/tourismus/tourismus-in-bayern-2024/index.html>
14. Deutsche Bahn AG. Integrierter Bericht 2025 – English version. URL: <https://www.bahnbaugruppe.de/resource/blob/13418880/26c85f5dda595e5a06ec2f4af65fc61c/Integrierter-Bericht-DB-2025-EN-data.pdf>
15. Deutsche Bundesbank. German balance of payments in 2024 // Monthly Report – March 2025, Vol. 77, No. 3. URL: <https://publikationen.bundesbank.de/publikationen-en/reports-studies/monthly-reports/monthly-report-march-2025-952320?article=german-balance-of-payments-in-2024-952336>
16. Deutsche Zentrale für Tourismus (DZT). Cultural tourism and sustainability at the heart of the German National Tourist Board's global marketing strategy for 2024. Frankfurt am Main: DZT, 28.02.2024. URL: https://www.germany.travel/media/redaktion/newsroom/press_release_folder/press_media_folder_de/pressemitteilungen_2024/PR_28.02.24_Culture_Tourism_EN.pdf.
17. Deutsche Zentrale für Tourismus (DZT). Facts and Figures 2024 (Zahlenflyer GTM 2025) URL: https://www.germany.travel/media/pdf_5/DZT_Zahlenflyer_GTM_2025_EN_barrierefrei.pdf
18. Deutsche Zentrale für Tourismus (DZT). Germany Resource Guide 2024. URL: https://www.germany.travel/media/redaktion/trade_relaunch/news_services/GNTO_Germany_Resource_Guide_2024.pdf
19. Deutscher Bundestag. Kurzmeldungen – heute im Bundestag. Berlin: Deutscher Bundestag. URL: <https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-1108334>
20. Deutscher Tourismusverband (DTV). Zahlen – Daten – Fakten 2025. Berlin: DTV, 2025. URL: https://www.deutschtourismusverband.de/fileadmin/user_upload/Footer/Presse/Zahlen-Daten-Fakten_2025.pdf
21. Deutscher Tourismusverband (e.V.) (DTV). DTV begrüßt geplanten Schritt zur Modernisierung der Infrastruktur. URL: <https://www.deutschtourismusverband.de/presse/detail/dtv-begruesst-geplanten-schritt-zur-modernisierung-der-infrastruktur>

22. Deutscher Tourismusverband (e.V.). 34 Jahre Reisefreiheit und die Kraft des Tourismus [Pressemeldung]. – Berlin: DTV, 01.10.2024. URL: <https://www.deutschtourismusverband.de/presse/detail/34-jahre-reisefreiheit-und-die-kraft-des-tourismus>
23. Eisenstein B., Kampen J., Weis R., Reif J., Eilzer C. Tourismusatlas Deutschland. 2. Auflage. Tübingen, 2021. <https://doi.org/10.2357/9783739880426>.
24. European Commission. Have your say on the upcoming EU sustainable tourism strategy. URL: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14739-EU-tourism-strategy_en
25. European Parliament. European Parliament legislative resolution of 3 May 2022 on the proposal for a Council Regulation on the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2022_465_R_0017
26. European Travel Commission (ETC). Monitoring Sentiment for Intra-European Travel: Wave 21 Results. ETC, 2025. URL: https://etc-corporate.org/uploads/2025/04/2025-ETC_MSIET_Results_Wave-21.pdf
27. Eurostat. T3 Nights spent in tourist accommodation, by origin of the guest. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/dd/T3Nights_spent_in_tourist_accommodation%2C_by_origin_of_the_guest%28%25_change%2C_2023_compared_with_2022_and_2019%29_.png
28. Eurostat. Tourism industries – economic analysis. [URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_economic_analysis
29. Eurostat. Tourism industries – Economic analysis: Key economic indicators. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_economic_analysis#Key_economic_indicators
30. Eurostat. Tourism statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics
31. Eurostat. Tourism trends and ageing. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_trends_and_ageing
32. Forschungsgemeinschaft Urlaub und Reisen e.V. (FUR). Selected first results of the 55th Reiseanalyse (RA 2025). Kiel: FUR, 2025. URL: https://reiseanalyse.de/wp-content/uploads/2025/05/RA2025_Erste_Ergebnisse_Broschuere_ENG.pdf
33. GCB German Convention Bureau. Results of Meeting & EventBarometer 2024/25: Ongoing Upward Trend in the German Events Market. – GCB, 06.05.2025. URL: <https://www.gcb.de/en/media/newsroom/meba-2025/>
34. Geflüchtete aus der Ukraine in Deutschland: Ergebnisse der ersten Welle der IAB-BiB/FReDA-BAMF-SOEP-Befragung (Forschungsbericht 41) / H. Brücker, A. Ette, M. M. Grabka [eds.]. Nürnberg : Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2022. <https://doi.org/10.48570/bamf.fz.fb.41.d.2023.ukrlangbericht.1.0>
35. HolidayCheck. Tourismus-Hochburgen in Deutschland: Die Gewinner und Verlierer. HolidayCheck, 22.08.2025. URL: <https://www.holidaycheck.de/urlaub/deutschland/inspiration/deutschlands-tourismus-hochburgen>
36. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. Compilation Guide. New York : United Nations, 2008. URL: <https://unstats.un.org/unsd/tradeserv/tourism/E-IRTS-Comp-Guide%202008%20For%20Web.pdf>
37. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. New York: United Nations, 2008. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1r.pdf
38. IT Boltwise. Ukrainische Geflüchtete finden zunehmend Arbeit in Deutschland. URL: <https://www.it-boltwise.de/ukrainische-gefluechtete-finden-zunehmend-arbeit-in-deutschland.html>
39. Kosyakova Y., Rother N., Zinn S. Lebenssituation und Teilhabe ukrainischer Geflüchteter in Deutschland: Ergebnisse der IAB-BAMF-SOEP-Befragung (Forschungsbericht 51). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2025. URL: <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Forschung/Forschungsberichte/fb51-ukr-gefluechtete.html?nn=285772>
40. Living Conditions and Participation of Ukrainian Refugees in Germany: Findings from the IAB-BAMF-SOEP Survey of Refugees (IAB-Forschungsbericht 05/2025 (en)) / Y. Kosyakova, N. Rother, S. Zinn (eds.) ; S. Bartig, L. Biddle, M. Büsche [та ін.]. Nürnberg, 2025. 119 p. <https://doi.org/10.48720/IAB.FB.2505en>
41. Mayer M., Stoll-Kleemann S. Tourismus und Regionalentwicklung innerhalb und außerhalb ostdeutscher Großschutzgebiete // Regionalentwicklung in Ostdeutschland / за ред. S. Becker, M. Naumann. Berlin; Heidelberg: Springer Spektrum, 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-662-60901-9_37
42. Mediendienst Integration. Ukrainische Flüchtlinge: Zahlen für Deutschland & Europa. URL: <https://mediendienst-integration.de/artikel/ukrainische-fluechtlinge-zahlen-fuer-deutschland-europa.html>
43. Mose I., Hammer T., Siegrist D. Regionalentwicklung und Tourismus: Von der sektoralen Perspektive zur integrativen Nachhaltigkeitsperspektive // Landschaft und Tourismus. Raumfragen: Stadt – Region – Landschaft / за ред. O. Kühne, T. Sedelmeier, C. Jenal, T. Freytag. Wiesbaden: Springer VS, 2023. S. 157-171.
44. Olbrich N., Pechlaner H. Neue Strategien für die Destinationsentwicklung im Deutschlandtourismus? – Ansatzpunkte für eine Post-Corona-Zeit // Zeitschrift für Tourismuswissenschaft. 2021. Vol. 13, Iss. 3. S. 461-482. <https://doi.org/10.1515/tw-2021-0023>
45. Place Brand Observer. Anholt Nation Brands Index (NBI) 2024. URL: <https://placebrandobserver.com/anholt-nation-brands-index-nbi-2024/>
46. Slyvenko V., Slyvenko O. Economic security of tourism in Germany: models for overcoming the crisis // European Journal of Management Issues. 2020. Vol. 28(3). P. 110-120. <https://doi.org/10.15421/192011>

47. Statistisches Bundesamt (Destatis). 11 % mehr Reisen im Jahr 2024: Zahl mehrtägiger Reisen ins In- und Ausland steigt auf neuen Rekordwert von 277 Millionen [Pressemitteilung Nr. 284 vom 1. August 2025]. Wiesbaden. – URL: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/08/PD25_284_45.html
48. Statistisches Bundesamt (Destatis). Gesellschaft – Ukraine. URL: https://www.destatis.de/DE/Im-Fokus/Ukraine/Gesellschaft/_inhalt.html
49. Statistisches Bundesamt (Destatis). Reisen: Deutschland, Jahre, Reisedauer/Reisegründe/Unterkünfte/Verkehrsmittel URL: <https://www-genesis.destatis.de/datenbank/online/statistic/45413/table/45413-0004>
50. Statistisches Bundesamt (Destatis). Tourismus in Deutschland im Jahr 2024 – Gästeübernachtungen Jahr 2024 [Pressemitteilung Nr. 053 vom 11. Februar 2025]. Wiesbaden: Destatis. URL: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/02/PD25_053_45412.html
51. Statistisches Bundesamt (Destatis). Tourismus in Deutschland im Jahr 2024 : 60,4 Millionen Übernachtungen über Ferienwohnungen und -häuser [Pressemitteilung Nr. 161 vom 7. Mai 2025]. Wiesbaden. URL: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/05/PD25_161_45.html
52. Statistisches Bundesamt (Destatis). Transport – Europe. URL: https://www.destatis.de/Europa/EN/Topic/Transport/_node.html
53. Statistisches Bundesamt (Destatis). Zahl der Woche Nr. 40: 23,8 % mehr ausländische Gäste im Juni und Juli 2024 rund um die Spielorte der Fußball-EM. URL: https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/Zahl-der-Woche/2024/PD24_40_p002.html
54. Taylor & Francis. Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment. Volume 24, Issue 1 URL: <https://www.tandfonline.com/toc/rtxg20/24/1>
55. Tourism Review. Inbound tourism in Russia has been growing. URL: <https://www.tourism-review.com/russian-inbound-tourism-benefits-from-chinese-and-german-visitors-news14794>
56. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008. New York: United Nations, 2008. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesf/SeriesF_80rev1e.pdf
57. Tourismus Bayern. Statistiken und Studien: Tourismus in Bayern. URL: <https://tourismus.bayern/wissensmanagement/statistiken-und-studien/>
58. Travel & Tourism Development Index 2024. World Economic Forum, 2024. URL: <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024>
59. UN WTO. International tourism recovers pre-pandemic levels in 2024. URL: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-recovers-pre-pandemic-levels-in-2024>
60. Welt. 9-Euro-Ticket wurde insgesamt 52 Millionen Mal verkauft. URL: <https://www.welt.de/wirtschaft/article240738743/9-Euro-Ticket-wurde-insgesamt-52-Millionen-Mal-verkauft.html>
61. Wettengel, J. Germany far from 2030 electric vehicle target as registered fleet hits 1.65 million. Clean Energy Wire, 04.03.2025. URL: <https://www.cleanenergywire.org/news/germany-far-2030-electric-vehicle-target-registered-fleet-hits-165-million#:~:text=Only%20around%20one%20in%20seven,fuelled%20by%20diesel%20or%20petrol>
62. Wiesbaden Congress & Marketing GmbH. Präsentation der aktuellen dwif Studie „Wirtschaftsfaktor Tourismus“. Wiesbaden: WICM, 2025. URL: <https://www.wicm.de/presse/presentation-dwif-studie>
63. World Economic Forum. Travel & Tourism Development Index 2024. URL: <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024/>
64. World Travel & Tourism Council (WTTC). Germany's travel & tourism sector to break all-time records in 2025. London: WTTC, 21 July 2025. URL: <https://wttc.org/news/germanys-travel-and-tourism-sector-to-break-all-time-records-in-2025>
65. World Travel & Tourism Council. Travel & Tourism Economic Impact 2025: Global Trends // ResearchHub. URL: <https://researchhub.wttc.org/product/travel-tourism-economic-impact-2025-global-trends>

Gennadiy Balabanov

Doctor of Geographical Sciences, Professor,

Member of the Presidium of the Academic Council of the Ukrainian Geographical Society,

44 Volodymyrska St., Kyiv, 01054, Ukraine

e-mail: gennady@balabanov.kiev.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4404-7551>

CURRENT TRENDS AND PROSPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT IN GERMANY

Modern Germany is one of the leaders in the world and in Europe in terms of the scale and level of tourism development. The main reasons for this leadership in terms of the offer of tourist services include: the diversity of the natural environment, which contributes to the development of a wide range of recreational activities; unique in its wealth of historical and cultural resources; a developed network of various accommodation and catering establishments; the hospitality of the local population and a low level of crime; a dense network of transport and information and communication infrastructure; extensive experience in successfully organizing large-scale events, etc.

Analysis of the problematic information field showed insufficient attention to a holistic, comprehensive disclosure of the dynamics and structure of the travel and tourism sector in Germany under the influence of external and internal development factors. The purpose of the study: to determine the features of the dynamics of development and structure of tourism in Germany in industry, functional and territorial aspects, to outline priorities for the future, to determine the role of German experience in the restoration and modernization of tourism in Ukraine. The most important external factor for the development of tourism in Germany in the period 2017-2024 was the COVID-19 pandemic. The long-term upward trend of the tourism industry under the influence of the pandemic changed in 2020 to a deep crisis. The number of overnight stays in tourist accommodation establishments in Germany in 2020 compared to 2019 decreased by 39%, residents' spending on travel abroad decreased by 59.2%, and Germany's income from foreign travelers decreased by 52%. Only thanks to the extraordinary efforts of the state and the private tourism business, this crisis was largely overcome in 2024.

A hypothetical judgment is put forward that the direct impact of the Russian-Ukrainian war on tourist flows and spending in Germany is the growth of demand for recreational and tourist services within the country due to refugees from Ukraine. The author sees the main lever of influence on reducing the deficit of the balance of payments in Germany under the article "Travel" as the growth of inbound tourism. The current structural proportions between: 1) different types of tourism (domestic, inbound and outbound); 2) leading tourism industries (transport; accommodation; food and beverage; car rental and goods for sports and recreation; travel agencies, tour operators and other booking services); 3) tourist trips for various purposes (private or business); 4) tourism development in different regions and cities of the country. A trend towards strengthening the competitive positions of the 5 eastern states in the national market of tourist services has been identified. The share of the 5 new states in the total number of overnight stays in tourist accommodation establishments in Germany has been growing over the past 25 years: 2000 – 10.9%, 2010 – 16.8%, 2020 – 16.6%, 2024 – 17.2%. An important role in the process of structural analysis was played by the methods of hierarchical decomposition and rating assessment (ranking) of NUTS-1 and NUTS-2 regions.

Using the rating assessment (ranking), the level of tourism development of the federal states of Germany was determined. The leaders of the rating are Bavaria, Baden-Württemberg, Lower Saxony and Schleswig-Holstein. Reliance on the method of hierarchical decomposition in relation to the spatial development of tourism in Germany involves a detailed analysis, a kind of "game of scale", which is demonstrated by the example of Bavaria. A comparison of the ranked series of the states for 2019, 2020 and 2024 showed that the pandemic did not significantly affect the picture of the spatial development of tourism in Germany. This is likely due to the leading role of domestic tourism in the national arena compared to inbound tourism. The priorities of the German travel and tourism sector for the future have been and remain sustainable and inclusive development, technological innovation and digitalization, modernization of transport infrastructure and increasing competitiveness in the global market. The feasibility of using Germany's experience to restore and modernize tourism activities in Ukraine is emphasized.

Keywords: *Germany, tourism, dynamics of the travel and tourism sector, sectoral, functional and territorial structure of tourism in Germany, Russian-Ukrainian war, the role of German experience in the restoration and modernization of tourism in Ukraine.*

References:

1. Kyrychenko, O. (2024). Analysis of the impact of COVID-19 and the Russian-Ukrainian war on the development of international tourism in Germany. *Digital Economy and Economic Security*, 5(14), 196-201. <https://doi.org/10.32782/dees.14-31> [in Ukrainian].
2. Kotsan, N. (2018). Experience of organizing hotel business in Germany. *Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. Series: Geographical Sciences*, 3(376), 82-88 [in Ukrainian].
3. Kotsan, N., & Soloveniuk, Yu. (2021). Features of organization and regulation of rural green tourism in Germany. *International Relations, Public Communications and Regional Studies*, 2(10), 90-100. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-02-90-100> [in Ukrainian].
4. Maister, A., Lazhnik, V., & Kunytskyi, M. (2024). Current state and features of the development of medical and health tourism in Germany. *Scientific Herald of Chernivtsi University: Geography*, 847, 83-93. <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.83-93> [in Ukrainian].
5. Maister, A., Lazhnik, V., & Puhach, S. (2023). Spatial features of tourism development in Germany. *Scientific Herald of Chernivtsi University: Geography*, 842, 66-77. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.842.66-77> [in Ukrainian].
6. Posokhov, I.S., & Artem'iev, E.V. (2013). Development of the tourism industry in Germany: experience for Ukraine. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University Series: "International Relations. Economics. Country Studies. Tourism"*, 1086, 175-179 [in Ukrainian].
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017, March 16). On the approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the Period up to 2026 (Order No.168-r). Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9> [in Ukrainian].
8. Slyvenko, V., & Redko, V. (2024). Analysis of current development trends of the industry of hospitality and tourism in Germany. *Market Infrastructure*, 80, 203-208. <https://doi.org/10.32782/infrastructure80-35> [in Ukrainian].
9. Slyvenko, V. (2023). Strategic vectors and current trends of tourism business development in Germany in the post-crisis period. *Efektynna ekonomika*, 6. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.26> [in Ukrainian].
10. Tabenska, O.I. (2020). Current trends in the development of the hospitality industry in Germany. *Uzhorod National University Herald. Series: International Economic Relations and World Economy*, 34, 185-190. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-34-31> [in Ukrainian].
11. Fokin, S., Berkova, O., Borysiuk, O., & But, M. (2023). Event tourism in Germany: experience for Ukraine. *Scientific issues of Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, 54(1), 148-157. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.16> [in Ukrainian].
12. Shelemetieva, T.V., Trokhymets, O.I., & Tiukha, M.D. (2023). Features of forming a sustainable tourism development strategy in modern conditions: experience of Germany. *State and regions. Series: Economics and Business*, 1, 41-51. <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-1-6> [in Ukrainian].
13. Bavarian State Ministry of Food, Agriculture, Forestry and Tourism (StMELF) (2025, March 18). Tourismus in Bayern 2024: Daten – Fakten – Zahlen. Retrieved from <https://www.stmelf.bayern.de/tourismus/tourismus-in-bayern-2024/index.html>
14. Deutsche Bahn AG (2025). Integrierter Bericht 2025 – English version. Retrieved from <https://www.bahnbaugruppe.de/resource/blob/13418880/26c85f5dda595e5a06ec2f4af65fc61c/Integrierter-Bericht-DB-2025-EN-data.pdf>

15. Deutsche Bundesbank (2025, March). German balance of payments in 2024. Monthly Report (Vol. 77, No. 3). Retrieved from <https://publikationen.bundesbank.de/publikationen-en/reports-studies/monthly-reports/monthly-report-march-2025-952320?article=german-balance-of-payments-in-2024-952336>
16. German National Tourist Board (2024, February 28). Cultural tourism and sustainability at the heart of the German National Tourist Board's global marketing strategy for 2024 [Press release]. Retrieved November 15, 2025. Retrieved from https://www.germany.travel/media/redaktion/newsroom/press_release_folder/press_media_folder_de/pressemittelungen_2024/PR_28.02.24_Culture_Tourism_EN.pdf
17. German National Tourist Board (2024). Facts and Figures 2024 (Zahlenflyer GTM 2025). Retrieved from https://www.germany.travel/media/pdf_5/DZT_Zahlenflyer_GTM_2025_EN_barrierefrei.pdf
18. German National Tourist Board (2024). Germany Resource Guide 2024. Retrieved from https://www.germany.travel/media/redaktion/trade_relaunch/news_services/GNTO_Germany_Resource_Guide_2024.pdf
19. Deutscher Bundestag (2025). Kurzmeldungen – heute im Bundestag. Retrieved from <https://www.bundestag.de/presse/hib/kurzmeldungen-1108334>
20. Deutscher Tourismusverband (2025). Zahlen – Daten – Fakten 2025. Deutscher Tourismusverband. Retrieved from https://www.deutschertourismusverband.de/fileadmin/user_upload/Footer/Presse/Zahlen-Daten-Fakten_2025.pdf
21. Deutscher Tourismusverband (2025, March 18). DTV begrüßt geplanten Schritt zur Modernisierung der Infrastruktur [Press release]. Retrieved from <https://www.deutschertourismusverband.de/presse/detail/dtv-begruesst-geplanten-schritt-zur-modernisierung-der-infrastruktur>
22. Deutscher Tourismusverband (2024, October 1). 34 Jahre Reisefreiheit und die Kraft des Tourismus [Press release]. Retrieved from <https://www.deutschertourismusverband.de/presse/detail/34-jahre-reisefreiheit-und-die-kraft-des-tourismus>
23. Eisenstein, B., Kampen, J., Weis, R., Reif, J., & Eilzer, C. (2021). Tourismusatlas Deutschland (2nd ed.). Tübingen. <https://doi.org/10.2357/9783739880426>
24. European Commission. (2025). Have your say on the upcoming EU sustainable tourism strategy. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/14739-EU-tourism-strategy_en
25. European Parliament (2022, May 3). European Parliament legislative resolution of 3 May 2022 on the proposal for a Council Regulation on the election of the members of the European Parliament by direct universal suffrage. Official Journal of the European Union. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2022_465_R_0017
26. European Travel Commission (2025). Monitoring Sentiment for Intra-European Travel: Wave 21 Results. Retrieved from https://etc-corporate.org/uploads/2025/04/2025-ETC_MSIET_Results_Wave-21.pdf
27. Eurostat (2025). T3 Nights spent in tourist accommodation, by origin of the guest [Graph]. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/dd/T3Nights_spent_in_tourist_accommodation%2C_by_origin_of_the_guest_%28%25_change%2C_2023_compared_with_2022_and_2019%29.png
28. Eurostat (2025). Tourism industries – economic analysis. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_economic_analysis
29. Eurostat (2025). Tourism industries – economic analysis: Key economic indicators. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_economic_analysis#Key_economic_indicators
30. Eurostat (2025). Tourism statistics. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics
31. Eurostat (2025). Tourism trends and ageing. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_trends_and_ageing
32. Forschungsgemeinschaft Urlaub und Reisen e.V. (2025). Selected first results of the 55th Reiseanalyse (RA 2025). Retrieved from https://reiseanalyse.de/wp-content/uploads/2025/05/RA2025_Erste_Ergebnisse_Broschuere_ENG.pdf
33. GCB German Convention Bureau (2025, May 6). Results of Meeting & EventBarometer 2024/25: Ongoing upward trend in the German events market. Retrieved from <https://www.gcb.de/en/media/newsroom/meba-2025/>
34. Brücker, H., Ette, A., Grabka, M.M., Kosyakova, Y., Niehues, W., Rother, N., Spieß, C.K., Zinn, S., Bujard, M., Cardozo, A., Décieux, J.P., Maddox, A., Milewski, N., Naderi, R., Sauer, L., Schmitz, S., Schwanhäuser, S., Siegert, M., Tanis, K., & Steinhauer, H.W. (2022). Geflüchtete aus der Ukraine in Deutschland: Ergebnisse der ersten Welle der IAB-BiB/FReDA-BAMF-SOEP-Befragung [Refugees from Ukraine in Germany: Results of the first wave of the IAB-BiB/FReDA-BAMF-SOEP survey] (Forschungsbericht 41). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. <https://doi.org/10.48570/bamf.fz.fb.41.d.2023.ukrlangbericht.1.0>
35. HolidayCheck (2025, August 22). Tourismus-Hochburgen in Deutschland: Die Gewinner und Verlierer. Retrieved from <https://www.holidaycheck.de/urlaub/deutschland/inspiration/deutschlands-tourismus-hochburgen>
36. United Nations (2008). International recommendations for tourism statistics 2008. Compilation guide. Retrieved from <https://unstats.un.org/unsd/tradeserv/tourism/E-IRTS-Comp-Guide%202008%20For%20Web.pdf>
37. United Nations (2008). International recommendations for tourism statistics 2008. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1r.pdf
38. IT Boltwise (2025, May). Ukrainische Geflüchtete finden zunehmend Arbeit in Deutschland. Retrieved from <https://www.it-boltwise.de/ukrainische-gefluechtete-finden-zunehmend-arbeit-in-deutschland.html>
39. Kosyakova, Y., Rother, N., & Zinn, S. (2025, March 3). Lebenssituation und Teilhabe ukrainischer Geflüchteter in Deutschland: Ergebnisse der IAB-BAMF-SOEP-Befragung (Forschungsbericht 51). Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Retrieved from <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Forschung/Forschungsberichte/fb51-ukr-gefluechtete.html?nn=285772>
40. Kosyakova, Y., Rother, N., & Zinn, S. (Eds.); Bartig, S., Biddle, L., Büsche, M., Cardozo Silva, A., Cumming, P., Eckhard, J., Gatskova, K., Koch, T., Kosyakova, Y., Marchitto, A., Schwanhäuser, S., Siegert, M., Sommer, E., Süttmann, F., Tanis, K., Rother, N., & Zinn, S. (2025). Living conditions and participation of Ukrainian refugees in Germany: Findings from the IAB-BAMF-SOEP survey of refugees (IAB-Forschungsbericht 05/2025 (en)). Nürnberg. <https://doi.org/10.48720/IAB.FB.2505en>
41. Mayer, M., & Stoll-Kleemann, S. (2020). Tourismus und Regionalentwicklung innerhalb und außerhalb ostdeutscher Großschutzgebiete [Tourism and regional development inside and outside East German large protected areas]. In S. Becker & M. Naumann (Eds.), Regionalentwicklung in Ostdeutschland. Springer Spektrum. https://doi.org/10.1007/978-3-662-60901-9_37

42. Mediendienst Integration (2025, May X). Ukrainische Flüchtlinge: Zahlen für Deutschland & Europa. Retrieved from <https://mediendienst-integration.de/artikel/ukrainische-fluechtlinge-zahlen-fuer-deutschland-europa.html>
43. Mose, I., Hammer, T., & Siegrist, D. (2023). Regionalentwicklung und Tourismus: Von der sektoralen Perspektive zur integrativen Nachhaltigkeitsperspektive [Regional development and tourism: From the sectoral perspective to the integrative sustainability perspective]. In O. Kühne, T. Sedelmeier, C. Jenal, T. Freytag (Eds.), *Landschaft und Tourismus. RaumFragen: Stadt – Region – Landschaft* (pp. 157-171). Springer VS.
44. Olbrich, N., & Pechlaner, H. (2021). Neue Strategien für die Destinationsentwicklung im Deutschlandtourismus? – Ansatzpunkte für eine Post-Corona-Zeit [New strategies for destination development in German tourism? – Starting points for a post-corona era]. *Zeitschrift für Tourismuswissenschaft*, 13(3), 461-482. <https://doi.org/10.1515/tw-2021-0023>
45. Place Brand Observer. (2024, December 17). Anholt Nation Brands Index (NBI) 2024. Retrieved from <https://placebrandobserver.com/anholt-nation-brands-index-nbi-2024/>.
46. Slyvenko, V., & Slyvenko, O. (2020). Economic security of tourism in Germany: models for overcoming the crisis. *European Journal of Management Issues*, 28(3), 110-120. <https://doi.org/10.15421/192011>
47. Statistisches Bundesamt (2025, August 1). 11 % mehr Reisen im Jahr 2024: Zahl mehrtägiger Reisen ins In- und Ausland steigt auf neuen Rekordwert von 277 Millionen (Pressemitteilung Nr. 284). Retrieved from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/08/PD25_284_45.html
48. Statistisches Bundesamt (2025). Gesellschaft – Ukraine. Retrieved from <https://www.destatis.de/DE/Im-Fokus/Ukraine/Gesellschaft/inhalt.html>
49. Statistisches Bundesamt (2025). Table 45413-0004 – Reisen: Deutschland, Jahre, Reisedauer/Reisegründe/Unterkünfte/Verkehrsmittel. Retrieved from <https://www-genesis.destatis.de/datenbank/online/statistic/45413/table/45413-0004>
50. Statistisches Bundesamt (2025, February 11). Tourismus in Deutschland im Jahr 2024 – Gästeübernachtungen Jahr 2024 (Pressemitteilung Nr. 053). Retrieved from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/02/PD25_053_45412.html
51. Statistisches Bundesamt (2025, May 7). Tourismus in Deutschland im Jahr 2024: 60,4 Millionen Übernachtungen über Ferienwohnungen und -häuser (Pressemitteilung Nr. 161). Retrieved from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/05/PD25_161_45.html
52. Statistisches Bundesamt (2025). Transport – Europe. Retrieved from <https://www.destatis.de/Europa/EN/Topic/Transport/node.html>.
53. Statistisches Bundesamt (2024, October 1). Zahl der Woche Nr. 40: 23,8 % mehr ausländische Gäste im Juni und Juli 2024 rund um die Spielorte der Fußball-EM. Retrieved from https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/Zahl-der-Woche/2024/PD24_40_p002.html
54. Taylor & Francis (2025). Tourism Geographies: An *International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 24(1). Retrieved from <https://www.tandfonline.com/toc/rtxg20/24/1>
55. Tourism Review (2025, February 10). Inbound tourism in Russia has been growing. Retrieved from <https://www.tourism-review.com/russian-inbound-tourism-benefits-from-chinese-and-german-visitors-news14794>
56. United Nations (2008). Tourism satellite account: Recommended methodological framework 2008. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_80rev1e.pdf
57. Tourismus Bayern. (2025). Statistiken und Studien: Tourismus in Bayern. Retrieved from <https://tourismus.bayern/wissensmanagement/statistiken-und-studien/>
58. World Economic Forum (2024). Travel & tourism development index 2024. Retrieved from <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024/>
59. UNWTO (2025, January). International tourism recovers pre-pandemic levels in 2024. Retrieved from <https://www.unwto.org/news/international-tourism-recovers-pre-pandemic-levels-in-2024>
60. Welt (2025). 9-Euro-Ticket wurde insgesamt 52 Millionen Mal verkauft. Retrieved from <https://www.welt.de/wirtschaft/article240738743/9-Euro-Ticket-wurde-insgesamt-52-Millionen-Mal-verkauft.html>
61. Wettengel, J. (2025, March 4). Germany far from 2030 electric vehicle target as registered fleet hits 1.65 million. Clean Energy Wire. Retrieved from <https://www.cleanenergywire.org/news/germany-far-2030-electric-vehicle-target-registered-fleet-hits-1-65-million#:~:text=Only%20around%20one%20in%20seven,fuelled%20by%20diesel%20or%20petrol>
62. Wiesbaden Congress & Marketing GmbH (2025). Präsentation der aktuellen dwif Studie „Wirtschaftsfaktor Tourismus“. Retrieved from <https://www.wicm.de/presse/presentation-dwif-studie>
63. World Economic Forum (2024, May 21). Travel & Tourism Development Index 2024. Retrieved from <https://www.weforum.org/publications/travel-tourism-development-index-2024/>
64. World Travel & Tourism Council (2025, July 21). Germany's travel & tourism sector to break all-time records in 2025. Retrieved from <https://wtcc.org/news/germanys-travel-and-tourism-sector-to-break-all-time-records-in-2025>.
65. World Travel & Tourism Council (2025). Travel & Tourism Economic Impact 2025: Global Trends. ResearchHub. Retrieved from <https://researchhub.wtcc.org/product/travel-tourism-economic-impact-2025-global-trends>

Received 03 October 2025
 Accepted 15 November 2025
 Published 30 December 2025

Pavlo Kobylin

PhD (Geography), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: pavlo.kobylin@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9718-5838>

Liudmyla Niemets

DSc. (Geography), Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: ludmila.niemets@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9943-384X>

HUMAN-GEOGRAPHICAL FEATURES OF THE AGRICULTURAL RESEARCH IN THE ASPECT OF THE EU NATURE RESTORATION REGULATION

The article provides a theoretical and methodological generalization of the human-geographical features of the study of agriculture as a complex, multi-level social and geographical system. The importance of this study comes from the growing role of agriculture in providing food security, helping the economic development of areas, restoring the natural environment and agricultural ecosystems, and the need to fully comprehend how agriculture is changing due to globalization, climate change, and uneven development across regions, as required by human geography.

The aim of the article is to theoretically substantiate and generalize the human-geographical features of agricultural research in relation to the EU Nature Restoration Regulation; to determine its structure and functioning as an open multi-level social and geographical system; and to identify methodological approaches and methods for conducting human-geographical research in agriculture.

The article discusses the primary theories regarding the development and location of agriculture, as well as the key provisions of the EU Regulation on nature restoration. The authors interpret agriculture as a key element of the interaction of social, natural, and economic subsystems that function in the unity of geographical space and time. They analyzed the structure of agriculture with the separation of crop production and livestock production; the functions of agriculture are highlighted: food, raw material, economic, social, environmental, territorial, mentality-forming, cultural, informative, and restorative ones.

The researchers reveal the main methodological approaches in the study of agriculture, namely geographical, systemic, synergistic, informational and historical ones, and justify the need for their comprehensive application for the constant analysis of the agricultural organization in different regions and countries, identifying its specific features and patterns of development. Philosophical, general scientific, and specific scientific methods of the human-geographical research of agriculture are characterized. The obtained results characterize the theoretical and methodological basis for human-geographical research of agriculture at various hierarchical levels, in the development of territorial development strategies, restoration of agricultural ecosystems, and management of agricultural development.

Keywords: *agriculture, human geography, social and geographical systems, methodological approaches, research methods, agricultural functions, EU Nature Restoration Regulation.*

In cites: Kobylin, P., Niemets, L. (2025). Human-geographical features of the agricultural research in the aspect of the EU nature restoration regulation. *Human Geography Journal*, 39, 38-51. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-03>

Statement of the problem. Agriculture is characterized as one of the key sectors of the economy, contributing to food security and socio-economic development of the territory, forming a raw material base for industry, and playing a leading role in environmental management. At the same time, agriculture is characterized by high spatial differentiation, due to a combination of natural-geographical, historical factors, socio-demographic processes, and economic factors. In addition, agricultural activity significantly affects the state of the natural environment; in particular, it is a source of pollution of soil, water resources, atmospheric air, etc. In this regard, there is a need to restore natural ecosystems, including agricultural ones. The adoption of the EU Nature Restoration Regulation contributes to this process. All this emphasizes the special role of human geography in the study of agriculture as a spatially organized and functionally complex system.

Despite a significant amount of scientific research, approaches to the analysis of agriculture remain fragmented in human-geographical papers. In particular, the interpretation of its essence, structural organization, as well as methodological approaches to the study of territorial differentiation of agriculture remain insufficiently coordinated. Often, attention is focused on individual sectors, regions, or indicators, without a holistic consideration of agriculture as a functional component of the social and geographical system, interacting with natural and socio-economic subsystems.

Contemporary conditions of globalization, climate change, transformation of agricultural markets, and deepening regional differences highlight the need for comprehensive human-geographical studies of agriculture. This involves a combination of sectoral and territorial approaches, analysis of spatial organization, specialization and functions of agricultural activity, as well as

taking into account the influence of diverse natural and socio-economic factors.

Thus, the problem statement characterizes the need for theoretical and methodological substantiation of the human-geographical features of the study of agriculture as a complex, multi-level, open, and dynamic system in the spatio-temporal dimension.

The aim of the article is to theoretically substantiate and generalize the human-geographical features of agricultural research in relation to the EU Nature Restoration Regulation; to determine its structure and functioning as an open multi-level social and geographical system; and to identify methodological approaches and methods for conducting human-geographical research in agriculture.

Theories of agricultural development and location. Among the well-known theories of agricultural development, it is worth noting *the theory of the agricultural Standort* (in German Standort is location, placement) by the German economist J. Thünen (1783–1850), set out in the paper “The Isolated State in its Relation to Agriculture and the National Economy” (Der Isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationaloekonomie) (1826) [43]. The theory explains spatial location of agriculture depending on the distance to the market and transportation costs. One central city stands out in the “isolated state” mode. He shows that agricultural businesses are in concentric belts around the market: the more costly and perishable the product, the more profitable it is to produce it near the city. With increasing distance, the intensity of agriculture decreases, and extensive forms of land use prevail on the outskirts. J. Thunen identified six belts:

1. vegetable growing, fruit growing, dairy farming;
2. forestry
3. grain crops;
4. fodder crops;
5. three-field crop rotation;
6. on the outskirts - extensive livestock farming and uncultivated land.

The theory is of a conditional nature and applies only to certain regions of Western Europe and some states of the USA [27].

The theory of the Swedish geographer *Olof Jonasson* (1894–1965) is a development of J. Thünen's ideas and links the location of agriculture under the influence of land rent, the sales market, and transport. The scientist proved that agricultural production forms concentric belts around urban and industrial centers in Europe and North America. The most intensive and perishable industries tend to be located near the city, while the less intensive ones are located further away. Applying this model to Europe in 1925 and to certain areas of North America, in particular the Edwards Plateau in Texas, O. Jonasson confirmed the universal nature of the model, which was later used by other researchers to assess the intensity of agriculture [30].

The Scottish economist Adam Smith (1723–1790), in his paper “*An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations*” (1776) substantiated the *theory of absolute advantage*. The scientist analyzed the cost and expenses of production and concluded that interna-

tional trade is due to differences in costs between countries, which manifest themselves in varying degrees of provision with natural conditions, resources, and historical traditions [21, 27, 41]. In the case of agriculture, it means that there are different production efficiencies, so it is advisable for countries to specialize in products with absolute advantages, export them and import other, more expensive goods for the region, rather than strive for complete self-sufficiency.

The English economist David Ricardo (1772–1823) in his paper “*On the Principles of Political Economy and Taxation*” (1817) developed the Adam Smith's views, proposing the *theory of comparative advantage*. The scientist proved that participation in international trade can be beneficial even for a country that does not have the best natural or economic conditions of production. An important element of this theory is the category of opportunity costs, which characterizes the labor time for the production of a certain product. If countries or regions specialize in the production of goods with relatively lower opportunity costs compared to other countries or regions, then trade will be mutually beneficial for both countries or regions, regardless of their level of absolute productivity [21, 27, 40]. Using the example of agriculture, this theory reflects the expediency of a certain territory specializing in products with the lowest opportunity costs and exporting them, while goods with higher production costs are rationally imported.

D. Ricardo also substantiated the *theory of land rent*, linking it to differences in land fertility and location. He proved that rent is a consequence, not a factor, of the price for products, since it is formed as a difference in productivity between better and worse lands. Its growth, in his opinion, intensifies socio-economic contradictions [21].

The theory of competitiveness and regional clusters by M. Porter and M. Enright explains how businesses and areas can become more efficient by creating clusters, which are groups of related and competing companies in the same industry that are located close to each other. M. Porter identified four so-called components of success (“diamond of national advantages”), which characterize the state of the environment and competitive advantages of industries and companies. These components are parameters of production factors (skilled labor, infrastructure, etc.), firm strategy, demand parameters, and the presence of related and supporting industries. According to the “diamond of competitive advantages”, the agriculture development is determined by a combination of resource and technological conditions, competition, demand, supporting industries, and the role of the state. Agricultural clusters contribute to innovation, productivity growth, and regional development [8, 38].

The Heckscher–Ohlin theory (by Swedish economists E. Heckscher (1879–1952) and B. Ohlin (1899–1979) explains the comparative advantages of countries due to their provision with factors of production, namely labor, capital, land, and natural resources. The specialization of countries in the production and export of certain products is based on the use of resources that are in surplus in a given country, while products requiring scarce factors are imported. In the case of agriculture, it

is manifested in the orientation of regions with a surplus of land and labor to labor- and land-intensive agricultural production, while areas with the higher level of socio-economic development specialize in intensive and technologically complex types of agricultural activity [21, 36].

Analysis of previous research and publications.

The analysis of previous publications reflects the significant achievements of scientists engaged in human-geographic research on agriculture in Ukraine. Thus, Sosnytska Y. studied the contemporary transformation processes of agricultural production in Volyn region. The scientist analyzed the historical and geographical prerequisites for the formation. She focused on the agricultural sector and the evolution of agricultural transformations up to the post-Soviet period, paying significant attention to natural and climatic factors as well as management forms. She outlined the problems and prospects for the development of the agricultural sector in the region in the context of European integration, in particular through the creation of agricultural clusters and organic farming [24].

Marushchynt A. investigated transformation processes in the agrarian sector of the Kyiv Prydniprovye and their impact on the socio-economic development of the region. The scientist developed theoretical and methodological principles for the human-geographical analysis of such transformations, identified factors influencing them, described institutional, sectoral and territorial changes in agriculture. The scientist also established a connection between the nature of agrarian transformations and the level of socio-economic development of territories and proposed promising directions for the development of the agrarian sector to stimulate the socio-economic growth of the region [12].

Zayachuk M. carried out a comprehensive human-geographical study of the formation, development, and spatial organization of farms in Ukraine. The author analyzed the stages of the formation of farming, its specialization and territorial differentiation under the influence of natural and socio-economic factors, the scale of land use. He substantiated the typology of farms, the feasibility of their clustering, and the development of cooperation. The scientist also outlined the prospects for sustainable farming development, in particular through organic production and integration into international agricultural markets [5].

Kravets T. carried out a comprehensive analysis of the transformations of the agrarian sphere as a multi-component socio-economic system. The scientist substantiated the concept and types of agrarian transformations, improved the classification of development factors, and also carried out transformational agrarian regionalization of the Lviv region. Based on the SWOT analysis, he determined strategic goals for the development of the agrarian sphere of the region, aimed at increasing competitiveness, improving the environment, and socio-demographic development [9].

Sarkisov A. analyzed the dynamics of transformation processes and development trends of the agro-industrial complex of Kherson region, investigated changes in the structure of the agro-industrial complex, management forms, land ownership, and specialization

of production, and established aspects of the dominance of crop production and the decline of livestock farming. The scientist found differences in where agricultural production is located and explained the need for new development ideas, better irrigation methods, and the creation of agro-industrial clusters as a promising way to help the region grow [23].

Moroz I. developed a methodology for human-geographical research of investment activity in agriculture and the food industry and systematized the factors of investment attractiveness of agro-food production. The author analyzed the territorial differentiation of investments, identified regional clusters by the level of investment saturation, and substantiated the directions for improving the territorial organization of investment activity in the agro-industrial complex [14].

Sukhy P. investigated the formation and evolution of the agro-food complex of the Western Ukrainian region and substantiated its scientific and methodological principles in the conditions of agrarian reforms. The author analyzed the territorial organization and integration processes of the agro-industrial complex, organizational and legal forms of management, and the current state and spatial features of agriculture, as well as the role of the food industry and the agro-food market. The scientist described the parts of the overall agricultural ranking for the administrative districts of Western Ukraine and suggested ways to improve specialization and further develop the complex [25].

Grekov S. carried out a human-geographic analysis of agricultural production in private farms in the Chernivtsi region. He characterized the sectoral and territorial structure of agricultural production, productivity and the role in the formation of the food market, revealed the influence of natural and socio-economic factors and identified territorial disparities between production and the needs of the population, and substantiated the directions for improving the development of farms [2].

Lavrynenko S. developed theoretical and methodological principles for the study of the regional agro-food market. The author revealed the essence and structure of the agro-food market of the Poltava region and analyzed the complex influence of organizational-legal, natural-environmental, and socio-economic factors on its formation. The scientist assessed the territorial differentiation of demand and supply, typified local markets, characterized the main commodity segments (grain, sugar beet, meat, and dairy), and identified key areas for optimizing the territorial organization of the agro-food market, in particular through the creation of a regional food cluster [10].

Penyuk S.'s research focuses on the prerequisites for agricultural development, its branch-functional structure, and areas for improvement. The scientist revealed the territorial-functional structure of agriculture, identified agricultural subregions, and characterized the problems of its improvement [19].

Zablotsky B. revealed the essence and structure of the agricultural land reclamation complex and the methodology of its economic and geographical research. The scientist analyzed the influence of natural resources and socio-economic factors on the land reclamation disorder, carried out a systemic and structural analysis of the agri-

cultural land reclamation complex of the Ternopil region and substantiated recommendations for improving its territorial organization [4].

Levada O.S. established the theoretical and methodological foundations of the environmental approach to rationalizing environmental management and analyzed how the spatial organization of the territory relates to agricultural land reclamation in the Zaporizhia region. The scientist identified the types of environmental management, their environmental features and consequences, carried out environmental and land reclamation zoning of the territory, and outlined the prospects for the rationalization of agricultural environmental management [11].

Despite the significant scientists' achievements in human-geographical studies of agriculture, there are unresolved issues that require further research. In particular, this concerns the analysis and improvement of the conceptual and terminological apparatus, which differs in research. For example, there are such terms as "agrarian sphere", "agro-industrial complex", "agro-industrial territorial systems", "agrarian cluster", "agrarian sector", "agribusiness", "agrarian infrastructure", "agrarian ecosystem", "agrarian market", etc. in human geographers' papers. There is a need to distinguish these concepts.

An important component of agricultural research is the achievements of the international community, in particular, the provisions of the EU Regulation "On nature restoration" (Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869 (Text with EEA relevance) are very important. The European Parliament adopted the document on 17 June 2024, and it came into effect on 18 August 2024. The main objective of the regulation is to establish rules that will contribute to the restoration of at least 20% of the EU's land and 20% of its marine areas by 2030 and all ecosystems in need of restoration by 2050. This regulation will contribute to creating opportunities for long-term and sustainable restoration of biodiversity, the resilience of nature, achieving the EU's climate mitigation and adaptation goals, increasing food security, and implementing the international obligations. The regulation deals with agriculture in Articles 10 "Restoration of pollinator populations" and 11 "Restoration of agricultural ecosystems". In particular, Member States must increase the diversity of pollinators and halt the decline of pollinator populations by 2030 at the latest, and subsequently achieve a trend of increasing pollinator populations. Member States must also implement measures to restore biodiversity in agricultural ecosystems, taking into account climatic and socio-economic conditions. By 2030, it is proposed to ensure an increasing trend in two of the three indicators (meadow butterfly index, organic carbon stock in mineral soils of arable land, share of agricultural land with a high diversity of landscape features), and phased targets are set for increasing the agricultural land bird index and restoring drained peatlands by rewetting [35, 39].

Some issues of restoration of natural systems and agricultural landscapes were considered in T. Pohrebskyi et al.' papers (when studying the transformations of greenfields in Ukraine) [37], Vila Subiros et al. (when studying the impact of the Russian invasion on the ob-

jects of the nature reserve fund) [42], Kostrikov, S. et al. (when determining the impact of military actions on the urban environment) [32], Kuzyshyn A. et al. (when studying the transformation of brownfields in Eastern Ukraine) [33], Morar, C. et al. (when analyzing the spatial and temporal analysis of urban green zones) [34].

Presentation of the main material.

The essence of agriculture, its structure. In general, *agriculture* is interpreted as a branch of the national economy or a branch of the economy where products of plant and animal origin are created, which provide the population with food and raw materials for some industries (textile, footwear, perfumery, food, etc.) [3, 11]. Some scientists also include primary processing of products in agriculture [3]. Human geographers always emphasize the territorial aspect of agricultural development. Thus, Pistun M.D. uses the term "*territorial organization of agriculture*", which denotes the forms of territorial location of agricultural industries, various types of farms and a system of practical socio-economic, technological, and organizational measures for the integrated use of the territory [1].

The structure of agriculture traditionally divides into two categories: crop production and livestock production (Fig. 1). The State Statistics Service of Ukraine considers crop production a branch of agriculture engaged in the growth of cultivated plants. It provides the population with food, livestock with feed, and industry with raw materials [22]. The Statistical Department of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAOSTAT) identifies 11 groups of crops [18]. Separately, after analyzing the crops, we grouped them and identified 9 groups of crops: cereals (wheat, barley, buckwheat, etc.), fiber crops (flax, agave, jute, etc.), legumes (beans, chickpeas, peas, etc.), fruit crops (apples, apricots, bananas, etc.), oil seeds (sunflower, olives, peanuts, etc.), vegetables (peppers, cucumbers, eggplants, etc.), sugar crops (sugar beets and cane), tree nuts (hazelnuts, pistachios, almonds, etc.), root and tuber crops (cassava, potatoes, yams, etc.).

The State Statistics Service of Ukraine considers livestock production as a branch of agriculture that deals with the breeding and use of farm animals. It provides people with food, raw materials for industry (food, textile, pharmaceutical), as well as organic fertilizer, namely manure [26]. After analyzing livestock crops, we concluded not to group them but to indicate them separately (for example, cattle, pigs, donkeys, bees, bison, camels, etc.) [18].

Agriculture as a functional component of the social and geographical system. Since the object of study of human geography in general is the landscape shell of the Earth, where human activity plays an important role in its transformation, the key methodological problem of human geography, according to O.G. Topchiev, is the issue of studying the interaction of society with nature [28]. In this regard, Niemets L. substantiated and formulated the concept of the "social and geographical system", which is interpreted as "... a heterogeneous system containing social elements or subsystems of different levels of generalization and hierarchy, as well as technogenic, mineral, and biogenic elements (subsystems) that interact through flows of matter, energy, and information

in the geographical space-time continuum” [17, p. 113]. The social and geographical system consists of a social subsystem (society), natural (biota and abiota) and economic ones. Social subsystems interact with natural ones

through the process of environmental management and restoration, and the economic subsystem is a channel of direct and reverse links between society and the natural environment [17].

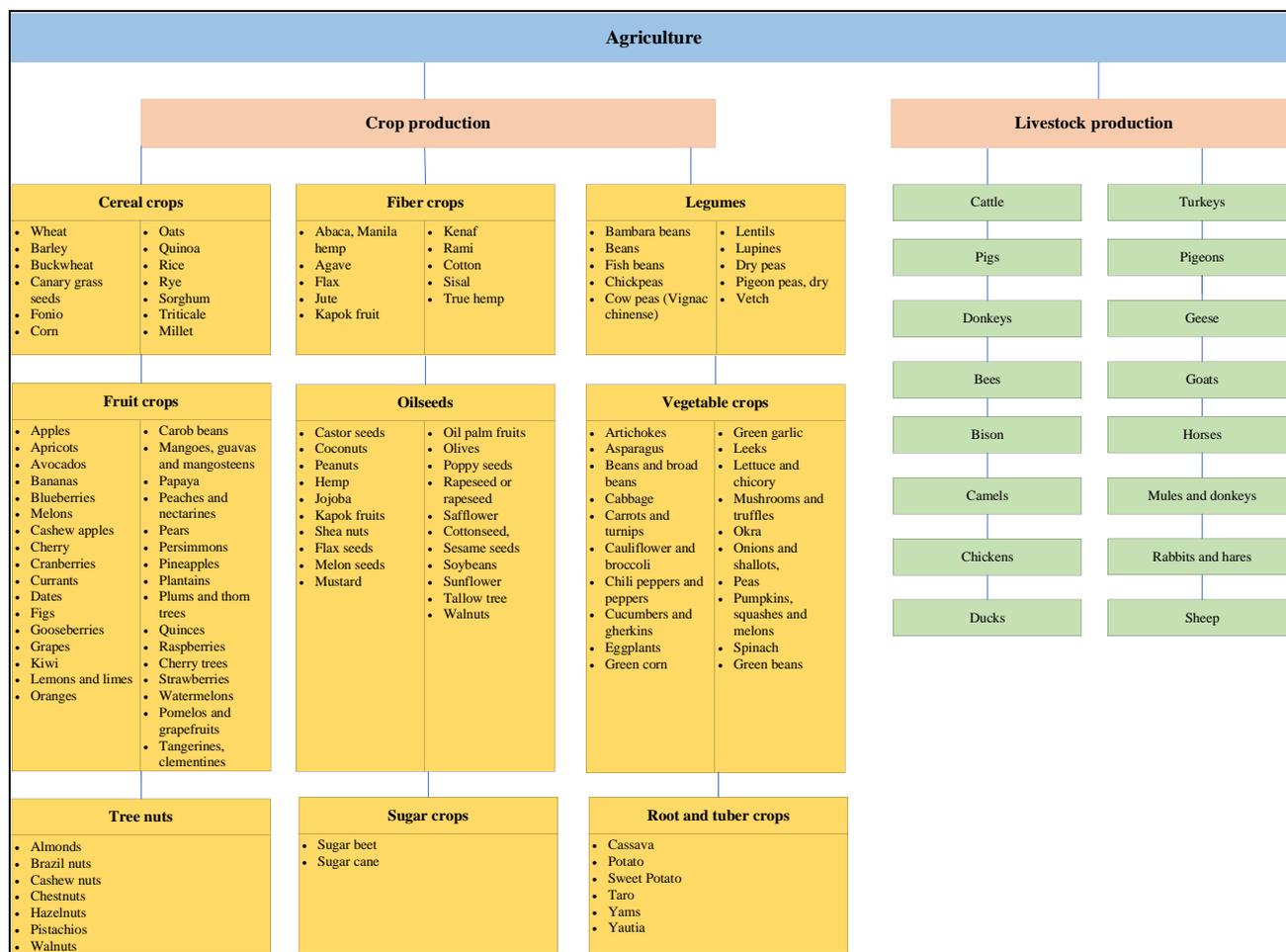

Fig. 1. Structure of agriculture (constructed by authors by data [18])

Agriculture occupies an important place in the structure of the social and geographical system (Fig. 2). Society (social subsystem) is the initiator, generator, and active participant in environmental management and the main consumer of its results [6, 15], formulates the need for food, and industry workers are a labor resource determining the level of the development of agriculture, its quality, and efficiency [7]. The natural environment is a source of meeting population’s social needs [6, 15], the basis for conducting agricultural activities, since natural resources (land, climate, water, etc.) largely determine the development level of agriculture and its types in certain geographical regions [7]. The economic subsystem is considered the executive system of society, which is a tool for its management and influence on the natural environment [6, 15]. Agriculture is a component of the economic (executive) system and plays the role of a channel of interaction between the natural and social subsystems, ensuring the food needs for the population and raw materials for industry [7].

Therefore, we observe powerful and important relationships between social, natural subsystems and agriculture. Other links are also important and characterize the

external environment of agriculture and ensure the functioning of the industry.

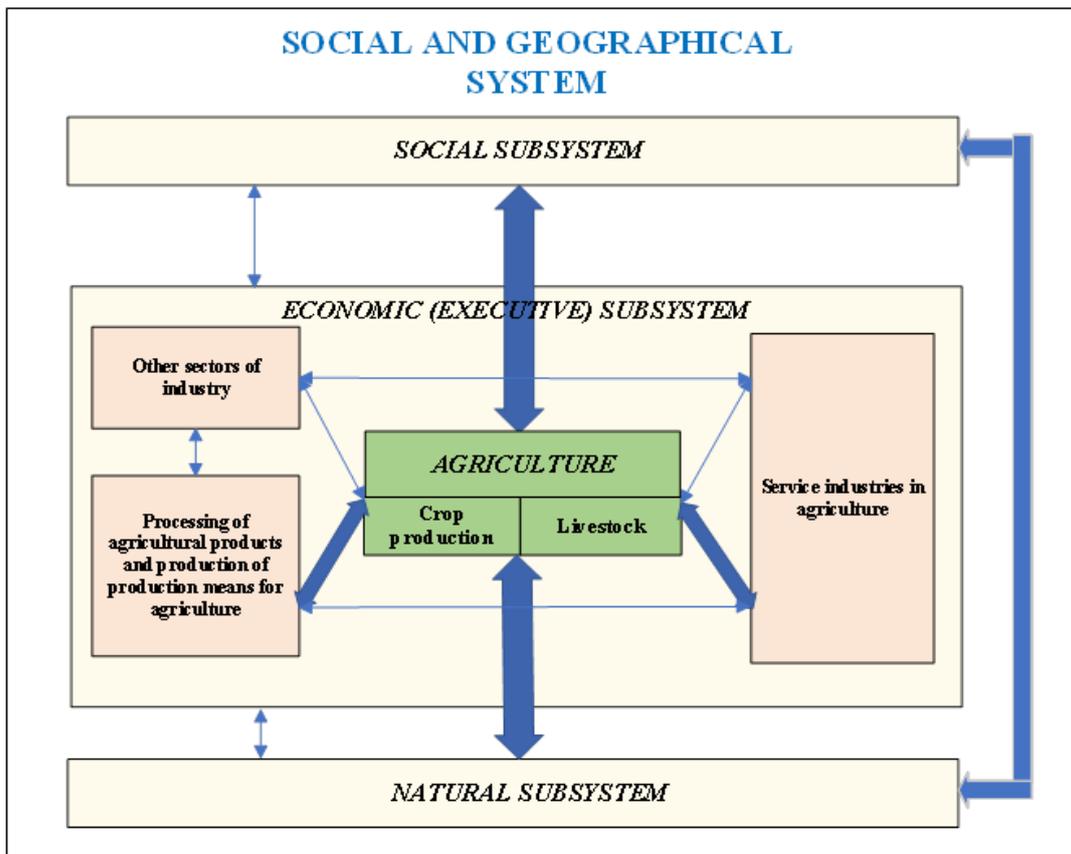
In our previous papers, having considered the place of agriculture in the social and geographical system from the perspective of human geography, we interpreted agriculture as a functional component of the social and geographical system of various hierarchical levels, consisting of subsystems of crop and livestock production, which interact through flows of matter, energy, and information in the geographical spatio-temporal continuum with other sectors of the economy and function under the influence of various natural, geographical, and socio-economic factors in order to meet the population needs in food products and raw materials for industry [7].

Functions of agriculture. Agriculture is one of the key sectors of the national economy, as it performs a complex of important functions ensuring the vital activity of society and sustainable development of the state. Its role is not limited to food production but covers economic, social, cultural, environmental, and territorial aspects of development. Let us consider the functions of agriculture in more detail (Fig. 3).

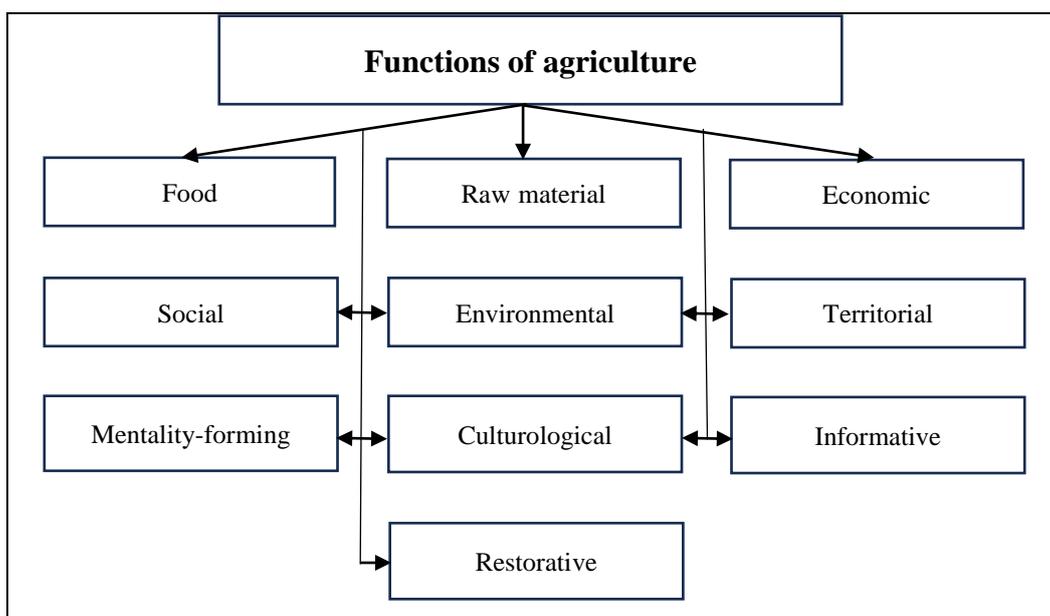
The food function of agriculture characterizes the

provision of food to the population and is the basis for increasing the level and quality of life of the population, people's health, and demographic stability. The food function contributes to the formation of food resources, ensuring food security, meeting domestic demand, reducing import dependence, and promoting sustainable socio-economic development.

The raw material function of agriculture is to provide raw materials to the processing industry. The implementation of the raw material function contributes to the development of the processing industry, the growth of gross added value, and the overall socio-economic development of the country/region.

Fig. 2. Agriculture as a component of the social and geographical system (compiled by the authors based on data [7, 16, 17])

Fig. 3. Functions of agriculture

The economic function characterizes the contribution of agriculture to the national economy through budget revenues, job creation, and the development of related industries. Agricultural production provides added value, economic growth, and increased well-being of the population, making agriculture an important factor in the sustainable development of the country.

The social function of agriculture is to provide employment and social stability, especially in rural areas. It contributes to the preservation of rural communities, the infrastructure development, the reduction of unemployment, and the containment of migration.

The environmental function of agriculture characterizes the rational use and conservation of natural resources. The use of environmentally friendly technologies and rational land use reduces the negative impact on the environment and ensures the sustainable development of agriculture and the natural environment as a whole.

The territorial function of agriculture is the development of rural areas and rational use of land resources as a component of the natural environment. Agriculture characterizes the specialization of regions and affects the distribution of the population, the resettlement system, and the economic development of territories. It contributes to the development of infrastructure and the reduction of territorial disparities.

The mentality-forming function of agriculture characterizes the formation of values and worldviews of society, which ensures a responsible and caring attitude to nature, native land, and agricultural landscapes. The upbringing of the environmental culture, respect for the land, and the transfer of land use traditions between generations contribute to the transformation of anthropocentric values of society to nature-centric ones, the formation of a mental basis for sustainable development at different hierarchical levels.

The culturological function of agriculture characterizes the formation and preservation of the culture of various social groups through agricultural traditions, lifestyle, system of values, knowledge, and skills of management. This also applies to the transfer of cultural experience between generations, the influence of agriculture on art, the formation of cultural landscapes, the promotion of the socialization of the individual, and the preservation of humanistic and environmental values.

The informative function of agriculture is to create, collect, process, accumulate, transmit, and use information. It becomes a determining factor in the effective functioning of agriculture and management of the development of rural areas. This function is implemented through information exchange between natural subsystems, socio-economic structures of agriculture, society, and the natural environment and ensures adaptation of economic activity to natural conditions and minimization of environmental risks. An important role is played by managerial information, which flows at all levels of agricultural management and it is the basis for planning, forecasting, and regulating its development.

The restorative function of agriculture is to preserve and restore the natural basis of agriculture (soil, water resources, biodiversity, etc.) in order to ensure the

long-term development of the industry. This function is aimed at minimizing the negative impact of economic activity on the environment and restoring disturbed ecosystems. It has an integrative nature, as it creates the prerequisites for the implementation of previous functions (food, raw material, economic, social, etc.) and, thus, contributes to the coordination of socio-economic and environmental interests in the "human-nature" system. With the adoption of the EU Nature Restoration Regulation, this function of agriculture becomes particularly important, since the Regulation forms the institutional conditions for the transition of agriculture to models of sustainable and nature-oriented development.

Methodological approaches to the study of agriculture. The human-geographical approach is methodologically appropriate for the study of agriculture, as it is considered a complex, multi-component, and spatially differentiated socio-economic phenomenon. It provides a comprehensive analysis of the territorial organization of agriculture, taking into account natural conditions, socio-demographic, economic and institutional factors characterizing the level and features of agricultural development in different regions/countries of the world. Spatial analysis allows identifying patterns of territorial differentiation, specialization, and productivity of agricultural activity.

Within the human-geographical approach, agriculture is considered as a functional component of the social and geographical systems of different hierarchical levels, which functions as an open system with stable internal and external connections. The combination of geographical, systemic, synergistic, informational, and historical approaches allows studying the interaction of agricultural elements, its adaptive capabilities, the non-linear nature of development, and spatio-temporal dynamics, which is a necessary basis for informed forecasting and making managerial decisions. So let's consider these approaches in more detail.

The geographical approach in human geography involves a comprehensive study of the object, considering its spatial organization and territorial heterogeneity. In the study of agriculture, it includes the analysis of not only production but also demographic, social, and economic factors. The spatial aspect is implemented through the identification of territorial differentiation of agricultural processes and modeling of indicators using GIS, trend analysis, and mathematical methods [15, 29].

The system approach in human-geographical research involves considering objects as complex, multi-level, and open systems with close relationships between elements [29]. According to Topchiev O., a system is a set of interconnected objects forming integrity and a new quality [28]. In this context, agriculture should be considered as a functional component of social and geographical systems of different hierarchical levels.

The most complete systemic nature of agriculture is manifested in the example of the agro-industrial complex, which unites enterprises of various forms of ownership, farms and personal farms, labor resources, production and transport infrastructure, and agricultural landscapes, as well as institutional and managerial structures. Their interaction forms subsystems of different

levels, namely crop production, livestock farming, product processing, agricultural logistics, etc.

Agriculture as a system is characterized by stable production, economic, technological, resource and informational connections that arise in conditions of cooperation, competition, and determining its spatial organization and territorial differentiation.

An important systemic property is emergence, i.e., the formation of new qualitative characteristics, in particular, aggregate productivity, stability, and adaptability, which arise as a result of the interaction of all components, but not as a simple sum of the results of their functioning [15].

Hierarchy is another basic feature of agriculture as a system [29]. It functions as a subsystem of the economic complex of a region or country, while including lower-level subsystems, namely individual industries, production structures, and territorial agrarian complexes. Each of them has its functions and managerial mechanisms.

As an open system, agriculture constantly interacts with the natural, economic, and social environment, exchanging matter, energy, and information and adapting to climate changes, market conditions, in particular international markets, demographic processes, state agrarian policy, and technological development [15]. Within the framework of system analysis, internal adaptation is distinguished, which reflects the structure and interaction of subsystems, and external adaptation, characterizing the relationship of agriculture with other sectors of the economy, the natural environment, and society, as shown in Fig. 1, as well as its reaction to external influences and managerial decisions.

The synergetic approach in human-geographical research is based on the principles of synergetic science as a science of the interaction of elements in complex systems and their self-development. In contrast to the systems approach, which considers the object of research as a holistic, relatively stable system with an ordered structure and predictable connections between elements, the synergetic approach focuses on open, nonlinear systems capable of self-organization, in which development occurs through instability, chaos, and abrupt changes [31]. Within the framework of agricultural research, this approach involves the analysis of internal relationships between elements of the agriculture/agro-industrial complex, as well as the identification of internal resources and mechanisms determining its evolutionary potential.

Agriculture is considered a heterogeneous and multi-component system. Its development is determined by the interaction of natural, economic, social, and institutional factors. The synergistic approach focuses not only on the totality of these factors but primarily on the nature of their interaction, which forms new systemic properties of agriculture. This is very important in contrast to the systemic approach.

From the standpoint of synergetics, the agriculture development is nonlinear and occurs through a sequence of phase transitions at bifurcation points, when the system is rebuilt and chooses one of the possible directions of further development under the influence of external or internal changes. The identification of such points is important for assessing transformation processes, possibilities of restoring agricultural ecosystems, and predict-

ing the prospects for the development of agriculture [15]. This is an important task of human geography; it methodologically has the ability to identify these bifurcation points in the development of agriculture.

The informational approach in human-geographical research is aimed at studying the processes of information exchange within the system and between systems. In the study of agriculture, it involves the analysis of information flows both within the agro-industrial complex and in its interaction with other components, namely industries, services, government agencies, the natural environment, and the social subsystem. Information circulates through management, production, and communication channels, ensuring coordination of actions of system elements, its adaptation to changes, and preservation of integrity [6].

In agriculture, information exchange involves the collection, analysis, and transmission of data on resources, technologies, soil and crop conditions, weather risks, yields, prices, logistics, and regulatory requirements. The nature and results of such exchange are determined by management objectives, namely production planning, risk reduction, efficiency improvement, and food security. Information is the basis of management, and the transformation of information is carried out in the following sequence: structural → monitoring → operational → management → structural, when monitoring data are transformed into managerial decisions changing parameters of the system [16].

The intensity and quality of information interaction affect the level of orderliness and adaptability of agriculture. The accumulation of relevant information contributes to the development of the system, while its loss or distortion reduces manageability and can cause degradation processes. For quantitative assessment of the state and dynamics of the agro-industrial complex, the information approach involves the use of information entropy indicators as indicators of heterogeneity, orderliness, and adaptation potential [6, 15].

The historical approach in human-geographical research is based on the consideration of the development of geographical objects in space and time, treating phenomena and events as dynamic processes. In the context of agriculture, it involves the analysis of agricultural processes as a certain phase of long-term development with certain prerequisites in the past and possible trajectories of changes in the future, considering existing and possible bifurcation points in social and geographical systems [15].

The study of evolutionary transformations in agriculture, including the structure of production, land use, productivity, specialization, technological change, and the impact of agricultural policy, allows identifying persistent trends and turning points that affect the current state of the industry. It requires an increase in the validity of forecasts, contributes to the early detection of risks, and is important for making managerial decisions [15].

Methods of human-geographical research of agriculture. In accordance with the established methodology, a complex of philosophical, general scientific, and specific scientific research methods has been applied in the study of agriculture (Fig. 4) [28, 29]. Their use in human geography is due to the complexity of agriculture

as a functional component of the social and geographical system and the need for its comprehensive analysis in the spatio-temporal dimension.

Philosophical methods are used to solve strategic research tasks, in particular, formulation of the goal and scientific objectives, logical construction of the study, application of basic categories, concepts, selection of optimal methods of analysis, as well as ensuring the

reliability of results and conclusions [29]. The leading one among them is the *dialectical method*, which allows identifying and analyzing internal contradictions in the agriculture development, primarily between the socio-economic needs of society and natural resource features and limitations, as well as justifying possible directions for their reconciliation.

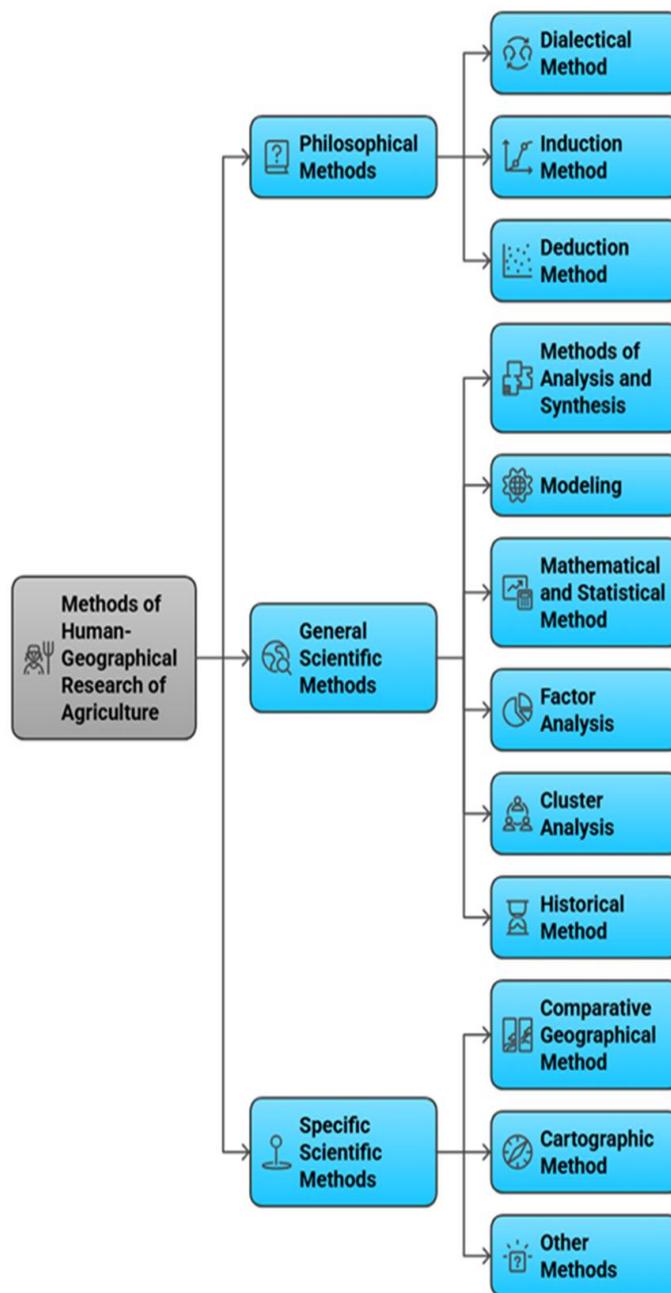

Fig. 4. Methods of the human-geographical research of agriculture (compiled by the authors based on data [28, 29])

The *induction* method is used to generalize empirical data and intermediate results, identify patterns and trends in the functioning of agriculture in the spatio-temporal dimension. The *deduction* method allows reconciling the obtained results with the theoretical provisions of human geography and apply them in other regional or country studies [28].

General scientific methods characterize research

methods that, with certain changes and refinements, are used in all sciences [28]. Methods of analysis and synthesis provide a phased study of agriculture: from the identification of key features and factors to the formation of a generalized idea of its functioning as a holistic system.

The *modeling method* is used to replace real agricultural processes with their simplified analogues in order

to identify the main patterns of functioning and development of agriculture for comprehensive analysis and further prediction.

Mathematical and statistical methods use the provisions of probability theory and mathematical statistics and are used to process empirical data, analyze relationships between indicators, and implement individual models. Examples of mathematical and statistical methods include factor and cluster analysis. *Factor analysis* is used to identify generalized (latent) factors determining the level and directions of agricultural development based on the analysis of correlations between statistical indicators. *Cluster analysis* is used to group territories according to the principle of similarity of their development in a multidimensional characteristic space. It allows identifying spatial differentiation and the typology of agricultural development [29].

The historical method is based on the comprehension that agriculture was formed along with the development of society and is a dynamic system constantly changing, going through successive steps and stages of development [28]. Using the historical method in studies of agriculture helps to track changes and patterns in key aspects, understand the reasons behind the current state of agriculture, and support ideas for its future development.

Specific scientific methods are used in individual sciences or in related groups of scientists [28, 29]. Among specific scientific methods, comparative geographical and cartographic methods occupy an important place. The *comparative geographical method* is used for spatial comparison of the level and features of agricultural development between countries/regions/administrative-territorial units. Researchers use the cartographic method and GIS technologies to spatially visualize research results and visually display the territorial features of agricultural development [28].

Among *other specific scientific research methods*, we can mention the latest methods of human-geographical research, which were developed by the specialists of the K. Niemets Department of Human Geography and Regional Studies of V.N. Karazin Kharkiv National University. We are talking about such methods as:

- *analysis of the dynamics of system indicators* (it characterizes the detection of time trends in changes in such parameters of the set of social and geographical systems as the progress coefficient, the sum of indices, information entropy, specificity, uniformity of development, the area of projection of the state of the social and geographical system in multidimensional space onto a plane, etc. The results of the analysis are used for adjusting management, long-term planning of agricultural development, etc.);

- *modeling the trajectory of human-geographical system development in multidimensional phase space* (determination of linear and angular parameters of the trajectory at each monitoring phase, assessment of progress or regression in development and the magnitude of its deviation from the optimal trajectory, construction of the trajectory on the phase plane in the coordinates “projection onto the optimal trajectory – deviation from the optimal trajectory”, etc.);

- *component analysis of the development vector* involves assessing the dynamics of administrative-territorial units, regions, or countries based on a set of indicators, where changes in these indicators are recorded using a time derivative with values of “-1”, “0”, and “+1”. The sum of the time derivative codes is used to rank and classify administrative-territorial units/regions/countries with predominantly increasing or decreasing development trends. The above-mentioned research methods are described in more detail in [15].

Among other methods, we can also mention the neural network method, which is based on the use of machine learning technology. This method is used to predict the main indicators of agricultural development with the use of both linear and nonlinear functions. The method allows developing different variants of forecasts [13]. The EU Nature Restoration Regulation identifies three indicators characterizing biodiversity for agricultural ecosystems. These indicators are: the grassland butterfly index (the indicator consists of species typical for European meadows and occur in a large part of the European territory covered by most butterfly monitoring programs), stock of organic carbon in cropland mineral soils (the indicator describes the organic carbon stock in mineral soils of agricultural land at a depth of 0 to 30 cm), share of agricultural land with high-diversity landscape features (this refers to natural or semi-natural components of the agricultural landscape (buffer strips, hedges, trees, water bodies, coastal strips that support biodiversity and provide ecosystem services; these landscapes should not be used for intensive farming and should not be treated with fertilizers/pesticides), the common farmland bird index (the indicator reflects changes in the abundance of typical farmland bird species). The methodology for calculating the indices is presented in more detail in Annexes IV and V to the Regulation [39]. This methodology can be used in further research. The importance of the issues specified in the Regulations requires special studies of a regional nature, including from the perspective of human geography, highlighting local and regional social and geographical systems as objects of research.

Conclusions. Therefore, the article considers at the theoretical and methodological level the human-geographical features of the study of agriculture as a complex, multi-level social and geographical system. From this point of view, agriculture should be considered not only as a branch of the economy, but as a functional component of the social and geographical system, interacting with natural and social subsystems through flows of matter, energy and information.

The authors substantiated the structure of agriculture and revealed its multifunctional nature. It is determined that agriculture performs food, raw material, economic, social, environmental, territorial, mentality-forming, culturological, informative functions, which together determine its key role in ensuring the sustainable development of territories and food security. In this aspect, the EU Regulation is important, as it establishes legal mechanisms for the restoration of agricultural lands, contributes to the preservation of the biodiversity of agricultural ecosystems, and increases the resilience of soils and landscapes. The implementation of the pro-

visions of this regulation strengthens the restorative function, which in turn creates the necessary conditions for fulfilling the aforementioned functions of agriculture and helps reconcile social, economic, and environmental interests within the "human-nature" system while also establishing the institutional framework for transitioning agriculture to sustainable and nature-oriented development models.

Scientists have deepened the methodological foundations of human-geographical research on agriculture by combining geographical, systemic, synergistic, informational, and historical approaches. Such integration allows for a comprehensive analysis of the spatial organ-

ization of agriculture, identifying patterns of its development, ways of adaptation, possibilities for the restoration of agricultural systems, and the nonlinear nature of transformation processes in the spatio-temporal dimension.

Therefore, human-geographical research of agriculture based on its comprehensive nature and interdisciplinarity creates a scientific basis for a deeper understanding of spatial differences in its development and can be used to substantiate management decisions, regional development strategies, restoration of agricultural ecosystems, and formation of sustainable agricultural development policies.

References:

1. Pistun, M.D. (2006). Geography of agriculture. In Encyclopedia of Modern Ukraine. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-29114> [in Ukrainian].
2. Hrekov, S.A. (2007). Geographical features of agricultural production in private peasant farms of Chernivtsi region (Extended abstract of PhD's thesis). Chernivtsi. Retrieved from <https://uacademic.info/ua/document/0407U003017> [in Ukrainian].
3. Zbarskyi, V.K. (Ed.). (2013). Economics of agriculture. Ahrosvita [in Ukrainian].
4. Zablotskyi, B.V. (2001). Regional agricultural land reclamation complex and its territorial organization (Extended abstract of PhD's thesis). Lviv [in Ukrainian].
5. Zaiachuk, M.D. (2015). Formation and geospatial organization of farming in Ukraine (Doctoral dissertation). Chernivtsi. Retrieved from http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/f27/zayachuk%20_dis.pdf [in Ukrainian].
6. Niemets, L.M., & Mezentsev, K.V. (Eds.) (2023). Information: Nature, human, society (human-geographical aspects). V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
7. Kobylin, P.O. (2025). Agriculture as a functional component of a socio-geosystem. In L.M. Niemets (Ed.), *Rehion–2025: stratehiia optymalnoho rozvytku* (pp. 44–47). V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
8. Kononenko, O.Yu. (2022). Economic geography. Retrieved from https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/03/ekonomichna-geografiya_kononenko.pdf [in Ukrainian].
9. Kravets, T.M. (2013). Human-geographical aspects of transformation of the agrarian sphere of Lviv region (PhD's thesis). Lviv [in Ukrainian].
10. Lavrynenko, S.I. (2007). Territorial organization of the agri-food market of Poltava region (Extended abstract of PhD's thesis). Kyiv. Retrieved from <http://search.nbuv.gov.ua/aref/20081124049975> [in Ukrainian].
11. Levada, O.V. (1997). Economic and geographical analysis of agricultural nature management of Zaporizhzhia region (Extended abstract of PhD's thesis). Odesa [in Ukrainian].
12. Marushchynets, A.V. (2016). Transformation of the agrarian sphere and socio-economic development of the Kyiv Dnipro region (PhD's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
13. Mezentsev, K.V. (2005). Human-geographical forecasting of regional development. Kyiv University Press [in Ukrainian].
14. Moroz, I.M. (2010). Regional aspects of investment activity in agriculture and food industry of Ukraine (Extended abstract of PhD's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
15. Niemets, K.A., & Niemets, L.M. (2013). Spatial analysis in human geography. V.N. Karazin Kharkiv National University [in Ukrainian].
16. Niemets, K.A. (2005). Human-geographical foundations of informational development of social and geographical systems (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
17. Niemets, L.M. (2004). Socio-geographical foundations of sustainable development strategy of Ukraine (Doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
18. Food and Agriculture Organization of the United Nations (n.d.). Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from <https://www.fao.org> [in Ukrainian].
19. Peniuk, S.I. (2002). Human-geographical aspects of agricultural development of the Polish–Ukrainian borderland (Extended abstract of candidate's thesis). Lviv [in Ukrainian].
20. Proskurin, P.V. (2005). History of economics and economic thought. KNEU [in Ukrainian].
21. Kachan, Ye.P. (Ed.). (2008). Regional economics. Ternopil [in Ukrainian].
22. State Statistics Service of Ukraine (n.d.). Crop production. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/roslin/Rosl.pdf [in Ukrainian].
23. Sarkisov, A.Yu. (2011). Transformation of the territorial organization of the agro-industrial complex of the Kher-son region under contemporary conditions (PhD's thesis). Odesa, Ukraine [in Ukrainian].
24. Sosnytska, Ya.S. (2016). Contemporary transformational processes of agricultural production (PhD's thesis). Lutsk [in Ukrainian].
25. Sukhyi, P.O. (2009). Formation and development of the agri-food complex of the Western European region (Extended abstract of doctoral dissertation). Kyiv [in Ukrainian].

26. State Statistics Service of Ukraine. (2021). Livestock production. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/tvarin/2021/Tvar_VP.pdf [in Ukrainian].
27. Tomashevskaya, O.A., & Mirzoeva, T.V. (2012). Theoretical foundations of the location of productive forces and regional economics. *Agrosvit*, (5), 17-23. Retrieved from http://www.agrosvit.info/pdf/5_2012/6.pdf [in Ukrainian].
28. Topchiyev, O.H. (2005). Human-geographical research: Methodology, methods, techniques. Odesa [in Ukrainian].
29. Shablii, O.I. (2003). Fundamentals of general human geography. Lviv [in Ukrainian].
30. Chand, S. (n.d.). Theories of agriculture: Locational theories of agriculture. Retrieved from <https://www.yourarticlelibrary.com/geography/theories-of-agriculture-locational-theories-of-agriculture/25336>
31. Haken, H. (1984). The science of structure: Synergetics. Van Nostrand Reinhold.
32. Kostrikov, S., Niemets, L., Robinson, D., Mezentsev, K., Kravchenko, K., & Serohin, D. (2024). Delineation of the hostilities' impact on urban environment by LiDAR data processing. In C. Morar et al. (Eds.), *Achieving sustainability in Ukraine through military brownfields redevelopment* (pp. 265-278). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_22
33. Kuzyshyn, A., Kliuchko, L., Kravchenko, K., & Venhryn, D. (2024). Transformation of brownfields in Western Ukraine. In C. Morar et al. (Eds.), *Achieving sustainability in Ukraine through military brownfields redevelopment* (pp. 279-288). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_23
34. Morar, C., Lukic, T., Valjarevic, A., Niemets, L., Kostrikov, S., Sehida, K., Tebieniyeva, I., Kliuchko, L., Kobylina, P., & Kravchenko, K. (2022). Spatiotemporal analysis of urban green areas. *Frontiers in Environmental Sciences*, 10, 823129. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.823129>
35. European Commission. (n.d.). Nature restoration regulation. Retrieved from https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en
36. Ohlin, B. (1967). *Interregional and international trade*. Harvard University Press.
37. Pohrebskyi, T., Kostrikov, S., Sehida, K., & Niemets, O. (2024). Transformation of greenfields in Ukraine. In *Achieving sustainability in Ukraine through military brownfields redevelopment* (pp. 97-105). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_10
38. Porter, M.E. (1998). *The competitive advantage of nations*. Palgrave Macmillan.
39. European Parliament & Council of the European Union (2024, June 24). Regulation (EU) 2024/1991 on nature restoration. *Official Journal of the European Union*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1991/oj>
40. Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation*. John Murray.
41. Smith, A. (1977). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. University of Chicago Press.
42. Vila Subiros, J., Niemets, L., & Sehida, K. (2024). The impact of the Russian invasion of Ukraine on protected natural areas. In *Achieving sustainability in Ukraine through military brownfields redevelopment* (pp. 125-138). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_12
43. Von Thünen, J.H. (1910). *Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*. Gustav Fischer.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work.

Conflict of Interest: The authors certify that although one of the authors of the article is the Editor-in-Chief the peer-review process, the publication decision, and the editing were conducted independently, without their participation or influence. The peer review and the final decision were carried out by other members of the editorial board who are not co-authors. Any potential conflicts of interest were fully mitigated through external oversight of the process.

Павло Кобилін

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: pavlo.kobylin@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9718-5838>

Людмила Немець

д. геогр. н., професор кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна
e-mail: ludmila.nemets@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9943-384X>

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В АСПЕКТІ РЕГЛАМЕНТУ ЄС ПРО ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДИ

У статті пропонується теоретичне та методологічне узагальнення суспільно-географічних особливостей дослідження сільського господарства як складної багаторівневої соціогеосистеми. Важливість цього дослідження впливає зі зростаючої ролі сільського господарства у забезпеченні продовольчої безпеки, сприянні економічному розвитку територій, відновленні природного середовища та сільськогосподарських екосистем, а також необхідності повного розуміння того, як сільське господарство змінюється внаслідок глобалізації, зміни клімату та нерівномірного розвитку регіонів, як того вимагає суспільна географія.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та узагальнення суспільно-географічних особливостей сільськогосподарсь-

ких досліджень в аспекті Регламенту ЄС про відновлення природи; визначення його структури та функціонування як відкритої багаторівневої соціогеосистеми; а також визначення методологічних підходів та методів проведення суспільно-географічних досліджень у сільському господарстві.

У статті розкриваються основні теорії розвитку та розміщення сільського господарства, розкрито основні положення Регламенту ЄС про відновлення природи. Автори трактують сільське господарство як ключовий елемент взаємодії соціальних, природних та господарських підсистем, які функціонують у єдності географічного простору та часу. Проаналізовано структуру сільського господарства з виділенням рослинництва та тваринництва, виділено функції сільського господарства: продовольчу, сировинну, економічну, соціальну, екологічну, територіальну, менталітето-формуєчу, культурологічну, інформаційну, відновлювальну.

Автори розкривають основні методологічні підходи у дослідженні сільського господарства – географічного, системного, синергетичного, інформаційного та історичного – та обґрунтовують необхідність їх комплексного застосування для постійного аналізу організації сільського господарства у різних регіонах, країнах, виявлення його специфічних особливостей та закономірностей розвитку. Охарактеризовано філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові методи суспільно-географічних досліджень сільського господарства

Отримані результати характеризують теоретичну та методологічну основу для суспільно-географічних досліджень сільського господарства на різних ієрархічних рівнях, при розробці стратегій територіального розвитку, відновлення сільськогосподарських екосистем, управління розвитком сільського господарства.

Ключові слова: сільське господарство, суспільна географія, соціогеосистеми, методологічні підходи, методи дослідження, функції сільського господарства, Регламент ЄС про відновлення природи.

Список використаної літератури:

1. Географія сільського господарства / Пістун М.Д. [Електронний ресурс] // Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-29114>
2. Греков С.А. Географічні особливості сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах Чернівецької області: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02 / С.А. Греков. – Чернівці, 2007. – 162 с. URL: <https://academic.info.ua/document/0407U003017>
3. Економіка сільського господарства: навч. посіб. / В.К. Збарський, М.Ф. Бабієнко, М.М. Кулаєць [та ін.]; за ред. В.К. Збарського. – Київ: Агроосвіта, 2013. – 352 с.
4. Заблоцький Б.В. Регіональний сільськогосподарський меліоративний комплекс та його територіальна організація: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Львів, 2001. – 19 с.
5. Заячук М.Д. Формування та геопросторова організація фермерства України (теорія та практика суспільно-географічного дослідження): дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. – Чернівці, 2015. – 210 с. URL: <http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/f27/zayachuk%20dis.pdf>
6. Інформація: природа, людина, суспільство (суспільно-географічні аспекти): колект. монографія / за ред. Л.М. Немець, К.В. Мезенцева. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. – 408 с.
7. Кобилін П.О. Сільське господарство як функціональна складова соціогеосистеми // Регіон–2025: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листопада 2025 р.) / за заг. ред. Л.М. Немець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. – С. 44-47.
8. Кононенко О.Ю. Економічна географія: навч.-метод. посіб. – Київ: Видавець Кравченко Я.О., 2022. – 131 с. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2022/03/ekonomichna-geografiya_kononenko.pdf
9. Кравець Т.М. Суспільно-географічні аспекти трансформації аграрної сфери Львівської області: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Львів, 2013. – 225 с.
10. Лавриненко С.І. Територіальна організація агропродовольчого ринку Полтавської області та основні напрями її удосконалення: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Київ, 2007. – 20 с. – URL: <http://search.nbuv.gov.ua/aref/20081124049975>
11. Левада О.В. Економіко-географічний аналіз сільськогосподарського природокористування Запорізької області: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Одеса, 1997. – 17 с.
12. Марущинець А.В. Трансформація аграрної сфери та соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Київ, 2016. – 196 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Maruschynets_Andrii/Transformatsiia_ahrarnoi_sfery_ta_sotsialno-ekonomichniy_rozvytok_Kyivskoho_Prydniprov'ia.pdf
13. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку: монографія. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005. – 253 с.
14. Мороз І.М. Регіональні аспекти інвестиційної діяльності в сільському господарстві та харчовій промисловості України: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Київ, 2010. – 20 с.
15. Немець К.А., Немець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
16. Немець К.А. Суспільно-географічні основи інформаційного розвитку соціогеосистем: дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. – Київ, 2005. – 433 с.
17. Немець Л.М. Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку: дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. – Київ, 2004. – 515 с.
18. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО). URL: <https://www.fao.org>
19. Пенюк С.І. Суспільно-географічні аспекти розвитку сільського господарства польсько-українського прикордоння: автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Львів, 2002. – 19 с.
20. Проскурін П.В. Історія економіки та економічних учень: навч. посіб. – Київ: КНЕУ, 2005. – 372 с.
21. Регіональна економіка: підручник / за ред. С.П. Качана. – Тернопіль, 2008. – 800 с.
22. Рослинництво. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/roslin/Rosl.pdf
23. Саркісов А.Ю. Трансформація територіальної організації АПК Херсонського регіону в сучасних умовах: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Одеса, 2011. – 222 с.

24. Сосницька Я.С. Сучасні трансформаційні процеси сільськогосподарського виробництва (на прикладі Волинської області): дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.02. – Луцьк, 2016. – 210 с.
25. Сухий П.О. Формування та розвиток агропродовольчого комплексу західноєвропейського регіону: автореф. дис. ... д-ра геогр. наук: 11.00.02. – Київ, 2009. – 40 с.
26. Тваринництво. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/tvarin/2021/Tvar_VP.pdf
27. Томашевська О.А., Мірзоєва Т.В. Теоретичні засади розміщення продуктивних сил і регіональної економіки // Агросвіт. – 2012. – № 5. – С. 17-23. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2012/6.pdf
28. Топчів О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посіб. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
29. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії: підручник. – Львів: Вид. центр ЛНУ, 2003. – 444 с.
30. Chand S. Theories of agriculture: locational theories of agriculture. URL: <https://www.yourarticlelibrary.com/geography/theories-of-agriculture-locational-theories-of-agriculture/25336>
31. Haken H. The science of structure: synergetics. – New York: Van Nostrand Reinhold Company, 1984. – 255 p.
32. Kostrikov S., Niemets L., Robinson D. та ін. Delineation of the hostilities' impact on urban environment by LiDAR data processing // Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment. – Dordrecht: Springer, 2024. – P. 265-278. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_22
33. Kuzyshyn A., Kliuchko L., Kravchenko K., Venhryn D. Transformation of brownfields in Western Ukraine // Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment. – Dordrecht: Springer, 2024. – P. 279-288. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_23
34. Morar C. та ін. Spatiotemporal analysis of urban green areas using change detection // Frontiers in Environmental Sciences. – 2022. – Vol. 10. – Art. 823129. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.823129>
35. Nature restoration regulation // European Commission. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/nature-restoration-regulation_en
36. Ohlin B. Interregional and international trade. – Cambridge: Harvard University Press, 1967. – 324 p.
44. Pohrebskyi T., Kostrikov S., Sehida K., Niemets O. Transformation of greenfields in Ukraine // Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment. – Dordrecht: Springer, 2024. – P. 97-105. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_10
37. Porter M.E. The competitive advantage of nations. – London: Palgrave Macmillan, 1998. – 886 p.
38. Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration // Official Journal of the European Union. – 2024. – No. 1991. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1991/oj>
39. Ricardo D. On the principles of political economy and taxation. – London: John Murray, 1817. – 589 p.
40. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. – Chicago: University of Chicago Press, 1977. – 1092 p.
41. Vila Subiros J., Niemets L., Sehida K. The impact of the Russian invasion of Ukraine on protected natural areas // Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment. – Dordrecht: Springer, 2024. – P. 125-138. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_12
42. Von Thünen J.H. Der isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationaloekonomie. – Jena: Gustav Fischer, 1910. – 700 p.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автори засвідчують, що, незважаючи на те, що один із авторів статті є головним редактором, процес рецензування, прийняття рішення щодо публікації та редагування проводилися незалежно, без його участі чи впливу. Рецензування, остаточне рішення ухвалювалося іншими членами редакційної колегії, які не є співавторами. Будь-які потенційні конфлікти інтересів були повністю усунені шляхом зовнішнього контролю процесу.

Надійшла 24 вересня 2025 р.

Прийнята 14 листопада 2025 р.

Опублікована 30 грудня 2025 р.

Наукові повідомлення

<https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-04>
УДК 338.45:332.122

Надійшла 17 вересня 2025 р.
Прийнята 07 листопада 2025 р.
Опублікована 30 грудня 2025 р.

Людмила Ключко

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: ludmila.klychko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6937-3364>

Дар'я Венгрин

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ст. викладач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: daria.venhryn@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8276-2911>

Ольга Подпрятова

студентка кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: olha.podpriatova@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0007-4879-0397>

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИК ЄС ТА УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний аналіз інтеграційних процесів українських мігрантів у країнах Європейського Союзу та внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах повномасштабної війни, що спричинила безпрецедентні за масштабами демографічні переміщення. На основі статистичних даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) та Міжнародної організації з міграції (МОМ) охарактеризовано основні напрями зовнішньої та внутрішньої міграції українського населення, визначено ключові країни та регіони концентрації переселенців. У роботі систематизовано основні складові інтеграційної політики, зокрема статусну, громадянсько-правову, освітню, мовну, економічну, професійну, соціальну та культурно-релігійну інтеграцію, а також проаналізовано їх взаємозв'язок у формуванні умов для довгострокової адаптації переселенців. Особливу увагу приділено ролі освітньої та мовної інтеграції як базових передумов соціальної включеності, доступу до ринку праці, реалізації професійного потенціалу та міжпокоління відтворення людського капіталу.

На прикладах Німеччини, Польщі, Чехії та Італії показано, що структуровані інтеграційні програми, обов'язкові мовні курси, адаптаційні класи для дітей, механізми визнання кваліфікацій і підтримки зайнятості сприяють зниженню ризиків соціальної ізоляції українських біженців і підвищують рівень їх економічної самостійності. Окремий блок дослідження присвячено аналізу інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні з урахуванням регіональних відмінностей, безпекових обмежень і ресурсних можливостей приймаючих громад, а також ролі державних, муніципальних і міжнародних інституцій у забезпеченні правового статусу, соціального захисту, житлових рішень, доступу до ринку праці та психологічної підтримки ВПО.

За результатами порівняльного аналізу визначено сильні та слабкі сторони інтеграційних підходів у країнах ЄС та в Україні й обґрунтовано доцільність формування збалансованої інтеграційної моделі, що поєднує інституційну структурованість європейського підходу з гнучкістю та адаптивністю українського досвіду в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Ключові слова: міграційні процеси, інтеграція мігрантів, внутрішньо переміщені особи, інтеграційна політика, соціальна інтеграція, економічна інтеграція, освітня інтеграція, людський капітал, країни ЄС, Україна, війна.

Як цитувати: Ключко, Л., Венгрин, Д., Подпрятова, О. (2025). Інтеграція українських вимушених мігрантів в умовах повномасштабної війни: порівняльний аналіз практик ЄС та України. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 52-62. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-04>

In cites: Kliuchko, L., Venhryn, D., Podpriatova, O. (2025). Integration of forced Ukrainian migrants under conditions of full-scale war: a comparative analysis of EU and Ukrainian practices. *Human Geography Journal*, 39, 52-62. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-04> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні спричинила одну з наймасштабніших міграційних криз у Європі з часів Другої світової війни, що зумовило безпрецедентні за обсягами переміщення населення як за межі країни, так і всередині її території. Мільйони громадян України опинилися в умовах вимушеної зовнішньої та внутрішньої міграції, що актуалізувало проблему інтеграції переміщених осіб у приймаючі суспільства та громади. У цьому контексті інтеграційна політика набуває стратегічного значення не лише як інструмент гуманітарного реагування, а й як ключовий чинник соціальної стійкості, збереження та відтворення людського капіталу, а також довгострокового соціально-економічного розвитку як країн Європейського Союзу (ЕС), так і України. Ефективність інтеграційних механізмів безпосередньо впливає на рівень залученості мігрантів до ринку праці, систем освіти й охорони здоров'я, соціальних інститутів та громадського життя.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення ефективності наявних інтеграційних практик в умовах тривалої війни, зростанню чисельності українських біженців у країнах ЄС та значної концентрації внутрішньо переміщених осіб у межах України. Відмінності у рівні ресурсного забезпечення, інституційній спроможності, нормативно-правовому регулюванні та безпекових умовах формують різні моделі інтеграції, наслідки яких безпосередньо впливають на рішення переселенців щодо тимчасового чи постійного проживання, рівень їх економічної самостійності, соціальної включеності та готовності до участі у відновленні країни.

Мета дослідження полягає у порівняльному аналізі підходів до інтеграції українських мігрантів у країнах Європейського Союзу та внутрішньо переміщених осіб в Україні з метою виявлення ключових переваг, обмежень і потенціалу поєднання європейського та національного досвіду для формування збалансованої інтеграційної моделі.

Основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема аналіз і синтез, статистичний аналіз даних Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Міжнародної організації з міграції (МОМ), порівняльний метод для зіставлення інтеграційних практик у країнах ЄС та в Україні, а також структурно-функціональний підхід для оцінки взаємозв'язку освітньої, мовної, економічної, соціальної та політико-правової інтеграції. Застосування комплексного методичного інструментарію дозволило сформулювати цілісне бачення інтеграційних процесів українських мігрантів та обґрунтувати напрями їх подальшого вдосконалення.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Проблематика вимушеної міграції та інтеграції українців в умовах повномасштабної війни знайшла широке відображення у працях українських і зарубіжних науковців, а також у звітах міжнародних організацій. Значний внесок у вивчення масштабів і наслідків воєнної міграції зробили Е. Лібанова та О. Позняк, які у спільній праці оцінили обсяги та структурні характеристики так званої «військової

хвилі» еміграції до країн Європи, окреслили ризики її затяжного характеру та потенційні демографічні втрати для України, що стало підґрунтям для подальших досліджень проблем повернення населення [24]. У подальших публікаціях Е. Лібанова систематизувала основні джерела даних щодо воєнної міграції, проаналізувала розбіжності між обліками різних інституцій та звернула увагу на відмінності у сприйнятті війни й міграційних рішень між тими, хто виїхав за кордон, і тими, хто залишився в Україні [4].

Українські науковці також активно досліджують питання просторової та соціальної адаптації мігрантів. Так, К. Мезенцев наголошує, що тимчасові житлові рішення для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) нерідко трансформуються у форми довготривалого проживання, що суттєво впливає на повсякденні практики, моделі мобільності та характер взаємодії з міським середовищем [25]. У цьому ж контексті О. Гаврилюк підкреслює роль міських умов і локальних спільнот, які через доступ до соціальних зв'язків, неформальних мереж і ресурсів істотно впливають на можливості соціального включення мігрантів у нове середовище [19].

Зарубіжні дослідження зосереджуються переважно на інтеграції українських біженців у країнах Європейського Союзу. Зокрема, J. Szymańska у своєму аналітичному звіті, присвяченому інтеграції українських біженців на європейському ринку праці, зазначає, що, попри відносно високий рівень зайнятості, зберігається суттєвий дисбаланс між рівнем кваліфікації переселенців і характером виконуваної ними роботи, що обмежує довгострокові інтеграційні перспективи [28]. У свою чергу K. Pędziwiatr та W. Magdziarz, аналізуючи міграційні траєкторії українців у Польщі, Чехії, Словаччині та Угорщині, доводять, що обмежений попередній досвід інституцій, дефіцит інфраструктури та слабка координація між державними й недержавними сферами істотно ускладнюють своєчасну й системну інтеграцію українських біженців, незважаючи на формальну відкритість режиму тимчасового захисту [26].

Вагому доказову базу для аналізу інтеграційних процесів формують матеріали міжнародних організацій. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) через Операційний дата-портал регулярно оновлює оцінки масштабів, соціально-демографічного профілю українських біженців та публікує огляди щодо основних ризиків і потреб інтеграції в країнах прийому, що забезпечує дослідників зіставними показниками для міждержавних аналізів [31]. Міжнародна організація з міграції у межах програми DTM здійснює репрезентативні опитування всередині країни, надаючи детальні оцінки масштабів внутрішнього переміщення, потоків повернення та вразливостей домогосподарств, що є ключовим емпіричним ресурсом для дослідження інтеграції ВПО в приймаючих громадах [22; 33].

Окрему увагу в сучасних дослідженнях приділено групам населення, які свідомо відмовляються від релокації. Так, дослідження KSE Institute (2024) засвідчує, що частина мешканців прифронтових

територій залишається на місці через прив'язаність до майна, необхідність догляду за літніми родичами та обмежені фінансові ресурси для переїзду, що формує специфічні виклики для місцевих органів влади у сфері забезпечення безпеки та базових послуг [23].

Попри значну увагу до аналізу масштабів і напрямків міграційних потоків, не менш важливим залишається вивчення процесів адаптації та інтегра-

ції мігрантів у нових соціально-економічних і просторових умовах. Інтеграція мігрантів є багаторівневим процесом, який охоплює освітню сферу, професійну реалізацію та інтеграцію на ринку праці, економічну діяльність, соціальну взаємодію, мовну адаптацію, політико-правові відносини, громадянську участь, а також культурно-релігійний простір [16]. Зазначені складові не функціонують ізольовано, а формують взаємопов'язану систему (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок основних видів інтеграції мігрантів (складено за даними [16])

Fig. 1. Interrelationship between the main types of migrant integration (compiled based on data from [16])

Освітня інтеграція забезпечує доступ до загальної та вищої освіти, програм та курсів перекваліфікації й навчання впродовж життя, створюючи передумови для успішного входження мігрантів у ринок праці та суспільство. Професійна реалізація передбачає можливості офіційного працевлаштування, підвищення кваліфікації та подолання бар'єрів, пов'язаних із невизнанням дипломів і професійного досвіду. Соціальна взаємодія охоплює формування міжособистісних зв'язків, участь у житті місцевих громад і доступ до системи охорони здоров'я та соціальних послуг.

Економічна інтеграція проявляється у досягненні фінансової самостійності, доступі до житла, кредитних ресурсів і підприємницької діяльності, що сприяє зменшенню соціальної напруги та стимулює розвиток місцевих громад. Володіння мовою країни перебування є базовою складовою інтеграції, оскільки визначає ефективність усіх інших процесів, насамперед освітніх і професійних. Політико-правовий вимір інтеграції передбачає визнання прав і свобод мігрантів, доступ до правового захисту та можливостей участі в громадському й політичному житті приймаючої країни. Громадянська інтеграція

виражається у включенні до системи громадських інституцій, об'єднань і механізмів місцевого самоврядування, що формує відчуття належності до нової спільноти. Культурно-релігійний вимір відображає процес збереження власної ідентичності за одночасної адаптації до культурних і релігійних практик приймаючого суспільства, сприяючи міжкультурному діалогу та запобіганню конфліктам.

Проте, попри спільність базових складових інтеграції, кожна країна формує власні підходи та практики їх реалізації, що зумовлює доцільність порівняльного аналізу інтеграційних моделей у різних державних контекстах. Далі ми розглянемо конкретні кейси та моделі інтеграції в різних державних контекстах.

Викладення основного матеріалу.

Досвід інтеграції мігрантів в європейських країнах. За даними, станом на квітень 2025 р. за межами України перебувало близько 5,1 млн. громадян, які скористалися механізмами тимчасового захисту, переважно у країнах ЄС (рис. 2). Найбільша чисельність українських біженців зафіксована у Німеччині (понад 1,2 млн), Польщі (близько 1 млн), Чехії (близько 380 тис.) та Італії (понад 170 тис.)

[31]. Така просторова концентрація зумовлена не лише географічною близькістю чи соціальними зв'язками, а й особливостями інтеграційної політики приймаючих держав, що визначає можливості включення мігрантів у нові соціально-економічні простори.

Освітня інтеграція виступає фундаментом міжпоколінного відновлення людського потенціалу, оскільки включення дітей-переселенців у національні системи освіти приймаючих країн і здобуття ними формальної освіти безпосередньо впливає на їхні майбутні можливості на ринку праці і соціальну мобільність. Досвід країн ЄС, які прийняли українських біженців, свідчить, що поєднання мовних програм із адаптаційними класами суттєво знижує ризики відставання у навчанні та соціальної ізоляції дітей-біженців [18]. Так, у Німеччині участь в інтегра-

ційних курсах є обов'язковою: курси німецької мови проводяться п'ять разів на тиждень, а доступ до офіційного працевлаштування можливий лише після досягнення рівня володіння мовою B1 і складання відповідного іспиту, що створює передумови для ефективної професійної інтеграції [29]. У Польщі функціонують адаптаційні класи для дітей та впроваджено програми підтвердження українських дипломів для дорослих, що дозволяє мінімізувати бар'єри у сфері освіти та зайнятості [15]. В Італії університети й професійно-технічні заклади реалізують спеціальні програми підтримки, зокрема процедури оцінки іноземних кваліфікацій, звільнення від плати за навчання та кар'єрне консультування, що сприяє більш рівномірній інтеграції біженців у систему вищої освіти та ринок праці [17].

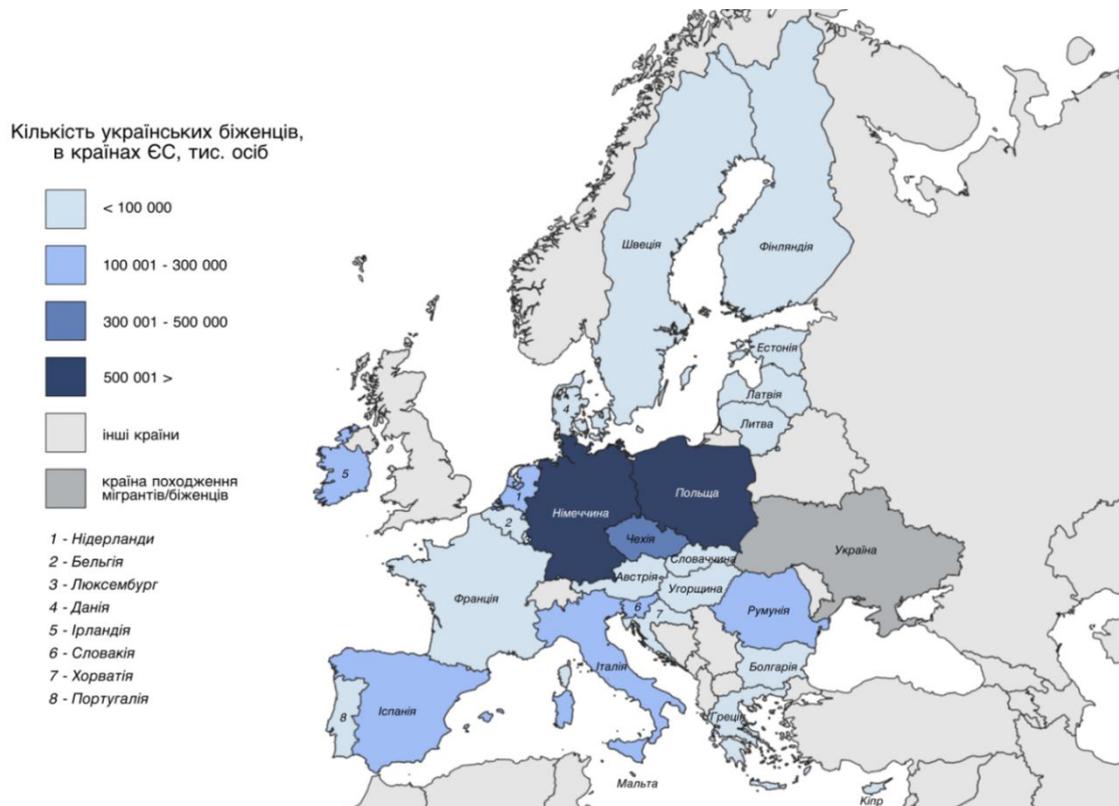

Рис. 2. Просторовий розподіл зареєстрованих українських біженців у країнах ЄС, 2025 р.
(побудовано за даними [31])

Fig. 2. Spatial distribution of registered Ukrainian refugees in EU countries, 2025
(constructed based on data from [31])

Професійна та економічна інтеграція в європейських країнах тісно взаємопов'язані й реалізуються через доступ до ринку праці, визнання кваліфікацій, програми перекваліфікації та підтримку підприємницької діяльності, що формує економічну самостійність переселенців. Зокрема, у Чехії вже розпочато розробку спеціальних механізмів для українських біженців, значна частка яких зайнята на низькокваліфікованих роботах. Спільний проєкт ЄС та Чеської Республіки «Мости до інтеграції» спрямований на підтримку мігрантів у пошуку кваліфікованої зайнятості й передбачає допомогу з нострифікацією документів, співпрацю з центрами зайнятості та

надання консультаційних послуг з працевлаштування [21].

Соціальна інтеграція, маючи переважно позаекономічний характер, визначає рівень відчуття приналежності переселенців до приймаючих громад і доступ до неформальних мереж підтримки, що безпосередньо впливає на їхню психологічну стійкість і готовність до довготривалої інтеграції. Прикладом таких ініціатив є проєкт «Innovative Youth Volunteering Programme for Social Inclusion», реалізований за участі Франції, Польщі та Чеської Республіки, який об'єднує молодих біженців і місцевих волонтерів у спільних соціальних проєктах, сприяючи формуван-

ню соціальних зв'язків, розвитку м'яких навичок і взаємному культурному розумінню [27].

Висока концентрація українських мігрантів у Польщі, Німеччині, Чехії та Італії значною мірою зумовлена комплексністю та послідовністю інтеграційної політики цих країн, у межах якої освітні, професійні та соціальні інструменти взаємодіють між собою. Саме поєднання мовних курсів, програм перекваліфікації та залучення до місцевих спільнот створює умови для економічної стабільності й соціальної включеності, що сприяє ухваленню українськими переселенцями рішень про довготривале проживання в приймаючих країнах і вибудувати там довгострокові плани на життя.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб в Україні. В Україні паралельно з зовнішньою міграцією спостерігається масштабний процес внутрішнього переміщення населення, зумовлений активними бойовими діями та руйнуванням житлової й соціальної інфраструктури. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), за квітень 2025 року, чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) становить близько 3,7 млн осіб. Найбільше переселенців прийняли Дніпропетровська (понад 580 тис.), Хар-

ківська (близько 460 тис.), Київська (близько 290 тис.), Одеська (понад 200 тис.), Полтавська (понад 170 тис.) та Львівська (близько 150 тис.) області (рис. 3) [22]. Водночас результати соціологічних опитувань засвідчують наявність суттєвих інтеграційних викликів: лише близько 14% ВПО вважають себе повністю інтегрованими, тоді як 12% оцінюють власний рівень інтеграції як відсутній, а більшість ідентифікує себе як частково інтегрованих [2].

Важливу роль у процесі інтеграції ВПО відіграє психосоціальна підтримка та розвиток локальних комунікаційних платформ, які сприяють прискоренню адаптації та зменшенню соціальної ізоляції. Показовим прикладом є діяльність центру «Платформа спільних дій» у місті Мукачево (Закарпатська область), спрямованого на залучення внутрішньо переміщених осіб до процесів прийняття рішень у приймаючій громаді. Центр забезпечує проведення професійних тренінгів, семінарів для молоді, а також виступає простором взаємодії між місцевими мешканцями, представниками органів влади, бізнесу та ВПО, що сприяє формуванню горизонтальних соціальних зв'язків і підвищенню рівня соціальної інтеграції [30].

Рис. 3. Кількість зареєстрованих ВПО в регіонах України, квітень 2025 р. (побудовано за даними [22])
Fig. 3. Number of registered IDPs in the regions of Ukraine, April 2025 (constructed based on data from [22])

Економічна інтеграція ВПО в Україні реалізується через механізми залучення до ринку праці, доступ до інформації про економічні програми та підтримку матеріальних умов існування. У цьому контексті Міністерство економіки України у співпраці з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) здійснює заходи, спрямовані на розширення можливостей працевлаштування ВПО та підвищення їх економічної самостійності. Зокрема, важливим елементом цієї співпра-

ці стало створення спеціальної сторінки з працевлаштування на інформаційній платформі УВКБ ООН «Україна – це Дім», яка акумулює актуальну інформацію про вакансії, програми підтримки та можливості професійної реалізації [5; 14].

Базисом інтеграції ВПО виступає політико-правова складова, що охоплює легальний статус, доступ до соціальних виплат і правовий захист. Процедура реєстрації ВПО є спрощеною та доступною як в онлайн-форматі через мобільний застосунок

«Дія», так і офлайн – через центри надання адміністративних послуг, органи соціального захисту або виконавчі органи місцевого самоврядування. Реєстрація дозволяє отримати довідку ВПО та подати заявку на державну допомогу [7].

Основною формою фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб є щомісячні грошові виплати у розмірі 2000 грн для дорослих та 3000 грн для дітей і осіб з інвалідністю. Право на отримання допомоги визначається регіоном походження ВПО та

рівнем безпекових ризиків у відповідних громадах. З цією метою формується перелік територіальних громад, мешканці яких мають право на виплати [6]. До відповідного переліку входили понад 310 територіальних громад із дев'яти областей України [10]. Додаткову підтримку надають міжнародні організації, зокрема ООН і Міжнародний комітет Червоного Хреста, які реалізують програми грошової допомоги з урахуванням вразливості домогосподарств та актуальних потреб населення [13; 32].

Таблиця 1 / Table 1

*Порівняння інтеграційної політики в Україні та ЄС (розроблено авторами)
Comparison of integration policies in Ukraine and the EU (developed by the authors)*

Вид інтеграції	Практики в країнах ЄС	Практики в Україні	Збалансована модель інтеграційної політики
Статусна інтеграція	Механізм тимчасового міжнародного захисту, що забезпечує легальне перебування, доступ до ринку праці та соціальних послуг	Надання статусу внутрішньо переміщеної особи, що відкриває доступ до соціальних виплат і програм житлової підтримки	Поетапний перехід від тимчасового статусу до повного визнання прав і кваліфікацій на національному та міжнародному рівнях
Громадянська та політико-правова інтеграція	Гарантії правового захисту, механізми протидії дискримінації, обмежені форми громадянської участі	Спрощена цифрова реєстрація ВПО через мобільний застосунок «Дія», доступ до базових соціальних гарантій	Комплексна система правового захисту, що поєднує цифрову реєстрацію, правові консультації, розвиток громадянської участі та поступову політичну інтеграцію
Мовна інтеграція	Обов'язкові сертифіковані мовні курси як передумова доступу до ринку праці	Добровільні онлайн- та офлайн-курси, самоосвіта	Гнучка система мовної підготовки з поєднанням курсів, сертифікацією для праце-влаштування та мовною підтримкою на робочому місці
Соціальна інтеграція	Інституційна підтримка через соціальні служби та муніципальні програми	Волонтерські ініціативи, локальна солідарність і взаємодопомога	Поєднання державної підтримки з розвитком локальних спільнот і горизонтальних соціальних зв'язків
Культурно-релігійна інтеграція	Політика мультикультуралізму та підтримка релігійного різноманіття	Культурна близькість у межах країни за обмежених ресурсів міжкультурного діалогу	Підтримка культурної ідентичності за умов відкритого міжкультурного діалогу та взаємної толерантності
Економічна інтеграція	Доступ до соціальної допомоги з поступовим або негайним виходом на ринок праці (залежно від країни)	Швидка економічна адаптація за умов дефіциту робочих місць і поширення неформальної зайнятості	Поетапний перехід від соціальної допомоги до стабільної зайнятості з урахуванням регіональних ринків праці
Професійна інтеграція	Доступ до державних служб зайнятості, програм перекваліфікації відповідно до потреб економіки	Невідповідність кваліфікацій потребам місцевих ринків праці, психологічні наслідки переміщення	Узгодження систем перекваліфікації з реальними потребами економіки та підтримка психологічної й кар'єрної адаптації
Освітня інтеграція	Адаптаційні класи, механізми визнання дипломів, грантові програми для навчання	Дистанційна освіта, адаптація навчального процесу до умов воєнного стану	Гнучка освітня система, що поєднує безперервність навчання, міжнародне визнання кваліфікацій і кризову адаптацію

Окремим викликом залишається забезпечення ВПО доступним житлом. У 2022 р. в Україні було запроваджено іпотечну програму «Оселя», яка спочатку орієнтувалася на окремі професійні групи, а з серпня 2023 р. стала доступною для ширшого кола громадян, зокрема ВПО, що не мають власного жит-

ла або потребують поліпшення житлових умов [8; 12]. Для тимчасового проживання держава також використовує модульні містечка, які стали важливим інструментом розміщення осіб, що втратили житло внаслідок бойових дій. Один із найбільших таких комплексів функціонує у Львові та розрахований на

понад 1400 осіб, забезпечуючи можливість цілорічного проживання [3; 11].

Мовна інтеграція, попри формальну спільність державної мови, також залишається важливою складовою соціального включення ВПО, зокрема для осіб, які раніше проживали в інших мовних середовищах. З цією метою на базі шкіл і закладів фахової передвищої освіти організовано безкоштовні курси української мови для внутрішньо переміщених осіб, а також створено відкриті цифрові ресурси, зокрема офіційний портал української мови з навчальними матеріалами та інтерактивними вправами [1; 9].

Водночас значна частина населення, попри високий рівень небезпеки, свідомо залишається на прифронтових територіях, де першочерговими є не інтеграційні процеси, а забезпечення базових умов життєдіяльності. У таких умовах ключового значення набувають заходи з підтримки доступу до медичних послуг, енергопостачання, питної води, продовольства, функціонування локальних ринків праці та правового захисту. В умовах системних обстрілів і руйнування інфраструктури важливу роль відіграє гуманітарна допомога міжнародних організацій, зокрема МОМ, яка охоплює відновлення пошкоджених будівель, постачання продовольства й медикаментів, а також надання грошової допомоги з метою зменшення гуманітарних ризиків і підтримки економічної активності населення [20].

Порівняльний аналіз підходів до інтеграції мігрантів у ЄС та в Україні. З метою аналізу інтеграційної політики в країнах ЄС та в Україні доцільно розглянути основні види інтеграції крізь призму порівняння переваг, обмежень і потенціалу поєднання наявних практик. Такий підхід дає змогу виявити відмінності між інституціоналізованими моделями інтеграції, характерними для країн ЄС, та адаптивними, переважно кризовими механізмами, що сформувалися в Україні в умовах повномасштабної війни. Узагальнення результатів порівняльного аналізу подано в табл. 1, де представлено ключові характеристики статусної, громадянсько-правової, мовної, соціальної, культурно-релігійної, економічної, професійної та освітньої інтеграції.

Порівняння інтеграційних практик у країнах ЄС та в Україні демонструє суттєві відмінності у підходах і результатах. В європейських державах, зокрема в Німеччині, Польщі та Італії, ключовою перевагою є структурованість і комплексність інтеграційних програм, що забезпечують передбачуваний доступ мігрантів до мовної підготовки, освіти та ринку праці (обов'язкові мовні курси, адаптаційні класи для дітей, системні програми підтвердження іноземних дипломів, підтримка професійної реалізації тощо). Водночас такі системи часто супроводжуються бюрократичними процедурами й затримками у визнанні кваліфікацій, нострифікації дипломів, необхідності дотримання строгих стандартів мовної підготовки, що іноді обмежує швидку економічну самостійність переселенців.

В Україні інтеграційні процеси мають переважно адаптивний і кризовий характер, що дозволяє швидко реагувати на потреби ВПО завдяки цифровим сервісам, локальним ініціативам і волонтерській

підтримці, проте обмежені ресурси та безпекові виклики стримують формування довгострокових інтеграційних траєкторій. Поєднання європейської інституційної передбачуваності з українською гнучкістю та локальною взаємодією створює підґрунтя для формування збалансованої інтеграційної моделі, релевантної умовам війни та післявоєнного відновлення.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що інтеграція українських мігрантів у країнах ЄС та ВПО в Україні є багатовимірним і взаємопов'язаним процесом, ефективність якого визначається узгодженим поєднанням статусної, громадянсько-правової, освітньої, мовної, економічної, професійної, соціальної та культурно-релігійної складових. Жоден із цих компонентів не функціонує ізольовано, а дисбаланс між ними знижує загальну результативність інтеграційної політики.

Аналіз європейського досвіду показав, що інтеграція українських мігрантів у країнах ЄС має високий рівень інституціоналізації та передбачуваності, що забезпечується механізмами тимчасового захисту, обов'язковими мовними курсами, адаптаційними освітніми курсами та програмами, системною підтримкою професійної реалізації. Такі підходи сприяють формуванню економічної самостійності та соціальної включеності переселенців, водночас вони можуть уповільнювати інтеграцію на початкових етапах через бюрократичні процедури та жорсткі формальні вимоги.

Інтеграція ВПО в Україні відбувається в умовах воєнних ризиків, обмежених ресурсів і нерівномірної проторової спроможності громад, що зумовлює її переважно адаптивний і кризовий характер. Перевагами української моделі є оперативність реагування, її гнучкість, активне використання цифрових інструментів, розвиток локальних ініціатив і волонтерських мереж, які забезпечують швидку соціальну та економічну адаптацію ВПО. Водночас обмеженість фінансових, інституційних і житлових ресурсів стримує формування довгострокових інтеграційних траєкторій.

Порівняльний аналіз засвідчив, що ключовою відмінністю інтеграційних моделей ЄС та України є співвідношення між структурованістю та гнучкістю: європейські практики орієнтовані на стабільність і стандартизацію, тоді як українські – на швидку адаптацію до мінливих умов. Саме поєднання цих підходів створює підґрунтя для формування збалансованої інтеграційної політики, яка враховує як потребу в інституційній підтримці та правовій визначеності, так і необхідність локальної адаптації та міжособистісної взаємодії. Результати дослідження підтверджують доцільність інтеграції європейського досвіду статусної та політико-правової підтримки з українськими практиками соціальної згуртованості та громадської взаємодії. Реалізація такої моделі здатна сприяти підвищенню соціальної стійкості, збереженню людського капіталу та посиленню економічної активності як у країнах прийому, так і в Україні, що є особливо важливим в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Список використаної літератури:

1. Горнова В. "Мовою нашого ворога не хочеться говорити": у Прилуцькому коледжі проводять курси з української мови для ВПО. *Суспільне Чернігів*. 2022. 22 листоп. URL: <https://susplne.media/chernihiv/322648-movou-nasogo-voroga-ne-hocetsa-govoriti-u-priluckomu-koledzi-provodat-kursi-z-ukrainskoi-movi-dla-vpo/>
2. Інформаційна довідка щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Документ № 33607. 2025. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33607.pdf>
3. Забазнова Н. Понад 750 мешканців. Як живуть переселенці у модульному містечку у Львові. *Суспільне Львів*. 2023. 1 берез. URL: <https://susplne.media/lviv/400760-ponad-750-meskanciv-ak-zivut-pereselenci-u-modulnomu-mistechku-u-lvovi/>
4. Лібанова Е.М. «Воєнна міграція» з України: Проблеми та перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2024. 4 (128). С. 3-11. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>
5. Міністерство економіки та УВКБ ООН зміцнюють співпрацю задля економічної інтеграції та підтримки переміщених людей і осіб, які повертаються. *Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України*. 17.01.2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/e679a54e-fe06-43ed-95fc-ad3742708b16>
6. Допомога на проживання для ВПО: Куди і як звертатися. *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України*. 23.07.2025. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/dopomoha-na-prozhyvannya-dlya-vpo:-kudy-i-yak-zvertatysya>
7. Як додати довідку ВПО та оформити допомогу в застосунку Дія? *Міністерство цифрової трансформації України*. 2022. URL: <https://paperless.diia.gov.ua/instruction/yak-dodati-dovidku-vpo-ta-oformiti-dopomogu-vpo-v-zastosunku-diya-1>
8. Рік програмі «Оселя»: Понад 3,6 тисяч українських родин придбали домівки за програмою доступного кредитування. *Прес-офіс Міністерства цифрової трансформації України*. 02.10.2023. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/business/rik-programi-eoselya-ponad-36-tisyach-ukrainskikh-rodin-privbali-domivki-za-programoyu-dostupnogo-kredituvannya>
9. Національна платформа з вивчення української мови. *Центр надання адміністративних послуг. Нижньосірогозька Територіальна Громада*. URL: <https://cnap.ns-gromada.gov.ua/news/282744-nacionalna-platforma-z-yivcennia-ukrayinskoyi-movi>
10. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією: наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28.02.2025 № 376 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 11.03.2025 за № 380/41725) // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#n16>
11. Найбільшому модульному містечку у Львові – два роки: як живуть мешканці. *Львівська міська рада*. 09.02.2025. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/naibilshomu-modulnomu-mistechku-u-lvovi-dva-roky-iaak-zhyvut-meshkantsi/>
12. Сорокіна Н.В. Україні розширили програму пільгової іпотеки «Оселя» – що змінилося. *MRLP.CITY*. 2024. 07 січня. URL: <https://mrpl.city/news/view/v-ukraini-rozshirili-programu-pilgovoi-ipoteki-eoselya-shho-zminilosya>
13. Грошові програми. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/activities/cash-and-voucher-programs/cash-programs/>
14. Україна – це Дім. *UNHCR, The UN Refugee Agency*. URL: <https://ukraineishome.org/uk/about-ukraine-is-home/>
15. Qualifications beyond borders: recognition of ukrainian diplomas and qualifications in Poland: report / Jan Bazyli Klakla & all. Warsaw, 2025. 67 p. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/poland/qualifications-beyond-borders-recognition-ukrainian-diplomas-and-qualifications-poland-enpl>.
16. Цимбалюк Д. Інтеграція мігрантів: змістові характеристики та виміри. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-72>
17. Italy: integration of Ukrainian refugees in VET and the labour market. *European Centre for the Development of Vocational Training*. 14.06.2022. URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en/news/italy-integration-ukrainian-refugees-vet-and-labour-market>
18. Lithuania: Over 450 people displaced from Ukraine complete free language courses. *European Commission*. 16.01.2025. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/lithuania-over-450-people-displaced-ukraine-complete-free-language-courses-2025-01-16_en
19. Havryliuk O. Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*. 2022. Vol. 30. Issue 1. P. 2-21. <https://doi.org/10.2478/mgr-2022-0001>
20. 5 ways the EU and IOM supporting people in Ukraine. *International Organization for Migration*. 31.07.2023. URL: <https://ukraine.iom.int/stories/5-ways-eu-and-iom-are-supporting-people-ukraine>
21. Overqualified, Underemployed: IOM Czechia Launches Initiative to Help Ukrainian Refugees Access Skilled Jobs. *International Organization for Migration*. 06.02.2025. URL: <https://czechia.iom.int/news/overqualified-underemployed-iom-czechia-launches-initiative-help-ukrainian-refugees-access-skilled-jobs>
22. Ukraine internal displacement report: general population survey. Round 20. 2025. International Organization for Migration. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R20_April%202025.pdf?iframe

23. Local democracy and resilience in Ukraine: Learning from communities' crisis in war. *Kyiv School of Economics*. 2024. URL: <https://kse.ua/kse-research/local-democracy-and-resilience-in-ukraine-learning-from-communities-crisis-response-in-war>
24. Libanova E., Pozniak O. War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition. New Series*. 2023. Vol. 24, no. 1. P. 259-276. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-014>
25. Mezentsev K., Mezentsev O. War and the city: Lessons from uricide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*. 2022. Vol. 93, no. 3. P. 495-521. <https://doi.org/10.12657/czageo-93-20>
26. Peđziwiatr K., Magdziarz W. The reception and integration of refugees from Ukraine in Poland, Czechia, Slovakia and Hungary – the New Immigration Destinations of Central Europe. *Problemy Polityki Społecznej. Social Policy Issues*. 2022. Vol. 59, no. 4. P. 345-377. <https://doi.org/10.31971/pps/162968>
27. *Innovative youth volunteering programme for social inclusion of Ukrainian refugees*. Social Innovation Initiative. 2024. URL: <https://socialinnovationplus.eu/project/innovative-youth-volunteering-programme-for-social-inclusion-of-ukrainian-refugees/>
28. Refugees from Ukraine Adapting to the European Labour Market. *The Polish Institute of International Affairs*. 16.03.2023. URL: <https://pism.pl/publications/refugees-from-ukraine-adapting-to-the-european-labour-market>
29. Integration courses. *The Federal Government of Germany*. URL: <https://www.make-it-in-germany.com/en/living-in-germany/learn-german/integration-courses>
30. Integration hub for internally displaced Ukrainians opens in Mukachevo. *United Nations Development Programme*. 11.05.2023. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/integration-hub-internally-displaced-ukrainians-opens-mukachevo>
31. Ukraine refugee situation. *United Nations High Commissioner for Refugees*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
32. Ukraine emergency. *United Nations High Commissioner for Refugees*. 12.11.2025. URL: https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/2025-11/UNHCR%20Ukraine%20Operational%20Update%2012%20November%202025_final.pdf
33. Ukraine IDP estimates. Humanitarian Data Exchange. *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*. URL: <https://data.humdata.org/dataset/ukraine-idp-estimates>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Liudmyla Kliuchko

PhD (Geography), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: liudmila.klychko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6937-3364>

Daria Venhryn

PhD Student (Geography), Senior Lecturer, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: daria.venhryn@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8276-2911>

Olha Podpriatova

Student, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: olha.podpriatova@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0007-4879-0397>

INTEGRATION OF FORCED UKRAINIAN MIGRANTS UNDER CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EU AND UKRAINIAN PRACTICES

The article provides a comprehensive analysis of the integration processes of Ukrainian migrants in the countries of the European Union and internally displaced persons (IDPs) in Ukraine under the conditions of a full-scale war, which has caused unprecedented demographic displacement. Based on statistical data from the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) and the International Organization for Migration (IOM), the main directions of external and internal migration of the Ukrainian population are examined, and the key countries and regions of migrant concentration are identified. The study systematizes the main components of integration policy, including status-based, civic and legal, educational, linguistic, economic, professional, social, and cultural-religious integration, and analyzes their interrelationships in shaping the conditions for long-term adaptation of displaced persons. Particular attention is paid to the role of educational and linguistic integration as fundamental prerequisites for social inclusion, access to the labor market, realization of professional potential, and intergenerational reproduction of human capital.

Using the examples of Germany, Poland, the Czech Republic, and Italy, the article demonstrates that structured integration programs, mandatory language courses, adaptation classes for children, mechanisms for recognition of qualifications, and employment support significantly reduce the risks of social isolation of Ukrainian refugees and increase their level of economic self-sufficiency. A separate section of the study focuses on the integration of internally displaced persons in Ukraine, taking into account regional dis-

parities, security constraints, and the resource capacities of host communities, as well as the role of state, municipal, and international institutions in ensuring legal status, social protection, housing solutions, access to the labor market, and psychological support for IDPs.

Based on the comparative analysis, the strengths and weaknesses of integration approaches in the EU countries and Ukraine are identified, and the feasibility of forming a balanced integration model is substantiated. Such a model combines the institutionalized and structured European approach with the flexibility and adaptability of the Ukrainian experience in the context of war and post-war recovery.

Keywords: *migration processes, migrant integration, internally displaced persons, integration policy, social integration, economic integration, educational integration, human capital, European Union countries, Ukraine, war.*

References:

- Gornova, V. (2022, November 22). "Speaking the language of our enemy is unacceptable": Ukrainian language courses for internally displaced persons at Pryluky College. Suspilne Chernihiv. Retrieved from <https://suspilne.media/chernihiv/322648-movou-nasogo-voroga-ne-hocetsa-govoriti-u-priluckomu-koledzi-provodat-kursi-z-ukrainskoi-movi-dla-vpo/> [in Ukrainian].
- Information brief on the integration of internally displaced persons. (2025). Document No. 33607. Research Service of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33607.pdf> [in Ukrainian].
- Zabaznova, N. (2023, March 1). *More than 750 residents: How internally displaced persons live in a modular town in Lviv.* Suspilne Lviv. Retrieved from <https://suspilne.media/lviv/400760-ponad-750-meskanciv-ak-zivut-pereselenci-u-modulnomu-mistechku-u-lvovi/> [in Ukrainian].
- Libanova, E. M. (2024). War migration from Ukraine: Problems and development prospects. *Ukrainian Geographical Journal*, 4(128), 3-11. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003> [in Ukrainian].
- Ministry of Economy and UNHCR strengthen cooperation for economic integration and support of displaced persons and returnees. (2025, January 17). Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail/e679a54e-fe06-43ed-95fc-ad3742708b16> [in Ukrainian].
- Housing assistance for internally displaced persons: Where and how to apply. (2025, July 23). Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/dopomoha-na-prozhyvannya-dlya-vpo:kudy-i-yak-zvertatysya> [in Ukrainian].
- How to add an IDP certificate and apply for assistance in the Diia app. (2022). Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Retrieved from <https://paperless.diia.gov.ua/instruction/yak-dodati-dovidku-vpo-ta-oformiti-dopomogu-vpo-v-zastosunku-diya-1> [in Ukrainian].
- One year of the eOselia programme: Over 3,600 Ukrainian families purchased homes through the affordable mortgage programme. (2023, October 2). Press Office of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/business/rik-programi-eoselya-ponad-36-tisyach-ukrainskikh-rodin-pridbali-domivki-za-programoyu-dostupnogo-kredituvannya> [in Ukrainian].
- National platform for learning the Ukrainian language. (2025). Centre for Administrative Services, Nyzhnosirohozka Territorial Community. Retrieved from <https://cnap.ns-gromada.gov.ua/news/282744-nacionalna-platforma-z-vivcennia-ukrayinskoyi-movi> [in Ukrainian].
- On approval of the list of territories where hostilities are (were) conducted or temporarily occupied by the Russian Federation. (2025). Order of the Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine No. 376. *Legislation of Ukraine Database*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#n16> [in Ukrainian].
- Two years of the largest modular town in Lviv: How residents live. (2025, February 9). Lviv City Council. Retrieved from <https://city-adm.lviv.ua/news/society/social-sphere/naibilshomu-modulnomu-mistechku-u-lvovi-dva-roky-iak-zhyvut-meshkantsi/> [in Ukrainian].
- Sorokina, N. (2024, January 7). Ukraine expands the eOselia preferential mortgage programme: What has changed. *MRLP.CITY*. Retrieved from <https://mrpl.city/news/view/v-ukraini-rozshirili-programu-pilgovoi-ipoteki-eoselya-shho-zminilosya> [in Ukrainian].
- Cash assistance programmes. (n.d.). Ukrainian Red Cross Society. Retrieved from <https://redcross.org.ua/activities/cash-and-voucher-programs/cash-programs/> [in Ukrainian].
- Ukraine Is Home. (n.d.). United Nations High Commissioner for Refugees. Retrieved from <https://ukraineishome.org/uk/about-ukraine-is-home/> [in Ukrainian].
- Klakla, J.B., et al. (2025). *Qualifications beyond borders: Recognition of Ukrainian diplomas and qualifications in Poland.* Warsaw. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/poland/qualifications-beyond-borders-recognition-ukrainian-diplomas-and-qualifications-poland-enpl>
- Tymbaliuk, D. (2024). Integration of migrants: Conceptual characteristics and dimensions. *Economy and Society*, 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-72> [in Ukrainian].
- Italy: Integration of Ukrainian refugees in VET and the labour market. (2022, June 14). European Centre for the Development of Vocational Training. Retrieved from <https://www.cedefop.europa.eu/en/news/italy-integration-ukrainian-refugees-vet-and-labour-market>
- Lithuania: Over 450 people displaced from Ukraine complete free language courses. (2025, January 16). European Commission. Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/news/lithuania-over-450-people-displaced-ukraine-complete-free-language-courses-2025-01-16_en
- Havryliuk, O. (2022). Spaces of internal displacement: Understanding the hidden urban geographies of armed conflict in Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 30(1), 2-21. <https://doi.org/10.2478/mgr-2022-0001>
- Five ways the EU and IOM are supporting people in Ukraine. (2023, July 31). International Organization for Migration. Retrieved from <https://ukraine.iom.int/stories/5-ways-eu-and-iom-are-supporting-people-ukraine>
- Overqualified, underemployed: IOM Czechia launches initiative to help Ukrainian refugees access skilled jobs. (2025, February 6). International Organization for Migration. Retrieved from <https://czechia.iom.int/news/overqualified-underemployed-iom-czechia-launches-initiative-help-ukrainian-refugees-access-skilled-jobs>

22. Ukraine internal displacement report: General population survey (Round 20). (2025). International Organization for Migration. Retrieved from https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R20_April%202025.pdf
23. Local democracy and resilience in Ukraine: Learning from communities' crisis response in war. (2024). Kyiv School of Economics. Retrieved from <https://kse.ua/kse-research/local-democracy-and-resilience-in-ukraine-learning-from-communities-crisis-response-in-war>
24. Libanova, E., & Pozniak, O. (2023). War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: An attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). *Statistics in Transition. New Series*, 24(1), 259-276. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-014>
25. Mezentsev, K., & Mezentsev, O. (2022). War and the city: Lessons from urbicide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*, 93(3), 495-521. <https://doi.org/10.12657/czageo-93-20>
26. Pędziwiatr, K., & Magdziarz, W. (2022). The reception and integration of refugees from Ukraine in Poland, Czechia, Slovakia and Hungary – the new immigration destinations of Central Europe. *Problemy Polityki Społecznej. Social Policy Issues*, 59(4), 345-377. <https://doi.org/10.31971/pps/162968>
27. Innovative youth volunteering programme for social inclusion of Ukrainian refugees. (2024). Social Innovation Initiative. Retrieved from <https://socialinnovationplus.eu/project/innovative-youth-volunteering-programme-for-social-inclusion-of-ukrainian-refugees/>
28. Refugees from Ukraine adapting to the European labour market. (2023, March 16). Polish Institute of International Affairs. Retrieved from <https://pism.pl/publications/refugees-from-ukraine-adapting-to-the-european-labour-market>
29. Integration courses. (n.d.). Federal Government of Germany. Retrieved from <https://www.make-it-in-germany.com/en/living-in-germany/learn-german/integration-courses>
30. Integration hub for internally displaced Ukrainians opens in Mukachevo. (2023, May 11). United Nations Development Programme. Retrieved from <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/integration-hub-internally-displaced-ukrainians-opens-mukachevo>
31. Ukraine refugee situation. (n.d.). United Nations High Commissioner for Refugees. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
32. Ukraine emergency: Operational update (12 November 2025). (2025). United Nations High Commissioner for Refugees. Retrieved from https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/2025-11/UNHCR%20Ukraine%20Operational%20Update_12%20November%202025_final.pdf
33. Ukraine IDP estimates. (n.d.). Humanitarian Data Exchange, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. Retrieved from <https://data.humdata.org/dataset/ukraine-idp-estimates>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 17 September 2025

Accepted 07 November 2025

Published 30 December 2025

Ірина Гаврікова

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: iryna.gavrikova@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0006-3789-5639>

Катерина Кравченко

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: kateryna.kravchenko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0003-4654-3185>

**ОСОБЛИВОСТІ ПОТОКІВ ВИМУШЕНИХ МІГРАЦІЙ УКРАЇНЦІВ
В СТАТУСІ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄС (КЕЙС РУМУНІЯ)**

У статті розглядаються особливості формування та розвитку потоків вимушених українських мігрантів у статусі тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу, зокрема на прикладі Румунії. Досліджено нормативно-правові передумови застосування механізму тимчасового захисту та проведено його порівняння з інститутом біженства, що дало змогу окреслити відмінності у правовому статусі та соціальних наслідках для переміщених осіб. На основі статистичних матеріалів проаналізовано динаміку чисельності українських громадян, які скористалися цим механізмом, а також їхню статеву-вікову структуру. Показано, що у перші роки війни переважали жінки та діти, тоді як у 2023–2024 рр. зросла частка осіб працездатного віку, що свідчить про трансформацію характеру міграції від переважно гуманітарної до соціально-економічної. Встановлено, що такий зсув має суттєві демографічні наслідки для України: відтік жінок репродуктивного віку та дітей призводить до зниження рівня народжуваності й посилює ризики демографічного спаду, тоді як міграція працездатного населення ускладнює перспективи відновлення трудового потенціалу.

Розкрито специфіку румунської моделі реагування на військові дії в Україні, яка поєднує елементи екстреної гуманітарної допомоги із заходами соціальної інтеграції та підтримки доступу на ринок праці. Виявлено, що тимчасовий захист українських громадян у країнах ЄС виступає не лише інструментом швидкого реагування на гуманітарну кризу, а й чинником глибших соціально-економічних та демографічних змін. Розглянуто територіальні особливості розселення українців в різних районах Румунії. Подальші наукові дослідження планується спрямувати на порівняльний аналіз досвіду інших держав Європейського Союзу з метою вироблення узагальнених висновків і практичних рекомендацій для української та європейської міграційної політики.

Ключові слова: тимчасовий захист, біженство, вимушені мігранти, Румунія, Європейський Союз, міграційна політика, демографічні трансформації.

Як цитувати: Гаврікова, І., Кравченко, К. (2025). Особливості потоків вимушених міграцій українців в статусі тимчасового захисту в країнах ЄС (кейс Румунія). *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 63-73. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-05>

In cites: Gavrikova, I., Kravchenko, K. (2025). Features of forced migration flows of ukrainians under temporary protection in the European Union: the case of Romania. *Human Geography Journal*, 39, 63-73. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-05> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні зумовила безпрецедентні за масштабами міграційні потоки, значна частина яких спрямувалася до країн Європейського Союзу. У відповідь на міграційну кризу ЄС уперше в історії активував Директиву про тимчасовий захист, що дало змогу українським громадянам отримати легальний статус проживання, доступ до ринку праці, освіти та соціальних послуг. Водночас масштаби та динаміка переміщення, соціально-демографічні характеристики мігрантів, їх інтеграційні стратегії й особливості правового становища суттєво відрізняються між приймаючими країнами. У цьому контексті Румунія, яка є безпосереднім сусідом України та одною з основних транзитних і приймаючих країн, становить особливий інтерес для дослідження. Проте питання просторової

організації потоків, адаптаційних практик та викликів, що постають перед українськими мігрантами у статусі тимчасового захисту в країнах ЄС, зокрема в Румунії, досі залишаються недостатньо вивченими. Це зумовлює потребу у ґрунтовному аналізі специфіки міграційних процесів, спричинених війною, з метою вироблення наукових висновків та практичних рекомендацій для покращення міграційної політики, розроблення рекомендацій щодо роботи з українцями за кордоном, а також розуміння рівня адаптивності, загальних тенденцій для можливості позитивного впливу на потоки вимушених мігрантів. Планування стратегії повернення значної кількості вимушених мігрантів до України після закінчення дії тимчасового статусу.

Формулювання мети статті. Метою статті є комплексне дослідження особливостей функціонування механізму тимчасового захисту громадян України в країнах Європейського Союзу на прикладі Румунії, аналіз його нормативно-правових засад, соціально-демографічних наслідків та інтеграційних аспектів.

У роботі ставиться завдання виявити динаміку та просторові особливості потоків українських мігрантів у статусі тимчасового захисту, з'ясувати чинники, що визначають їхні адаптаційні стратегії, оцінити ефективність національних і європейських механізмів підтримки, а також окреслити потенційні ризики та перспективи для міграційної політики України й ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжнародної міграції та міграційної політики ЄС комплексно висвітлено у працях вітчизняних дослідників (Л. Мельничук, Д. Баланюк, І. Івашук, М. Микієвич, С. Мосьондз, В. Олефір), де розглядаються засади формування міграційних процесів, їхні види та особливості політики держав-членів ЄС і України. Водночас більшість робіт не враховує сучасних політичних, економічних і воєнних викликів, що зумовлюють актуалізацію проблематики тимчасового захисту [1, 5, 9, 10, 11, 12].

Окремі дослідження присвячені правовим аспектам тимчасового захисту в ЄС (С. Лозінська, О. Поліванова, І. Бойко, М. Менджул, О. Маліновська, Н. Мушак), тоді як праці М. Якимчук, В. Чуєнко, Л. Дешко, Р. Петрової закладають підґрунтя для вивчення правового статусу та режиму перебування громадян третіх країн, зокрема українців, у ЄС [2, 6, 7, 8, 13, 15].

Серед зарубіжних авторів (Гай С. Гудвін-Гілл, МакАдам Дж., Кючюк Е., Ашер Л., Абрискета Й., Мітч А., Парцер М. [16, 18, 22, 23, 26, 29]) особливої уваги заслуговує позиція Дж. МакАдам, яка наголошує на принципі *non-refoulement* (заборона державам висилати, повертати чи екстрадувати будь-яку особу до країни, де її життю чи свободі загрожує небезпека) як фундаментальній гарантії міжнародного захисту. Вона підкреслює, що рішення ЄС про запровадження тимчасового захисту для українців стало ефективним інструментом швидкого реагування на гуманітарну кризу, оскільки дозволило уникнути складних процедур надання статусу біженця [27]. Й. Абрискета у своєму дослідженні розглядає факт застосування директиви ЄС, щодо тимчасового захисту українців, а також історичний аспект формування законодавчо-правової бази тимчасового прихистку біженців з країн, які не входять до Європейського Союзу [16]. Я. Сіментіч та Г. Сандіч провели комплексне дослідження тимчасового захисту осіб, переміщених з України в контексті міжнародного захисту та з боку управління міграційними потоками в країнах ЄС [31].

У. Міньюра, С. Яккус у своїх дослідженнях застосовували інноваційні методи (Facebook Social Connectedness Index, дані з рекламних платформ, цифрові індекси) для оцінки потоків українців після початку війни [30]. М. Берте, Д. Паолотті,

К. Калімера фокусуються на міграції висококваліфікованих українців. У сукупності ці напрацювання формують базу для розуміння масштабів та специфіки української міграції до Європейського Союзу [19].

Щодо останніх досліджень в Румунії, то В. Мацек, К. Баба розкривають особливості реакції Румунії на міграційну кризу, зосереджуючись на внутрішніх заходах та міжнародній співпраці, включно з організацією прикордонного контролю, прийомом і інтеграцією переміщених осіб, а також взаємодією з ЄС, НАТО та іншими партнерами [24].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз багатьох наукових статей, досліджень, монографій привів до декількох розбіжностей у визначенні статусу українців, які вимушено перебувають за кордоном, а саме, відповідно до Конвенції ООН «Про статус біженців», біженцем визнається особа, яка через обґрунтовані побоювання переслідувань за ознаками раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває за межами держави своєї національної належності та не може або не бажає користуватися її захистом; або, не маючи громадянства, перебуває за межами країни свого колишнього проживання та з аналогічних причин не може чи не бажає туди повернутися [2].

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року Європейський Союз оперативно відреагував, продемонструвавши солідарність та готовність підтримати українців, які потребують допомоги. Комплекс заходів охоплював надання гуманітарної та екстреної допомоги у сфері цивільного захисту, посилення прикордонної підтримки та забезпечення захисту для тих, хто вимушено залишив Україну. Вперше в історії ЄС було активовано Директиву № 2001/55/ЄС «Про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та заходи щодо забезпечення збалансованого розподілу зусиль між державами-членами», яка встановлює правові механізми врегулювання ситуації, пов'язаної з масовим прибуттям переміщених осіб.

Директива про тимчасовий захист надала громадянам України, які рятуються від російської агресії, право легального перебування на території Європейського Союзу та доступу до базових соціальних послуг, зокрема охорони здоров'я, освіти й ринку праці [16]. Таким чином, тимчасовий захист розглядається як особлива форма міжнародного захисту, що забезпечує українцям можливість інтеграції в приймаючих державах без необхідності проходження повної процедури надання статусу біженця. Він охоплює низку правових гарантій, серед яких – доступ до житла, медичного обслуговування, освітніх послуг та офіційного працевлаштування [28].

Водночас процедура отримання тимчасового захисту варіюється залежно від національного законодавства окремих держав-членів ЄС, хоча загальним підходом є подання відповідної заяви до компетентних органів влади. За наявними статистичними даними, термін розгляду таких заяв у більшості країн

становить від кількох днів до двох тижнів [18]. Основні відмінності між терміном «біженство» та «тимчасовий захист» наведені в таблиці 1.

У цілому система тимчасового захисту в межах ЄС характеризується поєднанням трьох взаємопов'язаних елементів: забезпечення базових гумані-

тарних потреб (житло, харчування, медична допомога), доступу до соціально-економічних ресурсів (освіта, працевлаштування, вивчення мови та культурна інтеграція) та поступового включення українців у приймаючі спільноти [18].

Таблиця 1 / Table 1

Відмінності визначення дефініцій «біженство» та «тимчасовий захист» для вимушених мігрантів-українців (побудовано авторами на основі джерел [3, 4, 20, 21, 25, 26, 32]) / Differences between the definitions of “asylum” and “temporary protection” for forced Ukrainian migrants (compiled by the authors based on sources [3, 4, 20, 21, 25, 26, 32])

Критерій	Тимчасовий захист в країнах ЄС	Біженство
Правова основа	Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС	Конвенція ООН про статус біженців (1951 р.) та Протокол 1967 р.
Особливості надання	Коллективне надання, без індивідуального розгляду заяв	Індивідуальний розгляд заяви, доведення факту переслідування
Міжнародний статус	Діє виключно в межах ЄС, є регіональним механізмом	Універсальна категорія, визнана на рівні міжнародного права (ООН)
Інтеграційний вимір	Тимчасовий механізм для кризових ситуацій, орієнтований на можливість повернення на батьківщину	Довгострокова інтеграція у країні перебування
Можливість отримання громадянства	Не передбачає прямого шляху до громадянства, оскільки має тимчасовий характер	У багатьох країнах після тривалого проживання біженці можуть претендувати на постійне проживання та громадянство
Тривалість	Тимчасовий характер: первісно 1 рік, можливість продовження	Безстроковий статус (зберігається доти, доки існують підстави для захисту)
Можливість переселення в інші країни ЄС	Право вільного пересування обмежене - особа повинна залишатися у тій країні ЄС, яка надала захист, але кожна країна може вирішувати самостійно	Після набуття статусу біженця переселення до іншої країни ЄС можливе лише через окремі механізми (наприклад, возз'єднання сім'ї)
Обсяг прав	Право на житло, медичне обслуговування, освіту, працевлаштування; гарантії визначені конкретним документом (Директивою)	Повний спектр прав, передбачених Конвенцією 1951 року (житло, соціальний захист, освіта, робота, свобода пересування)

Польща, яка прийняла найбільшу кількість громадян України серед усіх держав Європейського Союзу, реалізувала модель масової адресної підтримки переміщених осіб. Центральним елементом цієї моделі стала програма «40+», що передбачала державну компенсацію домогосподарствам, які надавали житло українцям. Надалі законодавчі зміни розширили обсяг соціальних гарантій, забезпечивши особам під тимчасовим захистом доступ до систем охорони здоров'я, освіти та ринку праці без необхідності отримання додаткових дозволів. Польська практика базується на принципах оперативної гуманітарної реакції з поступовим переходом до державних механізмів соціальної інтеграції.

У Німеччині сформовано модель соціального включення через рівність прав, що ґрунтується на повній інтеграції осіб з тимчасовим захистом у національну систему соціального забезпечення. Відповідно до положень законодавства, отримувачі захисту користуються виплатами за програмою Bürgergeld, мають рівні з громадянами права на працевлаштування, медичне страхування та участь у мовних курсах, які фінансуються Федеральним агентством праці. Такий підхід сприяє інтеграції українських мігрантів на засадах соціальної рівності та запобігає про-

цесам маргіналізації переміщених осіб.

Французька модель має переважно інституційно-центрований характер, у межах якого ключову роль відіграють державні структури та муніципальні органи влади. Надання соціальної допомоги українцям здійснюється через систему соціальних кас, що гарантує доступ до фінансової підтримки, медичного страхування та освітніх послуг. Відмінною рисою французької практики є акцент на культурній адаптації, міжкультурній комунікації та індивідуальному соціальному супроводі біженців і осіб під тимчасовим захистом.

В Італії та Іспанії запроваджено мережеві моделі гуманітарної підтримки, що поєднують державне фінансування з активною участю неурядових організацій, церковних інституцій і місцевих громад. В Італії така підтримка реалізується через систему SPRAR (Sistema di protezione per richiedenti asilo e rifugiati), у межах якої надаються житло, соціальний супровід і сприяння у працевлаштуванні. В Іспанії діє мережа центрів первинного розміщення, де забезпечується житло, грошова допомога та допомога у соціально-професійній інтеграції. Обидві країни демонструють ефективність децентралізованого підходу, що ґрунтується на співпраці держави та

громадянського суспільства у наданні гуманітарної допомоги [21].

Загалом гуманітарні програми тимчасового захисту в країнах ЄС демонструють різні ступені інституційної залученості, проте мають спільну основу - прагнення забезпечити гідні умови життя для переміщених осіб і водночас підтримати їхню соціальну самостійність. Європейський Союз координує ці ініціативи через Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF) і програму CARE, що фінансують заходи з розміщення, освіти та інтеграції українців [31].

Строк дії тимчасового захисту для громадян України в Європейському Союзі подовжено до 4 березня 2027 року. Після його завершення українці зможуть отримати посвідку на постійне проживання у державах-членах ЄС, зокрема, отримати робочу чи студентську візу або скористатися програмами добровільного повернення до України [32].

Румунія є репрезентативною для розуміння регіональної специфіки міграційних процесів, оскільки поєднує транзитні, інтеграційні та демографічні аспекти сучасного українського міграційного руху. Аналіз її досвіду дає змогу екстраполювати отримані результати на ширший контекст політики тимчасового захисту у Європейському Союзі.

Румунія, як держава-член Європейського Союзу та безпосередній сусід України, відіграла ключову роль у реалізації механізму тимчасового захисту для українських громадян, які були змушені залишити країну внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Згідно з положеннями Директиви 2001/55/ЄС, тимчасовий захист у Румунії забезпечує українцям право легального перебування, доступ до житла, системи охорони здоров'я, освіти, а також до офіційного ринку праці.

Національне законодавство Румунії деталізує процедуру надання такого статусу: особа має зареєструватися у місцевих органах влади та отримати відповідний документ, що підтверджує право на тимчасовий захист. Важливим аспектом є спрощеність процедури – у більшості випадків термін оформлення становить від кількох днів до двох тижнів. Держава також передбачає спеціальні програми підтримки інтеграції, включаючи мовні курси, соціальні послуги та заходи з працевлаштування.

Особливістю румунської моделі є поєднання гуманітарної підтримки з прагненням до соціально-економічної інтеграції українців. Це сприяє не лише забезпеченню базових потреб переміщених осіб, але й створює умови для їхньої активної участі у соціально-економічному житті приймаючої країни.

У Румунії була запроваджена програма «50/20» у березні 2022 року як інструмент підтримки українців, які отримали тимчасовий захист. Держава відшкодовувала приймаючим сім'ям або власникам житла 50 леїв на день за кожно особу для покриття витрат на проживання. Додатково надавалося 20 леїв на день на харчування для кожного українця. Метою було стимулювання місцевих громад та приватних осіб приймати переміщених осіб з України та забезпечити їм базові умови для проживання та харчування. У 2023 році умови програми почали поступово переглядатися. Частина фінансування була зменше-

на, а акцент перенесено на довгострокову інтеграцію біженців через доступ до ринку праці, орендного житла та соціальних програм. Згодом підтримка у форматі «50/20» була замінена механізмом компенсації оренди житла для українців, які самостійно винаймають житло.

Криза вимушеної міграції в Україні, спричинена збройною агресією Російської Федерації у лютому 2022 року, зумовила один із найбільших міграційних потоків у Європі за останні десятиліття. У цьому контексті Румунія, як прикордонна держава ЄС і НАТО, відіграла ключову роль в організації прийому, транзиту та підтримки мільйонів переміщених осіб. Упродовж 2022-2023 років понад 15 мільйонів біженців перетнули українські кордони, значна частина з яких прибула до Румунії, де отримала гуманітарну допомогу, доступ до тимчасового захисту та заходи з соціально-економічної інтеграції [14].

Аналіз змін у чисельності громадян України, які отримали тимчасовий захист у державах Європейського Союзу, свідчить, що у 2022 році цей показник досяг приблизно 4,5 млн осіб, що стало рекордним і безпрецедентним явищем для ЄС (рис. 1). Водночас у наступні роки зафіксовано уповільнення приросту нових отримувачів статусу тимчасового захисту: у 2023 році їх кількість становила 1,06 млн осіб, а у 2024 році скоротилася до 0,79 млн осіб [22]. Зазначена тенденція зумовлена ослабленням інтенсивності вимушених міграційних переміщень населення з різних регіонів України. Часткове зниження бойової активності та відносна стабілізація лінії фронту вплинули на зменшення кількості українців, які приймали рішення про виїзд за кордон та оформлення статусу тимчасового захисту в європейських країнах. Аналогічні процеси спостерігалися й на рівні окремих держав ЄС. Зокрема, у Румунії у 2022 році кількість українців, які перебували під тимчасовим захистом, перевищувала 110 тис. осіб, однак у 2023 році обсяг нових випадків скоротився приблизно на 40%, а у 2024 році було зареєстровано 37 025 нових заяв. Така динаміка вказує на поступову стабілізацію міграційної ситуації та зменшення навантаження на національні системи прийому в країнах ЄС.

Бухарест, Сучава, а також Марамуреш та Тіміш – найбільш популярні регіони, де проживають українці з тимчасовим захистом, саме в цих регіонах розташовані центри біженців де українці отримують допомогу від місцевої влади та міжнародних організацій.

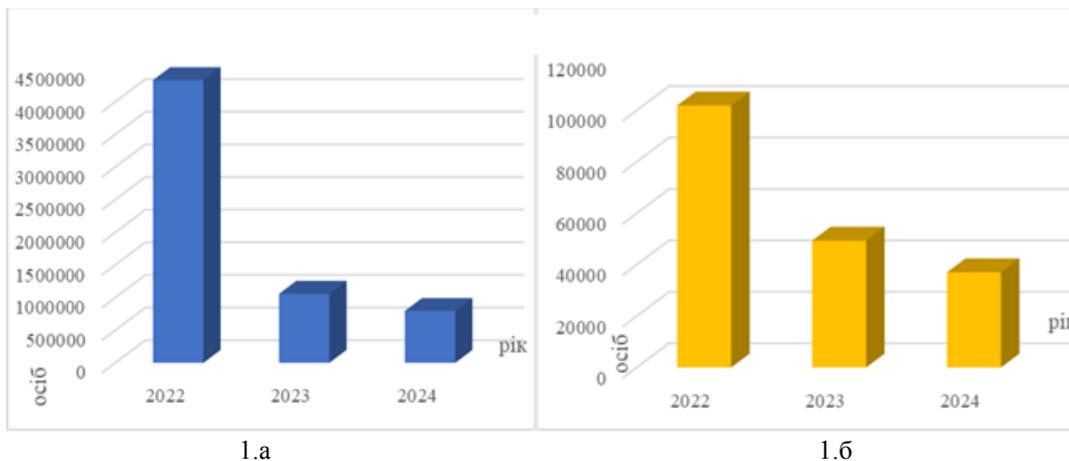
Розселення українських громадян, які отримали тимчасовий захист у Румунії, має виразно просторову диференціацію, що відображає як початкові маршрути вимушеної міграції, так і подальші соціально-економічні умови адаптації. Станом на 2024 рік найбільша кількість осіб з тимчасовим захистом зосереджена у столиці та прикордонних регіонах.

Згідно з офіційними даними, у Бухаресті проживало 52,5 тис. осіб, у Констанці - 20,1 тис. осіб, Марамуреші - 17,5 тис. осіб, Галаці - 13,9 тис. осіб, Сучаві - 12,6 тис. осіб, Брашові - 7,1 тис. осіб, тоді як у Яссах, Сібіу та Клужі чисельність становила відповідно 3,5 тис. осіб, 3,3 тис. осіб і 3,2 тис. осіб. В інших регіонах кількість українців із тимчасовим захистом

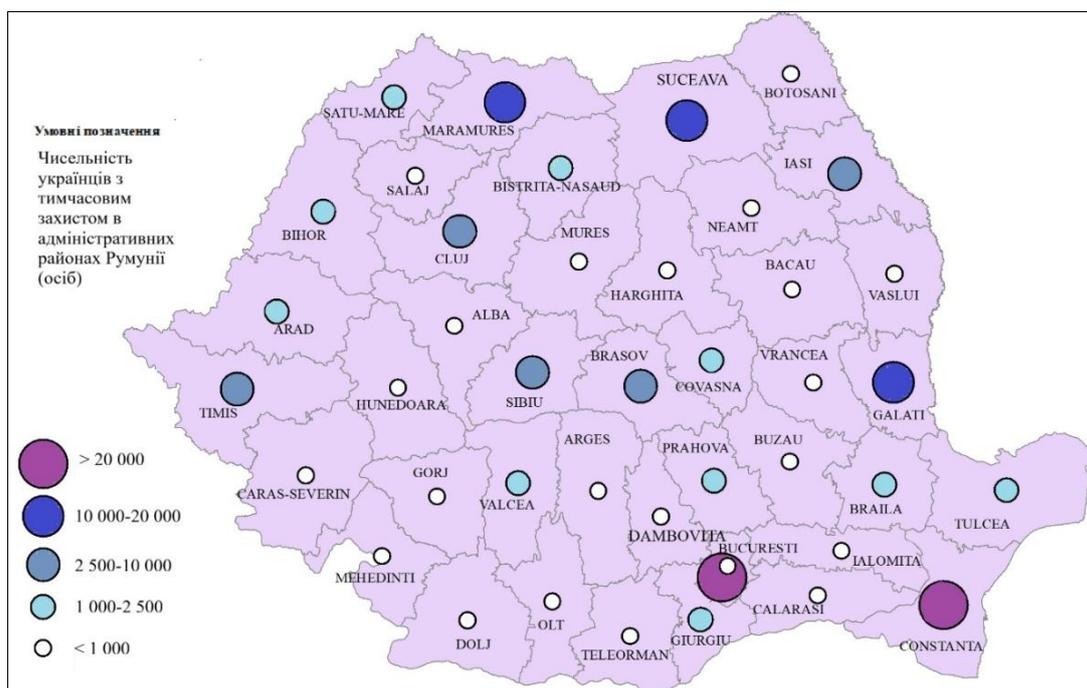
не перевищувала двох тисяч осіб [32].

Найвища концентрація проживання українців у Бухаресті пояснюється не лише роллю столиці як головного політичного, економічного й адміністративного центру країни, а й наявністю розгалуженої інфраструктури підтримки біженців. У місті функціонують національні й міжнародні інституції

(UNHCR, IOM, Save the Children, Red Cross), які забезпечують соціальний супровід, медичну допомогу, навчальні програми та можливості працевлаштування. Висока мобільність ринку праці у столиці створює сприятливі умови для інтеграції українців із середньою та вищою освітою, особливо у сфері послуг, ІТ, освіти та охорони здоров'я.

Рис. 1. Динаміка чисельності осіб, що отримали тимчасовий захист у ЄС (рисунок а), Румунії (рисунок б) у 2022-2024 роках (побудовано авторами за даними [22])
Fig. 1. Dynamics of the number of persons granted temporary protection in the EU (Figure a) and in Romania (Figure b), 2022–2024 (compiled by the authors based on data from [22])

Рис. 2. Чисельність українців з тимчасовим захистом в різних регіонах Румунії в 2024 році (побудовано авторами за даними [32])
Fig. 2. Number of Ukrainians under temporary protection in different regions of Romania in 2024 (by the authors based on data from [32])

Другим за значенням центром стала Констанца, що поєднує транзитно-логістичну функцію з високим рівнем економічної активності. Розташування на узбережжі Чорного моря, близькість до портових і транспортних вузлів зробили місто привабливим для тимчасового поселення, особливо на початкових

етапах війни. Крім того, Констанца має розвинену туристичну інфраструктуру, де українці могли знайти сезонну чи постійну зайнятість.

Марамуреш та Сучава - прикордонні регіони, які стали первинними пунктами прийому мігрантів з України. Історично вони мають етнічні та культурні

зв'язки з Україною, зокрема через українську громаду Буковини та Закарпаття. Цей чинник, разом із діяльністю гуманітарних організацій і місцевих волонтерських мереж, сприяв закріпленню частини переміщених осіб у регіоні навіть після завершення первинної евакуації.

Галаць став важливим транзитним та водночас постійним пунктом проживання завдяки близькості до українського та молдовського кордонів і наявності міжнародного річкового порту на Дунаї. Тут активно працюють осередки міжнародних організацій, що забезпечують житло, правову допомогу та інтеграційні послуги.

Висока частка українців у Брашові, Клужі та Сібіу зумовлена привабливістю цих міст як освітніх та економічних центрів центральної Румунії. Тут діють університети, IT-компанії та промислові підприємства, що відкривають можливості для кваліфікованої праці. Крім того, у цих містах розвинені волонтерські та муніципальні програми інтеграції, включно з курсами румунської мови та культурно-освітніми заходами.

Чисельність українців у решті регіонів (менше 2 тис. осіб) пояснюється обмеженими можливостями ринку праці, віддаленістю від транспортних шляхів і менш розвинутою інфраструктурою соціальної підтримки.

У цілому територіальний розподіл українців у Румунії демонструє урбанізаційну та прикордонну спрямованість.

Криза, спричинена масовим притоком українських біженців, істотно позначилася на Румунії в економічному, соціальному та геополітичному вимірах. У довгостроковій перспективі вона визначатиме напрями державної політики у сферах міграції, безпеки та інтеграції іноземців у румунське суспільство. Одним із ключових тривалих наслідків виступають демографічні трансформації [33]. Доцільно як для вивчення демографічних тенденцій в Україні за рахунок міграції, а також і для вивчення демографічних трансформацій в Румунії, розглянути статеві та вікову структуру українців, які отримали статус тимчасового захисту в Румунії (рис. 3).

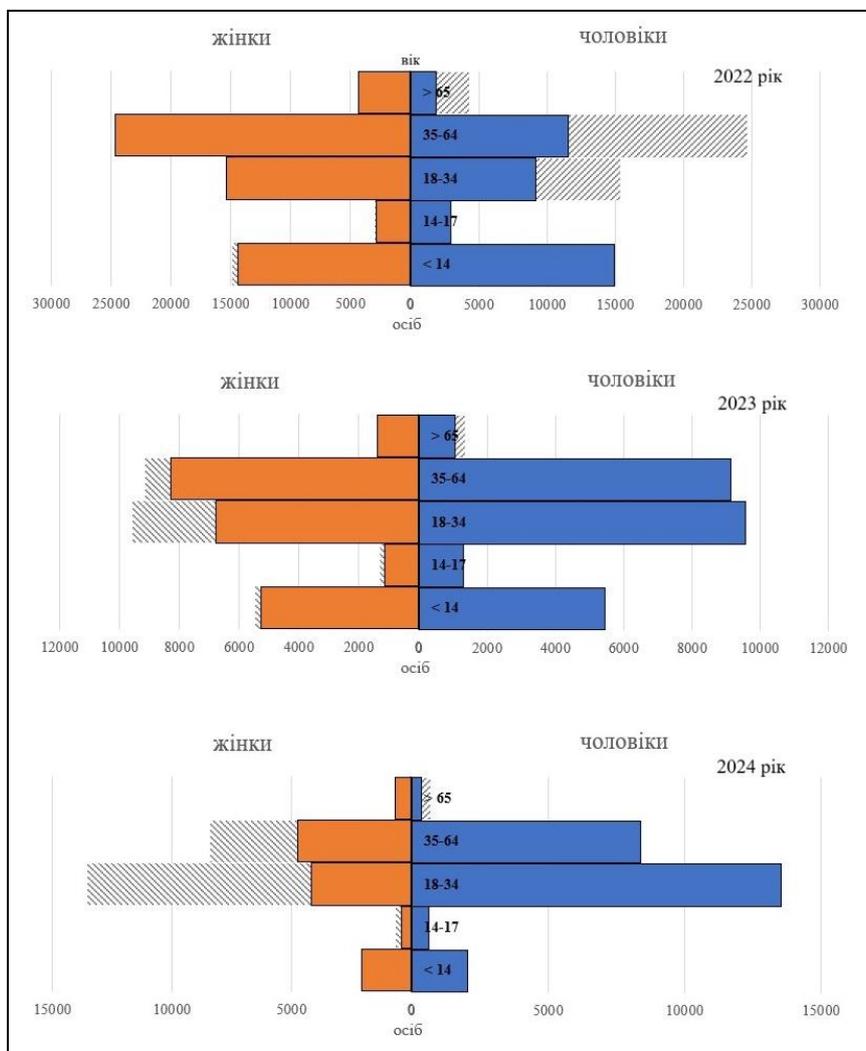

Рис. 3. Динаміка статево-вікової структури українців з тимчасовим захистом в Румунії у 2022-2024 роках (побудовано авторами за даними [22])

Fig. 3. Dynamics of the age and sex structure of Ukrainians under temporary protection in Romania, 2022–2024 (compiled by the authors based on data from [22])

Перший (2022) рік повномасштабної війни був відзначений безпрецедентним за масштабами напливом українських біженців до Румунії, серед яких переважали жінки та діти. Це зумовлено правовими обмеженнями на виїзд чоловіків призовного віку з України, що спричинило домінування серед новоприбулих жінок віком 35-64 роки та дітей до 14 років. Водночас наявність певної кількості чоловіків працездатного віку (18-34 та 35-64 роки) пояснюється винятками з мобілізаційних правил (багатодітні батьки, особи з інвалідністю, студенти чи іноземні громадяни). Таким чином, структура українців, які отримали тимчасовий захист в Румунії у 2022 році мала виразний «сімейний характер» із високою часткою вразливих категорій населення.

Другий (2023) рік продемонстрував суттєві структурні зрушення. По-перше, спостерігається скорочення чисельності новоприбулих жінок із дітьми, що можна пояснити двома тенденціями: частковим поверненням українських сімей у відносно безпечніші регіони України та їхнім переїздом до інших держав ЄС, які пропонували ширші програми підтримки та інтеграції. Так як з'явилися обмеження по програмі фінансової підтримки «50/20», а в інших країнах не було обмежень на зміну країни тимчасового захисту. По-друге, зросла частка чоловіків у працездатному віці (18-34 та 35-64 роки). Це свідчить про поступову зміну профілю біженців: якщо у 2022 році акцент був на негайному порятунку жінок і дітей, то у 2023 році міграційні потоки все більше формувалися під впливом соціально-економічних мотивів (працевлаштування, возз'єднання родин, освітні можливості). Отже, біженство поступово почало набувати рис трудової міграції.

Третій (2024) рік характеризується ще більш виразною орієнтацією на працездатне населення. Новоприбулі до Румунії українці переважно належали до вікових категорій 18-34 та 35-64 роки серед чоловіків, а також жінок середнього віку. Натомість частка дітей та підлітків різко скоротилася, що можна пояснити як поверненням частини родин в Україну після відновлення навчального процесу у безпечніших регіонах, так і міграцією сімей до інших країн ЄС з розвиненішою системою соціальної та освітньої інтеграції. Низька чисельність осіб старшого віку (>65 років) у всіх роках підтверджує обмежену мобільність цієї групи та її схильність залишатися на території України.

Згідно з офіційними даними Національного агентства зайнятості населення Румунії (ANOFM), протягом 2024 - 2025 років спостерігалось поступове зростання кількості громадян України, які зверталися до державних служб зайнятості з метою отримання консультування, інформування або сприяння у працевлаштуванні. Станом на середину 2025 року кількість зареєстрованих осіб досягла приблизно 24-25 тисяч.

Водночас, частка фактично працевлаштованих українських громадян через посередництво ANOFM є відносно низькою. Наприклад, станом на 10 червня 2024 року було працевлаштовано 3 072 особи, а станом на 27 січня 2025 року - 3 275 осіб. Така динаміка

свідчить про обмежену ефективність посередницької функції державних інституцій, попри загальну активізацію у сфері інтеграції тимчасово переміщених осіб до ринку праці Румунії [17].

Аналіз розподілу за галузями засвідчує, що найбільший попит на робочу силу серед українських громадян спостерігається в таких секторах: гереробна промисловість - зокрема текстильна та харчова галузі; будівництво - робітничі спеціальності, зокрема мулярі, штукатурки, різноробочі; сфера готельно-ресторанного бізнесу) - кухарі, помічники кухарів, покоївки, офіціанти; торгівля - касири, продавці-консультанти, працівники складів; сфера послуг - прибиральники, працівники пралень, доглядальниці; інформаційні технології - попит нижчий у порівнянні з іншими секторами, але серед висококваліфікованих працівників спостерігається окремий сегмент працевлаштування.

Низький рівень фактичного працевлаштування (приблизно 13-14% від загальної кількості зареєстрованих) може бути зумовлений рядом факторів: мовним бар'єром, невідповідністю між наявними вакансіями та професійною кваліфікацією українських громадян, а також відсутністю визнання професійних дипломів у ряді спеціалізованих сфер.

Проблеми та перспективи дослідження. Результати аналізу особливостей функціонування режиму тимчасового захисту громадян України у країнах Європейського Союзу, зокрема на прикладі Румунії, дають змогу виокремити низку актуальних проблемних аспектів та окреслити перспективні напрями подальшого розвитку міграційної політики й інтеграційних механізмів у європейському просторі.

Проблеми. Однією з ключових проблем залишається асиметричність реалізації положень Директиви 2001/55/ЄС у різних державах-членах. Попри єдину нормативну основу, існують суттєві розбіжності у процедурах надання статусу тимчасового захисту, рівні соціальних гарантій, доступі до медичних, освітніх та трудових ресурсів. Така нерівномірність породжує дисбаланс між державами ЄС і створює передумови для вторинної (внутрішньоєвропейської) міграції українців.

Другою проблемою є обмежена результативність програм економічної інтеграції, насамперед у сфері працевлаштування. За даними Національного агентства зайнятості Румунії (ANOFM), частка українських громадян, які фактично інтегрувалися на ринок праці, залишається невисокою. Це зумовлено мовними бар'єрами, невідповідністю професійної кваліфікації наявним вакансіям, а також складнощами у визнанні дипломів та сертифікатів.

Інший проблемний аспект пов'язаний із тимчасовим характером правового статусу. Подовження дії тимчасового захисту до 2027 року забезпечує лише короткострокову стабільність, тоді як відсутність чітких механізмів переходу до інших форм правового перебування створює ситуацію правової невизначеності. Це може мати негативні наслідки як для біженців, так і для приймаючих країн, оскільки утруднює формування довгострокових стратегій

інтеграції.

Окремої уваги заслуговують демографічні наслідки. Масова еміграція жінок репродуктивного віку, дітей і працездатного населення спричинила структурні зміни у демографічному балансі України, посилення тенденцій старіння населення та зниження рівня народжуваності. Такі процеси створюють ризики довготривалої демографічної кризи, що, впливає на економічну та соціальну стабільність держави.

Перспективи. Одним із пріоритетних напрямів є уніфікація стандартів реалізації тимчасового захисту у межах ЄС. Вироблення спільних соціальних, економічних і правових критеріїв сприятиме зменшенню міждержавних відмінностей та забезпечить рівність умов для всіх переміщених осіб.

Другим перспективним напрямом міграційної політики є поглиблення трудової інтеграції українських громадян, які перебувають під тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу. Це може бути досягнуто шляхом розширення програм професійної підготовки та перекваліфікації, удосконалення системи мовної адаптації, а також запровадження ефективних механізмів взаємного визнання освітніх кваліфікацій і професійних сертифікатів. Реалізація таких заходів сприятиме не лише зростанню рівня економічної активності та зайнятості серед українських мігрантів, але й забезпечить оптимізацію соціально-економічного навантаження на інститути приймаючих держав, створюючи передумови для їх більш сталого соціального включення. Важливою перспективою розвитку міграційної політики є поглиблення двостороннього співробітництва між Україною та Румунією. Йдеться про узгодження програм реінтеграції громадян після завершення дії тимчасового захисту, створення спільних ініціатив із професійної адаптації та підтримки сімей, що планують повернення в Україну.

Особливу увагу варто приділити використанню картографічних та прогнозно-аналітичних методів для виявлення територіальних диспропорцій у міграційних потоках, оцінки демографічних ризиків і розроблення сценаріїв подальшої мобільності населення. Такий підхід дозволить сформулювати науково обґрунтовані прогнози та забезпечити ефективне планування соціальної політики.

Створення стратегії «післязахистового» періоду, яка б визначила чіткі правові механізми переходу осіб із тимчасовим захистом до стабільніших статусів - робочих, освітніх або постійного проживання. Це сприятиме зменшенню правової невизначеності та забезпеченню стійкої інтеграції українських громадян у європейський соціальний простір.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу комплексно охарактеризувати особливості функціонування механізму тимчасового захисту громадян України у країнах Європейського Союзу та визначити його соціально-демографічні, правові й економічні наслідки. Встановлено, що запровадження Директиви 2001/55/ЄС від 4 березня 2022 року стало безпрецедентним кроком у практиці ЄС, який забезпечив реалізацію принципу non-refoulement та створив правову основу для колективного захисту переміщених осіб. На прикладі Румунії з'ясовано, що механізм тимчасового захисту поєднав елементи гуманітарної допомоги з довгостроковими заходами соціально-економічної інтеграції, включно з доступом до житла, освіти, охорони здоров'я та ринку праці.

Динаміка статево-вікової структури українських мігрантів засвідчила поступову трансформацію характеру міграційних потоків: від гуманітарної евакуації жінок і дітей у 2022 році до соціально-економічної мобільності працездатного населення у 2023–2024 роках. Ця зміна структури відображає адаптаційні стратегії українців, спрямовані на триваліше перебування у країнах ЄС, що зумовлює потребу у формуванні сталих політик інтеграції та зайнятості. Водночас зберігаються суттєві проблеми, серед яких – нерівномірність імплементації положень Директиви 2001/55/ЄС, фрагментарність програм соціальної інтеграції, мовні та культурні бар'єри, а також правова невизначеність після завершення терміну дії тимчасового статусу.

Демографічні наслідки масової міграції є значущими для України, оскільки супроводжуються зменшенням чисельності населення, відтоком жінок репродуктивного віку та зниженням народжуваності, що створює ризики довготривалої демографічної кризи. Такі тенденції потребують розроблення нових підходів до державної демографічної політики, зокрема у сфері стимулювання повернення та реінтеграції населення.

Перспективи подальшого розвитку системи тимчасового захисту пов'язані з необхідністю уніфікації європейських стандартів надання допомоги, розширення інструментів соціальної та професійної інтеграції, а також формування стратегії «післязахистового» періоду, яка б передбачала перехід до стабільних форм правового статусу. Застосування картографічного, статистичного та прогнозно-аналітичного підходів дасть змогу поглибити розуміння просторово-демографічних наслідків вимушеної міграції та створити науково обґрунтовані основи для формування ефективної міграційної політики України й Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. Баланюк, Д.М. (2009). Стратегія міграційної політики в період національно-державного будівництва: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Одеса. 19 с.
2. Дешко Л.М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: монографія / Л.М. Дешко; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород: Гельветика, 2016. – 387 с. – Бібліогр.: с. 346-385.
3. Європейська комісія. (2020). Study on the Temporary Protection Directive. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/final_report_evaluation_tpd_en.pdf

4. Європейське агентство з питань притулку. (2023). Надання тимчасового захисту переміщеним особам з України: підсумки року. Брюссель: Європейське агентство з питань притулку. URL: <https://euaa.europa.eu/publications/providing-temporary-protection-displaced-persons-ukraine-year-review>
5. Іващук І.О., Стахова Н.В., Живко М.А. Міжнародні міграційні процеси: навчальний посібник / І.О. Іващук, Н.В. Стахова, М.А. Живко. – Тернопіль: ЗУНУ. 2022. 204 с.
6. Лазневська, Е., Тройшак, Д., Притула, Х. (2023). Міграції з України до країн-членів ЄС у 2014–2023 роках. *Rozprawy i Artykuły*, № 17. <https://doi.org/10.14746/rie.2023.17.14>
7. Лозінська, С.В. (2022). Тимчасовий захист та статус біженця в умовах збройного конфлікту. *Зб. тез V Міжнародн. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті Л.П. Юзькова (Хмельницький, 17 червня 2022 р.)* (с. 238-241). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова.
8. Малиновська, О. (2022). Тимчасовий захист: виникнення, еволюція, сутність / Temporary Protection: Origin, Evolution, Essence. *Migration & Law*, 2(5-6), pp. 5-30.
9. Мельничук, Л. (2023). Досвід Румунії у координації дій щодо українських вимушених мігрантів. У Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Львів) (с. 25-34). Львів. URL: <https://miok.lviv.ua/?p=22856>
10. Мосьондз С.О. Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. канд. юрид. наук: Київ: Університет «Україна», 2003. 21 с.
11. Мосьондз С.О. Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Університет «Україна», 2003. 21 с.
12. Олефір В.І. Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. - 356 с.
13. Поліванова О.М., Бойко І.В. (2022). Основні засади правового регулювання тимчасового захисту громадян України в межах ЄС. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects //: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference*. Berlin, Germany, April 2022. С. 430-435.
14. УВКБ ООН. Портал оперативних даних щодо ситуації з українськими біженцями: Пояснювальна записка до даних. UNHCR. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
15. Якимчук М.Ю., Соломко С.С., Самороков В.О. Legal status of Ukrainian refugees in European countries / М. Yakymtchuk, S. Solomko, V. Samorokov // Аналітично-порівняльне правознавство. – 2023. – № 1. – С. 619-625. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.108>
16. Abrisketa, J. The Activation of the Temporary Protection Directive 2001/55/EC for Ukrainian Refugees: A Demonstration of its Uniqueness, *Peace & Security – Paix et Sécurité Internationales*, No 11, 2023.
17. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM). Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă. URL: <https://www.anofm.ro/>
18. Asscher L. 2023. Integration of People Fleeing Ukraine in the EU. LU: European Commission. Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/211722> (November 13, 2023).
19. Bertè, M., Paolotti, D., & Kalimeri, K. (2023). From Ukraine to the world: Using LinkedIn data to monitor professional migration from Ukraine. *arXiv*. URL: <https://arxiv.org/abs/2307.09965>
20. Edwards, A. (2012). Temporary protection, derogation and the 1951 Refugee Convention. *Melbourne Journal of International Law*, 13(2), 595-635. URL: https://law.unimelb.edu.au/data/assets/pdf_file/0005/1687379/Edwards.pdf
21. European Union Agency for Asylum. (2022). Analysis of measures to provide protection to displaced persons from Ukraine. EUAA. URL: <https://euaa.europa.eu/publications/analysis-measures-provide-protection-displaced-persons-ukraine>
22. Eurostat. Decisions granting temporary protection by citizenship, age and sex – annual aggregated data [Data set]. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpfa_custom_18114633/default/table
23. Kùçük, E. (2023). Temporary protection directive: Testing new frontiers? *European Journal of Migration and Law*, 25(1), 1-30. <https://doi.org/10.1163/15718166-12340142>
24. Macec, V., & Baba, C. (2025). Romania: The Crisis of Ukrainian Refugees. Political and Humanitarian Perspectives. *Conflict Studies Quarterly*, (52), 69-91. <https://doi.org/10.24193/csq.52.4>
25. Mantu, S., Zwaan, K., & Strik, T. (2023). The Temporary Protection Directive: Central Themes, Problem Issues and Implementation in Selected Member States. Enschede: Ipskamp Printing. URL: <https://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/mantu.zwaan.strik.temp.prot.dir.2023.pdf>
26. McAdam, J. (2007). Complementary protection in international refugee law. Oxford University Press.
27. McAdam, J., & Wood, T. (2021). The Concept of «international protection» in the global compacts on refugees and migration. *Interventions*, 23(2), 191-206.
28. Meijers Committee. (2023). Comment on legal status of refugees from the war in Ukraine after the end of the current temporary protection scheme. URL: <https://www.commissie-meijers.nl/comment/meijers-committee-comment-on-legal-status-of-refugees-from-the-war-in-ukraine-after-the-end-of-the-current-temporary-protection-scheme/>
29. Mijić, A., Parzer, M., Tkalič, O., & Zolotarova, Y. (2024). Experiencing forced migration: Challenges of arriving after displacement from Ukraine. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(14), 3396-3414. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2323666>

30. Minora, U., Belmonte, M., Bosco, C., Johnston, D., Giraudy, E., Iacus, S., & Sermi, F. (2022). Migration patterns, friendship networks, and the diaspora: The potential of Facebook Social Connectedness Index to anticipate displacement patterns induced by Russia invasion of Ukraine in the European Union. *arXiv*. URL: <https://arxiv.org/abs/2209.01934>
31. Simentić Popović, J., & Sandić, G. (2024). Temporary protection of persons displaced from Ukraine: Between international protection and migration management in the EU. *Politička misao*, 14(1), 65-84. <https://doi.org/10.20901/pp.14.1.03>
32. UNHCR, Situation Ukraine: Romania, Operational Data Portal, URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10782>
33. Visit Ukraine Today. Тимчасовий захист в Румунії для українців (Protectia temporara). URL: <https://visitukraine.today/uk/departure/romania/ukraine-citizenship/temporary-protection#timcasovii-zaxist-v-rumunii-dlya-ukrayinciv-protectia-temporara>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Iryna Gavrikova

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: iryna.gavrikova@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0006-3789-5639>

Kateryna Kravchenko

PhD (Geography), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: kateryna.kravchenko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0003-4654-3185>

FEATURES OF FORCED MIGRATION FLOWS OF UKRAINIANS UNDER TEMPORARY PROTECTION IN THE EUROPEAN UNION: THE CASE OF ROMANIA

The article examines the specific features of the formation and development of forced migration flows of Ukrainian citizens under temporary protection in the countries of the European Union, using Romania as a case study. The regulatory and legal foundations of the temporary protection mechanism are analysed, and a comparative assessment with the institution of asylum is conducted, which makes it possible to identify differences in legal status and social consequences for displaced persons. Based on statistical data, the dynamics of the number of Ukrainian nationals who have benefited from this mechanism, as well as their age and gender structure, are examined. It is revealed that in the first years of the full-scale war women and children predominated, whereas in 2023–2024 the share of working-age persons increased, indicating a transformation of migration from predominantly humanitarian to socio-economic. It is substantiated that these shifts have significant demographic implications for Ukraine: the outflow of women of reproductive age and children leads to declining birth rates and intensifies the risks of demographic decline, while the emigration of the working-age population complicates the prospects for restoring labour potential.

The specific features of the Romanian response model are outlined, which combines emergency humanitarian assistance with measures aimed at social integration and facilitating access to the labour market. It is demonstrated that temporary protection for Ukrainian citizens in EU countries functions not only as an instrument of rapid response to a humanitarian crisis but also as a factor of deeper socio-economic and demographic transformations. Particular attention is paid to the territorial patterns of settlement of Ukrainians across different regions of Romania. Further research is expected to focus on a comparative analysis of the experience of other EU Member States in order to develop generalised conclusions and practical recommendations for the migration policies of Ukraine and the European Union.

Keywords: *temporary protection, asylum, forced migrants, Romania, European Union, migration policy, demographic transformations.*

References:

1. Balaniuk, D.M. (2009). Strategy of migration policy in the period of nation-state building (Extended abstract of PhD dissertation, specialty 23.00.02). Odesa. 19 p. [in Ukrainian].
2. Dshko, L.M. (2016). Constitutional right to apply to international judicial institutions and international organizations: A monograph. Uzhhorod National University. Uzhhorod: Helvetyka. 387 p. [in Ukrainian].
3. European Commission. (2020). Study on the Temporary Protection Directive. Retrieved from https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2020-09/final_report_evaluation_tpd_en.pdf
4. European Union Agency for Asylum. (2023). Providing temporary protection to displaced persons from Ukraine: Year in review. Brussels: EUAA. Retrieved from <https://euaa.europa.eu/publications/providing-temporary-protection-displaced-persons-ukraine-year-review>
5. Ivashchuk, I.O., Stakhova, N.V., & Zhyvko, M.A. (2022). International migration processes: A textbook. Ternopil: West Ukrainian National University. 204 p. [in Ukrainian].
6. Laznevska, E., Troishchak, D., & Prytula, H. (2023). Migration from Ukraine to EU Member States in 2014–2023. Rozprawy i Artykuły. <https://doi.org/10.14746/rie.2023.17.14> [in Ukrainian].

7. Lozinska, S.V. (2022). Temporary protection and refugee status in the context of armed conflict. In *Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference in memory of L.P. Yuzkov* (pp. 238-241). Khmelnytskyi: Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law [in Ukrainian].
8. Malynovska, O. (2022). Temporary protection: Origin, evolution, essence. *Migration & Law*, 2(5-6), 5-30 [in Ukrainian].
9. Melnychuk, L. (2023). Romania's experience in coordinating actions regarding Ukrainian forced migrants. In *Ukrainian forced migrants: integration, identity, return: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 25-34). Retrieved from <https://miok.lviv.ua/?p=22856> [in Ukrainian].
10. Mosondz, S.O. (2003). State migration policy in modern Ukraine (administrative and legal aspect) (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv: University "Ukraine". 21 p. [in Ukrainian].
11. Mosondz, S.O. (2003). State migration policy in modern Ukraine (administrative and legal aspect) (Extended abstract of PhD dissertation, specialty 12.00.07). Kyiv: University "Ukraine". 21 p. [in Ukrainian].
12. Olefir, V.I. (2005). State migration policy of Ukraine (organizational and legal aspect) (Doctoral dissertation, specialty 12.00.07). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. 356 p. [in Ukrainian].
13. Polivanova, O.M., & Boiko, I.V. (2022). Basic principles of legal regulation of temporary protection of Ukrainian citizens within the EU. In *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: Proceedings of the XI International Scientific and Practical Conference* (pp. 430-435). Berlin, Germany [in Ukrainian].
14. UNHCR. Operational data portal on the situation of Ukrainian refugees: Data explanatory note. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
15. Yakymchuk, M.Yu., Solomko, S.S., & Samorokov, V.O. (2023). Legal status of Ukrainian refugees in European countries. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1, 619-625. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.108> [in Ukrainian].
16. Abrisketa, J. (2023). The Activation of the Temporary Protection Directive 2001/55/EC for Ukrainian Refugees: A Demonstration of its Uniqueness. *Peace & Security – Paix et Sécurité Internationales*, 11.
17. Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM). Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă. Retrieved from <https://www.anofm.ro/>
18. Asscher, L. (2023). Integration of People Fleeing Ukraine in the EU. LU: European Commission. Directorate General for Employment, Social Affairs and Inclusion. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2767/211722> (November 13, 2023).
19. Bertè, M., Paolotti, D., & Kalimeri, K. (2023). From Ukraine to the world: Using LinkedIn data to monitor professional migration from Ukraine. *arXiv*. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2307.09965>
20. Edwards, A. (2012). Temporary protection, derogation and the 1951 Refugee Convention. *Melbourne Journal of International Law*, 13(2), 595-635. Retrieved from https://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0005/1687379/Edwards.pdf
21. European Union Agency for Asylum. (2022). Analysis of measures to provide protection to displaced persons from Ukraine. EUAA. Retrieved from <https://euaa.europa.eu/publications/analysis-measures-provide-protection-displaced-persons-ukraine>
22. Eurostat. Decisions granting temporary protection by citizenship, age and sex – annual aggregated data [Data set]. Eurostat. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpha_custom_18114633/default/table
23. Küçük, E. (2023). Temporary protection directive: Testing new frontiers? *European Journal of Migration and Law*, 25(1), 1-30. <https://doi.org/10.1163/15718166-12340142>
24. Macec, V., & Baba, C. (2025). Romania: The Crisis of Ukrainian Refugees. *Political and Humanitarian Perspectives. Conflict Studies Quarterly*, (52), 69-91. <https://doi.org/10.24193/csq.52.4>
25. Mantu, S., Zwaan, K., & Strik, T. (2023). *The Temporary Protection Directive: Central Themes, Problem Issues and Implementation in Selected Member States*. Enschede: Ipskamp Printing. Retrieved from <https://cmr.jur.ru.nl/cmr/docs/man-tu.zwaan.strik.temp.prot.dir.2023.pdf>
26. McAdam, J. (2007). *Complementary protection in international refugee law*. Oxford University Press.
27. McAdam, J., & Wood, T. (2021). The Concept of «international protection» in the global compacts on refugees and migration. *Interventions*, 23(2), 191-206.
28. Meijers Committee. (2023). *Comment on legal status of refugees from the war in Ukraine after the end of the current temporary protection scheme*. Retrieved from <https://www.commissie-meijers.nl/comment/meijers-committee-comment-on-legal-status-of-refugees-from-the-war-in-ukraine-after-the-end-of-the-current-temporary-protection-scheme/>
29. Mijić, A., Parzer, M., Tkalich, O., & Zolotarova, Y. (2024). Experiencing forced migration: Challenges of arriving after displacement from Ukraine. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(14), 3396-3414. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2323666>
30. Minora, U., Belmonte, M., Bosco, C., Johnston, D., Giraudy, E., Iacus, S., & Sermi, F. (2022). Migration patterns, friendship networks, and the diaspora: The potential of Facebook Social Connectedness Index to anticipate displacement patterns induced by Russia invasion of Ukraine in the European Union. *arXiv*. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2209.01934>
31. Simentić Popović, J., & Sandić, G. (2024). Temporary protection of persons displaced from Ukraine: Between international protection and migration management in the EU. *Politička misao*, 14(1), 65-84. <https://doi.org/10.20901/pp.14.1.03>
32. UNHCR, Situation Ukraine: Romania, Operational Data Portal. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10782>
33. Visit Ukraine Today. Temporary protection in Romania for Ukrainians (Protectia temporara). Retrieved from <https://visitukraine.today/uk/departure/romania/ukraine-citizenship/temporary-protection#timcasovii-zaxist-v-rumunii-dlya-ukrayinciv-protectia-temporara>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 14 September 2025

Accepted 02 November 2025

Published 30 December 2025

Teodora-Georgiana Mihaila

PhD Student, Faculty of Geography and Geology,
Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Carol I Boulevard No. 20A, Romania
e-mail: teodorageorgianam@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-2234-8716>

Oana-Mihaela Stoleriu

PhD, University Lecturer, Faculty of Geography and Geology,
Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Carol I Boulevard No. 20A, Romania
e-mail: ana_smadici@yahoo.com <https://orcid.org/0000-0002-7877-0924>

**ONLINE TOURIST IMAGE ON INSTAGRAM.
STUDY CASE: OBCINA MARE, SUCEAVA**

During the past decades tourism has evolved, and along with it also the technology. So, it makes only sense to be studied together. The present study focuses on the online Instagram image of Obcina Mare, an area located in northern Romania, known for its UNESCO monasteries and long-living traditions, also popular as a tourist destination. As the area was not studied before under the lens of Instagram, the present study does that, with an emphasis on gender representation.

A thorough literature review on the subject of Instagram tourism was made, revealing the scattered research that is present so far as regards spatial coverage of the study area and several other in terms of areas studied, as well as the effect of Instagram in tourism being intense and profound. The methodology included manually retrieving 564 Instagram posts with hashtags associated with Obcina Mare and its compound localities, including the geotag, images, post description, hashtags used and engagement metrics for each of them. The results show tourists that come mostly from Romania, but also from other countries worldwide, three main concentration areas along the area, a focus on monasteries when it comes to the text posted, yet more general when it comes to the images along, as well as a less gendered content. Practical implications include, but are not limited to the stakeholders taking advantage on these results for a better view of the tourism in Obcina Mare, along with targeted promotion and marketing campaigns taking into account social media as well. Future studies should imply expanding the scale of analysis and with automated methods for an easier analysis of more posts.

Keywords: *Instagram, tourism, Romania, social media, posts analysis, gender analysis.*

In cites: Mihaila, T.G., Stoleriu, O.M. (2025). Online tourist image on Instagram. Study case: Obcina Mare, Suceava. *Human Geography Journal*, 39, 74-86. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-06>

Problem definition. In the continuous era of digitalization, social media seems to dictate users' preferences in any aspect of life. The most relevant for the actual research and, among the newest, is tourism. Entities and individuals that propose a tourist brand don't have the absolute control anymore for modeling the destination's image (Shuqair & Cragg, 2017), and the tourists have the chance to intervene by user generated content (UGC). UGC changes radically the semiotic of tourism brand (Arefieva et al., 2021), since the influence of tourists offers a bigger picture, that is more clear and precise towards the visited destinations.

In the past years, we assist worldwide and locally to the popularization of several new aspects of tourism in destinations that are no longer constrained by the traditional tourism agency and even activities that can be included in the tourism circuit (Gauna Ruiz de León et al., 2025). Besides influencers, that have the capacity to share new information and ideas or to modify users' perception in their choices (Palazzo et al., 2021) and the big actors in tourism, tourists take control towards the distribution of images created by them, considering themselves stakeholders.

The novelty the present subject raises is considerable, giving the fact that the impact of social media, such

as Instagram towards tourism has been researched until now (Fatanti & Suyadnya, 2015; Kilipiri et al., 2023; Mele et al., 2021; Smith, 2018), but Romania seems to have little approaches of the subject in the scientific literature (Băneş et al., 2017; Jitariu et al., 2024; Surugiu & Surugiu, 2015; Țuclea et al., 2020), yet very few about the social media platform mentioned (STOLERIU & MIHĂILĂ, 2025). Internationally, such studies have been made at the global scale (Palazzo et al., 2021) and country level for: Turkey (Turancı, 2019), Portugal (Kuhzady et al., 2017), Indonesia (Fatanti & Suyadnya, 2015), Norway (Justianto & Morley, 2020), UK, Croatia, New Zealand, USA, Italy, Canada (Șegota, 2018) etc. Yet the research seems very fragmented and still evolving.

Even so, practices like electronic Word of Mouth (eWOM) (Fanea-Ivanovici et al., 2025; Le & Ryu, 2023) do not represent a novelty from the Romanian view, as people tend to visit destinations and points of interest seen on Instagram, Facebook, YouTube, TikTok etc. for several years now. The digital media pushed the trend of indirect promotion of the destinations to bigger levels, so the social media represents an environment for active study when it comes to the study of Obcina Mare.

Even if the influence of social media towards travel

behavior is constantly growing, the online tourist image of Romanian destinations is still insufficiently studied when it comes to digital environments (Jitariu et al., 2024; Lupu et al., 2021; Palade, 2014; Stoleriu et al., 2023; STOLERIU & MIHĂILĂ, 2025; Surugiu & Surugiu, 2015). In spite of the fact that Instagram serves as a major online platform for visual and destination branding, through the use of user-generated content, there is still limited understanding on the specifics of how the content shapes the perceived online image of smaller destinations and how real does this image reflect the reality of tourist dynamics (Guerreiro et al., 2024; Wang et al., 2020). This gap is even more problematic since tourism actors do not have the clarity of the entire dimension of their destination as represented online, what elements tend to attract tourists more, and which local resources risk on remaining underpromoted or even invisible.

Understanding destination image production and formation through social media platforms as Instagram contributes to the international research (Beerli & Martín, 2004) on the subject and advances theoretical discussions on how UGC and eWOM help individuals co-create tourism (Bahtar & Muda, 2016; Palazzo et al., 2021). At the same time, it helps identifying patterns in visitation and in gender representation, attraction popularity, contributing on the discussions about the Instagram gaze (Arts et al., 2021). The present study also adds to the studies proving Instagram as a research tool, showing that this data is relevant in geography and tourism statistics and it responds to the need of integrating new data and adapt to newer technologies when it comes to tourism research.

The results of this study should help stakeholders understand better the tourist flows in Obcina Mare, as well as encourage further similar studies in different areas. Even more, better targeted promotion and marketing strategies should be put in place for the attraction of new potential tourists yet unaware of this destination. Besides that, tourism actors may have a better chance on proposing alternative routes and places to visit during the crowded seasons of the year, enhancing the local and regional competitiveness on the market.

Analysis of recent research. Obcina Mare is a relief unit located near the Ukrainian border, part of the historic region of Bucovina, part of the historic country of Moldova, very well known for its rich culture and heritage (Barbu & Ionesi, 1987). Its natural resources make it perfect for a tourist destination that has beautiful landscapes modeled by geology, climate, hydrography and vegetation (României III, 1987). Anthropogenic resources help even more, for example its densely populated area, hence being one of the most populated mountain regions in Romania (României III, 1987). Also, it has a diverse population, taking into account its minorities (Polish, Hutsuls, Roma etc.), its settlements are along medium and large-sized communication routes and tourism represents a major economic activity (Barbu & Ionesi, 1987) supported by the factors listed above. Obcina Mare offers the possibility to practice winter sports in Gura Humorului, rural and agrotourism in Moldovita,

religious tourism in Putna, Sucevita, Gura Humorului, wellness tourism in Cacica and cultural tourism all over.

The launch of social media platform made possible the communication of people to an apparently unlimited number of other individuals about various products or companies that they enter in contact to (Fatanti & Suyadnya, 2015). In the past decade, social media has become a reliable resource for promotion (Turanci, 2019), nowadays present in many aspects of our daily life.

However, social media can be defined as application, activity or behavior that is done to distribute information or ideas through interactive media, that allows the creation and sharing of text, images, videos and sounds among online groups (Turanci, 2019). Another definition, proposed by Kaplan & Haenlein (2010) says that social networking sites are apps that help its users to connect through the creation of profiles containing personal information, inviting friends and colleagues to access those profiles and send instant messages among them, the profiles including any type of information, images, videos, files and blogs.

Instagram was launched in 2010 as a social media platform (Smith, 2018), becoming widely used among smartphone users, primarily for posting images and/or videos by its users. This step is mandatory, while inserting text is only possible after uploading visual content. According to the application's blog, Instagram is a free photo and video sharing app available on iPhone and Android, where users can share, view, comments on, and like posts shared by others (Instagram, 2025). Initially designed primarily for photographs, Instagram has evolved into a platform for marketing, advertising, and promotion, among other uses (Fatanti & Suyadnya, 2015). A single post can include between one and ten images, the text can contain up to 2,200 characters, and up to 30 hashtags (#) (Smith, 2021).

The user interface (as related by the authors) includes basic and complex functions such as: adding a post/story/reel/live video; viewing and editing the personal profile, as well as checking the activity of other users in relation to one's personal profile or based on user preferences; sending messages through an instant messaging system to individual users or groups; initiating video and audio calls; viewing content posted by followed users on the main feed, including the possibility to like, comment, forward the post to another user or group via instant messaging or into a story, and saving the post in a personal collection visible only from the user's profile or a selected group; searching for profiles, geolocations, or hashtags (#), and viewing short videos of random users, known as reels, selected according to personal preferences; purchasing products. When a platform user wants to create a post, they have two options: taking a photo with their phone or selecting already existing photos and/or videos. Users can choose up to 10 items. After selection, the app offers standard filters and manual editing tools, such as brightness, contrast, structure, highlights, and sharpness. The final step before posting includes adding a description, hashtags, tagging people, specifying a location, adding a song, and sharing

the post on interconnected platforms like Facebook, Twitter (X), and Tumblr.

This process enforces the “image first, text second” approach (Falk & Hagsten, 2021), stimulating a culture that prioritizes photography and visual communication. As a result, information spreads rapidly, making it increasingly difficult to stay up-to-date and measure its volume. In addition, beyond platform-enabled research frameworks, the specialized literature offers numerous terms describing posted content, content creators, and the dynamics of this process. *Influencers* are defined as individuals or groups capable of creating impact by spreading information or behaviors (Bakshy et al., 2011), holding the power to influence various audiences interested in the presented topic. *User-generated content (UGC)* refers to any content created online by platform users (Shuqair & Cragg, 2017). According to Bahtar & Muda (Bahtar & Muda, 2016), UGC encompasses any material created and uploaded to the internet by non-media entities and has a strong influence on consumer behavior, with content typically shared on social media platforms such as Facebook, YouTube, Twitter, and Instagram. *eWOM (electronic word-of-mouth)* refers to all types of informal communication facilitated by internet-based technologies about any kind of product or service, whether tangible or intangible (Litvin et al., 2008). This includes communication between producers and consumers as well as strictly between consumers. The influence of eWOM is very strong among social media users, especially on Instagram, because people tend to depend on the opinions of acquaintances (family, friends, colleagues) and those who can share detailed accounts (influencers) (Le & Ryu, 2023; Litvin et al., 2008).

Through its interface, Instagram creates few major effects: it imposes certain aesthetic norms regarding the entire travel process, long before the trip even begins, and it encourages the expression of opinions through the monetization of content produced by individuals (Smith, 2021). Instagram is gradually being used by both official and unofficial entities and is considered an effective promotional channel (Rahman, 2020). Through the large-scale use of social media, experts and non-experts can reach far more individuals than before, surging their influence (Belanche et al., 2021). Some speak of a so-called Instagram effect, which refers to the fact that a tourist destination or place becomes significantly more popular once it reaches the platform’s trending topics, regardless of the location’s capacity to receive tourists (Falk & Hagsten, 2021), which can raise serious issues for destination management and sustainability.

Unlike many other forms of technology use that have not enjoyed significant popularity, photography is unanimously accepted as one of the key leisure-related technological utilities, alongside distance-measuring applications (Arts et al., 2021). As mentioned earlier, tourists and locals can share their experiences in an environment beneficial to the distribution of such information (Fatanti & Suyadnya, 2015). The same authors say that one advantage is users have the opportunity to introduce information, extend it, and most important, directly participate in this process. Moreover, a key advantage is to encourage tourists to share their experienc-

es as Instagram users, thus promoting destinations through social media (Arefieva et al., 2021; Kuhzady et al., 2017). Currently, tourists consider Instagram a valid means of obtaining information when choosing a vacation destination (Madinga et al., 2020).

Given the power of photographs to influence tourists, Instagram, by enabling the uploading and sharing of such content and adding short descriptions, has developed as an active platform in the tourism sector (Kim et al., 2021). Currently, many tourists consider Instagram a key source of information for choosing their vacation destinations (Madinga et al., 2020). Multiple studies demonstrate and support Instagram’s influence in inducing tourism destinations among users (Belanche et al., 2021; Daxböck et al., 2021; Kim et al., 2021; Kusherdyana et al., 2020; Razak & Mansor, 2021; Yhee et al., 2021). Instagram directly impacts the decision-making process of vacation planning, with the platform having a massive influence on shaping user perceptions (Kusherdyana et al., 2020). In recent years, Instagram has become the most popular platform among young users seeking inspiration and making pre-travel decisions (Tešin et al., 2022). Cohen et al. (2021) argue that a vacation destination perceived as *Instagrammable* immediately gains the attention of Millennials, becoming a key decision-making criterion. Considering that people seeking unique experiences, destination competitiveness is encouraged, in order to remain on the tourism market and differentiate from the competition (Arefieva et al., 2021).

Photography can be considered a fundamental part of the tourism experience (Kusherdyana et al., 2020). Judging by recent years, UGC becomes an essential tool for tourists, particularly considering the intangible nature of the tourism product, thus significantly reducing purchasing risk. Kusherdyana et al. (2020) argue that destination descriptions obtained through images can influence the decision to visit the destination. Many users tend to perceive some landscapes as more Instagrammable than others, generating similar content, and thus a dominant aesthetic (Arts et al., 2021). Influencers, as UGC producers, are identified as the main motivators behind Instagram-induced tourism (Razak & Mansor, 2021). Unlike other niches promoted on Instagram (e.g., makeup, self-care, bodybuilding), collaborations between brands and influencers are rare (Belanche et al., 2021), thus tourists place greater trust in content produced by travel influencers.

Pointing out unresolved part of the problem. Despite the fact that international research acknowledges Instagram as a real influence towards destination image and tourist behavior, there are several aspects that are not tackled in the context of Romanian tourism, more specific, areas such as Obcina Mare, as said in the sections before. There is still limited comprehension on how accurately Instagram reflects actual tourism dynamics (tourist flows, spatial patterns) (Diposumarto et al., 2015; Zulzilah et al., 2019). Existing studies have not sufficiently examined the discrepancy between iconic cultural attractions and lesser-known local resources. In the case of Obcina Mare, UNESCO monasteries seem to dominate the online image (Hincu, 2015), while traditional craftsmanship, rural life, and natural landscapes

remain underpromoted. This creates (and may deepen) a tension between the region's real tourism potential and its digital constructed identity.

Although international research points to persistent gender biases in tourism imagery (E. Smith et al., 2023; Mecca, 2021; Paül i Agustí, 2021; Salvador-Almela, 2023; Wijesinghe et al., 2020), it is not yet clear whether Instagram perpetuates or challenges these patterns in Romanian rural destinations. The extent to which user-generated visuals contribute to gender-balanced depictions in Obcina Mare remains largely unexplored. Lastly, from a methodological perspective, there is an unresolved need for systematic frameworks to analyze Instagram data in the Romanian tourism context. Most existing studies rely on small datasets or focus on major urban destinations, leaving rural regions understudied. The lack of standardized analytical approaches limits the ability of tourism stakeholders to interpret online content and integrate it into strategic planning.

Formulation of the purpose of the article. The present study aims to become a foundation or a starting point for future research on the impact of Instagram in tourism for other areas in Romania. By quantifying the impact of social media, tourism marketing can evolve, and Instagram data may help better profile and anticipate their needs, more than official statistics. Besides establishing the online image on social media for Obcina Mare, there is a high relevance in understanding the influence of gender when posting on Instagram and their actions in the images for users' perception towards the destination. The quantification of tourism in destinations such as Obcina Mare and discovering more efficient ways for tourism promotion sets up a new way to conduct marketing for this area and in Romania as well. There is also, a discussion starter, regarding an opening for the understanding of tourist consumers in Romania and the attraction of new visitors on the marketing and promotion side of tourism studies.

The purpose of this article is to examine how the tourist image of Obcina Mare is constructed on Instagram through user-generated visual and textual content. By analyzing patterns in posted images, text, user demographics, and engagement metrics, the study aims to identify the dominant themes that shape the online representation of the area, highlight underrepresented attractions, and evaluate the role of gender in the construction of tourism imagery, in the Romanian landscape. Through this approach, the article seeks to address the gap in current scientific knowledge regarding the digital portrayal of Romanian rural destinations and to provide insights that can support evidence-based tourism marketing and planning.

The main material

1. Methodology. The research approach is multifaceted, so there are multiple analyses made that need to be discussed separately, in the next paragraphs. The main part was creating a database of the posts that have hashtags (#) including the name of the main localities in Obcina Mare, as well as the hashtag for the overall area (#obcinamare). Even if some of them have more than 10.000 posts, only the first 100 were selected for each, or under if there were less. For empiric purposes, the localities Frasin, Solca, Vama and Arbore were eliminated

after the search, since the posts were showing anything but tourist content of the area due to name overlapping with trees (Frasin, Arbore), brands based by the locality name (Solca-beer) and Vama being at the same time the name of another locality in Romania, Vama Veche, that has more popularity and more posts about its tourism, and the band. Based on the fact that most of the popular posts were irrelevant to the subject, these localities were eliminated from the study.

For the database mentioned in the paragraph from above there were selected 564 posts. For each of them there were retrieved: the images (that can be up to 10) and their number, user name, number of likes, number of comments, the name of the tourist attraction, description, hashtags in description and the number, geolocation. Using this data, other data was obtained for the analyses, that will be discussed in the paragraphs below.

For the spatial analysis, the number of posts and the main hashtag for the search were used and data regarding the users, in order to create maps of the spatial distribution of the posts in the area studied and a map that shows the provenance of the tourists. Besides Excel, used to process all the data, PhilCarto (Waniez, 2010) was used for maps creation, and Adobe Illustrator, for image refinement.

For the text part of the data, the descriptions were translated into English, since there were retrieved in their original languages, including: Romanian, Spanish, Italian, Russian. After that, they were cleared for linking words and emojis. This process was done using a Python code. After that, the results were represented using VosViewer in the form of conceptual maps. The same analysis was done for the hashtags found in descriptions, but the results showed no relevant connections, besides the names of the localities that are used together.

The images were classified and tagged according to the main destination attributes illustrated, using the Beerli & Martin (2004) classification. This includes 9 categories: natural resources (NR), general infrastructure (GI), tourist infrastructure (TI), tourist leisure and recreation (TLR), culture, history and art+traditions (CHA), political and economic factors (PEF), built environment (BE), social environment (SE) and atmosphere (A). All the primary attributes seen in images were identified and classified in one of the above categories. A gender analysis was also done using the people present in the images and the actions they were seen to do. These analyses resulted in graphs and tables. The images were retrieved by screenshotting each of them using Lightshot, having a total of 1.202 screenshots. The most representative picture was selected for each Instagram post that had more than one. Not all the images could be analyzed for the gender depicted, because of the lack of representation of humans.

The engagement metrics (like, comment) were analyzed in comparison with the gender data retrieved from the personal profiles of the users, resulting in graphs.

2. Results

a. Spatial Analysis

When it comes to the spatial distribution of the posts in Obcina Mare (Figure 1), we can see there are three major concentration poles: Moldovita, Sucevita and Gura Humorului.

The major one around Moldovita, includes also Vatra Moldovitei and Frumosu. This area includes posts of the Moldovita monastery, Mocanita Hutulca narrow gauge, which are very popular tourist destinations, as well as Lucia Condrea Egg Museum and Via Transilvanica, which is a long walkable route that starts in the country of Suceava and expands in the entire country. The posts for this area also include natural and rural landscapes, especially for Frumosu which is more of a rising tourist destination in the area.

The Sucevita concentration pole, includes Putna, Vicovu de Jos and Marginea. Putna has the monastery with the same name, Vicovu de Jos has many posts depicting the architecture of the traditional homes, the users, personalized products and local offered services.

Marginea is known for its representative black pottery, also shown in the Instagram posts by the users promoting pottery workshops and the products.

The southernmost concentration around Gura Humorului, also includes Manastirea Humorului, Cacica, Partestii de Jos and Paltinoasa. Humor Monastery is highlighted strictly by posts related to the monastery with the same name. Cacica with #cacica includes most of the posts that needed to be removed, however, the posts that illustrate the traditional architecture of the houses, the Roman Catholic Basilica of the Assumption, traditions and local life remain. Pârteștii de Jos is one of the few exceptions in that most of the posts are created by one user, who promotes the traditional and unaltered architecture and lifestyle that the locality offers.

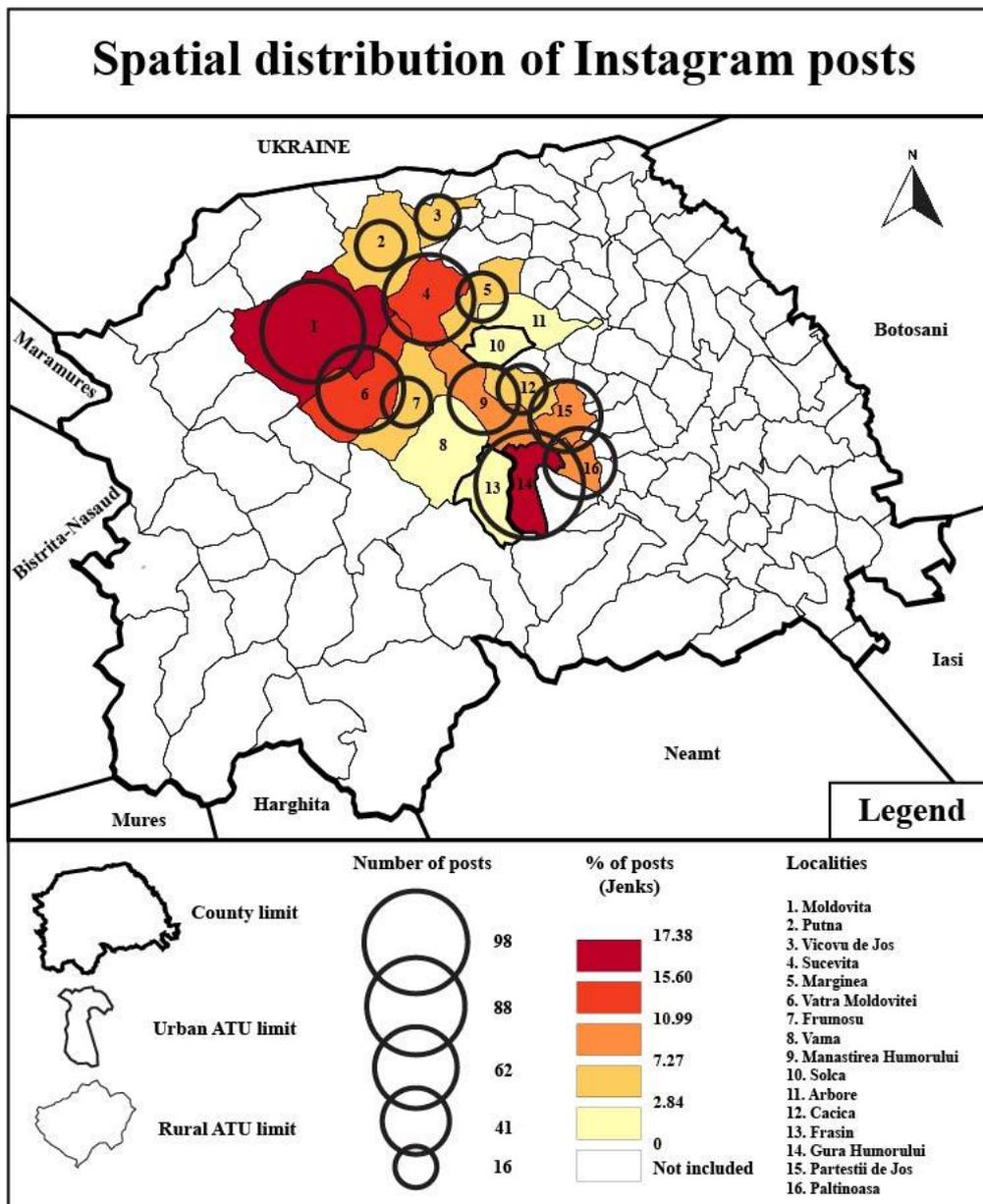

Fig. 1. Spatial distribution of Instagram posts

Gura Humorului and Moldovita are the most popular localities on Instagram, according to their share in the total number of posts (over 15%). They are followed by Sucevita and Vatra Moldovitei, with shared over 10 %.

The other localities with values of 0%-10% seem to attract lower interest.

According to the username (Figure 2), post descriptions and hashtags used, people who post about Obcina

Mare come mostly from Europe (96%), very few from Asia (2,5%), or North and South America (1,5%). As expected, Romanians have the largest share. Other origin countries are Spain, Japan, Switzerland and Italy. The strong presence of European countries may be attributed

to spatial and cultural proximity, or migration flows. Another key reason that could also explain visitors from other countries/continents is the generally increasing interest for authenticity (cultural and natural in this case).

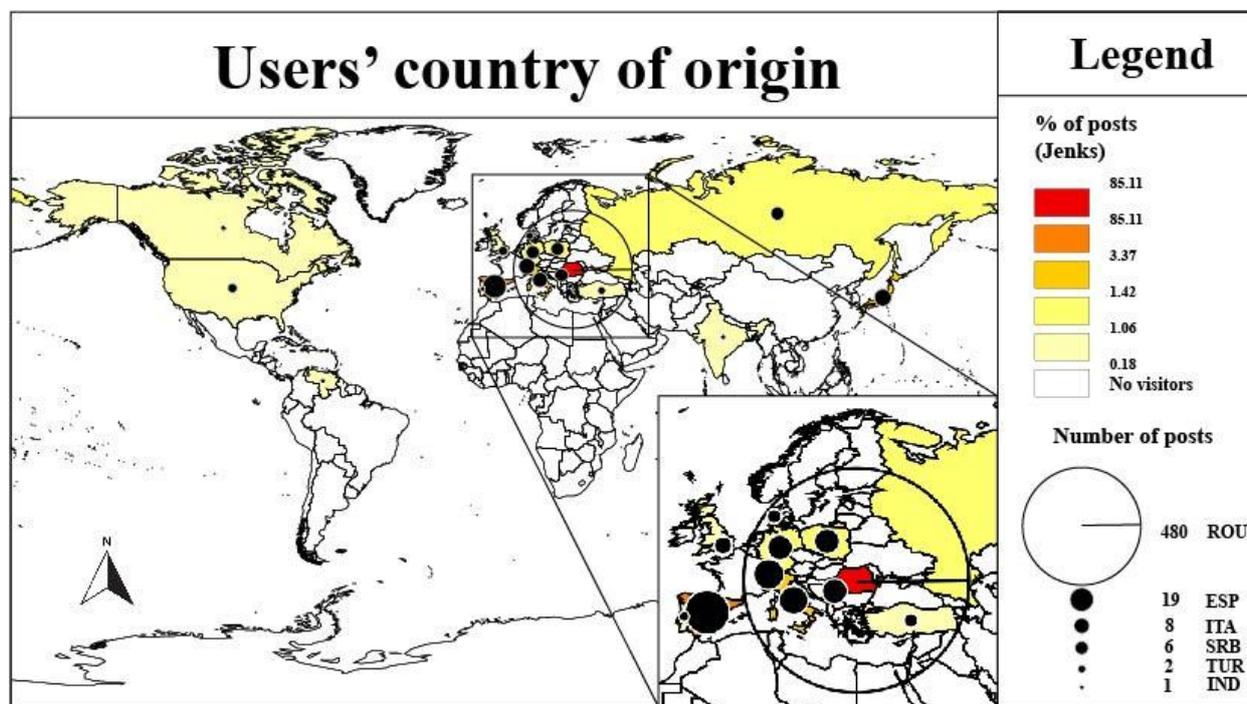

Fig. 2. Users' country of origin

b. Text analysis

The average for every locality in Obcina Mare is over 8 hashtags per post (Figure 3), showing that many of them are made by users who want more visibility, particularly influencers, but also users aspiring to similar status. It is important to mention that for every hashtag, we collected the most popular 100 or less posts, so this means that the use of more hashtags may be indeed part of the key of making posts more popular. Also, the fact that posts linked to the overall area have a lower number

of hashtags (10#/post on average) than many included localities, shows a lack of knowledge or visibility for Obcina Mare as a whole. Patrautii de Jos stands out by having the highest average (18#/post on average), with only one consistent user posting, thus indicating the role of an active online presence. Gura Humorului and Vatra Moldovitei come next, also being the most visited locations and the most popular destinations so far, followed by Manastirea Humorului, Putna and Sucevita.

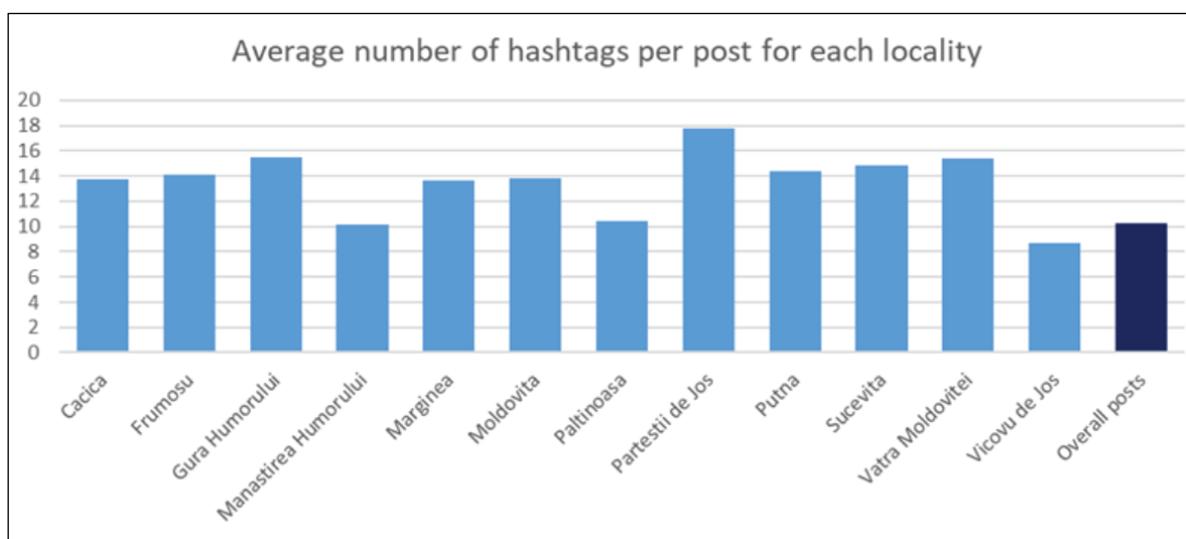

Fig. 3. Average number of hashtags per post for each locality

Patrautii de Jos stands out by having the highest average, suggesting a want or need for higher visibility, judging by the fact that there is one consistent user making posts about this locality. Gura Humorului and Vatra Moldovitei come next, also being the most visited locations and the most popular destinations so far, as well as Manastirea Humorului, Putna and Sucevita that come next, all of them showing a higher-than-average users.

The content analysis of text from Instagram posts (Figure 4) indicates a clear connection to the regional umbrella brand of Bucovina, as Obcina Mare is geographically a part of this Romanian destination (that largely overlaps Suceava county), very famous for its authentic rural traditions (STOLERIU & MIHĂILĂ, 2025). This explains the connection to the *epicenter of Romanian traditions* and the focus on rural local heritage

with connection like *Easter Bucovina*. The *monastery-themed* cluster is clearly linked to the well-known, UNESCO-labeled monastery of *Moldovita* and *Humor*. Another cluster is focused on visit organization, with focus on duration (*time*), place history (i.e. *today*), all of them being connected to the *everything* cluster, meaning short, yet dense trips, in terms of points of interest visited. Accessibility is also an important dimension (i.e. *village* and *car*), the posts underlining the appropriate transport means for move around. A more individualized cluster (mainly associated professional photographers) with indicates the role of visual content and natural and cultural landscape esthetics that make this region a benchmark destination for Romania's tourist heritage photo (i.e. *Romania, photo, tag*).

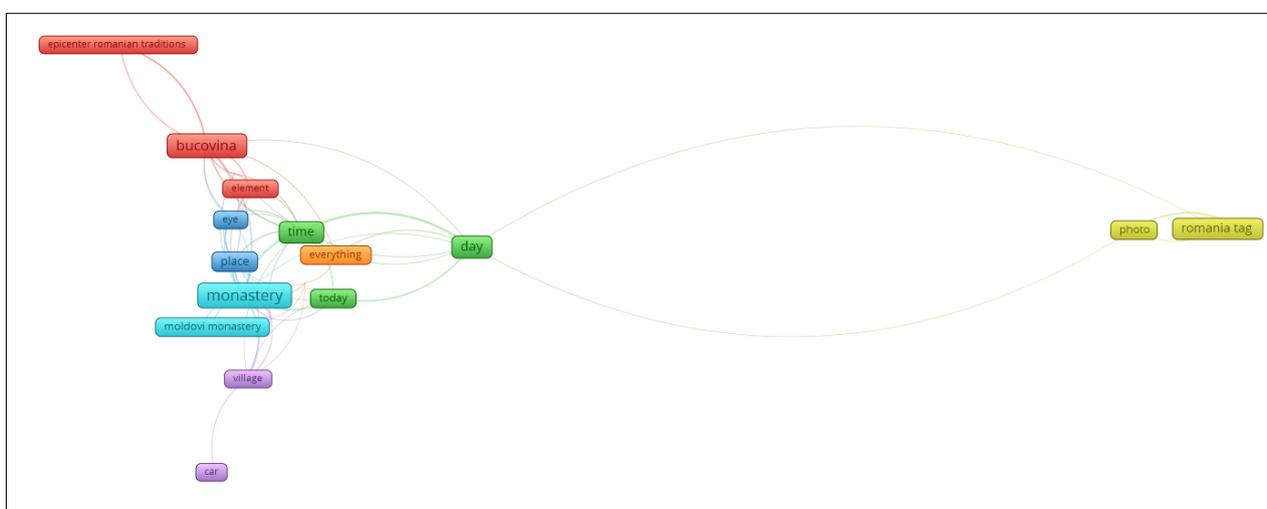

Fig. 4. Conceptual map of the linking words in Instagram posts' descriptions

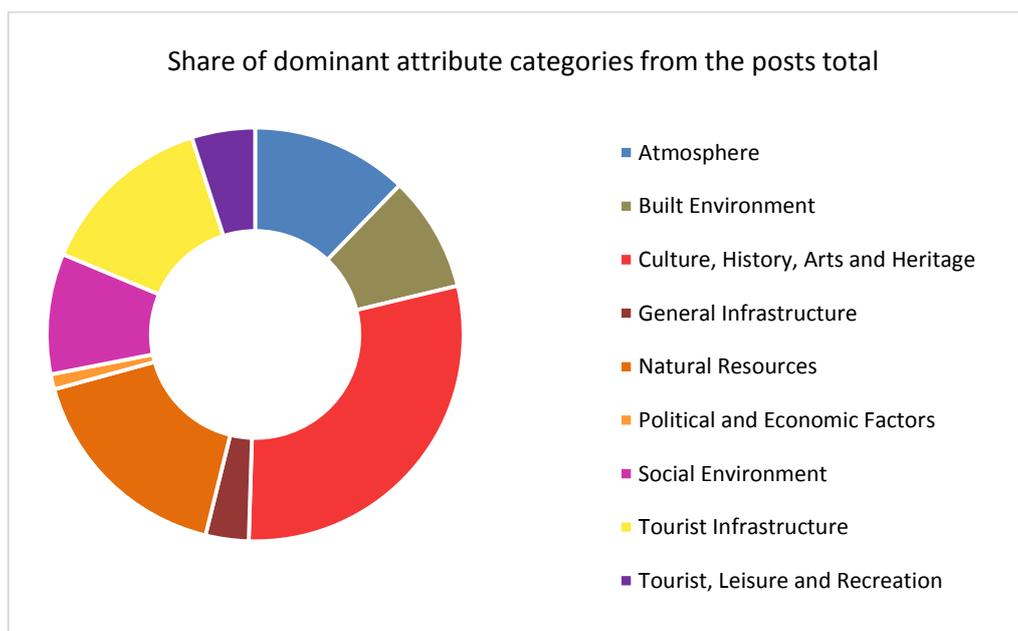

Fig. 5. Share of dominant attribute categories from the posts total

c. Image and engagement metrics under the view of gender representation

For the analysis of destination attributes present in Instagram photos, the authors used the Beerli & Martin (2004) categories – Figure 5. The *culture, history, arts and heritage* category dominates, with images of museums, cultural points of interest and traditional activities. These were photos of people with traditional painted eggs for Easter, national costumes, traditional food, historical buildings, churches etc. The next category is *natural landscape*, with images of nature aspects such as small animals, plants, trees, rainbows etc. The *tourist infrastructure* and *atmosphere* categories rank really close with images depicting accommodations (interior and exterior), restaurants and other tourist facilities, as well as the general place atmosphere like their orientation for families, luxury or relaxation.

Social environment and *built environment* complement each other, the first one showcasing welcoming residents in their daily activities of a simple rural life, and the second showing sometimes crowding, pollution and traffic congestion, which are not posted frequently by Obcina Mare visitors that share content on Instagram. The categories of *tourist, leisure and recreation, general infrastructure* and *political and economic factors* are underrepresented - they do not seem to be aesthetic or impressive enough for visitors.

A further analysis was done on the actions of people illustrated in the images posted – Figure 6. The frequency of the action *pose* (85 for women, 50 men, 13 children) is the highest in all groups, showing the *image first, text second*, character of Instagram, mentioned before, meaning here that people tend to pose for photos in the faith that they know these will be posted on social media, not necessarily on Instagram in particular. There are as well active instances of the people in the images posted, showing a general preference among the tourists in the area to be physically active. The *pray* action is expected, since there are several famous monasteries in Obcina Mare.

Overall, the dataset captures pretty much a wide range of activities, dominated by posing and lightly expressive actions, especially among the adults, reflecting some common patterns in staged tourism and/or social media photography. Children are more frequently depicted in playful or dynamic activities, showed by the verbs *run, play, throw rice* (the last is a wedding tradition in Romania, throwing rice on grooms when they exit church being a wish for them to be rich). Men show rather more involvement in technical or mobility tasks (*drive, ride a bike, workout*), while women seem to appear a bit more often in expressive or creative actions (*smile, potter, egg painting*).

Even if men appear as more active than women, given the small study sample, it may be a bit rushed to say that there are notable differences. In general, the activities represent a mix of tourism, day to day life and outdoor sports.

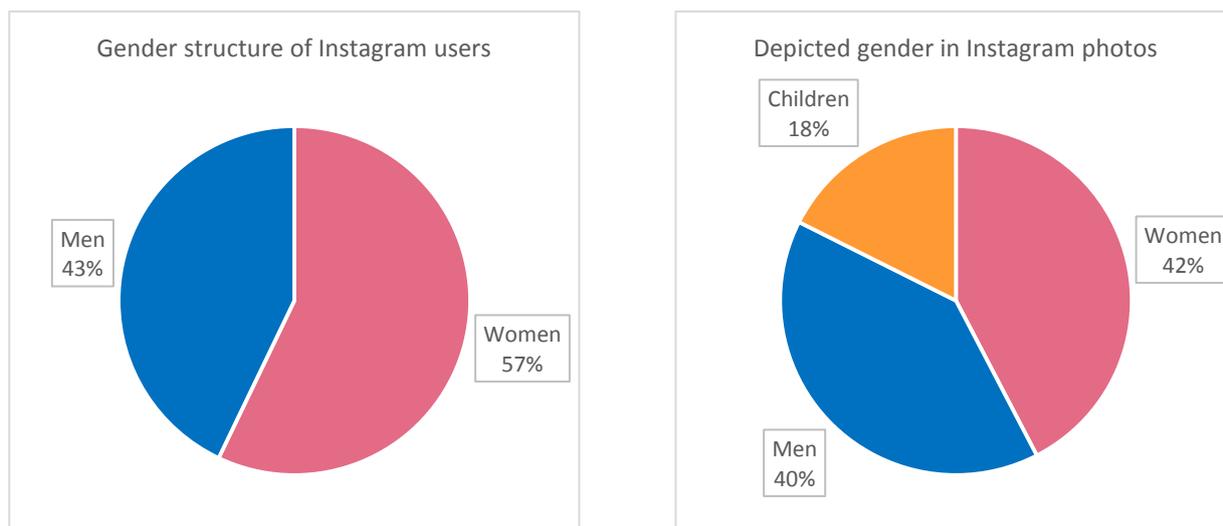
Somehow there seem to be more women than men who post on Instagram about Obcina Mare, with a 14% gap between them – Figure 7. Several precedent studies showed that women tend to post more than men, this

difference proving again to the knowledge (Rose et al., 2012).

Action	Frequency		
	Women	Men	Children
Pose	85	50	13
Walk	7	1	1
Glance	5	6	5
Dance	3	2	2
Pray	1	3	1
Speak	4	3	0
Equitation	1	2	0
Sing	1	2	0
Hike	1	3	0
Eat	1	1	0
Take Picture	3	1	0
Listen	0	1	1
Potter	0	2	1
Play	0	1	2
Grimace	1	0	0
Climb Stairs	1	0	0
Climb	1	0	0
Egg Painting	1	0	0
Laugh	1	0	0
Sit Down	2	0	0
Holds a Dog	1	0	0
Smile	1	0	0
Ring Bells	0	1	0
Cut Hair	0	1	0
Rest	0	1	0
Read	0	1	0
Drive	0	7	0
Work	0	3	0
Ride a Bike	0	4	0
Jump	0	1	0
Phone Scroll	0	1	0
Stand Up	0	1	0
Workout	0	1	0
Run	0	0	1
Throw rice	0	0	1
Knead	0	0	1

Fig. 6. Analysis of the actions done by people in the images by gender

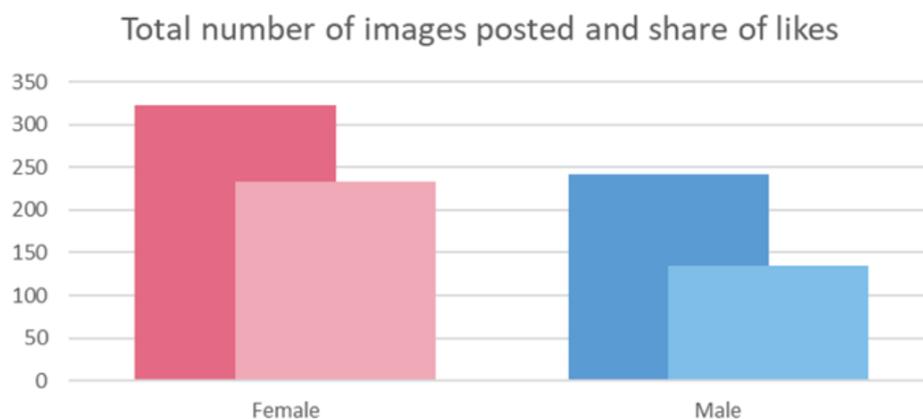
In the images analyzed, men and women are depicted almost in the same proportion (Figure 8), not consolidating a gender disparity, but rather referring to less gender-based occurrences. Children appear less, as expected, given the fact that the population that uses Instagram is in between the ages of 18-35 years old, meaning that the younger part may not have children or overall, there is also a reluctance to posting children's photos on Instagram, even if Obcina Mare can be depicted as a family area for spending holidays.

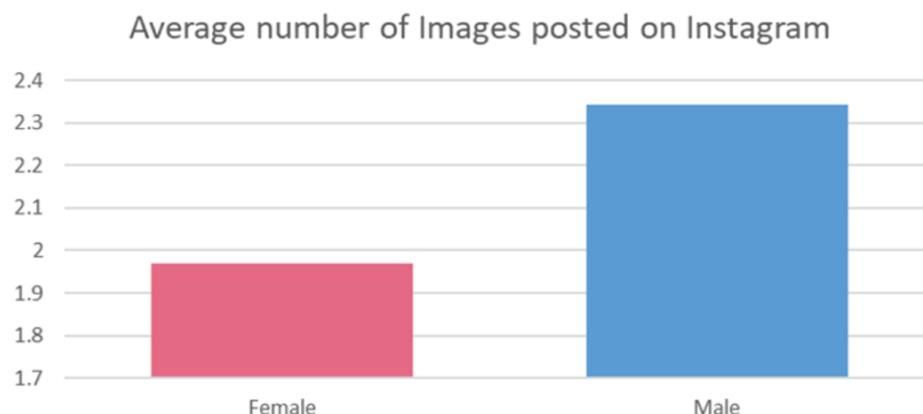
Fig. 7& 8. Gender structure of Instagram users AND Depicted gender in Instagram photos

Overall, women tend to post more and receive in average more likes and comments than men. This may add up to gender differences, but Mosseri (Mosseri, 2023), the CEO of Instagram, talks about a specific algorithm (or ranking). Even if not giving specific numbers, he explained that the more a user posts and the more the person uses hashtags, posts on a specific time and so on, can affect a post appearance in the feed (more hashtags meaning here selecting the type of audience, so more

hashtags, more targeted), attracting a bigger or lower number of likes and, as well, comments. The same ranking appeals to the frequency of posting, so it may mean that man actually post less on their account. But at the same time, the numbers that seem far from each other in the graph, are not actually that far, and this can mean that even they exist, we are still closer to a genderless view regarding Instagram posting in Obcina Mare.

Fig. 9. Total number of images posted and share of likes

Fig. 10. Average number of images posted on Instagram

The same thing as mentioned before can go for the average number of posted images. Can really a difference of less than 0,4 of shared photographs dictate that man and women have different patterns in posting on Instagram? Even if the literature proved many times that women engage more on social media (Carrotte et al., 2017; Ramsey & Horan, 2018; Rose et al., 2012), this data says that not only that men also engage, but they seem very close in their Instagram usage.

Conclusion. The analysis of Instagram posts related to the case study area of Obcina Mare proves that its online destination image is mainly built on content highlighting an authentic cultural and historical heritage. The UNESCO monasteries of Voronet, Sucevita and Moldovita, appear as the most visible tourist attractions, underlining a cultural-religious tourism profile, a dimension specific also to Bukovina, the larger tourist region and destination that Obcina Mare is part of. Even if the area has a diverse range of resources, these elements appear less frequently in Instagram posts, indicating an uneven representation that favors more popular landmarks, such as rural life, traditional crafts or landscape diversity. This confirms that Instagram operates as a selective filter that amplifies the most visually appealing and culturally recognizable features of the destination (Fatanti & Suyadnya, 2015; Kusherdyana et al., 2020).

The gender analysis shows that activities in tourism at the area level are very close to balanced, with both women and men equally represented in posted images, and with a slightly higher representation of men in active, outdoor activities, and more women in passive postures or creative activities. Most frequent common

activities for both genders are hiking, sightseeing and cultural visits. This shift opposes usual gendered tourism representations and points toward a more inclusive and diversified participation in leisure activities across the area.

From a practical point of view, the results call attention to the possibility of local authorities and tourism actors to pay more attention and start using Instagram in their efforts for marketing and destination promotion. Strengthening institutional engagement on this platform (and other social media channels) — through official accounts, curated hashtags, or coordinated promotional campaigns—could help diversify the online representation of Obcina Mare and increase awareness of lesser-known attractions. As Instagram is already proved to influence travel decisions, maybe it's time to influence more on the younger generations and consider UGC as a data source for shedding more light on tourism preferences, perceptions and behaviors. This could also involve them more in cocreating destination image promotion and destination management.

Overall, the present study reveals that Instagram does provide a rich lens for the study of Obcina Mare's tourist image, in the idea of nuancing, understanding and interpretation, at least. It also underlines the need for a strategy in digital promotion, and not only on Instagram, to ensure that the area's tourism potential is more visible and better communicated. Further research should extend this work by enhancing and automating the methodology, and using it at a larger scale (at country level, for example).

References:

1. Arefieva, V., Egger, R., & Yu, J. (2021). A machine learning approach to cluster destination image on Instagram. *Tourism Management*, 85, 104318. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104318>
2. Arts, I., Fischer, A., Duckett, D., & van der Wal, R. (2021). The Instagrammable outdoors – Investigating the sharing of nature experiences through visual social media. *People and Nature*, 3(6), 1244-1256. <https://doi.org/10.1002/pan3.10239>
3. Bahtar, A.Z., & Muda, M. (2016). The Impact of User – Generated Content (UGC) on Product Reviews towards Online Purchasing – A Conceptual Framework. *Procedia Economics and Finance*, 37, 337-342. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30134-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30134-4)
4. Bakshy, E., Hofman, J.M., Mason, W.A., & Watts, D.J. (2011). Everyone's an influencer: Quantifying influence on twitter. *Proceedings of the Fourth ACM International Conference on Web Search and Data Mining*, 65-74. <https://doi.org/10.1145/1935826.1935845>
5. Băneș, A., Manuela-Dora, O., & Simona, C. (2017). *Social networks important factor for the development of tourism in Romania*.
6. Barbu, N., & Ionesi, L. (1987). *Obcinile Bucovinei, Ghid turistic, colecția Munții noștri*, Edit. Sport-Turism, București.
7. Beerli, A., & Martín, J.D. (2004). Factors influencing destination image. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 657-681. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2004.01.010>
8. Belanche, D., Casaló, L.V., Flavián, M., & Ibáñez-Sánchez, S. (2021). Building influencers' credibility on Instagram: Effects on followers' attitudes and behavioral responses toward the influencer. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 61, 102585. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2021.102585>
9. Carrotte, E.R., Prichard, I., & Lim, M.S.C. (2017). "Fitspiration" on Social Media: A Content Analysis of Gendered Images. *Journal of Medical Internet Research*, 19(3), e6368. <https://doi.org/10.2196/jmir.6368>
10. Cohen, S., Liu, H., Hanna, P., Hopkins, D., Higham, J., & Gossling, S. (2021). The Rich Kids of Instagram: Luxury Travel, Transport Modes, and Desire. *Journal of Travel Research*, 61(7). <https://doi.org/10.1177/00472875211037748>
11. Daxböck, J., Dulbecco, M.L., Kursite, S., Nilsen, T.K., Rus, A.D., Yu, J., & Egger, R. (2021). The Implicit and Explicit Motivations of Tourist Behaviour in Sharing Travel Photographs on Instagram: A Path and Cluster

- Analysis. In W. Wörndl, C. Koo, & J.L. Stienmetz (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2021* (pp. 244-255). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-65785-7_22
12. Diposumarto, N.S., Purwanto, W., & Ramdan, I. (2015). Analysis of tourism destination image and promotion through social media towards purchasing decision for Bali tourism product by foreign tourist. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(5), 175-182.
  13. E. Smith, W., Kimbu, A.N., de Jong, A., & Cohen, S. (2023). Gendered Instagram representations in the aviation industry. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(3), 639-663. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1932933>
  14. Falk, M.T., & Hagsten, E. (2021). Visitor flows to World Heritage Sites in the era of Instagram. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(10), 1547-1564. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1858305>
  15. Fanea-Ivanovici, M., Baber, H., Salem, I.E., & Pana, M.-C. (2025). What do you value based on who you are? Big five personality traits, destination value and electronic word-of-mouth intentions. *Tourism and Hospitality Research*, 25(1), 104-119. <https://doi.org/10.1177/14673584231191317>
  16. Fatanti, M.N., & Suyadnya, I.W. (2015). Beyond User Gaze: How Instagram Creates Tourism Destination Brand? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 211, 1089-1095. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.145>
  17. Gauna Ruiz de León, C., Anton Clavé, S., Sanz-Ibáñez, C., & Zepeda Arce, A. (2025). Agency and coevolutionary path development in tourism destinations. *Tourism Geographies*, 0(0), 1-28. <https://doi.org/10.1080/14616688.2025.2519327>
  18. Guerreiro, M.M., Pinto, P.S., Ramos, C., Matos, N., Golestaneh, H., Sequeira, B., Nobre Pereira, L., Agapito, D.L., Martins, R., & Wijkesjö, M. (2024). The online destination image as portrayed by the user-generated content on social media and its impact on tourists' engagement. *Tourism & Management Studies*, 20(4), 1-15.
  19. Hincu, L. (2015). Promoting touristic brand "Bucovina". *Management Intercultural*, 33, 241-243.
  20. Instagram. (2025). *Despre Instagram | Centrul de ajutor Instagram*. <https://help.instagram.com/424737657584573>
  21. Jitariu, V., Ciubotariu, O.-L., Olariu, A.-C., & Anastasiei, A.-M. (2024). Unveiling patterns in promoting Romania's Nature Parks as Tourist Destinations: Insights into traveler preferences through social media. *Present Environment and Sustainable Development*, 18(2), 207-223. <https://doi.org/10.47743/pesd2024182012>
  22. Justianto, M., & Morley, C. (2020). *The influencer effect on tourism: Shifting adventure travel behavior towards more sustainability through instagram influencers* [Master's Thesis].
  23. Kaplan, A.M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1), 59-68. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>
  24. Kilipiri, E., Papaioannou, E., & Kotzaivazolou, I. (2023). Social Media and Influencer Marketing for Promoting Sustainable Tourism Destinations: The Instagram Case. *Sustainability*, 15(8), 6374. <https://doi.org/10.3390/su15086374>
  25. Kim, E., Park, J.E. (Francesca), Kim, J.-Y., & Koo, C. (2021). Information Characteristics on Instagram and Viewer Behavior. In W. Wörndl, C. Koo, & J.L. Stienmetz (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2021* (pp. 322-327). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-65785-7_31
  26. Kuhzady, S., Ghasemi, V., & Hashemi, S. (2017). *PICTORIAL ANALYSIS OF THE PROJECTED DESTINATION IMAGE: PORTUGAL ON INSTAGRAM*.
  27. Kuserdyana, R., Muharani, H.D.F., Pratama, M.A., Muhammad, W., & Suwandi, S. (2020). The Effect of Photo Level Quality on Instagram to Millennial Tourism Visit at Tourism Attractions in West Bandung District. *Digital Press Social Sciences and Humanities*, 4, 00012. <https://doi.org/10.29037/digitalpress.404359>
  28. Le, H.T.P.M., & Ryu, S. (2023). The eWOM adoption model in the hospitality industry: The moderating effect of the vlogger's review. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 14(2), 225-244. <https://doi.org/10.1108/JHTT-08-2021-0233>
  29. Litvin, S.W., Goldsmith, R.E., & Pan, B. (2008). Electronic word-of-mouth in hospitality and tourism management. *Tourism Management*, 29(3), 458-468. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.05.011>
  30. Lupu, C., Padhi, S.S., Pati, R.K., & Stoleriu, O.M. (2021). Tourist choice of heritage sites in Romania: A conjoint choice model of site attributes and variety seeking behavior. *Journal of Heritage Tourism*, 16(6), 646-668. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1818763>
  31. Madinga, N.W., Maziriri, E.T., Gumpo, C.I.V., & Chuchu, T. (2020). Examining the usage of Instagram as a source of information for young consumers when determining tourist destinations. *South African Journal of Information Management*, 22(1), 1-11. <https://doi.org/10.4102/sajim.v22i1.1136>
  32. Mecca, A. (2021). Women's mountaineering tourism on Instagram: The paradox between gender equality, identity, and objectification. In *Promoting Creative Tourism: Current Issues in Tourism Research*. Routledge.
  33. Mele, E., Kerkhof, P., & Cantoni, L. (2021). Analyzing cultural tourism promotion on Instagram: A cross-cultural perspective. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 38(3), 326-340. <https://doi.org/10.1080/10548408.2021.1906382>
  34. Mosseri, A. (2023, May 31). *Instagram Ranking Explained | Instagram Blog*. <https://about.instagram.com/blog/announcements/instagram-ranking-explained>
  35. Palade, A.I. (2014). Romania, as a tourist destination, seen from the perspective of the online media. *International Journal of Economic Practices and Theories*. Retrieved from https://www.academia.edu/57147141/Romania_as_a_tourist_destination_seen_from_the_perspective_of_the_online_media

36. Palazzo, M., Vollero, A., Vitale, P., & Siano, A. (2021). Urban and rural destinations on Instagram: Exploring the influencers' role in #sustainabletourism. *Land Use Policy*, 100, 104915. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104915>
37. Paül i Agustí, D. (2021). Mapping gender in tourist behaviour based on instagram. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 35, 100381. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100381>
38. Rahman, T. (2020). Representation of Third-World Tourism Place in Instagram. *Open Journal of Social Sciences*, 8, 336-354. <https://doi.org/10.4236/jss.2020.84024>
39. Ramsey, L.R., & Horan, A.L. (2018). Picture this: Women's self-sexualization in photos on social media. *Personality and Individual Differences*, 133, 85-90. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.06.022>
40. Razak, R.A., & Mansor, N.A. (2021). Instagram Influencers in Social Media-Induced Tourism: Rethinking Tourist Trust Towards Tourism Destination. In *Impact of New Media in Tourism* (pp. 135-144). IGI Global Scientific Publishing. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-7095-1.ch009>
41. României III, G. (1987). *Carpatii Românești și Depresiunea Transilvaniei-Editura Academiei Republicii Socialiste România*. București.
42. Rose, J., Mackey-Kallis, S., Shyles, L., Barry, K., Biagini, D., Hart, C., & Jack, L. (2012). Face it: The Impact of Gender on Social Media Images. *Communication Quarterly*, 60(5), 588-607. <https://doi.org/10.1080/01463373.2012.725005>
43. Salvador-Almela, M. (2023). The role of humanitarian celebrities in volunteer tourism: Exploring their representation on Instagram. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 55, 228-239. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2023.04.004>
44. Šegota, T. (2018). (G)A(i)ming at the throne: Social media and the use of visitor-generated content in destination marketing. In *The Routledge Handbook of Popular Culture and Tourism*. Routledge.
45. Shuqair, S., & Cragg, P. (2017). The immediate impact of Instagram posts on changing the viewers' perceptions towards travel destinations. *Asia Pacific Journal of Advanced Business and Social Studies*, 3(2), 1-12.
46. Smith, S.P. (2018). Instagram abroad: Performance, consumption and colonial narrative in tourism. *Postcolonial Studies*, 21(2), 172-191. <https://doi.org/10.1080/13688790.2018.1461173>
47. Smith, S.P. (2021). Landscapes for "likes": Capitalizing on travel with Instagram. *Social Semiotics*, 31(4), 604-624. <https://doi.org/10.1080/10350330.2019.1664579>
48. Stoleriu, O.M., Ibanescu, B.-C., & Caciula, M.M. (2023). Unfolding visitor experiences at music festivals through online reviews. *Eastern Journal of European Studies*, 14. Retrieved from <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=2068651X&AN=174306973&h=qJ33jromzfS2ZEprg30DsQgOxSBRsL0fc2lyJLsETtd7tTZ93m%2BhGpYjPEo1FKqurGAreG2ihONa0j0rBaZkyg%3D%3D&crl=c>
49. STOLERIU, O.M., & MIHĂILĂ, T.G. (2025). Visitors' perceptions of Bucovina on Instagram: Which places generate more social media engagement? *Present Environment & Sustainable Development*, 19(1). Retrieved from <https://www.pesd.ro/articole/nr.19/nr.1/pesd19012025014.pdf>
50. Surugiu, M.-R., & Surugiu, C. (2015). Heritage Tourism Entrepreneurship and Social Media: Opportunities and Challenges. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188, 74-81. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.340>
51. Tešin, A., Pivac, T., Besermenji, S., & Obradović, S. (2022). Exploring the influence of Instagram on travel destination choice. *The European Journal of Applied Economics*, 19(1). <https://doi.org/10.5937/ejae19-33584>
52. Țuclea, C.-E., Vrânceanu, D.-M., & Năstase, C.-E. (2020). The Role of Social Media in Health Safety Evaluation of a Tourism Destination throughout the Travel Planning Process. *Sustainability*, 12(16), 6661. <https://doi.org/10.3390/su12166661>
53. Turancı, E. (2019). The Use of Instagram as a Public Relations Tool in Health Tourism: An Analysis on "Health Tourism Turkey" Hashtag. *International Journal of Health Management and Tourism*, 4(1), 44-60. <https://doi.org/10.31201/ijhmt.521852>
54. Wang, J., Li, Y., Wu, B., & Wang, Y. (2020). Tourism destination image based on tourism user generated content on internet. *Tourism Review*, 76(1), 125-137. <https://doi.org/10.1108/TR-04-2019-0132>
55. Waniez, P. (2010). *Philcarto: Life history of a map software. 2010*.
56. Wijesinghe, S.N.R., Mura, P., & Tavakoli, R. (2020). A postcolonial feminist analysis of official tourism representations of Sri Lanka on Instagram. *Tourism Management Perspectives*, 36, 100756. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100756>
57. Yhee, Y., Goo, J., & Koo, C. (2021). Meme Tourism: A Conceptual Framework. In W. Wörndl, C. Koo, & J.L. Stienmetz (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2021* (pp. 328-333). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-65785-7_32
58. Zulzilah, S., Prihantoro, E., & Wulandari, C. (2019). The influence of destination image, novelty seeking, and information quality in social media: The case of media news company Indonesian tourism on Instagram. *Asian Journal of Media and Communication*, 3(1), 23-32. <https://doi.org/10.20885/asjmc.vol3.iss1.art2>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Теодора-Джоржіана Михаїла

аспірантка факультету географії і геології,

Університет Александру Іоана Кузи в Яссах, бульвар Кароля I, 20А, Румунія

e-mail: teodorageorgianam@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-2234-8716>

Оана-Міхаела Столеріу

PhD, викладач факультету географії і геології,

Університет Александру Іоана Кузи в Яссах, бульвар Кароля I, 20А, Румунія

e-mail: ana_smadici@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0002-7877-0924>

**ОНЛАЙН-ТУРИСТИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ В INSTAGRAM.
ДОСЛІДЖЕННЯ КЕЙСУ: ОБЧИНА МАРЕ, СУЧАВА**

Протягом останніх десятиліть туризм розвивався, а разом з ним і технології. Тому має сенс досліджувати їх разом. Це дослідження зосереджено на онлайн-зображенні Община Маре, району на півночі Румунії, відомого своїми монастирями, що входять до списку ЮНЕСКО, та давніми традиціями, а також популярного туристичного напрямку. Оскільки цей район раніше не досліджувався через призму Instagram, це дослідження спрямоване саме на це, з акцентом на гендерній представленості.

Було проведено ретельний огляд літератури за туристичною тематикою в Instagram, який показав розрізнені дослідження, що проводяться на даний момент щодо просторового охоплення досліджуваної території та кількох інших досліджуваних територій, а також інтенсивний та глибокий вплив Instagram на туризм. Методологія включала ручне отримання 564 публікацій в Instagram з хештегами, пов'язаними з Община Маре та її складовими населеними пунктами, включаючи геотег, зображення, опис публікації, використані хештеги та показники залученості для кожної з них. Результати показують, що туристи приїжджають переважно з Румунії, а також і з інших країн світу, утворюючи три основні райони концентрації в цьому регіоні. Акцент робиться на монастирях, що відображається в опублікованих текстах, більш загальний акцент зроблено на зображеннях. Практичні наслідки включають, але не обмежуються, використанням зацікавленими сторонами цих результатів для кращого уявлення про туризм в Община Маре, а також цілеспрямовані на рекламі та маркетингові кампанії з урахуванням соціальних мереж. Подальші дослідження повинні передбачати розширення масштабу аналізу та використання автоматизованих методів для більш легкого аналізу більшої кількості публікацій.

Ключові слова: *Instagram, туризм, Румунія, соціальні мережі, аналіз публікацій, гендерний аналіз.*

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Надійшла 28 вересня 2025 р.

Прийнята 15 листопада 2025 р.

Опублікована 30 грудня 2025 р.

George Pascal*Doctoral School of Geosciences, Faculty of Geography and Geology,
Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Carol I Boulevard No. 20A, Romania
e-mail: pascal.george@student.uaic.ro, <https://orcid.org/0009-0005-4611-5828>***THE LOWER PRUT FLOODPLAIN – A GEOGRAPHICAL SPACE OF CONVERGENCE
AND CROSS-BORDER TOURISM COOPERATION**

This study explores the essential role of cultural values in the conservation and sustainable development of the *Lower Prut Floodplain Natural Park* (PNLJPI). Through the analysis of tangible heritage elements—such as vernacular architecture—and intangible aspects including local traditions, customs, and traditional fishing practices, the research illustrates how cultural components shape and reinforce the park's distinctive identity.

Employing documentary analysis, field observations, and surveys conducted among residents from neighboring Romanian and Moldovan communities, the study emphasizes the need to integrate cultural dimensions into the management of protected natural areas. The findings indicate that overlooking cultural heritage can lead to the erosion of community values and the weakening of local identity. Therefore, the paper advocates for an integrated management framework that fosters active community participation, the valorization of cultural resources, and the development of sustainable tourism. Ultimately, the study demonstrates that the inclusion of cultural values not only strengthens environmental protection but also promotes social cohesion and regional cooperation, providing a holistic model for natural park governance in cross-border contexts.

Keywords: *cultural landscape, Lower Prut Floodplain, cross-border cooperation, sustainable tourism, community participation, ethnography.*

In cites: Pascal, G. (2025). The Lower Prut Floodplain – a geographical space of convergence and cross-border tourism cooperation. *Human Geography Journal*, 39, 87-103. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-07>

Introduction. From a cultural-geographical perspective, ethnographic landscapes represent key markers of identity, authenticity, and cultural individuality. They preserve the traditional technical and artistic achievements transmitted across generations, functioning as sources of ethnicity and cohesion that unite local communities and maintain intergenerational continuity. In their environmental dimension, ethnographic landscapes express not only traditional ecological knowledge but also the techniques, practices, and belief systems that regulate resource use and land management, ensuring harmony between people and their environment (Onică, 2019).

Within this framework, the *Lower Prut Floodplain Natural Park* emerges as a representative area where natural and cultural elements coexist and interact, forming a landscape of convergence between Romania, the Republic of Moldova, and Ukraine. The local communities surrounding the park play a crucial role in the sustainable use of natural resources, being both custodians and beneficiaries of this heritage. Their involvement in conservation, education, and tourism activities strengthens the link between ecological protection and cultural identity.

The region's cultural landscape provides multiple opportunities for cross-border economic and social cooperation. Through the promotion of cultural and ecotourism, the encouragement of local entrepreneurship, and the revitalization of traditional crafts, the Lower Prut area demonstrates how cultural values can drive sustainable rural development. At the same time, traditional

ecological practices offer viable models for environmental management and adaptive resource use in trans-boundary contexts.

Several initiatives developed within the *Lower Danube Euroregion* exemplify this dynamic. Projects such as “*Promotion of Intangible Heritage and National Culture in Romania and the Republic of Moldova*” (2025), “*Green Tourism in the Cahul–Galați–Reni Cross-Border Region*” (2023), “*Cross-Border Cooperation for the Valorization of Cultural Heritage in Galați, Romania, and Hîncești, Republic of Moldova*” (2022), and “*The Village Museum – Traditional Household*” (2008) have supported European integration and local socio-economic growth. These programs highlight how cultural and natural resources can be jointly valued through responsible tourism, generating economic benefits for communities while minimizing ecological and cultural impacts.

Ultimately, the Lower Prut Floodplain stands as a geographical space of convergence — an area where cross-border cooperation, cultural heritage, and environmental sustainability intersect, offering a model of integrated development in the borderlands of Eastern Europe (Fig. 1).

Physical-Geographical features. The Prut River basin (Fig. 2), in its lower section located within Galați County (Fig. 3), is part of the Moldavian Plateau geomorphological unit, specifically the Bârlad Plateau sub-unit with its Covurlui Platform sector, which is further subdivided into the Covurlui Hills and Covurlui Plain. To the south, over a length of 12 km, the Lower Prut

Fig. 1. The "Lower Danube" Euroregion. Polarization centers, 2. River ports, 3. River-sea ports, 4. Sea ports, 5. Airport, 6. Cross-border connections, 7. Borders, 8. Administrative boundaries.
Source: Stanca R., 2011

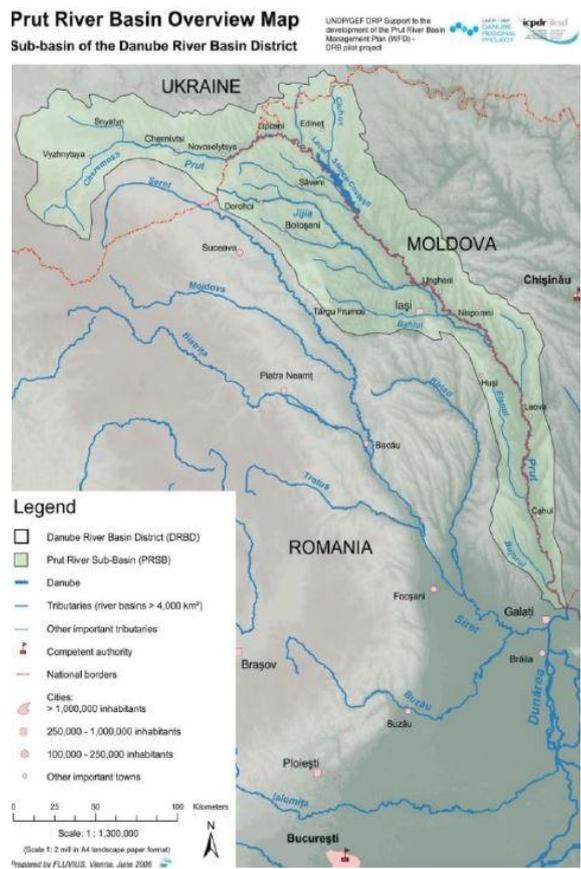
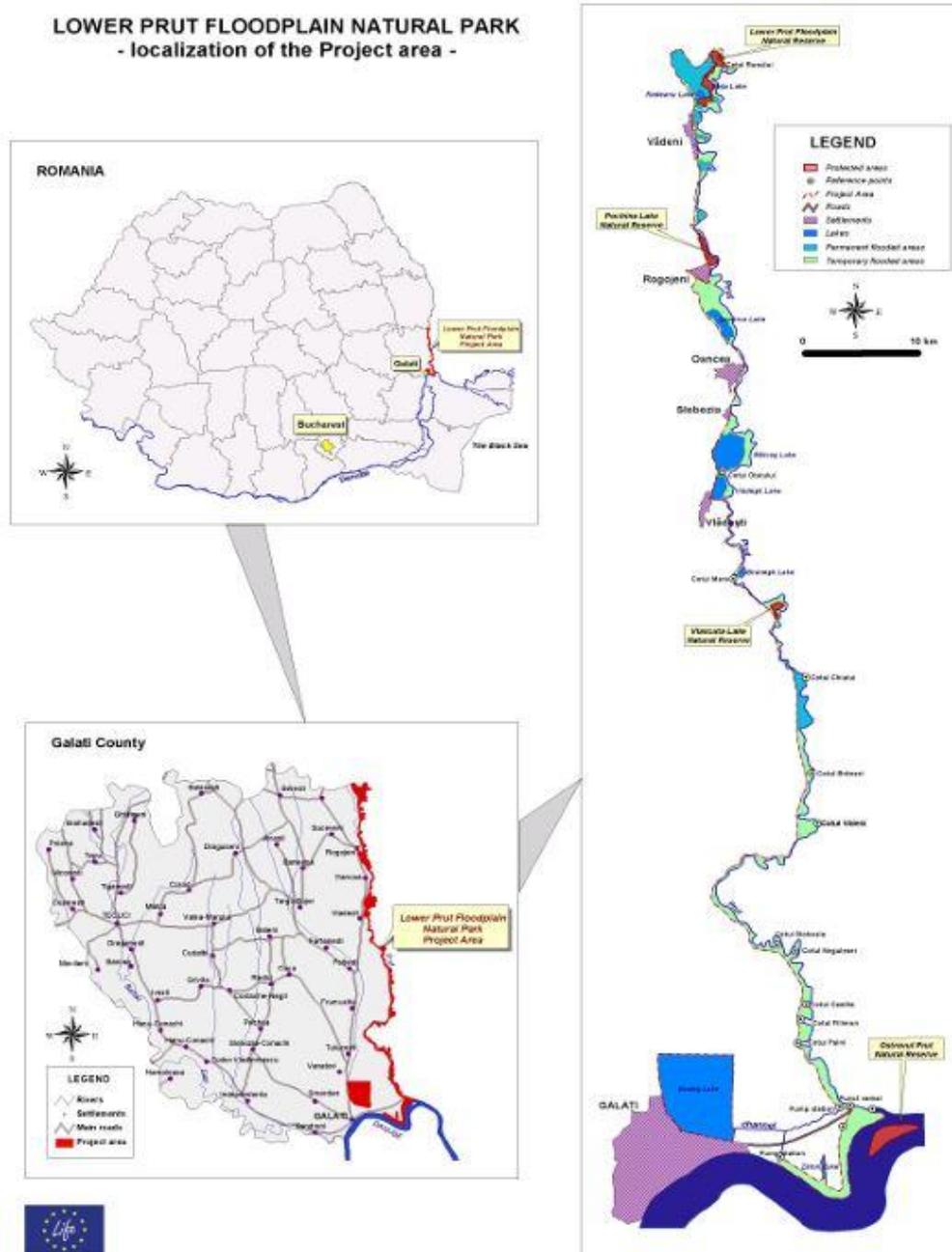

Fig. 2. Location of the Prut River Basin, between Romania, Republic of Moldova and Ukraine
Source: <http://www.icpdr.org/main/publications/focusing-prut-river-basin>

Fig. 3. Map of the Lower Prut Floodplain Natural Park

Source: Project “Ecological Restoration of the Lower Prut Floodplain Natural Park” LIFE05NAT/RO/000155

Floodplain Natural Park encompasses the Danube Valley. From the relief fragmentation, four geomorphological units have been distinguished: plateaus, tributary valleys, the Prut Floodplain and the Danube Floodplain.

The floodplain relief is generally flat, with a continuous slope from north to south, giving the impression of a wide depression. The microrelief is characterized by accumulation forms — such as ridges — and negative forms, including former lakes, oxbow lakes, channels, and marshes. Within the floodplain, outer ridges can be identified, notably the main Prut ridge, which is composed of coarse to medium-textured sediments. The remaining ridges, or inner ridges/inter-ridges, formed along former levees, are composed predominantly of fine-textured sediments, with medium textures occurring

less frequently.

Relief altitude varies from 3 m in the Lower Prut Floodplain at the confluence with the Danube to 209.4 m at Cocos Hill. In the Prut floodplain, average altitudes range from 10–20 m in the northern part (north of Oancea) to below 10 m near its discharge into the Danube (Fig. 4).

Biological Environment. The lower Prut basin represents a wetland area of great ornithological interest, both for Romania and southeastern Europe. The Prut River valley lies on the migratory routes of birds breeding across the Eurasian continent. Many species of aquatic and wading birds find here resting and refuge areas, food, and favorable conditions for nesting, making it one of the most important protected areas in the South-

East development region. The proximity of the Danube Delta gives the area particular significance, as it marks the entrance to the Delta itself.

Based on literature and the LIFE05NAT/RO/000155 project, 834 taxa were invento-

ried within the Lower Prut Floodplain Natural Park (PNLJPI), including 321 species and 81 taxa newly recorded for the area. The flora reflects a strong influence of Pontic and adjacent biogeographic elements due to the park's proximity to the Black Sea.

Fig. 4. View of the floodplain landscape from the village of Văleni, Republic of Moldova towards the Natural Park

Source: <https://complexvaleni.com/rezervatia-biosferei-unesco-prutul-de-jos/>

However, the presence of 40 invasive species — such as *Amorpha fruticosa* and *Acer negundo* — poses significant ecological challenges, with some species actively transforming natural habitats. The vegetation structure is dominated by aquatic and marsh species, although terrestrial habitats have been altered by agriculture and grazing. The park hosts 49 plant associations, with communities shaped by hydrophilic and mesothermic species adapted to the temperate climate influenced

by Mediterranean and Pontic elements. Forest ecosystems, mostly planted and affected by flood management and forestry activities, remain crucial for ecosystem stability, facilitating nutrient and energy exchange within terrestrial and aquatic habitats.

Regarding the composition of trees stand by species, as described in the forest management plans, the proportion of species in the forested area is as follows:

Table 1

Composition of Tree Stands by Species

Species in the forested area	Area (ha)	Percent
Pure white poplar stands	2.0	0.16%
Pure black poplar stands	23.3	1.85%
Pure Euro-American poplar stands	68.0	5.38%
Pure willow stands	1117.8	88.52%
Mixed willow and Euro-American poplar stands	5.4	0.43%
Mixed white and black poplar stands	12.3	0.97%
Mixed black poplar and ash stands	1.6	0.13%
Mixed American ash and white poplar stands	0.6	0.05%
Mixed willow and white poplar stands	28.4	2.25%
Mixed willow and black poplar stands	3.4	0.27%

Significant anthropogenic impacts, including embankments, drainage, and monoculture plantations, have substantially altered the natural floodplain dynamics, reduced biodiversity and altered habitat continuity. Long-term monitoring and management of invasive species and habitat restoration are essential to preserve the ecological integrity of PNLJPI.

In the last 50 years, studies on the ichthyofauna of this area have been very few and brief due to its status as

a border river.

Among the species without economic value, the following have been reported in the Lower Prut: bleak (*Alburnus alburnus*), spined loach (*Cobitis taenia*), weather fish (*Misgurnus fossilis*), and bitterling (*Rhodeus amarus*). The list of potentially present fish species in the Prut River includes 105 species mentioned in literature over time; this list is presented in Annex 6 of the Management Plan. Some of these species have never

lived in the Prut, having been misidentified, while others have disappeared from the river due to changing living conditions. Thus, the number of fish species captured in the Prut River during summer 2008 was 41.

It should be noted that the bigmouth buffalo (*Ictiobus cyprinellus*), smallmouth buffalo (*Ictiobus bubalus*), black buffalo (*Ictiobus niger*), black carp (*Mylopharyngodon piceus*), and the East Asian carp (*Cyprinus carpio rubrofasciatus*), introduced in the 1970s, have disappeared.

Studies show that human impact results in the replacement of valuable species by economically worthless but environmentally resilient species. The diversity and specific character of the Prut ichthyofauna is influenced by its geographic location between three major river basins: the Danube, the Tisza, and the Dniester.

Flooded areas are characteristic of where water enters in spring and recedes by late summer. Between the main channel and these temporary waters – under natural conditions – there is permanent fish exchange. However,

the lateral connectivity of the river with its floodplain has mostly been interrupted by embankments.

The hydrographic basin of the Prut River remains a wetland of significant ornithological interest, both for Romania and for southeastern Europe. The Prut Valley serves as an important migratory route for birds, providing critical stopover and nesting habitats for numerous aquatic, wading, raptor, and forest-dwelling bird species.

In total, 239 bird species have been recorded in the Lower Prut area. Of these, 76 species are listed in Annex I of the EU Birds Directive, warranting special conservation measures to ensure their survival and reproduction within their natural range.

The alternation between periods of flooding and drought has influenced the representativeness of mammals in the territory of the Lower Prut Floodplain Natural Park. So far, a total of 15 mammal species has been identified.

Fig. 5. Great egrets (large white birds), little egrets (small white birds), glossy ibises (reddish-black birds), and a grey heron (second from the right, with an extended neck) on Lake Beleu, Republic of Moldova
Photo by Roman Friptuleac; Source: <https://luncaprutuluidejos.md/>

Table 2

Bird Species of Conservation Interest in the Lower Prut River Basin

Category	No. of Species	Examples (Scientific Name)
I. Globally Threatened Species	10	Phalacrocorax pygmeus, Pelecanus crispus, Anser erythropus, Branta ruficollis, Aythya nyroca, Haliaeetus albicilla, Aquila clanga, Crex crex, Gallinago media, Numenius tenuirostris
II. Species with Restricted Range in Europe	11	Anser albifrons, Aythya marila, Pluvialis squatarola, Calidris minuta, Tringa erythropus, Phalaropus lobatus, Podiceps auritus, Mergus albellus, Tringa nebularia, Fringilla montifringilla
III. Gregarious Species (esp. during passage)	86	Observed in large flocks during migration periods
IV. Vulnerable Species in Europe	68	Botaurus stellaris, Ixobrychus minutus, Ardea purpurea, Ciconia nigra, Falco vespertinus, Recurvirostra avosetta, Chlidonias hybridus, Streptopelia turtur, Alcedo atthis, Merops apiaster, Coracias garrulus, Picus canus, Riparia riparia, Phoenicurus phoenicurus, Lanius collurio, Emberiza hortulana
V. Species Concentrated in Europe	49	Philomachus pugnax, Recurvirostra avosetta, Pluvialis apricaria, Larus fuscus, Cygnus cygnus, Turdus pilaris, Turdus viscivorus, Regulus regulus, Carduelis spinus

Conservation Status of Mammal Species in the Lower Prut River Basin

No.	Scientific Name	Common Name	EGO 57/2007 Annex	Directive 92/43/EEC Annex	Bern Convention Annex
1	<i>Sus scrofa</i>	Wild boar	Annex 5B	-	-
2	<i>Capreolus capreolus</i>	Roe deer	Annex 5B	-	-
3	<i>Felis silvestris</i>	Wildcat	Annex 3	Annex IV	Annex 2
4	<i>Nyctereutes procyonoides</i>	Raccoon dog	Annex 5B	-	-
5	<i>Lepus europaeus</i>	European hare	Annex 5B	-	Annex 3
6	<i>Vulpes vulpes</i>	Red fox	Annex 5B	-	-
7	<i>Martes martes</i>	Pine marten	Annex 5A	-	Annex 3
8	<i>Ondatra zibethicus</i>	Muskkrat	Annex 5B	-	-
9	<i>Sicista subtilis</i>	Steppe birch mouse	Annex 2	-	Annex 2
10	<i>Lutra lutra</i>	Otter	Annex 3	Annex II, IV	Annex 2
11	<i>Cricetus cricetus</i>	European hamster	Annex 4A	Annex IV	Annex 2
12	<i>Canis lupus</i>	Wolf	Annex 3, 4A	Annex II, IV, V	Annex 2
13	<i>Spermophilus citellus</i>	European ground squirrel	Annex 3, 4A	Annex II	Annex 2
14	<i>Canis aureus</i>	Golden jackal	Annex 5A	Annex V	-
15	<i>Mustela lutreola</i>	European mink	Annex 3, 4A	Annex II	Annex 2

Theoretical and conceptual background. At the beginning of the 20th century, Otto Schlüter introduced the concept of the *cultural landscape*, later developed and systematized by Carl Sauer. Sauer emphasized that “the cultural landscape is fashioned from a natural landscape by a cultural group. Culture is the agent, the natural area is the medium, the cultural landscape is the result.” This perspective initially implied a unidirectional process of anthropization, in which human activity transforms the natural environment into a cultural one. However, contemporary interpretations expand this view to emphasize the reciprocal and inseparable relationship between people and their environment. The cultural landscape thus reflects a continuous interaction — a dialogue between human agency and the natural setting — requiring the integration of environmental management into the broader cultural dimension. This holistic understanding supports the protection not only of ecosystems but also of local communities and their traditional ways of life (Fowler, 2002).

Local culture represents a network of social relations developed within specific territories, where distinct systems of meaning, communication, and representation are formed (Featherstone, 1993). As Albagli (2004) observes, the sense of belonging and the behaviors associated with a defined geographical space underpin the notion of *territoriality*, in which social relations and local specificity exist in dynamic interdependence, reinforcing community identity.

In this conceptual framework, the *Lower Prut Floodplain Natural Park* stands as more than an ecologi-

cal reserve — it is also a living cultural landscape. Here, collective memory, traditional practices, and local customs imbue the territory with meaning, anchoring the inhabitants to their environment and sustaining the social cohesion necessary for long-term, sustainable development.

Ethnographic Landscapes and Traditional Occupations in the Lower Prut Floodplain. The localities situated within the *Lower Prut Floodplain Natural Park* display a predominantly agricultural and fishing occupational profile (Fig. 6; 7). The extensive reed beds in the area are traditionally used for weaving mats—once indispensable household items employed to cover clay floors or to provide shade during fieldwork. Reeds are also used to craft domestic objects, the most common being wicker baskets (Fig. 8), which were historically used to carry food to the fields in clay pots, often covered with handwoven towels (Fig. 9). These towels held both practical and symbolic value, being integral to various life-cycle events such as baptisms, weddings, and funerals (Fig. 10).

Traditional craftsmanship in the region is particularly associated with the production of wicker objects, as well as items made from wool and flax—such as handwoven carpets, embroidered blouses, and other textiles. Woodcraft also remains an important cultural expression, encompassing the making of furniture, carved decorations, and everyday utensils, all of which reflect the community’s creativity and adaptation to local resources.

The importance of these traditional cultural and civilizational resources for contemporary life is well empha-

sized by Mihaela Hărmănescu, who observes that “knowledge of traditional building culture reflects sustainable principles established over time through a continuous process; thus, the vernacular built heritage is in constant evolution and presents varied characteristics

and forms, adapted to local climatic conditions, available materials, and ways of living. Some of these features can be developed or reproduced, others are no longer applicable today but offer solutions for the development of sustainability strategies in the rural landscape.”

Fig. 6. Fishing on Manta Lake, Republic of Moldova

Source: <https://visitcahul.md/turism/destinatii-turistice/lacul-manta>

Fig. 7: Fishing on Prut River, Republic of Moldova

Source: <https://complexvaleni.com/rezervatia-biosferei-unesco-prutul-de-jos/>

Fig. 8. Baskets or creels made of willow

Source: Personal archive

Fig. 9. Hand-woven carpets
Source: Personal archive

Fig. 10. Traditional towel with floral motifs
Source: Personal archive

Applying the concept of sustainability to the ethnographic landscape highlights the continuous process of cultural transmission through which the forms, meanings, and values of traditional practices are preserved and adapted across generations. The succession of generations introduces new models and transformations, yet the understanding of structural, visual, symbolic, and value shifts within ethnographic landscapes allows for the maintenance of both material and spiritual continuity. This dynamic process also supports the re-evaluation of local resources, providing viable pathways for addressing the complex social, cultural, and environmental challenges faced by contemporary communities (Härmănescu, 2015).

Vernacular Architecture and Intangible Heritage

in the Lower Prut Floodplain. The villages within the Lower Prut Floodplain Natural Park are part of two ethnographic subzones. The Covurlui–South subzone, extending from Tulucești to Vlădești, continues beyond the Prut River into the Cahul District, highlighting the cross-border continuity of local cultural traditions, and **Covurlui–North**, from Oancea to Cavadinești (Stanciu, 2023). The defining feature of peasant households in the southern half of the park is the *blind stove* with a back room where the fire was lit in a hearth—an architectural element continuing the cultural tradition of the Bărăgan Plain. The overall structure reflects the influence of the *Lower Danube regional typology*, with a functional yet symbolic organization of domestic space (Fig. 11).

Fig. 11. Room interior from the Covurlui-South ethnographic subzone
Source: Personal archive

In contrast, the northern part of the Natural Park preserves a distinctly Moldavian style of rural architecture (Fig. 12). Houses are typically built from adobes and structured around a hallway and a main room divided into two sections. Behind the main room is the *iatac* (or *etac*), a smaller chamber separated by a partition wall that also serves as the stove, providing heat and a space for cooking. The region's settlements — many of which trace their origins to medieval Moldavia and were founded by *răzeși* (freeholding peasants) — retain valuable ethnographic features. Among these are traditional dwellings constructed from interwoven twigs supported by forked posts embedded in the ground, then thickly plastered with clay mixed with straw or chaff, revealing both technical ingenuity and adaptation to environmental conditions.

The domestic industry of spinning and weaving wool, flax, cotton, and silk (*borangic*) have a long tradi-

tion in these communities. Hemp, for instance, was sown in early spring and processed through a detailed series of steps—pulling, bundling, soaking, drying, and bleaching with lye and ashes—before being spun into thread. Women also produced silk, an ancient craft practiced across Romanian regions, and used it to weave towels, shirts, sashes, and decorative fabrics. Spinning was primarily a winter activity, carried out during social gatherings known as *șezători*, from Saint Andrew's Day (marking the beginning of winter in Romanian tradition) until spring, when fieldwork resumed. These gatherings were not only productive but also social and educational spaces, where older women taught younger generations traditional techniques (Fig. 13). Natural dyes extracted from plant bark, roots, and leaves completed the production process, adding aesthetic and ecological value to the finished textiles.

Fig. 12. House with a thatched roof and a wicker fence, typical of the Covurlui-North ethnographic subzone
 Source: <https://Galatcityapp.ro>

Fig. 13. Traditional women's gathering for crafts and socializing
 Source: Personal archive

In this context, the valorization of both tangible and intangible heritage within the Lower Prut Floodplain Natural Park represents a key pillar of sustainable rural development. Promoting cultural tourism, organizing traditional craft workshops, and reconstructing agricultural and architectural practices can simultaneously support local economies and preserve community identity. By showcasing ethnographic and architectural traditions alongside natural assets, the *Lower Prut Floodplain Natural Park* stands as more than a biodiversity conservation area—it exemplifies a *model of integrated rural development*, where cultural heritage becomes a driver of environmental stewardship, cross-border cooperation, and sustainable tourism.

Tourism Development Perspectives. From the perspective of territorial tourism planning, the resort serves as the core of tourism activity. Through the activities carried out in resorts, tourism contributes to the systematization of the territory and to economic growth within a defined economic, legal, fiscal, and urban planning framework.

A key priority in the Lower Prut Meadow Natural Park is the sustainable valorization of its natural and cultural heritage. This approach aims to develop attractive tourism products while preserving the environment. Areas adjacent to the Danube Delta deserve special attention, given that the Delta benefits from the Integrated Territorial Investment (ITI) financial mechanism, which stimulates integrated territorial development. This mechanism is anchored in the Integrated Strategy for the Sustainable Development of the Danube Delta (Government Decision no. 602/2016), particularly under Pillar II – Improving the Economy, where tourism is one of the strategic components.

The establishment of the Natura 2000 European

network in Romania, which includes the Lower Prut Meadow Natural Park, introduced essential tools for the inclusion and management of protected areas. This represents a significant step toward conserving landscapes and biodiversity, while also creating opportunities for sustainable tourism. By combining agricultural, cultural-ethnographic, and nature-based activities, the park can promote tourism that respects environmental protection principles.

Accommodation Infrastructure. In Galați County, the number of accommodation units represents only 0.50% of the national total, though it has increased slightly by about 8% over the last three years. Despite this growth, the number of available places has shown variable trends over the past decade.

At the end of 2014, the Lower Prut Meadow Natural Park hosted 20 tourist accommodation structures, most of them located in the city of Galați. Over the past ten years, new establishments have emerged:

- In Tulucești, a tourist guesthouse and a small-capacity hotel opened.
- In Berești, an agrotourism guesthouse was established.
- In Galați, three new guesthouses and the Brateș tourist complex were inaugurated, aiming to capitalize on the tourism potential of the lake within the natural park.

By the end of 2024, the total number of accommodation structures reached 27, showing a continuing upward trend. This increase in accommodation units has led to higher tourist reception capacity. Although variations are not significant enough to greatly impact county-level tourism, the total number of arrivals has increased in both the natural park and the county over the past decade (Fig. 14).

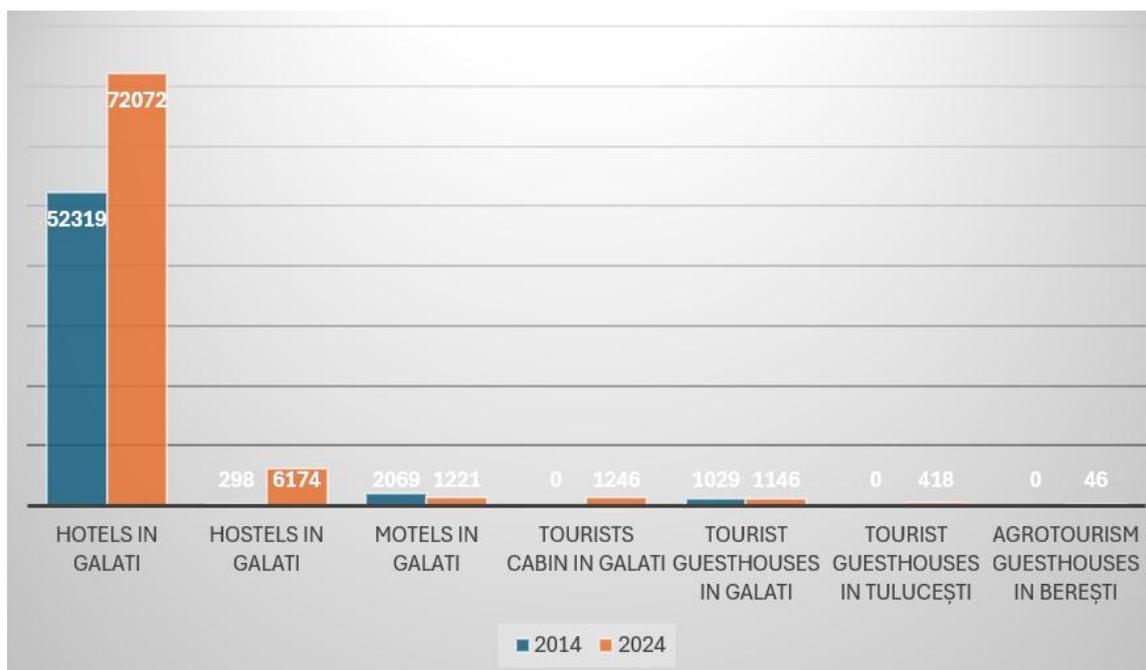

Fig. 14. Tourist Arrivals in Accommodation Units in Localities within the "Lower Prut Floodplain Natural Park", Years 2014 and 2024

Source: <https://insse.ro/> – Tempo Online

In contrast, the tourism infrastructure in the Cahul District of the Republic of Moldova is more developed, attracting both domestic and foreign tourists. The region has implemented a sustainable development strategy that emphasizes:

- Use of tourism infrastructure in harmony with the natural and cultural environment.
- Minimization of fossil fuel consumption.
- Conservation of local vegetation and fauna.

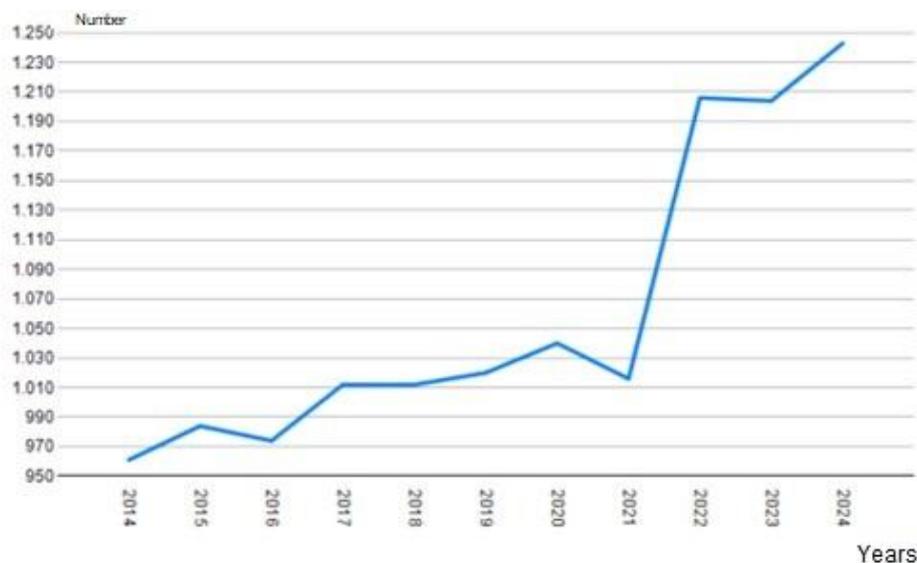

Fig. 15. Existing Capacity of Collective Tourist Accommodation Structures with Lodging Functions, Cahul District, 2014–2024 (number of places)

Source: <https://statbank.statistica.md/>

Ecotourism. A major perspective for sustainable tourism development in the studied area is ecotourism, also referred to as ecological or green tourism. This form of tourism prioritizes the preservation of intangible cultural heritage while allowing natural elements to be valued through local culture. For example, visitors can engage in traditional craft activities such as woodworking, willow weaving, or loom weaving. At the same time, careful monitoring of raw material collection is essential to prevent environmental overexploitation.

The Lower Prut sector has significant potential for the development of green tourism, but this requires the establishment of environmentally friendly infrastructure and strict adherence to environmental standards in both promotion and usage of tourist destinations.

Ecotourism integrates conservation, community engagement, and sustainable travel, and can be combined effectively with other tourism forms, including rural tourism, agrotourism, gastronomic tourism, wine tourism, and cycling tourism (Fig. 16). Implementing and promoting ecotourism activities requires adherence to core principles, including:

- Minimizing negative impacts on nature and culture to preserve the destination.
- Ensuring tourism development does not exceed thresholds of social, cultural, or environmental change.
- Maximizing economic benefits for local communities, businesses, and residents of natural and pro-

Most accommodation units are concentrated in the city of Cahul, offering a higher number of beds. In rural areas of the natural park, rural and agrotourism guest-houses dominate, particularly in Văleni, Colibași, and Slobozia Mare, though with smaller capacity. Over the past ten years, this capacity has increased by 282 places (Fig. 15), reflecting a positive trend in tourism infrastructure development.

tected areas.

Cultural Tourism. From an ethnographic perspective, the localities within the natural park belong to the “Lower Danube” area, characterized by distinct cultural heritage elements shared on both banks of the Prut River. These include:

- Traditional customs: Colindul (Christmas caroling), Plugșorul (New Year’s plow ritual).
- Agricultural rituals: Păparuda, Caloianul, Lăzărelul.
- Traditional clothing and gastronomy: Including fish-based dishes.

This cultural foundation, shaped over time, has been influenced by historical events, transhumance, migration, and socio-political developments, resulting in multicultural diversity—particularly evident in the Cahul District—which today constitutes a center of cultural and touristic attraction.

Examples of cultural and ecological tourism integration include:

- The Eco Village tourist complex in Văleni, Cahul District, which hosts the museum “*Traditional Peasant Courtyard – Casa Dorului*”. This site offers ethno-folkloric workshops and activities for both locals and tourists under the concept of “unity in diversity.”
- In Galați County, a landscape-based cultural gradient is observed: the northern villages are more traditional and conservative, while southern villages reflect

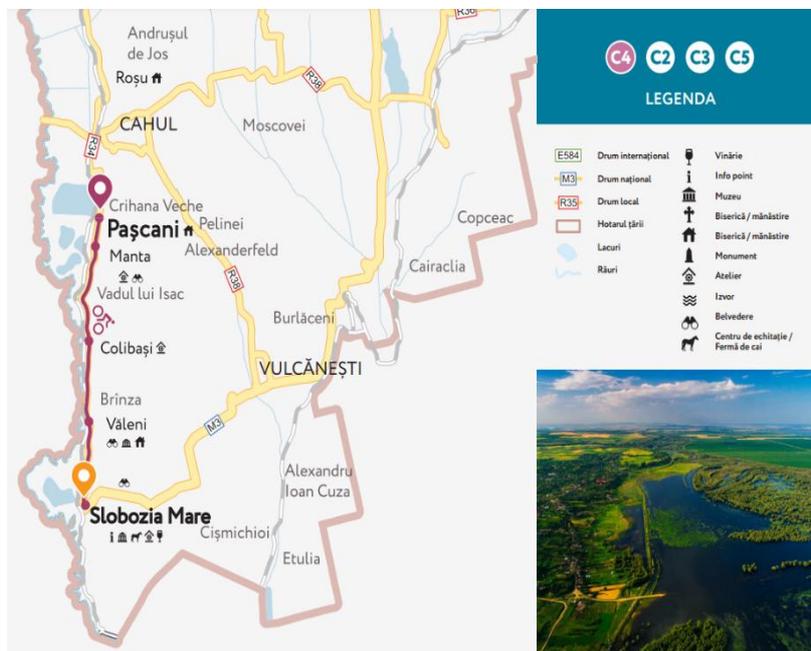
greater modern influence from the city of Galați. Despite this, strong attachment to preserving traditions, especially winter holiday customs—remains evident.

Cultural tourism is further supported by folk art museums and village collections, such as:

- The “Petru Caraman” Village Museum in Tulucești, reflecting rural life on both sides of the Prut.
- The Fishermen’s Area Museum, which organiz-

es events like “La Dunăre de Sânziene”, showcasing customs like Paparuda and Caloianul, with participation from local and regional folklore groups, including from Reni, Ukraine.

- The “Vatra cu Dor” Museum in Șivița, offering interactive workshops in weaving, pottery, and natural mask-making, particularly for student groups.

Fig. 16. Tourist Route – “Discover the South by Bicycle” in Republic of Moldova
 Source: <https://moldova.travel/>

Intangible cultural heritage is transmitted across generations, continuously recreated through the interaction of communities with their environment and history. This process provides a sense of identity and continuity while promoting respect for cultural diversity and human creativity. Key elements include customs, traditions, performances, legends, gastronomy, ethnographic items, textile-based artifacts, paintings, folk crafts, and handi-

craft workshops (Fig. 17).

Cultural tourism can be enhanced by ecotourism, particularly through local community-led initiatives that preserve and promote traditions. Integration of folk festivals and agrarian celebrations—such as Paparuda, Lăzărețul, and Caloianul—into a cross-border tourism circuit can further promote the cultural and ethnographic traditions specific to southern Moldova (Fig. 18; 19).

Fig. 17. Folk workshop; Folk craftsman Paul Buță with students in village of Sivita, Romania
 Source: Cultural Association for Romanian Traditions and Customs „VATRA”,

*Fig. 18. The agrarian ritual "Lăzărelul," village of Văleni, Cahul District, Republic of Moldova
Source: <https://luncaprutuluidejos.md/>*

*Fig. 19. The Caloian ritual, village of Odaia Manolache, Romania. Coordinator: Ecaterina Hulea
Source: Personal archive*

Methods. In the context of sustainable development and the protection of both tangible and intangible heritage, questionnaires constituted a key research instrument. Their purpose was to investigate how local cultural values can be integrated into the management plans

and practices of the Lower Prut Meadow Natural Park.

The questionnaire was addressed to two main groups: residents living near the park (including communes and villages in Galați County and Cahul District) and tourists visiting the area. The aim was to capture a

diverse set of perspectives on the value and integration of cultural heritage within the natural park.

The specific objectives of the questionnaire were to:

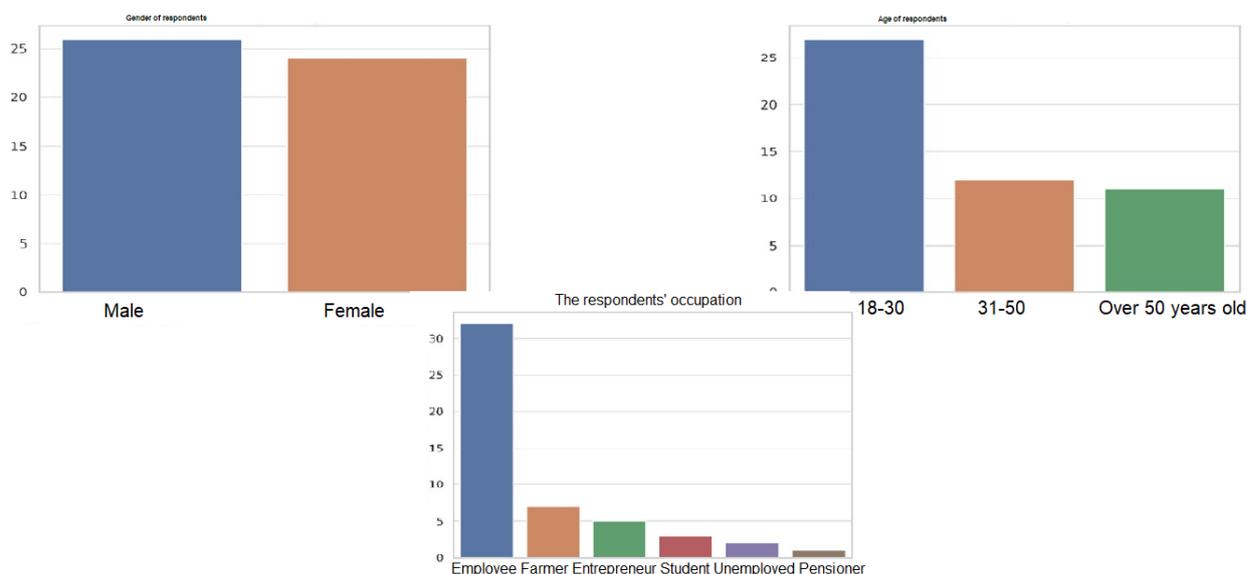
1. Identify community perceptions regarding the existing tangible and intangible cultural heritage in the park area.

2. Assess awareness of the importance of cultural preservation within a protected natural environment.

3. Gather suggestions for integrating local traditions, customs, and crafts into the park's development strategies.

4. Determine general attitudes toward cultural-ecological tourism and its perceived impact on the community.

Collected data were analyzed using both quantitative (statistical) and qualitative methods, depending on whether the questions were closed or open-ended. The results provided insights into general trends, community strengths, and gaps in public perception, forming a solid foundation for practical recommendations on integrating cultural values into the management, development, and promotion of the Lower Prut Meadow Natural Park.

Fig. 20. Socio-economic profile of respondents

Results and Discussion. The research findings reveal a high level of familiarity among respondents with the Lower Prut Meadow Natural Park, accompanied by significant interaction through visitation. This indicates a strong foundation for evaluating the park's role in the sustainable development of the region, encompassing both ecological and cultural dimensions.

Respondents generally perceive the park positively, recognizing its benefits for the local community. Frequently mentioned advantages include:

- Biodiversity conservation,
- Tourism development, and
- Creation of economic opportunities.

These responses reflect an increasing awareness of the multifunctional value of a natural park beyond its strictly conservationist role.

However, the analysis also highlights a perceived gap in the promotion and integration of local cultural values. While respondents acknowledge the presence of diverse traditions, crafts, and customs, many believe these cultural assets are not sufficiently promoted or incorporated into the park's management. Additionally, the involvement of local authorities and park administration is often seen as partial, suggesting an urgent need to strengthen institutional and community partnerships.

Respondents proposed several methods for better integrating cultural heritage into the park's development, including:

- Organizing cultural tourism routes,

- Hosting craft workshops, and
- Conducting themed cultural events.

Such initiatives could enhance regional cultural identity, attract tourists, and stimulate local economic development.

A notable finding is the strong attachment of the community to regional cultural values, which aligns with the recognition of the park's potential educational role.

This suggests favorable conditions for cultural and educational programs as part of the park's management strategies. Overall, the research indicates a generally favorable attitude toward the Lower Prut Meadow Natural Park, both in terms of its ecological contributions and its cultural potential. At the same time, the community expresses a clear desire to capitalize more effectively on existing cultural heritage.

The Lower Prut Meadow Natural Park can serve not only as a protected natural area but also as a catalyst for local cultural revitalization. A participatory, community-centered approach is recommended for the development of local and cross-border projects that actively and sustainably integrate cultural heritage.

While the involvement of authorities is perceived as insufficient, the potential for collaboration with local communities is significant. These findings indicate that sustainable development in the region cannot be achieved without the active integration of local cultural values into the park's promotion and development strategies.

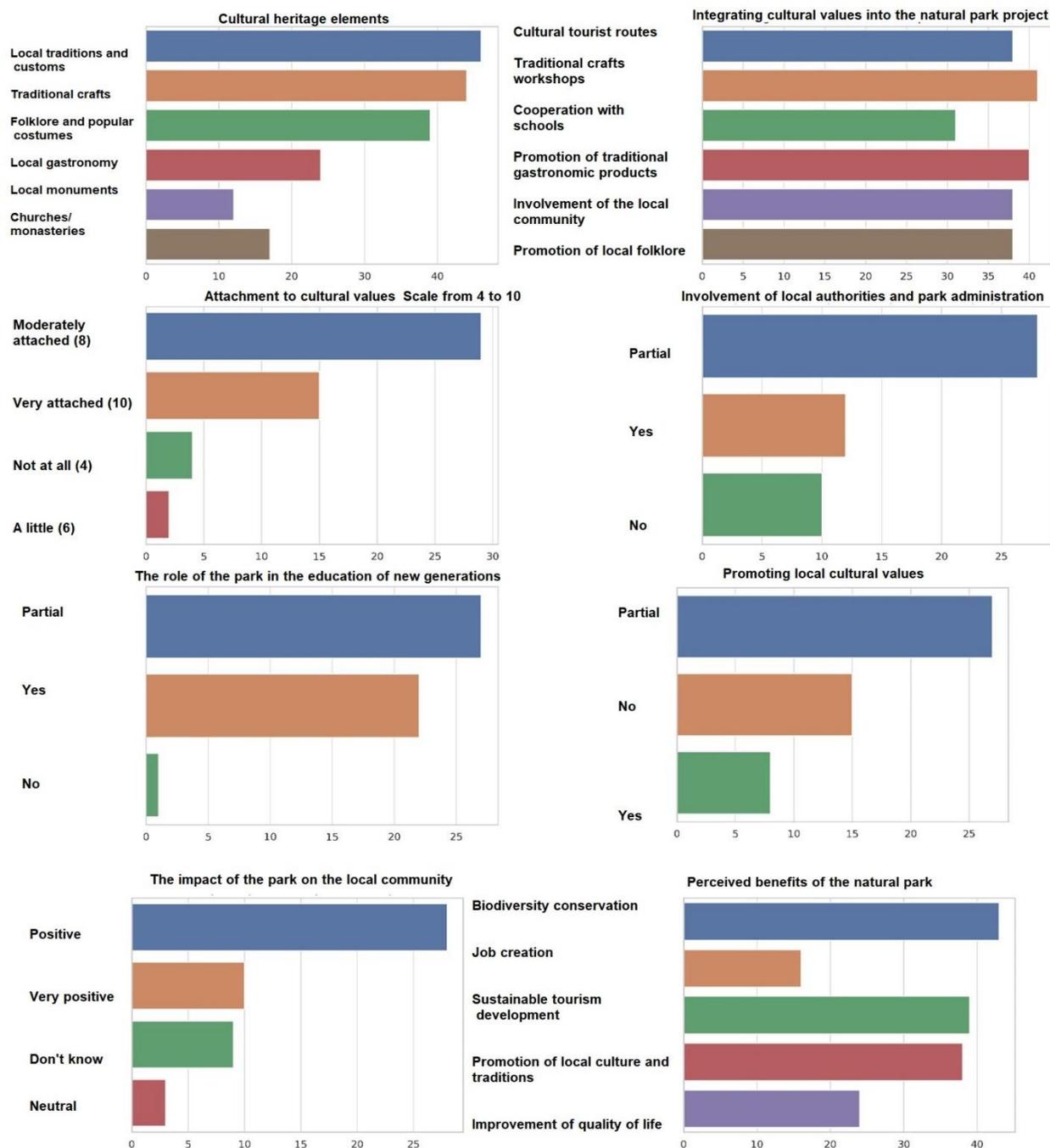

Fig. 21. Results

Conclusions. This research highlights a complex and promising relationship between local communities and the Lower Prut Floodplain Natural Park. While the park is generally perceived positively, there is a strong sentiment that local cultural resources are insufficiently valorized, promoted, and integrated into its development strategies.

Beyond its ecological function, natural parks can play a crucial role in strengthening local cultural identity, fostering social cohesion, and supporting the local economy. The study revealed that residents possess a high level of awareness regarding natural and cultural values and express significant attachment to them. However, their actual participation in the management and promotion of these values remains limited, signaling the

need for greater openness and collaboration from authorities.

Respondents proposed a range of viable strategies for integrating cultural heritage into the park's activities, including educational programs, tourism initiatives, cultural events, and craft workshops. These proposals demonstrate both knowledge of local potential and a clear desire for active involvement. Consequently, managing a protected area cannot rely solely on an ecological perspective; it must adopt a transdisciplinary approach that integrates culture, education, the local economy, and active participation from authorities.

In the long term, valorizing cultural heritage within the Lower Prut Floodplain Natural Park could:

- Diversify the tourist experience,

- Strengthening economic sustainability,
- Reinforce a sense of local belonging and pride
- Encourage sustained community engagement.

Such a model could serve as a replicable example for other protected areas in Romania and the Republic of Moldova, where the cultural dimension is often overlooked in conservation policies.

In conclusion, for the Lower Prut Floodplain Natu-

ral Park to fully realize its potential as a driver of sustainable regional development, it is essential to move from an exclusively naturalistic vision to an integrative approach, where nature and culture mutually reinforce one another. Achieving this transition requires political will, institutional commitment, ongoing dialogue with the community, and openness to social and cultural innovation.

References:

Books and articles:

1. Băcăuanu, V., Barbu, N., Pantazică, M., Ungureanu, Al., & Chiriac, D. (1980). Podișul Moldovei – natură, om, economie. Editura Științifică și Enciclopedică.
2. Brezeanu, I. (2000). Valori ale culturii populare din zona de Sud a Moldovei. Credințe, datini și ritualuri. Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos”.
3. Chirilă, A. (2012). Monografia Comunei Tulucești (ed. revăzută și adăugită). Editura Centrului Cultural „Dunărea de Jos”.
4. Contin, M.I. (2022). Paisajes Culturales y Patrimonio Mundial. *Anales del IAA*, 52(1), 1-12.
5. Cornea, S. (2020). The capitalization of the tourism potential in Cahul District in the context of cross-border cooperation. Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4290660>
6. Costea, G., & Schmidt-Halewicz, S. (2024). Bridging Knowledge and Engagement: The Role of Community Involvement in Protecting Aquatic Ecosystems in the Danube Basin. In K. Teubner, T. Trichkova, & D. Cvijanović (Eds.), *Tackling present and future environmental challenges of a European river-scape (IAD Proceedings, 1)*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10535256>
7. Flores, M. (2007). La identidad cultural del territorio como base de una estrategia de desarrollo sostenible. *Revista Opera*, (7), 35-54. Retrieved from <https://www.redalyc.org/articulo.oa?id=67500703>
8. Hărmănescu, M. (2015). Patrimoniul și peisaj rural. Strategii de integrare și promovare. București.
9. Martínez Pérez, R., Martí Núñez, A., & Valcárcel Izquierdo, N. (2022). Consideraciones sobre identidad cultural a la luz del siglo XXI / About the cultural identity in the XXI century. *ISLAS*, 60(190), 142-156. Retrieved from <https://islas.uclv.edu.cu/index.php/islas/article/view/1057>
10. Onică, D. (2019). Ethnographic landscapes as a resource for sustainable development: Case study – Republic of Moldova. *Revista de Antropologie și Studii Interculturale (RAASI)*, 1, 245-260.
11. Pascal, G. (2024). Legături transgeneraționale în educație: Didactica geografiei în Școala Gimnazială Tulucești. București: Editura Estfalia.
12. Pascal, G. (2025). Ritualul agrar Caloianul în Ținutul Covurlui: Dimensiuni identitare și semnificații culturale locale. *Journal of Ethnology and Culturology*, 37, 131-137. <https://doi.org/10.52603/rec.2025.37.16>
13. Pascal, G. (2025). Integrating Cultural Values into the Project of the Lower Prut Floodplain Natural Park. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, Vol. 9, No. 07, pp. 822-837. <https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.90700066>
14. Radu, G., Ticalo, I., & Buruiana, D. (2012). The Prut Floodplain potential Ramsar site: Current situation and perspectives. In P. Gâștescu, W. Lewis Jr., & P. Brețcan (Eds.), *Water resources and wetlands: Conference proceedings* (pp. 14-16). Editura Universitară.
15. Santana, A. (2003). Turismo cultural. Culturas turísticas. *Revista Horizontes Antropológicos*, 9(20), 31-57. <https://doi.org/10.1590/S0104-71832003000200003>
16. Santana Ramos, A., Cruz Cabrera, B.C., Castillo Leal, M., & Acevedo Martínez, J.A. (2024). Análisis teórico sobre la identidad del territorio como una estrategia para el desarrollo local. *CIENCIA ergo-sum*, 31. <http://doi.org/10.30878/ces.v31n0a6>
17. Stanciu, M. (2023). Etnologul Eugen Holban. Arhitectura satului și a sufletului românesc din Moldova de Sud. Editura Axis Libris.
18. Toupal, R.S. (2003). Cultural landscapes as a methodology for understanding natural resource management impacts in the Western United States. U.S. Department of the Interior.
19. Vartolomei, F. (2012a). Wetland management and restoration projects in the Lower Prut Basin related to effects of anthropogenic activities. In P. Gâștescu, W. Lewis Jr., & P. Brețcan (Eds.), *Water Resources and Wetlands* (pp. 203-208).
20. Vartolomei, F. (2013). Management problems and solutions for wetlands and floodplain habitats in the Lower Prut Floodplain Natural Park. *GEOREVIEW*, 22(1), 72. <https://doi.org/10.4316/GEOREVIEW.2013.22.1.72>

Projects:

1. ADR Sud, Primăria Municipiului Galați & Consiliul Raional Cahul. (2023). Turismul verde în regiunea transfrontalieră Cahul–Galați–Reni. Cahul, Republica Moldova.
2. Agenția de Dezvoltare Regională Sud. (2021). Renașterea meșteșugurilor populare autentice – moștenire culturală comună ca punct focal pentru dezvoltarea economică și turistică durabilă. Cahul.
3. Agenția pentru Protecția Mediului Galați. (2013). Rețeaua Natura 2000 în județul Galați.

4. Programul Operațional Comun România–Republica Moldova 2014–2020. (2023). Manual de economie verde ca prioritate a unei cooperări transfrontaliere susținute care să contribuie la dezvoltarea economică în Lunca Inferioară a râului Prut.
5. Studiu de cercetare privind potențialul turistic de piață al turismului ecologic și istoric/cultural în județul Galați. (2018). Retrieved from https://blacksea-cbc.net/wp-content/uploads/2020/08/BSB305_GreeTHIS_Research-of-the-market-potential-for-historical-and-cultural-tourism-in-Galați-County_Romania_RO.pdf
6. Trecutul are un nou viitor (2022). Cooperare transfrontalieră pentru valorificarea patrimoniului cultural în Galați, România și Hîncești, Republica Moldova. Editura Centrului Cultural „Dunărea de Jos”.
7. Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. (2007–2013). Satul tradițional reprezentat în muzeele etnografice în aer liber din România [Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin POSDRU, Axa prioritară 1, Domeniul major de intervenție 1.5, Cod contract POSDRU/CPP107/DMI1.5/S/76851].

Web resources:

<https://Galațicityapp.ro/places/muzeul-zonei-pescaresti-din-judetul-Galați-qfhwkugfoy2qfa>
<https://muzeedelasat.ro/muzee/gospodaria-traditionala-vatra-cu-dor/>
<https://Galațicityapp.ro/places/muzeul-satului-Galați-sijbghyx1ytdtg>
<http://www.icpdr.org/main/publications/focusing-prut-river-basin>
<https://www.romaniatourism.com/Galați.html>
<https://actorvatra.ro/vatra-cu-dor/>
<https://luncaprutuluiidejos.md/>
<https://statbank.statistica.md/>
<https://www.viata-libera.ro/>
<https://descopera-razesii.ro/>
<https://complexvaleni.com/>
<https://www.flaGalați.ro/>
<https://www.cjGalați.ro/>
<https://moldova.travel/>
<https://visitcahul.md/>
<https://www.ccdj.ro/>
<https://insse.ro/>

Георг Паскаль

докторант школи наук про Землю, факультет географії та геології,
Університет Александру Іоана Кузи в Яссах, бульвар Кароля I, 20А, Румунія
e-mail: pascal.george@student.uaic.ro, <https://orcid.org/0009-0005-4611-5828>

ЗАПЛАВА НИЖНЬОГО ПРУТА – ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР КОНВЕРГЕНЦІЇ ТА ТРАНСКОРДОННОГО ТУРИСТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Це дослідження демонструє важливу роль культурних цінностей у збереженні та сталому розвитку природного парку «Заплава Нижнього Прута». Завдяки аналізу матеріальних елементів спадщини, таких як народна архітектура, та нематеріальних аспектів, включаючи місцеві традиції, звичаї та традиційні практики рибальства, дослідження ілюструє, як культурні компоненти формують та підсилюють самобутню ідентичність парку.

Використовуючи документальний аналіз, польові спостереження та опитування, проведені серед мешканців сусідніх румунських та молдовських громад, дослідження підкреслює необхідність інтеграції культурних вимірів в управління охоронюваними природними територіями. Результати дослідження показують, що ігнорування культурної спадщини може призвести до руйнування цінностей громади та послаблення місцевої ідентичності. Тому в статті наголошується на інтегрованій системі управління, яка сприяє активній участі громади, валоризації культурних ресурсів та розвитку сталого туризму. Зрештою, дослідження демонструє, що включення культурних цінностей не лише зміцнює охорону навколишнього середовища, але й сприяє соціальній згуртованості та регіональній співпраці, забезпечуючи цілісну модель управління природним парком у транскордонному контексті.

Ключові слова: культурний ландшафт, заплава Нижнього Прута, транскордонне співробітництво, сталий туризм, участь громади, етнографія.

Надійшла 26 вересня 2025 р.
Прийнята 11 листопада 2025 р.
Опублікована 30 грудня 2025 р.

Вікторія Яворська

*д. геогр. н., професор кафедри економічної та соціальної географії і туризму,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Шампанський провулок, 2, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: yavorskaya@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7449-7908>*

Надія Мельник

*к. геогр. н., доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
вул. Галицька, 201д, м. Івано-Франківськ, 76008, Україна
e-mail: nadiia.v.melnyk@pnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-2077-595X>*

Андрій Мельник

*к. геогр. н., доцент кафедри туризму, рекреації та регіонального розвитку,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна
e-mail: avmelnyk@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6906-6396>*

ВІКОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена оцінці структурних особливостей смертності населення України як одного з індикаторів демографічного розвитку. Метою наукового пошуку є дослідження вікових коефіцієнтів смертності населення та їхня диференціація за регіонами України. Застосовано кількісно-часовий аналіз коефіцієнту смертності за віковими групами населення. Для інтерпретації міжвікових та гендерних варіацій коефіцієнта смертності використано математичні методи дослідження, а у випадку характеристики просторових аспектів розподілу вікових коефіцієнтів смертності – метод ранжування та кластерного аналізу.

За результатами дослідження встановлено, що упродовж досліджуваного періоду спостерігаємо зменшення коефіцієнта смертності у всіх вікових групах (після 2005 р.), особливо у дитячому та підлітковому віці, що свідчить про позитивні зміни у доступі до медичних послуг та наявній медичній інфраструктурі в цілому. Найвищі ризики зафіксовано в осіб вікової категорії 85+. Різкий стрибок смертності серед літніх людей спостерігаємо у 2020–2021 рр., що, очевидно, є наслідком впливу пандемії Covid-19. Аналіз вікових коефіцієнтів смертності за гендерною приналежністю виявив суттєве перевищення смертності чоловіків, особливо у віці 20–60 років. Найвищі коефіцієнти смертності зафіксовано у Київській, Закарпатській, Харківській, Херсонській та Чернівецькій областях, м. Київ.

Ключові слова: демографічний розвиток, структурні особливості смертності, вікові коефіцієнти смертності, гендерна приналежність, структурні диспропорції, кластеризація.

Як цитувати: Яворська, В., Мельник, Н., Мельник, А. (2025). Вікова диференціація смертності населення України: аналітичне дослідження демографічних показників розвитку. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 104-113. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-08>

In cites: Yavorska, V., Melnyk, N., Melnyk, A. (2025). Age-specific mortality in Ukraine: an analytical examination of demographic development indicators. *Human Geography Journal*, 39, 104-113. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-08> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. У сучасних умовах демографічного розвитку України вивчення структурних особливостей смертності набуває надзвичайної актуальності. Смертність як ключовий компонент природного руху населення є не лише показником стану здоров'я нації, а й відображенням глибших соціально-економічних, екологічних та політичних процесів у суспільстві. Особливої уваги вимагає аналіз змін у структурі смертності, зумовлених тривалими кризовими явищами, серед яких – погіршення умов життя, масова міграція, війна і, як наслідок, руйнування інфраструктури охорони здоров'я.

Сучасний демографічний стан України характеризується стійким скороченням чисельності насе-

лення, зниженням народжуваності, високим рівнем смертності, особливо серед чоловіків працездатного віку. Ці тенденції поглиблюються внаслідок війни, яка зумовлює як прямі демографічні втрати, так і опосередковані (психоемоційне виснаження, зростання захворюваності, зниження доступності медичних послуг тощо). Варто враховувати й довгострокові демографічні чинники: процеси старіння населення, регіональні диспропорції, а також масштабну еміграцію, що зумовлює втрату молодого працездатного населення. В умовах демографічної трансформації населення аналіз вікової, статевої та причинної структури смертності набуває важливого практичного значення. Це дозволяє не лише оцінити поточний

стан суспільного здоров'я, а й окреслити пріоритетні напрями державної політики у сфері охорони здоров'я, соціального захисту та демографічного планування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Аналіз наукової літератури засвідчує комплексний характер досліджень структурних особливостей смертності, що охоплюють питання точності демографічних оцінок, впливу чисельності населення, специфіки відкритих вікових інтервалів та формування відповідних методологічних підходів. Структурні диспропорції смертності в контексті соціальної політики висвітлено у працях Е. Лібанової, розподіл смертності за статтю [5], віком та причинами – О. Гладуна [2]. Серед українських вчених також варто виокремити П.С. Шевчука, який обґрунтував доцільність побудови таблиць смертності з урахуванням довірчих інтервалів для малочисельних адміністративних одиниць України [19–11]. Аналіз структурних змін смертності від зовнішніх причин, що зумовлені поширенням пандемії Covid-19 та військовою агресією РФ здійснили Н. Рингач та Л. Власик [9]. У своїх працях вони аргументували зв'язок рівня травматизму, насильницької смертності та порушення доступу до медичних послуг в умовах воєнного часу та надзвичайних ситуацій. В Інституті географії НАН України демографічні процеси та їхні географічні аспекти, включаючи причини та закономірності смертності в різних регіонах України вивчали такі вчені, як О. Болтенко, І. Бойко, С. Іванов та інші. Динаміці та структурним зрушенням смертності і тривалості життя населення України присвячений окремий розділ у монографії «Населення України. Нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності» колективу авторів Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Чимало праць українських вчених присвячено регіональним аспектам демографічних процесів, що відображають старіння населення та смертність. Зокрема, мова йде про В. Яворську (Причорноморський регіон) [8, 12], О. Афоніну (Чернігівська область) [1], Г. Лабінську, І. Миронюка, Г. Слабкого, В. Білак-Лук'яничук [7], Н. Мельник, А. Мельник (Карпатський регіон у цілому та Закарпатська область зокрема) [6, 20].

У міжнародному контексті значний внесок у дослідження даної тематики зробили Lei Fang, Wolfgang K. Härdle, Juhyun Park, які для дослідження тенденцій смертності використовують криві індикатора, що змінні у часі [19]. Кореляцію між змінами в рівні смертності та демографічними коливаннями в розрізі соціально-територіальних характеристик, зокрема рівень депривації та ступінь урбанізації досліджували W. Ghosn, D. Kassie, E. Jouglu, G. Salem, G. Rey, S. Rican [16].

Мета дослідження. Систематизація напрацювань українських та зарубіжних учених створює надійне підґрунтя для подальших досліджень регіональних відмінностей смертності в Україні в контексті демографічного розвитку. У своїх попередніх дослідженнях ми аналізували загальний показник смертності в Україні у його часовому та просторово-

му аспектах [13]. Він є інформативним для загального огляду динаміки смертності в країні, водночас, через свою узагальненість не враховує специфіки вікової, гендерної та соціальної складової структури населення. Для більш точного аналізу використовуються спеціальні коефіцієнти смертності, які розраховуються для окремих соціально-демографічних груп. Такі коефіцієнти дають можливість виявити диференціацію ризиків смертності, окреслити вразливі категорії та простежити динаміку змін у конкретних випадках.

Відтак, метою нашого наукового пошуку є оцінка вікових коефіцієнтів смертності населення як маркера структурних особливостей смертності в Україні та її інтерпретація в контексті демографічного розвитку.

Виклад матеріалів дослідження. Вікові коефіцієнти смертності – відношення числа померлих осіб певної вікової групи до середньої чисельності населення у цій же віковій групі. Вони відображають інтенсивність смертності у вікових групах населення, зазвичай розраховані на 1 тис. або 100 тис. осіб відповідного віку. Аналіз цих показників є вагомим інструментом демографічного розвитку, позаяк дозволяє глибше зрозуміти процес відтворення населення, ніж загальний коефіцієнт смертності. Дослідження цих показників є обов'язковим для комплексної оцінки демографічного розвитку території, виявлення факторів ризику та планування ефективної соціальної та медичної політики.

Ми проаналізували коефіцієнт смертності за віковими групами населення за чотири часові зрізи: 1990 р., 2000 р., 2010 р. та 2021 р. (рис. 1). Вибір цих періодів обумовлений як методологічними, так і соціально-економічними чинниками. По-перше, використання десятирічного інтервалу дає змогу простежити довгострокову динаміку показників смертності, що відповідає загальноприйнятій практиці демографічних досліджень. Такий підхід забезпечує можливість виявлення поступових змін у структурі смертності та вікових ризиках упродовж значного періоду. По-друге, кожен з обраних часових зрізів має особливе соціально-економічне значення: 1990 р. відображає демографічну ситуацію напередодні розпаду СРСР, тоді як 2000 р. характеризує наслідки глибокої соціально-економічної трансформації 1990-х. Дані за 2010 р. демонструють відносну стабілізацію демографічних процесів у період перед новими соціальними викликами. Завершальним у дослідженні є 2021 р., який репрезентує сучасний стан смертності до початку суттєвих змін, пов'язаних із впливом пандемії Covid-19 та воєнних дій. Окрім того, це останній рік з доступною офіційною статистичною інформацією демографічного розвитку в Україні.

Для кращої візуалізації варіації коефіцієнта між молодими та старшими віковими групами використали логарифмічну шкалу по осі Y. Як бачимо з рисунку, ми отримали «типову картину» смертності для всіх вікових груп – графіки мають класичну J-подібну форму, яка демонструє високу смертність серед немовлят, після чого вона стрімко знижується,

досягаючи свого мінімуму у віці від 5 років та в підлітковому віці. У віковій групі 35+ крива графіку починає зростати експоненціально, тобто кожна наступна вікова група має значно вищий ризик смерті, ніж попередня. Такий тип зростання добре опису-

ється законом Гомпертца, який стверджує, що ймовірність смерті після досягнення зрілого віку зростає приблизно експоненційно з віком [18]. У нашому випадку таке швидке зростання фіксуємо у віковій категорії 65+.

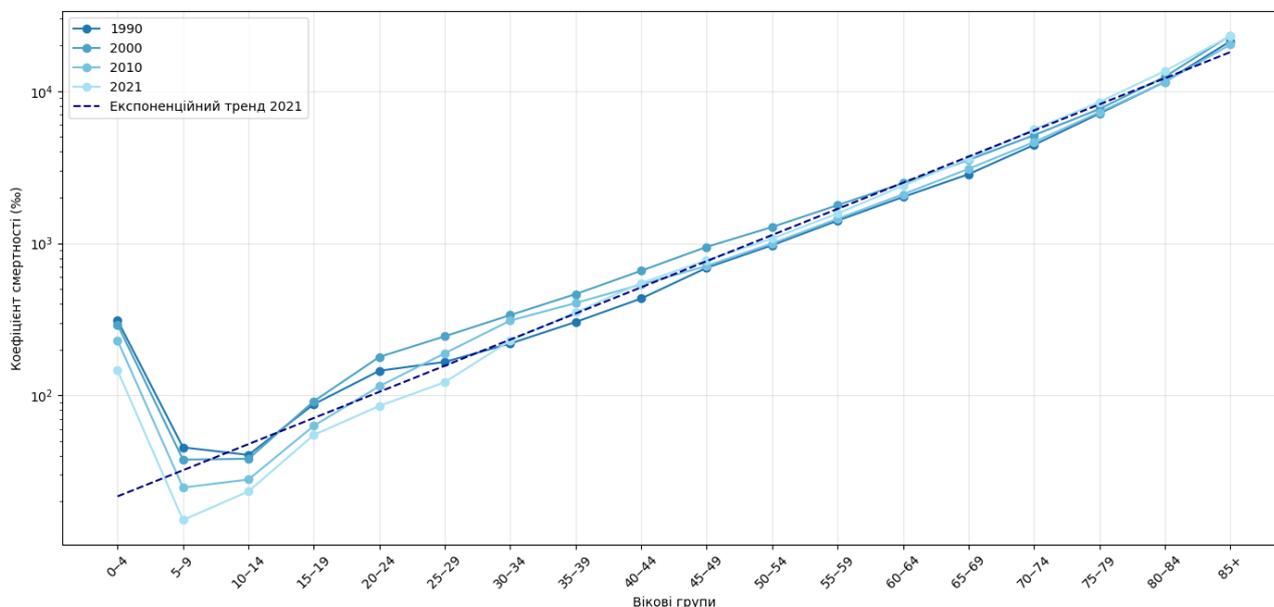

Рис. 1. Вікові коефіцієнти смертності, обидві статі (побудовано за [3])

Fig. 1. Age-specific mortality rates, both sexes (based on [3])

Разом з тим, упродовж досліджуваного періоду спостерігаємо зменшення коефіцієнта смертності у всіх вікових групах (після 2005 р.), особливо у дитячому та підлітковому віці, що є свідченням позитивних змін у доступі до медичних послуг та наявній медичній інфраструктурі загалом. Очікувано найвищі ризики зафіксовано в осіб вікової категорії 85+, де смертність перевищує показник 20 тис. випадків на 100 тис. осіб. Різкий стрибок смертності серед літніх людей спостерігаємо у 2020–2021 рр., що, очевидно, є наслідком впливу пандемії Covid-19.

Аналіз вікових коефіцієнтів смертності за гендерною приналежністю показав суттєве перевищення смертності чоловіків (рис. 2). Найбільший розрив спостерігається у віці 20–60 років. Припускаємо, що вихідні емпіричні дані 2021 року щодо підвищеного значення коефіцієнту смертності чоловіків є результатом надмірної смертності чоловіків у ковідний період, адже жінки, як правило, демонструють сильнішу інтерферонову відповідь, що є ключовим у боротьбі з вірусами, жіночі статеві гормони (естрогени) мають імонотулювальний ефект. Крім того, чоловіки значно частіше страждають на серцево-судинні захворювання, цукровий діабет, гіпертонію та ожиріння, що підвищує ризик перебігу Covid-19. Підтвердження знаходимо і в загальних тенденціях для країн Європи. Так, у Франції співвідношення смертності чоловіків і жінок зросло до 1,07 на 10 тис. осіб. Смертність серед чоловіків була на 32% вищою, аніж у доковідний 2019 рік [16]. В Іспанії таке співвідношення упродовж 2021–2022 рр. фіксувалось на рівні 1,25, у Великій Британії – 1,19, в Італії – 1,31 [14, 17].

Оцінка змін коефіцієнтів смертності між суміжними віковими групами виявила характерні етапи динаміки ризику смертності упродовж життя (табл. 1). Найрізкіше зниження показників спостерігається при переході з групи 0–4 роки до групи 5–9 років: зменшення становить приблизно 157% для чоловіків та 126% для жінок, що зумовлено різким спадом дитячої смертності після критичного періоду перших років життя. Починаючи з 10–14 років рівень смертності знову починає зростати, причому у представників чоловічої статі вдвічі стрімкіше (рис. 3). Особливо відчутний стрибок фіксуємо у віковій групі 15–19 років (+161,67%). Ми це пов'язуємо з поступовим виходом з мінімального рівня смертності у дитячому віці та появою додаткових ризиків у підлітковому періоді (травматизм та нещасні випадки, схильність до ризикованої поведінки, інфекційні захворювання, поява хронічних захворювань тощо, інші зовнішні чинники).

Найменші позитивні прирости зафіксовано: у жінок віком 20–24 роки – +26,57%; 50–54 роки – +42,63% та чоловіків вікової категорії 50–54 роки – +39,12%, що свідчить про відносну стабільність ризиків у цей період.

Важливим рубежем є і відрізок 35–39 → 40–44 роки, де приріст сягає 52,96% у чоловіків та 58,56% у жінок, що відображає початок прискореного накопичення вікових факторів ризику, зокрема хронічних захворювань. Після 45 років показники коефіцієнту смертності зростають особливо стрімко, а абсолютні значення у чоловіків залишаються значно вищими, ніж у жінок (у 2–3 рази). У віці 60+ починається експоненційне зростання коефіцієнту смертності.

Темпи приросту в жінок у цих вікових групах перевищують рівень у чоловіків. Після 70 років смертність у чоловіків сповільнює темпи приросту, досягаючи у найстаршій віковій групі 85+ лише +36,27%, тоді як абсолютні показники залишаються дуже високими. У жінок прирости після 70 років залишаються високими і навіть зростають, досягаючи +89% і віковій групі 85+, через більшу тривалість життя та

накопичення хронічних захворювань.

Загалом, отримані дані підтверджують, що крива смертності має складну структуру, зумовлену поєднанням біологічних, соціальних і поведінкових чинників, а статеві відмінності проявляються нерівномірно упродовж життєвого циклу, досягаючи найбільшої виразності у середньому віці та зменшуючись у найстарших групах.

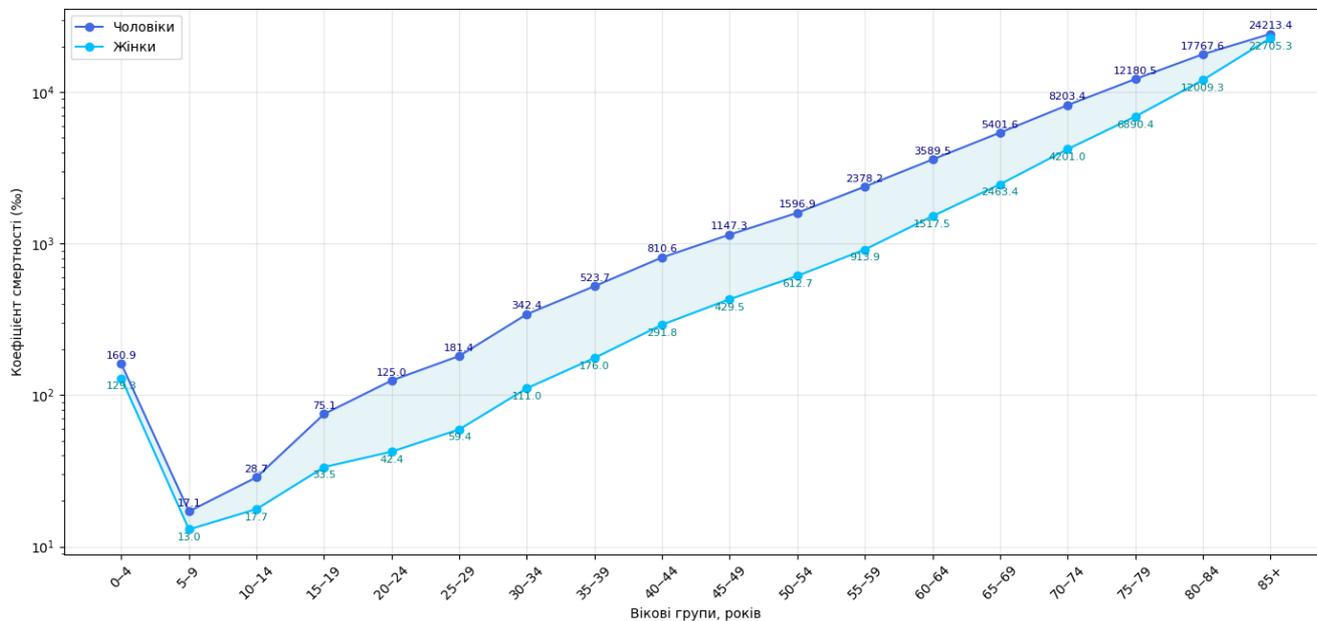

Рис. 2. Вікові коефіцієнти смертності за статтю (станом на 2021 р.) (побудовано за [3])

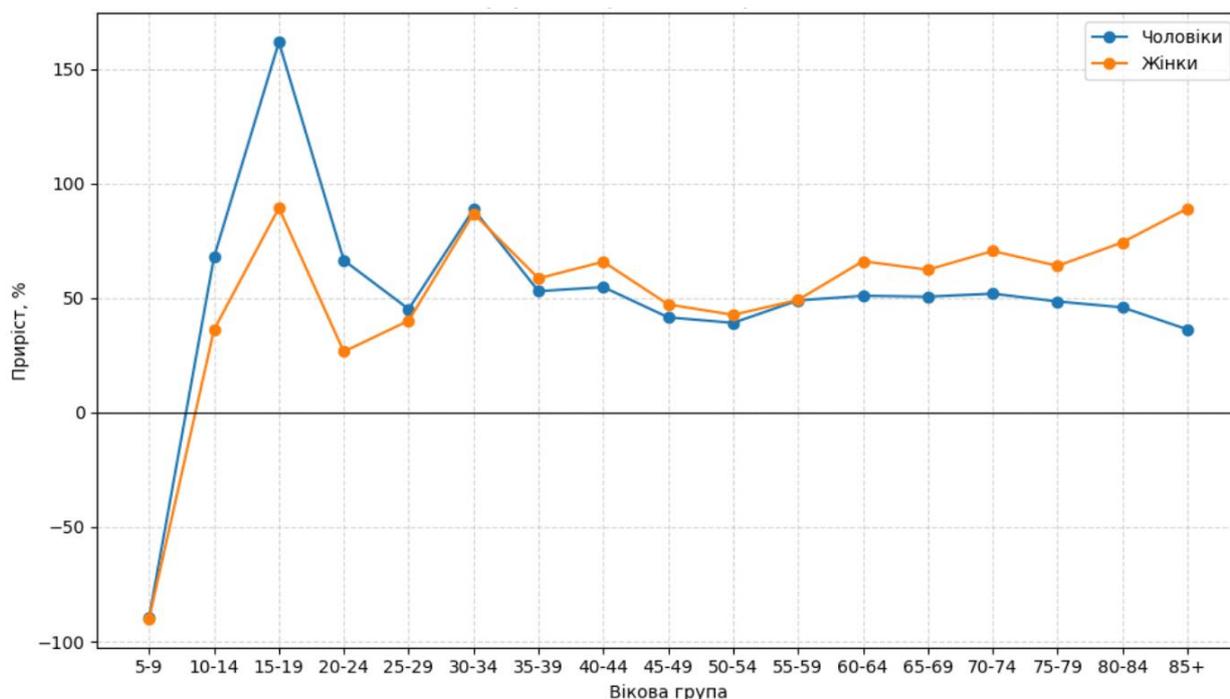
Fig. 2. Age-specific mortality rates by gender (as of 2021) (based on [3])

Таблиця 1 / Table 1

Приріст коефіцієнта смертності (на 100 тис. осіб відповідного віку) за віковими групами та статтю (станом на 2021 р.) /

Increase in the mortality rate (per 100 000 people of the appropriate age) by age group and gender (as of 2021)

Вікова група	Чоловіки	Жінки	Приріст чоловіків, %	Приріст жінок, %
0-4	160,9	129,3	-	-
5-9	17,1	13,0	-89,37	-89,95
10-14	28,7	17,7	67,84	36,15
15-19	75,1	33,5	161,67	89,27
20-24	125,0	42,4	66,44	26,57
25-29	181,4	59,4	45,12	40,09
30-34	342,4	111,0	88,66	86,87
35-39	523,7	176,0	52,96	58,56
40-44	810,6	291,8	54,73	65,80
45-49	1147,3	429,5	41,53	47,16
50-54	1596,9	612,7	39,12	42,63
55-59	2378,2	913,9	48,91	49,14
60-64	3589,5	1517,5	50,93	66,04
65-69	5401,6	2463,4	50,54	62,31
70-74	8203,4	4201,0	51,86	70,49
75-79	12180,5	6890,4	48,46	64,0
80-84	17767,6	12009,3	45,89	74,26
85+	24213,4	22705,3	36,27	89,02

Рис. 3. Приріст коефіцієнта смертності за віковими групами за статтю (станом на 2021 р.) (побудовано за [3])

Fig. 3. Increase in mortality rate by age and gender (as of 2021) (based on [3])

На основі аналізу Таблиць вікових коефіцієнтів смертності за регіонами України, оприлюднених Державною службою статистики України за 2021 р. робимо висновок, що коефіцієнти смертності з віком зростають у всіх без виключення регіонах України з максимальними значеннями у віковій категорії 85+. При цьому, найвищі коефіцієнти смертності зафіксовані у Київській, Закарпатській, Харківській, Херсонській та Чернівецькій областях, м. Київ. Ці регіони також мають загальну тенденцію до вищих показників смертності і у більш молодших вікових категоріях. Тоді як найнижчі коефіцієнти смертності характерні для Кіровоградської, Чернігівської, Вінницької, Одеської областей.

Для Топ-3 регіонів з найвищими та найнижчими показниками коефіцієнту смертності ми побудували серію статево-вікових пірамід, які наочно демонструють розподіл коефіцієнту смертності за гендерною приналежністю (рис. 4). Такий підхід дає змогу виявити спільні закономірності та екстремуми у структурі смертності, що характерні для окремих областей, так і для країни в цілому, а також підтверджує можливість екстраполяції результатів на ширший регіональний контекст.

Рисунок ілюструє чітку закономірність зростання коефіцієнтів смертності зі збільшенням віку у всіх регіонах України, що відповідає загальним демографічним тенденціям. У вікових когортах 70+ коефіцієнти смертності значно перевищують показники молодших вікових категорій. Екстремні значення коефіцієнту смертності фіксуються у віковій групі 85+, що є типовим для старіння населення. Особливістю української популяції, підтверженою представленими графіками, залишається істотно більша амплітуда приросту смертності у чоловіків, у той час

як у жінок цей процес є більш плавним. Найбільш відчутна різниця фіксується у вікових групах 40–59, 60–69 і 70+ років. Таку диспропорцію пояснюємо комплексною дією біологічних, соціально-економічних та поведінкових чинників, які суттєво впливають на стан здоров'я, передусім чоловічого населення України.

Варто відзначити, що форма побудованих «пірамід» для різних регіонів України здебільшого зберігає схожу структуру, однак у деталях можливі певні відмінності, що, ймовірно, зумовлені локальними особливостями соціально-економічного розвитку, рівнем урбанізації, доступом до медичної допомоги тощо.

Так, у Херсонській, Кіровоградській областях віковий профіль смертності виглядає більш «згладженим», без різких піків та різко вираженої асиметрії між чоловічими та жіночими коефіцієнтами. Для Київської області статево-віковим коефіцієнтам смертності притаманне виразне збільшення у старших вікових когортах у порівнянні з іншими областями. Це вказує на специфічну демографічну ситуацію, ймовірно пов'язану з більшою часткою осіб похилого віку в структурі населення.

У Закарпатській області спостерігається помітне підвищення коефіцієнтів смертності у чоловіків середньої вікової когорти (40–59 років), при цьому різниця між статями є однією з найвиразніших серед усіх регіонів. На Чернівецьчині також простежується широка гендерна розбіжність на користь вищої чоловічої смертності, але коефіцієнти смертності у чоловіків вікової категорії 60+ мають схильність бути дещо нижчими, ніж у сусідніх областях, що може вказувати на відносно кращі умови життя або медичне забезпечення для цієї вікової когорти. У Вінни-

цькій області жіноча смертність у вікових групах середнього і старшого віку виглядає трохи вищою від середньостатистичних показників, що може свід-

чити про наявність певних додаткових ризиків для жіночого населення.

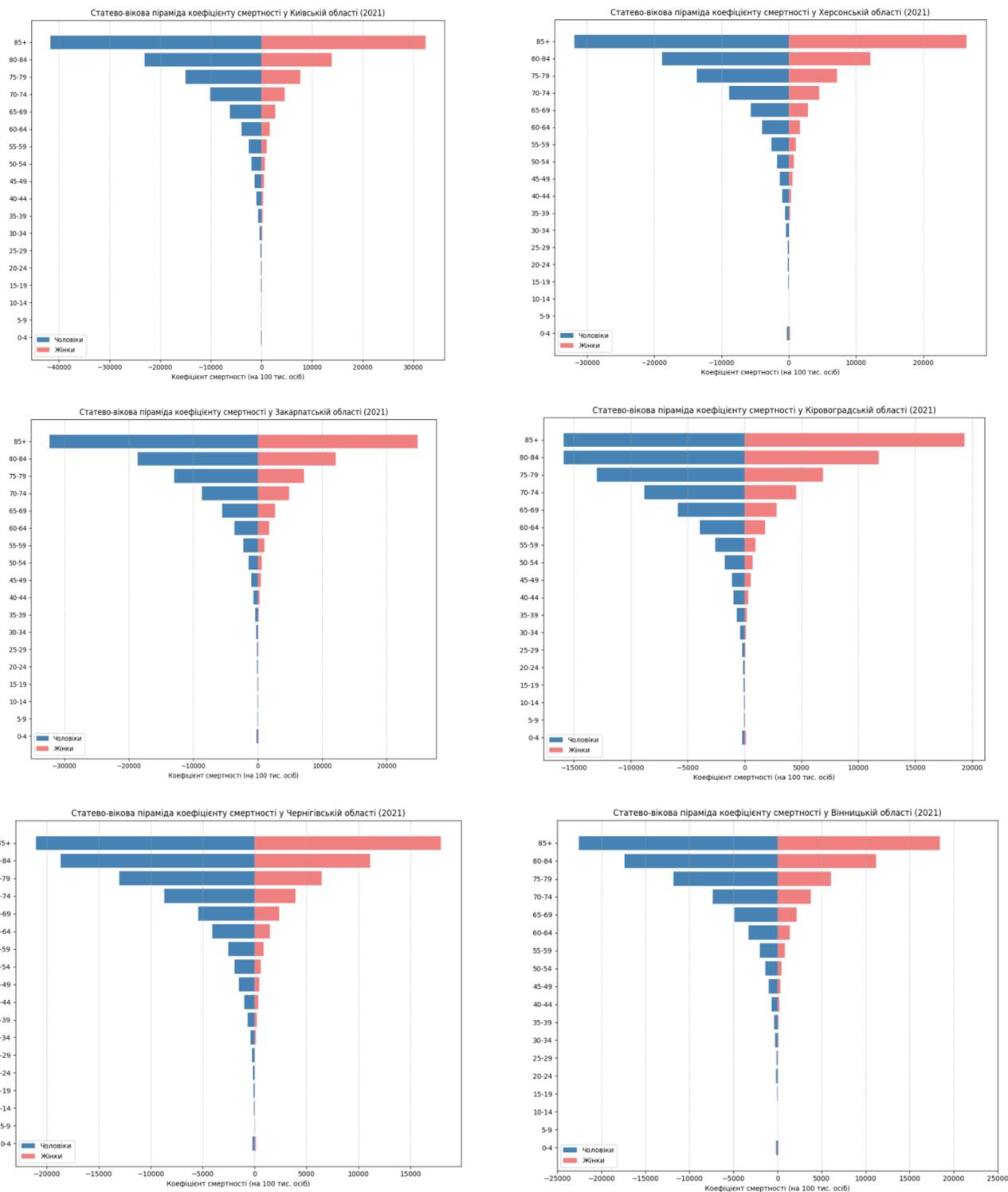

Рис. 4. Статтєво-вікові піраміди розподілу коефіцієнту смертності для репрезентативних областей України (станом 2021 рік) (побудовано за [3])

Fig. 4. Gender-age mortality rate pyramid profiles for representative regions of Ukraine (as of 2021) (based on [3])

Ми спробували здійснити кластеризацію регіонів України за розподілом вікових коефіцієнтів смертності, що дасть можливість виділити області зі схожими патернами у цих коефіцієнтах, виявити регіональні диспропорції та можливі критичні зони

для активізації превентивних та ресторативних заходів. Одним з найпопулярніших методів кластеризації являється метод k-середніх. Він має високу чутливість до шумів у даних. Тому використаємо метод ієрархічної кластеризації Варда, який мінімізує варі-

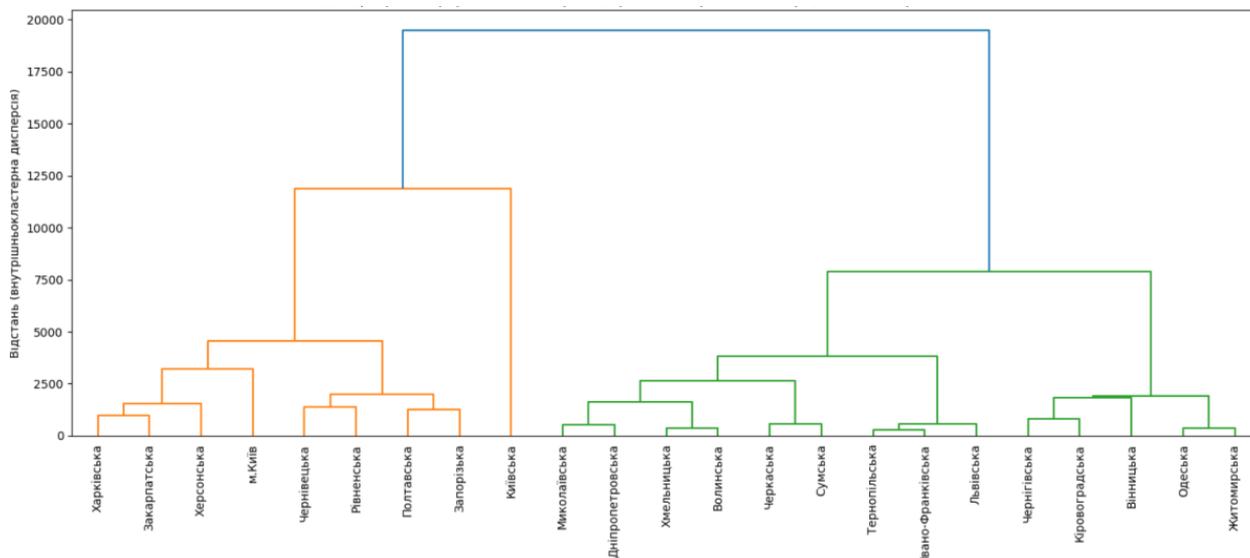
ацію всередині кластера та усуває недоліки попереднього методу [4]. Відтак, на першому етапі усі регіони України було поділено на 3 кластери за подібністю вікових коефіцієнтів смертності: (рис. 5).

• Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська,

Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська;

• Закарпатська, Запорізька, Полтавська, Рівненська, Харківська, Херсонська, Чернівецька, м. Київ;

• Київська.

Рис. 5. Дендродіаграма ієрархічної кластеризації регіонів України за віковими коефіцієнтами смертності методом Варда (станом 2021 рік)

Fig. 5. Hierarchical clustering dendrogram of regions of Ukraine according to age mortality rate based on Varda method (as of 2021)

Диференціація областей України за віковими коефіцієнтами смертності зумовлена низкою демографічних, соціально-економічних та медико-географічних чинників. У межах аналізу можна виокремити такі закономірності:

- Перший кластер об'єднує регіони з відносно помірними значеннями вікових коефіцієнтів смертності у всіх вікових групах. Для них характерна більш збалансована вікова структура населення. У більшості випадків це регіони з середнім рівнем соціально-економічного розвитку, де показники смертності наближаються до середньоукраїнських.

- Другий кластер представлений областями з підвищеними значеннями коефіцієнтів смертності у старших вікових когортах. Це зумовлено або несприятливою структурою причин смерті, або високою часткою осіб вікової когорти 65+ у структурі населення. У цю групу також потрапили окремі індустриальні області та великі міські агломерації, зокрема м. Київ, для яких притаманні високі ризики, пов'язані зі способом життя та екологічною обстановкою.

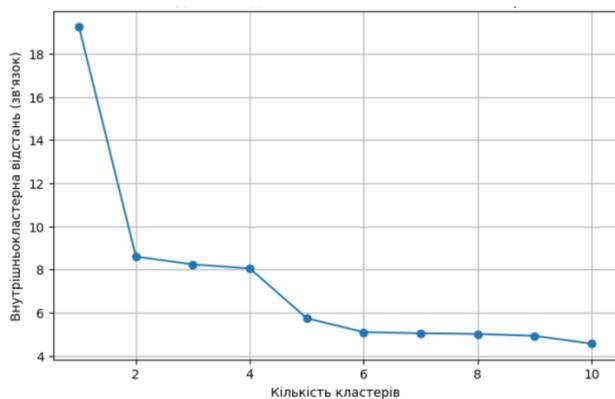
- Третій кластер – Київська область – виділяється найбільш несприятливою демографічною ситуацією: у структурі населення значною є частка осіб у старших вікових групах, що зумовлює рекордно високі значення вікових коефіцієнтів смертності після 70–75 років. Крім того, для регіону характерна тривала депопуляція, яка призводить до формування специфічного демографічного профілю.

Для підтвердження вибору оптимальної кількості кластерів доречно застосувати методи оцінки яко-

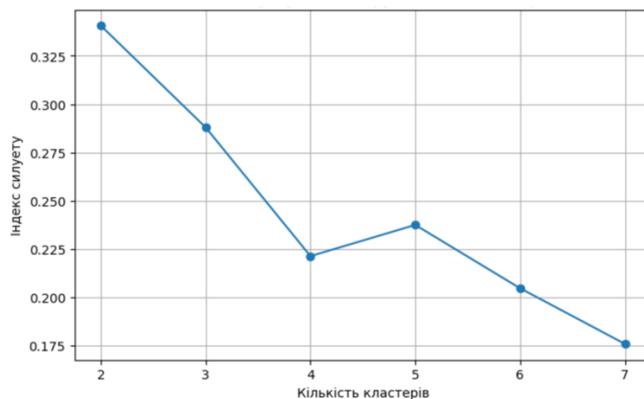
сті кластеризації (метод «ліктя» та метод індексу силуету) (рис. 6).

На графіку а) чітко візуалізується спад внутрішньокластерної відстані при переході з 1 до 2 кластеру. Після другого кластеру спад суттєво сповільнюється, що вказує на недоцільність додавання третього та подальшого кластерів, позаяк це дає вже незначне покращення компактності. Точка «ліктя» графіка говорить про найкращу кількість кластерів. На графіку б) найвищий індекс силуету ($\approx 0,34$) спостерігається при 2 кластерах, відповідно розбиття на цю кількість кластерів дає найбільш чітке і якісне групування.

У результаті ми отримали ситуацію, коли метод кластеризації та його валідація дали різну кількість «оптимальних» кластерів. Вона є досить типовою практикою при аналізі даних. У нашому випадку, у віковій структурі смертності населення Київської області спостерігається суттєве відхилення від загальноукраїнських показників. Коефіцієнт смертності у молодших вікових когортах (0–4 та 5–9 років) є помітно нижчим порівняно із середніми значеннями по країні. Водночас вікові коефіцієнти смертності у найстаршій віковій групі 85+ є однією з найвищих в Україні, досягаючи 41699,9 випадків на 100 тис. осіб, що майже вдвічі перевищує відповідні показники в більшості областей (рис. 5). Наявна ситуація вказує на специфічні демографічні особливості регіону, пов'язані з процесами старіння населення. З огляду на це, обґрунтованим є віднесення Київської області до окремого кластеру.

а) метод «ліктя»

б) індекс силуету

Рис. 6. Візуалізація методів оцінки якості проведеної кластеризації
Fig. 6. Visual representation of metrics for evaluating clustering quality

Висновки. Таким чином на підставі проведеного дослідження можемо однозначно стверджувати, що без аналізу вікових коефіцієнтів смертності неможливо здійснити комплексну оцінку демографічного розвитку території, виявити ключові чинники розвитку та забезпечити ефективне планування соціальної та медичної політики. Візуалізація варіації коефіцієнта смертності для обох статей підтверджує закономірний J-подібний розподіл смертності за віком, що характеризується мінімальними ризиками у дитячому та підлітковому періоді та різким експоненціальним зростанням після 35 років, особливо вираженим у групі 65+. Зафіксовано суттєве перевищення коефіцієнту смертності серед чоловіків особ-

ливо у віковій категорії 20–60 років, що корелюється із загально європейськими тенденціями.

Спостерігається певна диференціація вікових коефіцієнтів смертності за регіонами України. До Топ-3 регіонів з найвищими показниками відносимо Київську, Херсонську, Закарпатську області, тоді як в Кіровоградській, Чернігівській та Вінницькій областях ці показники є дещо нижчими за середні по Україні. На основі методу ієрархічної кластеризації Варда виявлено закономірності та обґрунтовано розподіл регіонів України за віковими коефіцієнтами смертності на три кластери на підставі комплексу демографічних, соціально-економічних та медико-географічних чинників.

Список використаної літератури:

- Афоніна О. Старіння населення Чернігівської області: медико-демографічні аспекти. *Географічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 3(3), 2024. С. 67-74. <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.3.08>
- Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття: Монографія / О.М. Гладун; НАН України, Ін-т демограф. та соціальн. дослідж. ім. М.В. Птухи. Київ, 2018. 224 с.
- Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua/>
- Зомчак Л.М., Дроботий Ю.М. Кластеризація регіонів України за конкурентоспроможністю. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративно-територіальні vs економічно-просторові кордони регіонів?»*, КНЕУ, 19-20 березня 2020 р. С. 328-332.
- Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
- Мельник Н.В., Мельник А.В., Пересадько В.А., Великочий В.С. Демографічні процеси Карпатського регіону в контексті економічного розвитку території. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Геологія. Географія. Екологія», 2021. Вип. 55. С. 187-203. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-14>
- Миронюк І.С., Слабкий Г.О., Білак-Лук'янчук В.Й. Аналіз смертності населення Закарпатської області України в передвоєнний період. *Intermedical journal*. Вип. 1, 2023. С. 45-49. <https://doi.org/10.32782/2786-7676/2023.1.07>
- Пархоменко О.Г., Яворська В.В. Суспільно-географічний аналіз захворюваності населення Одеської області. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2025. Т. 30, вип. 1(46). С. 160-170. [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1\(46\).332400](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1(46).332400)
- Рінгач Н.О., Власик Л.І. Зміни у структурі смертності в Україні: реальні та прогнозовані. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*, 2 (92), 2022. С. 25-31. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.2.13304>
- Шевчук П.Є. Застосування формальних методів до прогнозування смертності населення. *Демографічні проблеми та тенденції*. 2011. С. 73-83. <https://dse.org.ua/archive/16/7.pdf>

11. Шевчук П.С. Побудова таблиць смертності на субрегіональному рівні. *Демографія та соціальна економіка*, 3(34), 2018. С. 56-70. <https://doi.org/10.15407/dse2018.03.056>
12. Яворська В.В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні: монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. 384 с.
13. Яворська В.В., Мельник Н.В., Мельник А.В. Аналіз показника життєвості населення України на основі моделювання часових рядів. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*. Вип. 853, 2025. С. 152-162. <https://doi.org/10.31861/geo.2025.853.152-162>
14. Bonnet F., Grigoriev P., Sauerberg M. et al. Spatial disparities in the mortality burden of the Covid-19 pandemic across 569 European regions (2020-2021). *Nat Commun* 15, 4246. 2024. <https://doi.org/10.1038/s41467-024-48689-0>
15. Ghosn W, Kassié D., Jouglé E., Salem G., Rey G. & Rican S. Trends in geographic mortality inequalities and their association with population changes in France, 1975–2006, *European Journal of Public Health*, 23 (5). 2013. С. 834-840. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cks078>
16. Dahoo U., Gaudy (Insee) L. In France, like in Europe, an excess mortality linked to COVID-19 occurred in late March/early April. *Insee Focus*. 2020, no 200. URL: <https://www.insee.fr/en/statistiques/4641454>
17. Excess mortality rose sharply to 19% in December 2022. Eurostat. 2023. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230217-1>
18. Hong Li, Ken Seng Tan, Shripad Tuljapurkar, Wenjun Zhu. Gompertz law revisited: Forecasting mortality with a multi-factor exponential model. *Insurance: Mathematics and Economics*. Vol. 99, 2021, P. 268-281. <https://doi.org/10.1016/j.insmatheco.2021.03.018>
19. Lei Fang, Wolfgang K. Härdle, Juhyun Park. A mortality model for multi-populations: a semi-parametric approach. *SFB 649 Discussion Paper*, No. 2016-023, 2013. Humboldt University of Berlin, Collaborative Research Center 649 - Economic Risk, Berlin. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/146192/1/861805380.pdf>
20. Yavorska V., Melnyk N., Melnyk A., Koval L., Klapchuk V., Liventsov R. Demographic Processes of the Carpathian Region: Trends, Challenges, Problems. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 34(3), 2025. P. 681-696. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112557>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Viktoriiia Yavorska

DSc (Geography), Professor, Department of Economic and Social Geography and Tourism,
I.I. Mechnykov Odesa National University, Shampanskyi Lane, 2, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: yavorskaya@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7449-7908>

Nadiia Melnyk

PhD (Geography), Associate Professor, Department of Hotel-Restaurant and Resort Business,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Galytska st., 201d, Ivano-Frankivsk, 76008, Ukraine
e-mail: nadiia.melnyk@cnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-2077-595X>

Andrii Melnyk

PhD (Geography), Associate Professor, Department of Tourism, Recreation and Regional Development,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Karpatska st., 15, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine
e-mail: avmelnyk@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-6906-6396>

AGE-SPECIFIC MORTALITY IN UKRAINE: AN ANALYTICAL EXAMINATION OF DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT INDICATORS

Mortality as a key component of the natural population dynamics, serves not only as an indicator of a nation's health status, but also as a reflection of deeper socio-economic, environmental and political processes in society. Particular attention is required by the analysis of changes in the pattern of mortality caused by long-term crisis phenomena, among them – deterioration of living conditions, mass migration, war and consequent destruction of health infrastructure.

The purpose of our scientific search is to estimate the age-specific mortality rate of population as a marker of structural features of mortality in Ukraine and its interpretation in the context of demographic development.

In the course of the study, a quantitative–temporal analysis of age-specific mortality rates was employed. To interpret inter-age and gender variations in mortality rates, mathematical research methods were applied, while the spatial aspects of the distribution of age-specific mortality rates were examined using ranking techniques and cluster analysis.

The age-specific mortality curves for both genders exhibit the classical J-shaped pattern, characterized by high mortality among infants, followed by a rapid decline that reaches its minimum in early childhood (around age five) and adolescence. Beginning from the 35+ age group, the curve rises exponentially, meaning that each subsequent age cohort faces a substantially higher risk of death than the preceding one—an increase described by the Gompertz law. During the studied period, we observe a decrease in the mortality rate in all age groups (after 2005), especially in childhood and adolescence, which indicates positive changes in access to medical services and the available medical infrastructure as a whole. The highest risks were recorded in persons of the 85+ age category. A

sharp jump in mortality among the elderly is observed in 2020–2021, which is obviously a consequence of the impact of the Covid 19 pandemic. An analysis of age-related mortality rates by gender revealed a significant excess of male mortality, especially at the age of 20–60. The highest mortality rates were recorded in Kyiv, Zakarpattia, Kharkiv, Kherson and Chernivtsi regions, Kyiv.

In general, the obtained data confirm that the mortality curve has a complex structure caused by a combination of biological, social and behavioral factors, and gender differences appear unevenly throughout the life cycle, reaching the greatest expressiveness in middle age and decreasing in the oldest groups.

Keywords: *demographic development, structural features of mortality, age-specific mortality rates, gender, structural disparities, clustering.*

References:

1. Afonina, O. (2024). Population aging in Chernihiv region: medical and demographic aspects. *Geographical Journal of the Lesya Ukrainka Volyn National University*, 3(3), 67-74. <https://doi.org/10.32782/geochasvnu.2024.3.08> [in Ukrainian].
2. Gladun, O.M. (2018). Essays on the demographic history of Ukraine in the 20th century: Monograph. Kyiv. Retrieved from <https://idss.org.ua/monografii/G1.pdf> [in Ukrainian].
3. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Zomchak, L.M., & Drobotii, Yu.M. (2020). Clustering of Ukrainian regions by competitiveness. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "Administrative-territorial vs. economic-spatial borders of regions?"*, 328-332. Retrieved from <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/732be9b0-5889-4c3e-8354-527eaa3b2ff4/content> [in Ukrainian].
5. Human development in Ukraine: minimizing social risks (collective scientific and analytical monograph). (2021). M.V. Ptukha Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, State Statistics Committee of Ukraine. Retrieved from https://idss.org.ua/monografii/Lud_rozvitok_2010.pdf [in Ukrainian].
6. Melnyk, N.V., Melnyk, A.V., Peresadko, V.A., & Velykochoyi, V.S. (2023). Demographic processes of the Carpathian region in the context of economic development of the territory. *Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University*, 55, 187-203. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-14> [in Ukrainian].
7. Myroniuk, I.S., Clabkyi, H.O., & Bilak-Lukianchuk, V.I. (2023). Analysis of mortality of the population of the Transcarpathian region of Ukraine in the pre-war period. *Intermedical journal*, 1, 45-49. <https://doi.org/10.32782/2786-7676/2023.1.07> [in Ukrainian].
8. Parkhomenko, O.H., & Yavorska, V.V. (2025). Socio-geographical analysis of morbidity in the population of Odessa region. *Bulletin of Odesa National University named after I.I. Mechnikov*, Vol. 30, no. 1(46), 160-170. [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1\(46\).332400](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1(46).332400) [in Ukrainian].
9. Rynhach, N.O., & Vlyasyk, L.I. (2022). Changes in the structure of mortality in Ukraine: real and projected. *Bulletin of social hygiene and health care organizations of Ukraine*, 2(92), 25-31. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.2.13304> [in Ukrainian].
10. Shevchuk, P.Ie. (2011). Application of formal methods to predicting population mortality. *Demographic problems and trends*, 73-83. Retrieved from <https://dse.org.ua/arhive/16/7.pdf> [in Ukrainian].
11. Shevchuk, P.Ie. (2018). Construction of mortality tables at the subregional level. *Demography and social economy*, 3(34), 56-70. <https://doi.org/10.15407/dse2018.03.056> [in Ukrainian].
12. Yavorska, V.V. (2013). Regional geodemographic processes in Ukraine: monograph. Kamianets-Podilskyi. Retrieved from <https://dspace.onu.edu.ua/items/1686c142-8fda-4c49-a642-bc65deb27fe6> [in Ukrainian].
13. Yavorska, V.V., Melnyk, N.V., & Melnyk, A.V. (2025). Analysis of the Vitality Index of the Ukrainian Population Based on Time Series Modeling. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 853, 152-162. Retrieved from <https://doi.org/10.31861/geo.2025.853.152-162> [in Ukrainian].
14. Bonnet, F., Grigoriev, P., & Sauerberg, M. et al. (2024). Spatial disparities in the mortality burden of the Covid-19 pandemic across 569 European regions (2020-2021). *Nat Commun* 15, 4246. <https://doi.org/10.1038/s41467-024-48689-0>
15. Ghosn, W., Kassié, D., Jouglu, E., Salem, G., Rey, G. & Rican, S. (2013). Trends in geographic mortality inequalities and their association with population changes in France, 1975–2006, *European Journal of Public Health*, 23(5), 834-840. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cks078>
16. Dahoo, U., & Gaudy (Insee), L. (2020). In France, like in Europe, an excess mortality linked to COVID-19 occurred in late March/early April. *Insee Focus*, 200, Retrieved from <https://www.insee.fr/en/statistiques/4641454>
17. Excess mortality rose sharply to 19% in December 2022. Eurostat. 2023. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230217-1>
18. Hong, Li, Ken, Seng Tan, Shripad, Tuljapurkar, & Wenjun, Zhu. (2021). Wenjun Zhu. Gompertz law revisited: Forecasting mortality with a multi-factor exponential model. *Insurance: Mathematics and Economics*, 99, 268-281. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.insmatheco.2021.03.018>
19. Lei, Fang, Wolfgang, K. Härdle, Juhyun, Park. (2013). A mortality model for multi-populations: a semi-parametric approach. *SFB 649 Discussion Paper*, 2016-023. Retrieved from <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/146192/1/861805380.pdf>
20. Yavorska, V., Melnyk, N., Melnyk, A., Koval, L., Klapchuk, V., & Liventsov, R. (2025). Demographic Processes of the Carpathian Region: Trends, Challenges, Problems. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 34(3), 681-696. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112557>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 08 September 2025

Accepted 01 November 2025

Published 30 December 2025

Атілла Товт

доктор філософії, доцент кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II,
площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, 90202, Україна
e-mail: toth.attila@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8620-2567>

Еники Шаш

доктор філософії, доцент кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II,
площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, 90202, Україна
e-mail: sass.eniko@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8166-4535>

Наталія Олаг

ст. викладач кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II,
площа Кошута, 6, м. Берегове, Закарпатська область, 90202, Україна
e-mail: olah.natalia@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8748-7832>

СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ ДО РЕЛІГІЇ ТА ОЦІНКА РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ

У статті досліджено релігійність населення Закарпаття та його ставлення до релігійного туризму як одного з перспективних туристичних продуктів регіону. Показано, що історична багатоконфесійність та етнокультурне різноманіття краю стали підґрунтям формування значної кількості сакральних об'єктів, зокрема унікальних дерев'яних церков русинської традиції, середньовічних храмів та місць паломництва, що становлять вагомий потенціал для розвитку релігійного туризму. Емпіричну базу становлять результати анкетного опитування, проведеного серед 515 жителів області, що дало змогу визначити рівень релігійності населення, частоту участі у релігійних поїздках, ступінь обізнаності щодо сакральних об'єктів та готовність до участі в організованих релігійних турах.

Встановлено, що понад 96% респондентів вважають себе релігійними; більш ніж половина регулярно відвідує церковні служби та бере участь у паломництвах. Однак рівень знання туристично привабливих сакральних локацій залишається низьким. З'ясовано, що подальший розвиток релігійного туризму стримують інфраструктурні обмеження та недостатня популяризація ресурсів. Водночас значний інтерес місцевих жителів до релігійних подорожей, наявність унікальної спадщини та зростання попиту на немасові, автентичні туристичні продукти свідчать про вагомий перспективи післявоєнного розвитку цього напрямку.

Ключові слова: Закарпаття, релігійність, релігійний туризм, сакральна спадщина, дерев'яні церкви, паломництво, туристичний потенціал.

Як цитувати: Товт, А., Шаш, Е., Олаг, Н. (2025). Ставлення населення Закарпаття до релігії та оцінка релігійного туризму. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 114-123. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-09>

In cites: Toth, A., Sass, E., Olah, N. (2025). The attitude of the Transcarpathian population toward religion and the perception of religious tourism. *Human Geography Journal*, 39, 114-123. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-09> [in Ukrainian].

Вступ, цілі дослідження. Протягом історії території сучасного Закарпаття зазнала численних змін влади, особливо за останні півтора століття. Однак незалежно від того, до якої держави чи політичного утворення належав цей регіон, одна річ залишалася незмінною – периферійне географічне положення. Наслідком цього стало те, що економічний розвиток зазвичай оминав край.

Водночас також не змінився багатонаціональний характер населення та, відповідно, релігійне різноманіття. Навіть у важчі часи вдавалося зберегти характерні для різних національностей ознаки (релігію, мову, культуру, духовні надбання/звичаї, народні традиції, свята, архітектурні стилі) у такій мірі, що сьогодні Закарпаття може пишатися кількома

об'єктами, включеними до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Усе це може становити одну з важливих основ культурного туризму.

Особливо варто підкреслити – з огляду на теперішню війну в Україні – що протягом усієї історії цей регіон характеризувався мирним співіснуванням різних національностей. «Туризм – це індустрія миру» – часто зазначається в наукових працях про туризм. В Україні ця теза особливо актуальна, адже вже понад 10 років мир – як одна з головних передумов туризму – відсутній або присутній лише частково. Проте війна рано чи пізно закінчиться, і під час відновлення країни туризм знову може відігравати важливу роль. Закарпаття має для цього сприятливі умови, адже, на щастя, туристична інфраструктура й

об'єкти не стали ціллю війни (принаймні дотепер). Шанси післявоєнного туризму на Закарпатті зростають і тому, що на міжнародному рівні все більш проблемним стає явище «overtourism» («надмірний туризм»). Зростає попит на ті території, де туризм ще не набув масового характеру, але водночас вони є «гарним місцем». А Закарпаття у цьому плані безперечно є «гарним місцем», оскільки має численні автентичні природні та культурні привабливості.

У регіоні є гарні умови для розвитку кількох туристичних продуктів, однак ми вважаємо, що релігійний туризм – один із тих напрямів, який у післявоєнний мирний час може стати успішним як у внутрішньому, так і в міжнародному масштабі. Основою цього є те, що Закарпаття, з огляду на свій багатонаціональний склад, надзвичайно багате на сакральні пам'ятки, пов'язані з різними конфесіями. При цьому релігія тут означає не лише минуле, оскільки населення має високий рівень релігійності, і релігія є невід'ємною частиною повсякденного життя. Нарешті, саме з релігійним туризмом пов'язані найвідоміші й найцінніші пам'ятки регіону на міжнародному рівні – дерев'яні церкви, внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Ми вважаємо, що туристичний продукт може успішно функціонувати на певній території лише тоді, коли місцеве населення може з ним ідентифікуватися й певним чином бути до нього причетним. Це може стати навіть фактором підвищення місцевої ідентичності: жителі пишаються тим, що їхня культура, звичаї та традиції становлять привабливість для туристів із далеких країв, що, у свою чергу, сприяє збереженню цієї культури [1]. Крім того, туризм створює робочі місця й засоби до існування для місцевого населення. І нарешті, гостинне, відкрите до туристів місцеве населення є базовим чинником для деяких туристичних продуктів. Це особливо важливо у релігійному туризмі, адже релігія пов'язана з чутливими духовними аспектами.

Саме тому головною метою нашого дослідження є з'ясувати та проаналізувати ставлення місцевого населення до релігії та релігійного туризму. Поряд із цим ми розглянемо й потенційні об'єкти релігійного туризму на Закарпатті.

Огляд наукової літератури. Поряд із теоретичною літературою з релігійного туризму ми розглянули й праці, присвячені туризму у досліджуваному регіоні.

Сучасні дослідження туризму на Закарпатті значною мірою пов'язані з Докторською школою наук про Землю Печського університету (Угорщина), де, крім численних наукових статей, було підготовлено також кілька дисертацій [2;3;4;5].

Дослідженнями сучасного демографічного та географічного стану населення Закарпаття, а також просторовими особливостями національностей займаються Йосип Молнар та Стефан Молнар Д. [6; 7; 8]. Натомість інформація про релігійну структуру регіону значно обмеженіша. Карой Кочіш здійснив і здійснює масштабні дослідження етнічної та релігійної структури всього Карпатського басейну [9; 10]. Відомими дослідниками географії релігій України та,

відповідно, Закарпаття є Андрій Ковальчук [11] та Іван Костащук [12], які на всеукраїнському та регіональному рівнях аналізують конфесійну належність населення та ставлення до релігійної практики.

Серед останніх досліджень особливе місце посідають результати Патріка Татрої, Йосипа Молнара, Катерини Коваль та Агнеш Еревш, опубліковані на основі опитування Summa 2017 [13]. Вони містять цінні дані про демографічні характеристики угорського населення Закарпаття.

Можливості використання сакральних цінностей Закарпаття в туристичних цілях досліджували українські науковці [14; 15; 16; 17]. Вони роблять висновки здебільшого на підставі ресурсів окремих конфесій або ж на прикладі певних об'єктів/подій, однак комплексного туристичного аналізу поки що не було здійснено.

Відомим дослідником закарпатської сакральної русинської архітектури є Михайло Сирохман, який протягом кількох десятиліть досліджує історичні та сучасні дерев'яні церкви Закарпаття [18], а також їхні особливості, що можуть слугувати важливою основою для розробки туристичного продукту.

Основні результати дослідження середньовічних релігійних споруд пов'язані з проєктом «Шлях середньовічних церков», реалізованим у 2009–2013 роках. У межах цього проєкту йшлося не лише про мистецькі, але й про практичні аспекти розвитку туристичного продукту [19].

Методи. Окрім згаданого вище огляду наукової літератури, основним елементом дослідження є анкетне опитування, проведене серед жителів Закарпаття в онлайн-формі на базі Google Forms. Унаслідок російсько-української війни багато хто не перебуває на Закарпатті, тож такий спосіб опитування був цілком виправданим.

Оскільки мовний та національний склад області є різноманітним, анкету підготували двома мовами – угорською та українською. Вдалося зібрати загалом 515 валідних (придатних для аналізу) відповідей: 262 угорською мовою та 253 – українською.

Структурно анкета складалася з п'яти тематичних блоків:

- Дані щодо релігійності;
- Загальні звички подорожей у межах Закарпаття;
- Інформація про подорожі релігійного характеру;
- Оцінка релігійно-туристичних ресурсів Закарпаття;
- Соціодемографічні дані.

Для поширення анкети використовувалися різні канали:

а) Соціальні мережі (Facebook): публікація на власній сторінці; поширення знайомими; розміщення у різних тематичних, територіальних або парафіяльних/релігійних групах.

б) Звернення до представників церков (греко-католицької, реформатської, католицької, православної).

Результати дослідження представлені у вигляді діаграм і тематичних карт. Для ілюстрації результа-

тів первинних досліджень було використано програми Microsoft Excel 2016, IBM SPSS 25.0 та ArcGIS 10.1.

Оцінку релігійно-туристичних об'єктів регіону частково здійснювали шляхом виїздів на місця, під час яких робилися власні фотографії.

Результати.

Обсяг туризму на Закарпатті у 2000-х роках.

Початок 2000-х років характеризувався динамічним зростанням туризму на Закарпатті, зростає також увага з боку угорських туристів. Світова економічна криза позначилася і тут: у 2010–2011 роках стався тимчасовий спад, а після конфлікту на Сході України у 2014 році, у 2015-му відбулося чергове зниження. Згодом розвиток знову став стабільним аж до початку пандемії Covid та російської агресії.

Попри теперішню війну туризм повністю не зупинився, адже Закарпаття – найвіддаленіший від фронту регіон, що став «островом миру» як для переселенців зі сходу, а також для тих, хто має стабільне матеріальне становище).

Типи туристичних продуктів Закарпаття. Закарпаття багате на мінеральні та лікувальні води, що стало основою для розвитку *лікувально-оздоровчого* туризму, який функціонував ще за радянських часів. Перед війною відбулися значні зміни в галузі (*лікувально-оздоровчого*) та *Wellness-туризму*.

Єдині в Україні гірські масиви – вулканічний і флішевий пояс Українських Карпат – створюють умови для активного туризму. *Піші походи* можна поєднувати з тематичними та історичними турами, особливо серед туристів угорського походження. Лижний туризм орієнтований головним чином на внутрішній попит; нині працює близько 70 підйомників. Наразі нерозвиненість інфраструктури також є перешкодою для зростання. Кінний, водний та велотуризм також вже присутні як складові активного туризму [3].

Сільський туризм виник на початку 2000-х як відповідь на нестачу якісних закладів розміщення. Він фактично функціонував як сервіс із надання місць для проживання в сільській місцевості, особливо в угорських селах (Вари, Бене, Вишково). Відтоді стався значний кількісний і якісний розвиток. Сьогодні можна виокремити два регіональні типи сільського туризму: на рівнинній місцевості переважають туристи з Угорщини у складі великих груп, у гірських селах – індивідуальні українські туристи (сім'ї, пари, малі компанії).

Культурний та спадщинний туризм спирається на замки, руїни, палаци, історичні пам'ятки, музеї, фестивалі. До цього ж напряму належить і *релігійний туризм*.

Зміни у релігійній структурі Закарпаття, сучасний стан історичних церков. Цікаво, що точніші дані про релігійну структуру регіону є з XIX – першої половини XX століття, ніж із недавнього часу. Причина цього полягає в тому, що з приходом радянської влади в 1944 році офіційний збір даних про релігійну приналежність населення було припинено, тобто під час переписів населення в СРСР, а згодом і в незалежній Україні (єдиного) мешканців не питали про їхню релігійну приналежність. Тому

сучасний стан можна визначати лише приблизно – за кількістю парафій та священнослужителів.

До Другої світової війни тривалий час не спостерігалось суттєвих змін у розподілі релігійних конфесій, лише з 1910-х років різко зросла частка православних. Це пояснюється розгортанням православно-католицької румуни, а потім і русини масово повернулися до своєї давньої, первісної віри – православ'я [20].

За останніми конкретними даними перепису населення 1941 року, з 856 000 жителів 50% визнали себе греко-католиками, а православні становили 15%. Третю за чисельністю релігійну групу становили ізраїльтяни, які склали 13,5% від загальної чисельності населення, що на 1,7% менше, ніж за даними 1921 року. Далі йшли реформати (10%) і римокатолики (9%), які в основному були угорської національності (рис. 1).

У радянський період греко-католицьку церкву заборонили (1949), і лише у 1989-му дозволили відновити її діяльність. Тим часом вона діяла нелегально, але багато хто перейшов до православ'я. Таким чином, провідною релігією сьогодні є православ'я – за оцінками, воно охоплює 54% населення – тоді як греко-католицька релігія, яка опустилася на друге місце, становить близько половини від цієї кількості (27%). Частка реформатів і римокатоликів скоротилася до 8% і 5% відповідно у зв'язку зі зменшенням частки угорського населення. В результаті історичних подій, що відбулися, раніше значна єврейська релігія сьогодні фактично присутня на Закарпатті лише в архітектурних цінностях. Загалом Закарпаття вважається дуже релігійним регіоном, адже лише близько 6% жителів не відносить себе до жодної конфесії [5].

Елементи пропозиції релігійного туризму на Закарпатті. Протягом століть Закарпаття характеризувалося етнічною та релігійною різноманітністю, що призвело до розвитку мультикультуралізму, характерного для регіону. Більшість національностей пов'язані з певними конфесіями, які створили характерні однотипні специфічні релігійні архітектурні цінності. Відповідно, й релігійні заходи та звичаї відрізняються. У релігійному туризмі ці пам'ятки мають регіональні відмінності (рис. 2).

Загалом ми дослідили 60 релігійних об'єктів, і простежується чіткий зв'язок між типами церков та місцями проживання національних груп.

Релігійно-туристичні ресурси можна поділити на три категорії.

Дерев'яні храми Закарпаття. Русини, які мешкали в горах і не мали коштів на кам'яні храми, будували з доступної деревини. Завдяки майстерності русинських теслярів виникли унікальні архітектурні шедеври – дерев'яні храми, що прикрашають регіон [24]. Два з них – в с. Ужок та в селищі Ясінях (Струківська церква) – внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Загалом русинські храми представляють два стилі (готичний, бароко) і чотири типи (бойківський, лемківський, гуцульський та долинянський) [25].

«Шлях середньовічних церков». У 2009 році За-

карпаття та разом із областю Саболч-Сатмар-Берг (Угорщина) створили тематичний маршрут «Шлях середньовічних храмів». До нього входять 15 діючих церков Закарпаття, більшість з яких розташовані поблизу великих міст, тобто є легкодоступними і їх простіше залучити до туризму, ніж русинські де-

рев'яні храми, розташовані в горах. Спочатку вони були побудовані для римо-католиків, здебільшого ще до XV століття, а потім частина з них перейшла у власність реформатів. Але є також кілька греко-католицьких церков.

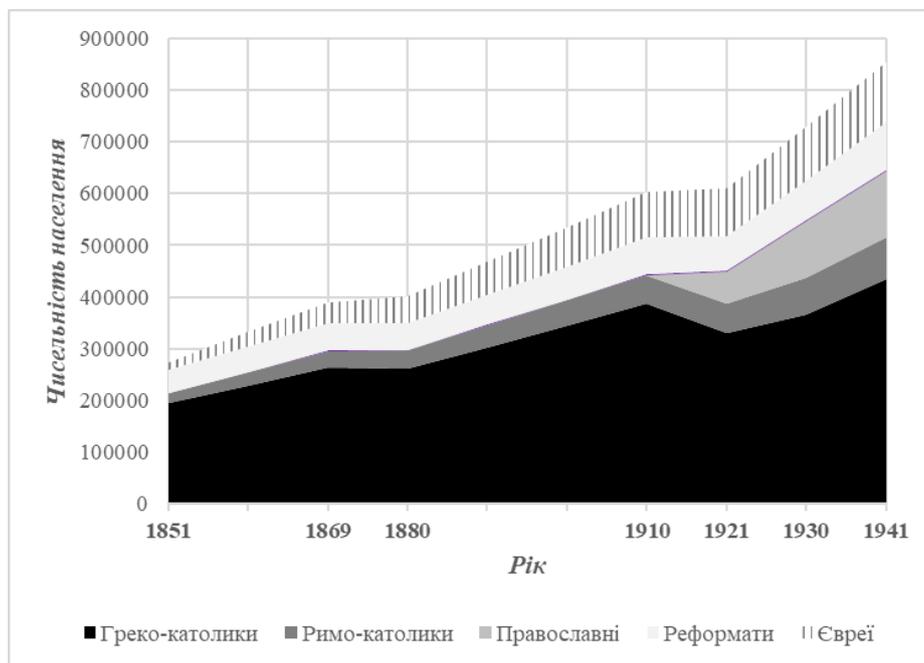

Рис. 1. Зміни чисельності населення на території сучасного Закарпаття в 1851-1941 рр. (створено авторами на основі [21; 22; 23])

Fig. 1. Population changes in the territory of present-day Transcarpathia between 1851 and 1941 (compiled by the authors based on data [21; 22; 23])

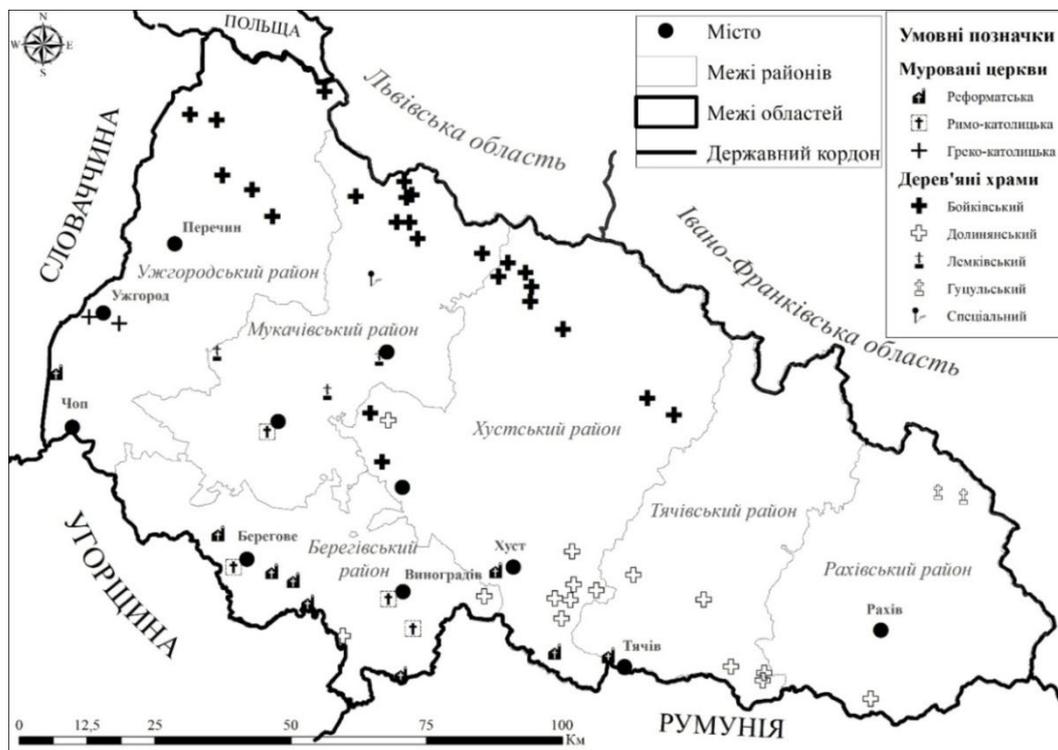

Рис. 2. Зведена карта досліджуваних об'єктів (створено авторами)
 Fig.2. Summary map of the objects examined (compiled by the authors)

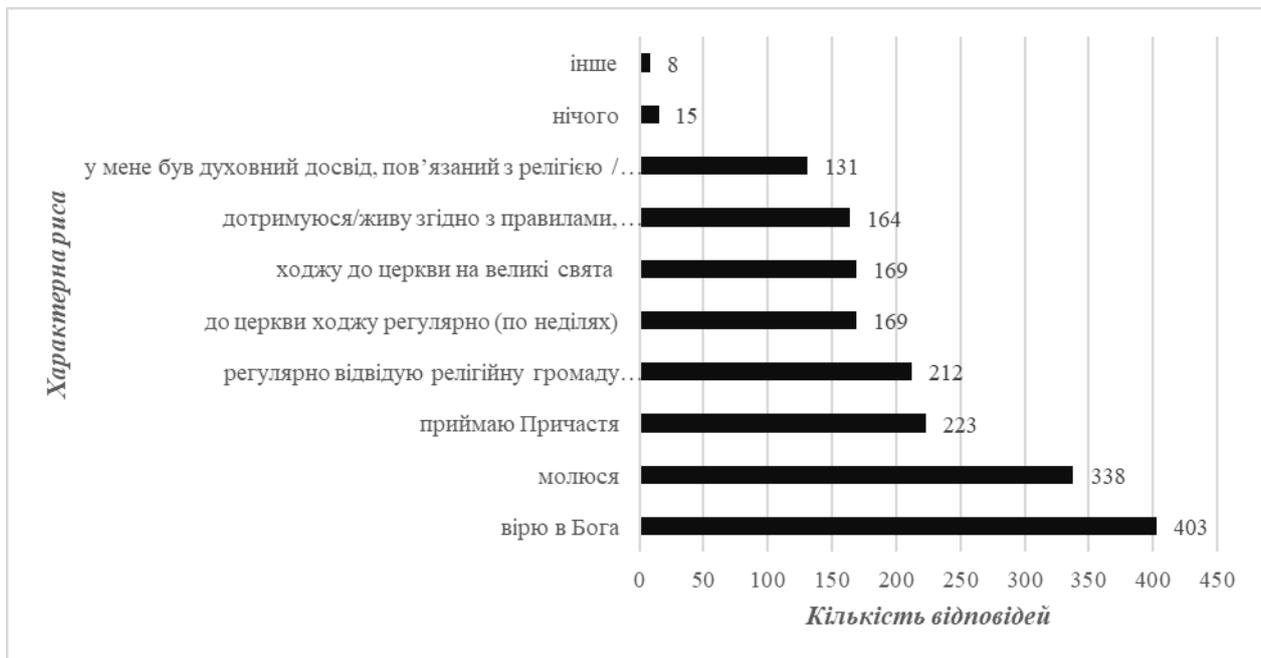
Релігійні заходи. З початку 2000-х років історичні церкви (римо-католицька, греко-католицька, реформатська) Закарпаття та їхні молодіжні організації беруть активну участь в організації таборів та зустрічей для релігійної молоді.

Дослідження взаємозв'язку між релігією та туризмом серед населення Закарпаття на основі анкетного опитування. У дослідженні взяли участь жителі 162 населених пунктів: 53% респондентів проживає у містах, 46% – в сільській місцевості. Найбільше відповідей надійшло з Берегова (12,4%), Ужгорода (6%), Хуста (5,4%), Вишкова (5%) та Мукачеве (3,5%). Якщо розглядати більші адміністративні одиниці (райони), то 45,6% учасників проживали на території Березівського району, за ними йшли Хустський (18,4%), Ужгородський (15,9%), Мукачів-

ський (10,9%), Тячівський (5,2%) і Рахівський (3,9%) райони.)

За віком найактивнішими були молоді респонденти віком від 18 до 30 років, які склали 36%. З віком готовність відповідати зменшувалася пропорційно, але все ж частка респондентів віком понад 60 років досягла 7%. За рівнем освіти, респонденти з вищою освітою були найбільш ініціативними – 60%, тоді як частка тих, хто мав атестат про повну загальну середню освіту, становила 20%.

96% респондентів вважають себе релігійними і належать до певної конфесії. 36% – реформати (дві третини з яких проживають у Березівському районі), 28% – греко-католики, 19% – православні, 15% – римо-католики. Сумарна частка інших категорій не перевищила 2%.

**Рис. 3. Розподіл відповідей на питання «Що для вас означає релігійність?» (створено авторами)
Fig. 3. Distribution of responses to the question "What does religiosity mean to you?" (compiled by the authors)**

Більшість опитаних пов'язує релігійність із вірою в Бога (80%), 65% респондентів також відзначили звичку молитися, а 43% – участь у святому причасті/вечері Господній. Хоча регулярне відвідування релігійної громади не вважається основним способом відправлення релігійних обрядів, у ширшому сенсі воно все ж є важливою складовою уявлення про релігійність. Дещо дивним є той факт, що лише третина респондентів вважає регулярне відвідування церкви невід'ємною частиною релігійності. Варто зазначити, що 25% респондентів мали релігійний досвід/досвід Бога, який справив на них особливо велике враження.

З відповідей можна зробити висновок, що відвідування церкви саме по собі не обов'язково означає релігійність, проте більше половини респондентів (56,2%) принаймні раз на тиждень відвідують церковні служби, що є високим показником (рис. 4). Однак між окремими конфесіями спостерігаються значні відмінності. Серед греко-католиків цей показник

становить 76%, а більше половини респондентів (51,4%) відвідують церковні служби кілька разів на тиждень. Високі показники і серед римо-католиків (69% та 22% відповідно). Серед реформатів спостерігаються значення, близькі до середнього, тоді як у православних найменш характерні регулярні відвідування церкви.

Понад половина респондентів (53,8%) брали участь у паломництвах чи релігійних заходах поза межами свого населеного пункту. Від середнього показника істотно відрізнялися лише православні, які є найменш активними в цій сфері: лише 23% респондентів брали участь у паломництві або релігійному заході за межами свого місця проживання.

61% опитаних подорожували з релігійною метою до Угорщини. Високий показник пояснюється близьким розташуванням міста Марія-Повч, яке вважається найважливішим місцем паломництва греко-католиків і римо-католиків Закарпаття. Крім того, близькість двох великих реформатських

центрів, Шарошпотока і Дебрецена, також є сильним мотиваційним фактором.

Організацією паломництв здебільшого займаються церковні громади та священнослужителі (рис. 5). Організацію подорожей на короткі відстані зазвичай беруть на себе представники духовенства, тоді як подорожі на великі відстані організуються

централізовано, оскільки вимагають значно більше зусиль. Крім того, поширеними є також самоорганізовані поїздки релігійного характеру. Туристичні агентства не пропонують паломницьких поїздок, оскільки вони становлять лише кілька відсотків на цьому ринку.

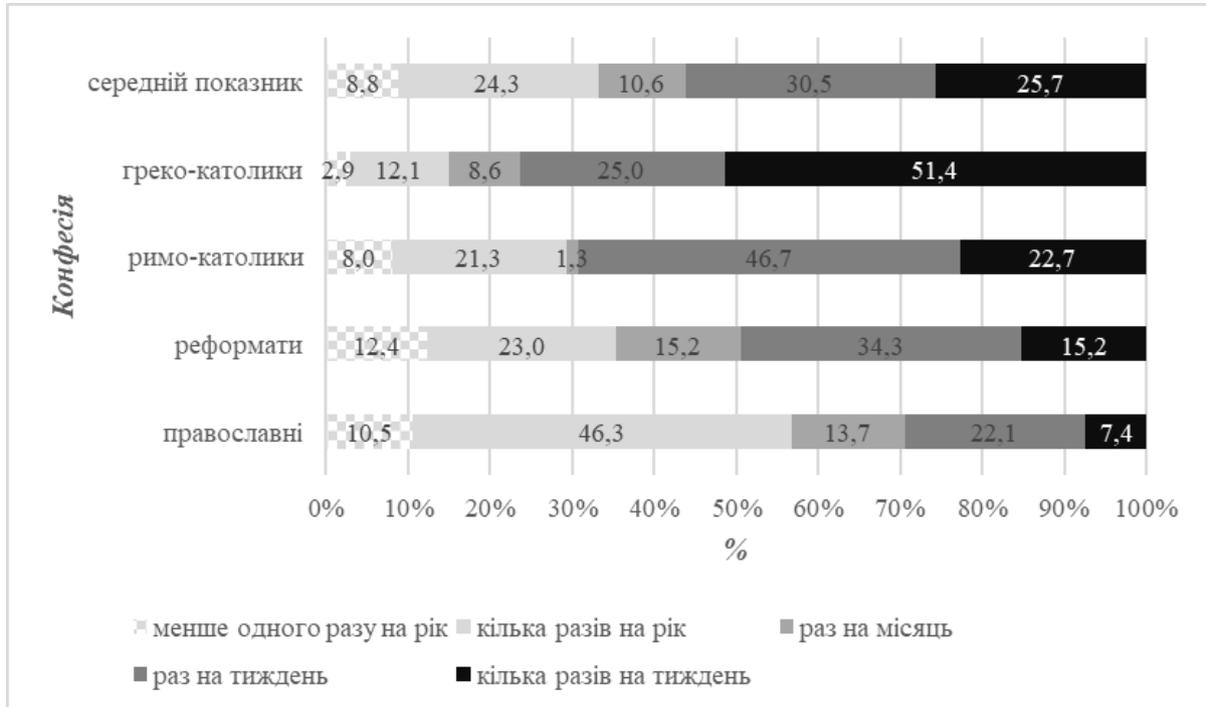

Рис. 4. Частота відвідування церкви (створено авторами)
 Fig. 4. Frequency of church attendance (compiled by the authors)

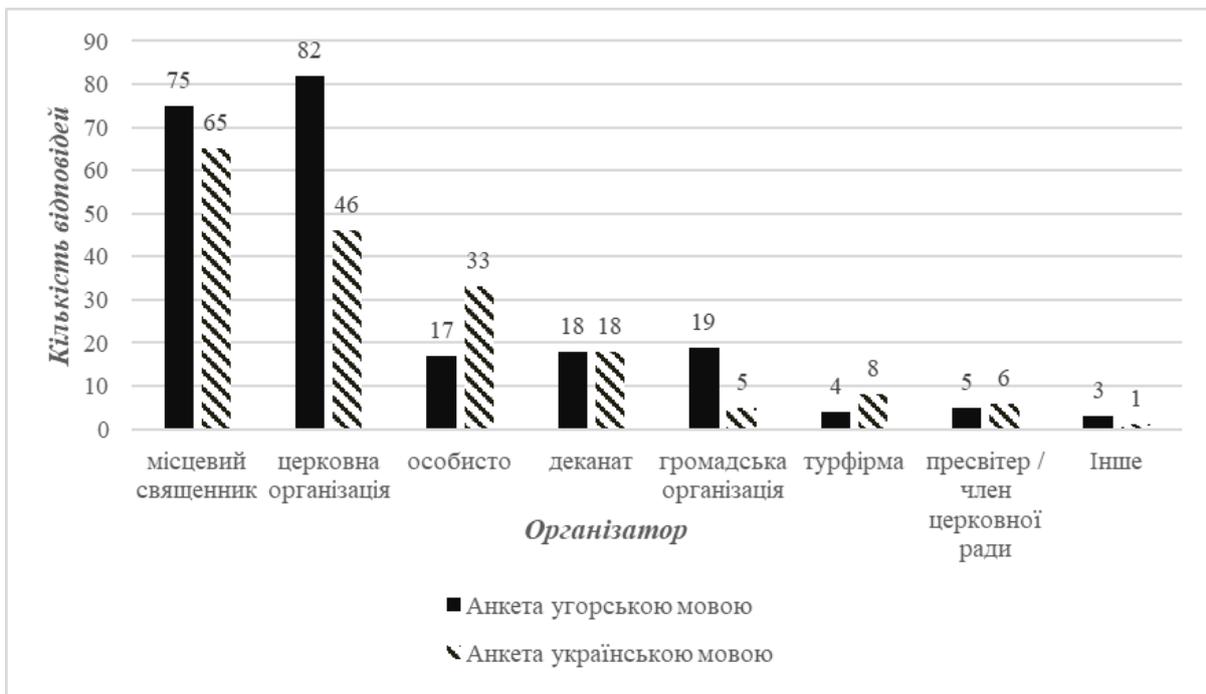
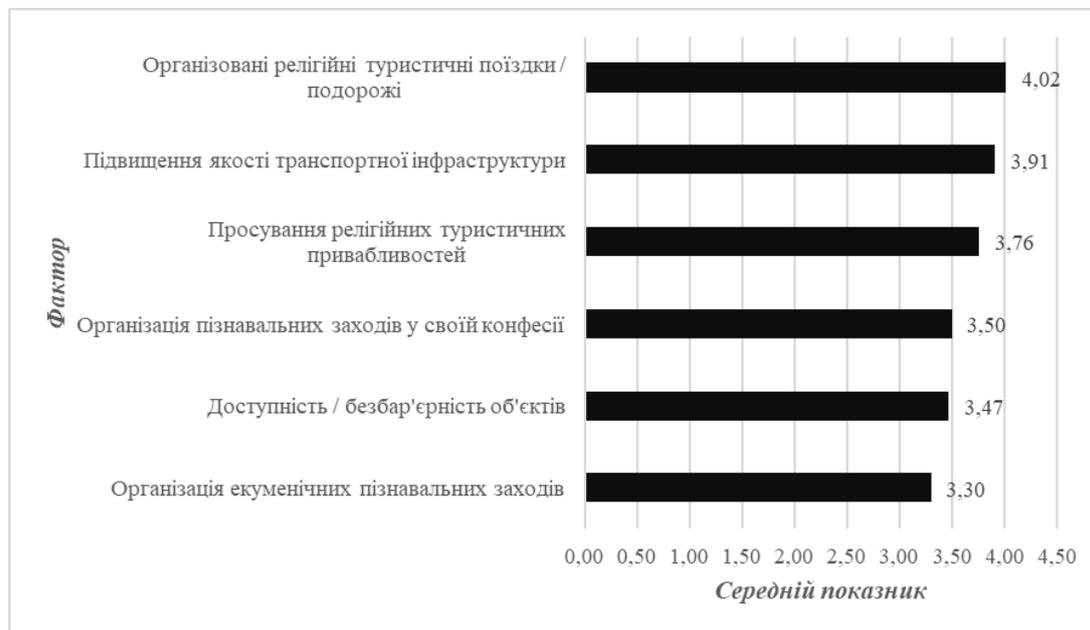

Рис. 5. Організатори паломницьких подорожей (N=277) (створено авторами)
 Fig. 5. Organizers of pilgrimages (N=277) (compiled by the authors)

Основні мотиви участі у релігійних поїздках (паломництвах): спільне проведення часу з громадою (45,13%) та духовне збагачення (28,88%).

Знання про сакральні об'єкти Закарпаття виявилися низькими (1,98). Найбільш відомим є римо-католицький храм у Берегові (2,78). На 2-му та 3-му місцях опинилися центри двох історичних церков –

греко-католицький Катедральний Собор та єпископський палац в Ужгороді та костел Святого Мартина в Мукачеві, між якими не було помітно істотних відмінностей.) Значно менше знані навіть об'єкти ЮНЕСКО – Струківська церква в Ясінях (1,98) та церква Святого Михайла в с. Ужок (1,94).

Рис. 6. Фактори, що сприяють розвитку релігійного туризму (створено авторами)
Fig. 6. Factors that can promote the development of religious tourism (compiled by the authors)

Можна сказати, що в Закарпатті існує попит на організовані релігійні екскурсії/подорожі, про що свідчать оцінки, які значно перевищують середні. Стан транспортної інфраструктури в Закарпатті завжди піддавався справедливій критиці. Поліпшення якості доріг є необхідним, особливо з огляду на те, що найцінніші сакральні пам'ятки розташовані на периферії, далеко від головних доріг і важкодоступні. Респонденти також надають надзвичайно важливе значення популяризації релігійних туристичних атракцій.

Висновки, узагальнення. Закарпаття навіть у мирний час, попри несприятливі соціальні та економічні процеси, є привабливим туристичним напрямком. В межах України область вважається одним із важливих центрів внутрішнього туризму. Досвід попереднього десятиліття показує, що в умовах миру регіон є цікавим і для туристів з Угорщини.

Як природне, так і культурне різноманіття є характерною рисою краю, які разом впливають/впливали на палітру релігійних туристичних привабливостей регіону). На рівнинній території досі збереглися храми, окремі деталі яких походять ще з XII століття, а в гірських районах ще на початку XX століття мешканці зводили «Дім Божий» переважно з дерева. Цю картину додатково збагачують зміни, що настали під впливом історичних подій (реформація, радянська епоха тощо), залишивши як писемні, так і матеріальні символи.

Традиційно сакральні споруди, що й досі виконують свою функцію, можуть становити інтерес щонайменше для чотирьох церковних громад (римо-католиків, реформатів, греко-католиків, православних). Якщо ж врахувати колишні сакральні споруди юдаїзму (синагоги, ритуальні лазні, кладовища), тоді Закарпаття стає цікавим і з погляду ще однієї конфесії.

Сучасне населення Закарпаття також можна вважати релігійним, і це проявляється не лише у регулярному відвідуванні храмів, але й у залученні до церковних громад, у вірі, молитві та використанні таїнств (причащанні). Особливою формою релігійної практики є участь у паломництвах чи релігійних заходах, де мешканці зміцнюють свою віру під час індивідуальних чи групових поїздок як в Україні, так і за кордоном.

Мешканці області бачать потенціал у розвитку релігійного туризму на Закарпатті, хоча їхні знання про туристично привабливі сакральні об'єкти доволі обмежені.

Основними цільовими групами релігійного туризму можна вважати місцеве населення та іноземних туристів. Перша категорія, за результатами анкетного опитування, підтвердила попит на організовані релігійні поїздки. Друга категорія вже раніше схилилася до культурного туризму. Для залучення внутрішніх туристів потрібна добре продумана, цілеспрямована маркетингова стратегія.

Список використаної літератури:

1. Gyuricza, L., & Bazsika, E. (2017). Népi kultúra a turizmusban. In A. Aubert, L. Gyuricza, & Zs. Huszti (szerk.), A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája (pp. 75-89). Publikon Kiadó, IDResearch Kft., Pécs.
2. Berghauer S. A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) – Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében: PhD-értekezés. Pécs : Pécsi Tudományegyetem, 2012.
3. Sass E. A kárpátaljai Beregvidék falusi turizmusának helyzete és fejlődési lehetőségei: PhD-értekezés. Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, 2019. 206 p.
4. Tarpai J. A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmus-fejlesztésében és hatása a területfejlesztésre: PhD-értekezés. Pécs: PTE TTK, 2013.
5. Tóth A. A vallás és a turizmus kapcsolódási pontjai Kárpátalján a turisztikai termékfejlesztés tükrében: PhD-értekezés, kézirat. Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, 2024.
6. Molnár J., Molnár D.I. Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrajnai népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász: PoliPrint Kiadó, 2005.
7. Molnár J. Vallási megoszlás. In: BARANYI B. (szerk.). Kárpátalja. Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja, 2009. p. 207-209.
8. Molnár D.I. Perifériáról perifériára: Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. Budapest: Kalligram, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, 2018. 182 p.
9. Kocsis K. A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század). In: GÁL A. et al. (szerk.). A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza. Nyíregyháza–Szerencs, 2016.
10. Kocsis K. Tátrai P. Vallás. In: KOCSIS K. (főszerk.). Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom. Budapest: CSFK Földrajztudományi Intézet, 2021. p. 78-83.
11. Ковальчук А. Географія релігії в Україні. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 308 с.
12. Костащук, І. Географія релігії як суспільно-географічна наука / І. Костащук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Географічні науки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки; редкол.: Н.Н. Коцан. – Луцьк, 2018. - № 3 (376). – С. 60-65.
13. Tátrai P. et al. A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. Kisebbségi Szemle. 2018. III. évf., 3. sz. Debrecen: Kapitális Nyomdaipari Kft. p. 7-34.
14. Кашка М. Аналіз сучасного стану розвитку релігійного туризму на території Закарпаття / М. Кашка // Тенденції розвитку туристичної індустрії в умовах глобалізації: матеріали I-ої Міжнародної науково-практичної конференції, 27 – 28 квітня 2017 р. – Ужгород: ПП «Інватор», 2017. – С. 155-158 с.
15. Машіка Г. Сучасний стан розвитку релігійного туризму в Закарпатській області. / Г. Машіка // Сакральне та туризм: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 квітня 2023 р.) – К.: ТОВ «Геопринт», 2023. – С. 230-232с.
16. Медвідь Л. Релігійний туризм як один із напрямів розвитку туристичної галузі Закарпатської області. / Л. Медвідь // Рекреаційний потенціал Прикарпаття. Івано-Франківськ–Яремче, 2011. С. 360-365.
17. Удовенко А.М. Роль та місце екскурсійної діяльності у розвитку релігійного туризму на Закарпатті. Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. 2013. № 2.
18. Сирохман М. П'ятдесят п'ять дерев'яних храмів Закарпаття [Kárpátalja ötvenöt fatemploma]. Львів: Gran T., 2008.
19. Kollar T. (szerk.). Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 2013. 449 p.
20. Gönczi, A. (2008). Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején. PoliPrint Kiadó, Ungvár.
21. Fényes, E. (1851). Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betürendben körülményesen leíratik. Nyomatott Kozma Vazulnál Pesten.
22. Kepecs, J. (2000). Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
23. Sebők, L. (2005). Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. TLA Teleki László Intézet.
24. Tóth, A., & Gyuricza, L. (2021). A kárpátaljai ruszin fatemplomok idegenforgalmi hasznosításának lehetőségei. In K. Szalai, T. Rátz, & G. Michalkó (szerk.), VIII. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium. Budapest.
25. Horváth, Z. Gy. - Kovács S. (2002). Kárpátalja kincsei. Budapest, Masszi Kiadó és Romantika Kiadó.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Attila Tóth

PhD, Associate Professor, Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90202, Ukraine
e-mail: toth.attila@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8620-2567>

Enikő Sass

PhD, Associate Professor, Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90202, Ukraine
e-mail: sass.eniko@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8166-4535>

Natalia Olah

Senior Lecturer, Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, 90202, Ukraine
e-mail: olah.natalia@kmf.org.ua, <https://orcid.org/0000-0001-8748-7832>

**THE ATTITUDE OF THE TRANSCARPATHIAN POPULATION TOWARD RELIGION
AND THE PERCEPTION OF RELIGIOUS TOURISM**

The article examines the religiosity of the Transcarpathian population and its attitudes toward religious tourism as a promising direction for regional tourism development. The historical multi-confessional and multi-ethnic character of Transcarpathia has shaped a rich sacral landscape, including unique Rusyn wooden churches, medieval temples, and pilgrimage sites, which together form a substantial basis for religious tourism. The empirical foundation of the study is a questionnaire survey conducted among 515 residents, allowing the authors to assess levels of religiosity, participation in religious trips, awareness of sacral heritage, and readiness to engage in organized religious tours.

The findings show that over 96% of respondents consider themselves religious, with more than half regularly attending church services and participating in pilgrimages. However, public awareness of key sacral attractions remains low. The study identifies infrastructural limitations and insufficient promotion of religious tourism resources as the main barriers to further development. At the same time, the strong local interest in religious travel, combined with the unique cultural heritage and the growing global demand for non-mass, authentic tourist experiences, indicates significant prospects for the post-war development of religious tourism in the region.

Keywords: *Transcarpathia, religiosity, religious tourism, sacral heritage, wooden churches, pilgrimage, tourism potential.*

References:

1. Gyuricza, L., & Bazsika, E. (2017). Népi kultúra a turizmusban. In A. Aubert, L. Gyuricza, & Zs. Huszti (szerk.), *A kultúra turizmusa, a turizmus kultúrája* (pp. 75-89). Publikon Kiadó, IDRResearch Kft., Pécs.
2. Berghauer, S. (2012). *A turizmus, mint kitörési pont Kárpátalján (?) – Értékek, remények, lehetőségek Ukrajna legnyugatibb megyéjében: PhD-értekezés.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
3. Sass, E. (2019). *A kárpátaljai Beregvidék falusi turizmusának helyzete és fejlődési lehetőségei: PhD-értekezés.* Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola, 206 p.
4. Tarpai, J. (2013). *A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmus-fejlesztésében és hatása a területfejlesztésre: PhD-értekezés.* Pécs: PTE TTK.
5. Tóth, A. (2024). *A vallás és a turizmus kapcsolódási pontjai Kárpátalján a turisztikai termékfejlesztés tükrében: PhD-értekezés, kézirat.* Pécs: PTE TTK, Földtudományok Doktori Iskola.
6. Molnár J., & Molnár D.I. (2005). *Kárpátalja népessége és magyarsága a 2001. évi ukrajnai népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* Beregszász: PoliPrint Kiadó.
7. Molnár, J. (2009). *Vallási megoszlás.* In: BARANYI B. (szerk.). *Kárpátalja.* Pécs–Budapest: MTA Regionális Kutatások Központja, p. 207-209.
8. Molnár, D.I. (2018). *Perifériáról perifériára: Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig.* Budapest: Kalligram, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, 182 p.
9. Kocsis, K. (2016). *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század).* In: GÁL A. et al. (szerk.). *A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza.* Nyíregyháza–Szerencs.
10. Kocsis, K., & Tátrai P. *Vallás.* (2021). In: KOCISIS K. (főszerk.). *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom.* Budapest : CSFK Földrajztudományi Intézet, p. 78-83.
11. Kovalchuk, A.S. (2003). *Geography of Religion in Ukraine.* Lviv: Publishing Center of the Ivan Franko National University of Lviv, 308 p.
12. Kostashchuk, I. (2018). *Geography of Religion as Social-Geographic Science.* *Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University. Economic and Social Geography*, 3 (376).
13. Tátrai, P. et al. (2018). *A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján.* *Kisebbségi Szemle.* III. évf., 3. sz. Debrecen: Kapitális Nyomdaipari Kft. p. 7-34.
14. Kashka, M. (2017). *Analysis of the current state of development of religious tourism in Transcarpathia.* In: *Trends in the development of the tourism industry in the context of globalization.* Uzhhorod, p. 155-158.
15. Mashika, H. (2023). *The current state of development of religious tourism in the Transcarpathian region.* In: *Sacred and tourism.* Kyiv: Geoprint, p. 230-232.
16. Medvid, L. (2011). *Religious tourism as one of the directions of development of the tourism industry of the Transcarpathian region.* In: *Recreational potential of Precarpathia.* Ivano-Frankivsk–Yaremche, p. 360-365.
17. Milashovka-Udoenko, A. (2013). *Role and place of excursion activity in development of religious tourism in Transcarpathia.* *Scientific bulletin of UNFU*, 2, 124-129.
18. Szirohman, M. (2008). *Fifty-five wooden churches of Transcarpathia [Kárpátalja ötvenöt fatemploma].* Lviv: Gran T.

19. Kollar, T. (2013). (szerk.). Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 449 p.
20. Gönczi, A. (2008). Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején. PoliPrint Kiadó, Ungvár.
21. Fényes, E. (1851). Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik. Nyomatott Kozma Vazulnál Pesten.
22. Kepecs, J. (2000). Kárpátalja településeinek vallási adatai (1880-1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
23. Sebők, L. (2005). Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. TLA Teleki László Intézet.
24. Tóth, A., & Gyuricza, L. (2021). A kárpátaljai ruszin fatemplomok idegenforgalmi hasznosításának lehetőségei. In K. Szalai, T. Rátz, & G. Michalkó (szerk.), VIII. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium. Budapest.
25. Horváth, Z. Gy. - Kovács S. (2002). Kárpátalja kincsei. Budapest, Masszi Kiadó és Romantika Kiadó.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 15 September 2025

Accepted 09 November 2025

Published 30 December 2025

Анжела Шуканова

к. пед. н., доцент, завідувач кафедри географії, методики її навчання та туризму,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
e-mail: shukanova0707@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9520-713X>

Павло Шуканов

д. геогр. н., професор кафедри географії, методики її навчання та туризму,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
e-mail: parus2133@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7973-3973>

Любов Вішнікіна

д. пед. н., професор кафедри географії, методики її навчання та туризму,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
e-mail: lpvishnikina@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0976-5512>

Вячеслав Єрмаков

к. геогр. н., доцент кафедри географії, методики її навчання та туризму,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
e-mail: slav9724@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3997-4788>

Сергій Сарнавський

д-р філософії з наук про Землю, ст. викладач кафедри географії, методики її навчання та туризму,
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36000, Україна
e-mail: serhipetrovich@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5855-4319>

ГЕОПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ОБ'ЄКТІВ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) як багатофункціональні об'єкти природно-заповідного фонду поєднують функції охорони природи, екологічної освіти та рекреації, є ключовими об'єктами рекреаційно-туристичної діяльності.

Метою дослідження є наукове обґрунтування та аналіз геопросторової організації регіональних ландшафтних парків Полтавської області з позицій їх використання як об'єктів рекреаційно-туристичної діяльності. На території Полтавської області утворено 5 регіональних ландшафтних парків, які за фізичними параметрами і масштабами діяльності можна розподілити на: 1) макро-РЛП, орієнтовані на збереження великих річково-долинних систем – «Нижньоворсклянський», «Гадяцький» та «Диканський»; 2) мезо-РЛП – «Кременчуцькі плавні»; 3) мікро-РЛП, до яких належить РЛП «Кагамлицький». Найбільш наближеним до науково-обґрунтованих рекомендацій є функціональне зонування РЛП «Кагамлицький» та «Нижньоворсклянський». Найменш пропорційним є розподіл функціональних зон в РЛП «Гадяцький», в якого найменша з усіх РЛП відносна площа заповідної зони (3%) і найбільша господарської (92,6%). РЛП «Кременчуцькі плавні» має найбільшу площу заповідної зони (64,4%), в ньому домінує природоохоронна функція з відповідним розвитком освітньо-наукового туризму. Для РЛП «Диканський» та «Гадяцький», в яких непропорційно висока частка господарської зони, доцільною є спеціалізація на сільському (агро-) та культурно-пізнавальному туризмі. Унікальною спеціалізацією рекреаційно-туристичної діяльності для РЛП «Нижньоворсклянський» та РЛП «Кременчуцькі плавні» може стати орнітологічний та водний туризм після скасування обмежень воєнного стану. Спільним провідним видом рекреаційно-туристичної діяльності для всіх РЛП Полтавської області є екотуризм та активні види туризму – пішохідний і велотуризм.

Ключові слова: регіональний ландшафтний парк (РЛП), туризм, рекреація, рекреаційно-туристична діяльність, Полтавська область, рекреаційна географія.

Як цитувати: Шуканова, А., Шуканов, П., Вішнікіна, Л., Єрмаков, В., Сарнавський, С. (2025). Геопросторова організація регіональних ландшафтних парків Полтавської області як об'єктів рекреаційно-туристичної діяльності. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 124-132. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-10>

In cites: Shukanova, A., Shukanov, P., Vishnikina, L., Yermakov, V., Sarnavskiy, S. (2025). Geospatial organization of regional landscape parks of Poltava region as objects of recreational and tourist activities. *Human Geography Journal*, 39, 124-132. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-10> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується підвищенням уваги до формування екологічно збалансованих моделей господарювання. В умовах зростання антропогенного навантаження на довкілля важливого значення набуває створення та ефективне функціонування природоохоронних територій, зокрема регіональних ландшафтних парків (РЛП), які поєднують природоохоронну, науково-просвітницьку та рекреаційно-туристичну функції.

Дослідження геопросторової організації регіональних ландшафтних парків дає змогу виявити закономірності їх розміщення, територіальні диспропорції, оцінити доступність для туристів і потенціал для сталого розвитку територій. Такий підхід відповідає сучасним напрямкам розвитку географічної науки, геоінформаційного аналізу та просторового планування.

Актуальність теми також зумовлена потребою інтеграції природоохоронних територій Полтавщини у туристичний простір регіону, формуванням конкурентоспроможного туристичного продукту на основі природної спадщини та необхідністю розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації територіальної структури рекреаційних ландшафтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток і рекреаційне використання природоохоронних територій є об'єктом досліджень багатьох науковців. Питання туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду для території північно-західної України з позицій конструктивної географії досліджено Безсмертнюк Т.П. [2], який обґрунтував поняття «природоохоронно-рекреаційного природокористування» як комплексу заходів, пов'язаних із вивченням, охороною, раціональним використанням і відтворенням природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів та умов природно-заповідних територій для задоволення рекреаційних потреб суспільства [2, с. 28-29].

Структура екотуристського потенціалу природоохоронної території досить ґрунтовно розкрита в монографії Міщенко О., Черчик Л. [8], де виділяються системи базових, додаткових та суміжних ресурсів території. Питання геоecологічно-економічної оптимізації користування геосистемними ресурсами досліджували Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. [14]. Порівняльний аналіз функціонального зонування територій національних природних парків України і національних парків світу проведено Гетьман В.І. і Мовчан М.М. [3].

Регіональні особливості формування регіональних ландшафтних парків на прикладі Поділля наведено в публікації Царик П. і Царик Л. [17]. Шляхи вдосконалення діяльності регіональних ландшафтних парків Львівської області, використовуючи досвід функціонування ландшафтних парків Польщі, розглянуто в публікації Худоби В.В. і Теліш П.С. [16].

Суттєвий внесок у проєктування і розвиток мережі природоохоронних територій Полтавської об-

ласті в цілому і РЛП зокрема внесли Байрак О.М. [1], Смоляр Н.О. [4; 15], Ханнанова О.Р. [15], Попельних В.В. [9] та ін. науковці. В публікації Голік Ю.С. та ін. [4] проаналізований сучасний розподіл об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської області в контексті змін адміністративно-територіального устрою України, зокрема у розрізі новостворених районів та територіальних громад.

У науковій літературі значно краще досліджена рекреаційна діяльність в національних природних парках як категорій ПЗФ України загальнодержавного значення, тому в даному дослідженні ми зосередимо увагу на регіональних ландшафтних парках як природних об'єктах рекреаційно-туристичної діяльності і природоохоронних об'єктах місцевого значення.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування та аналіз геопросторової організації регіональних ландшафтних парків Полтавської області з позицій їх використання як об'єктів рекреаційно-туристичної діяльності та розроблення рекомендацій щодо оптимізації їх просторової структури та підвищення ефективності функціонування у туристичному просторі регіону. В роботі використано методи: географічного аналізу і синтезу – для виявлення закономірностей просторової організації РЛП; картографічного моделювання та візуалізації просторових характеристик; статистичний та аналітичний методи, польові спостереження – для уточнення фактичного стану територій та рекреаційної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональні ландшафтні парки (РЛП) є багатофункціональними об'єктами природно-заповідного фонду, які відіграють ключову роль у забезпеченні екологічної стійкості та збереженні ландшафтного і біотичного різноманіття на регіональному рівні. Відповідно до Закону «Про природно-заповідний фонд України» з 11 виокремлених категорій природно-заповідного фонду (ПЗФ) для 6-ти з них рекреаційна функція є цільовою (разом з освітньою і виховною) (рис. 1).

При цьому дві категорії є природними об'єктами (НПП і РЛП), які розрізняються лише за особливостями рівня управління та підпорядкування, а решта – це штучно створені об'єкти (ботанічний сад, дендрологічний парк, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, зоологічний парк) які можуть мати статус як загальнодержавного, так і місцевого значення (див. рис. 1).

Природно-заповідна мережа Полтавської області налічує вісім (із загальної кількості 11) категорій природно-заповідного фонду України: національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, ботанічний сад, заповідні урочища, пам'ятки природи, дендропарки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва. Водночас із 6-ти категорій ПЗФ виділених з цільовою рекреаційною функцією і наведених вище на рис. 1 наявні в межах області 5, оскільки відсутній зоологічний парк.

Регіональні ландшафтні парки є ключовими елементами природно-заповідного фонду, які поєд-

нують функції охорони природи, екологічної освіти та рекреації. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» на РЛП покладено завдання створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів.

На території Полтавської області відповідними рішенням обласної ради було утворено 5 регіональних ландшафтних парків, які станом на 1.01.2025 р.

займають площу 56879,36 га (з урахуванням площі інших об'єктів ПЗФ, що входять до складу територій відповідних РЛП) [5, с. 65]. Останнє розширення мережі РЛП відбулося у 2013 р. завдяки утворенню у межах міста Кременчук РЛП «Кагамлицький». Тепер загальна площа регіональних ландшафтних парків складає 39,45% від фактичної площі природно-заповідного фонду області (144174,36 га). На рис. 2 представлено розміщення та розмір площі кожного із 5-ти РЛП області.

Рис. 1. Розподіл категорій ПЗФ з цільовою рекреаційною функцією за значенням відповідно до Закону «Про природно-заповідний фонд України» (складено авторами)

Fig. 1. Distribution of categories of natural reserve areas with a recreational function according to their value in accordance with the Law of Ukraine «On the Natural Reserve Fund of Ukraine» (compiled by the authors)

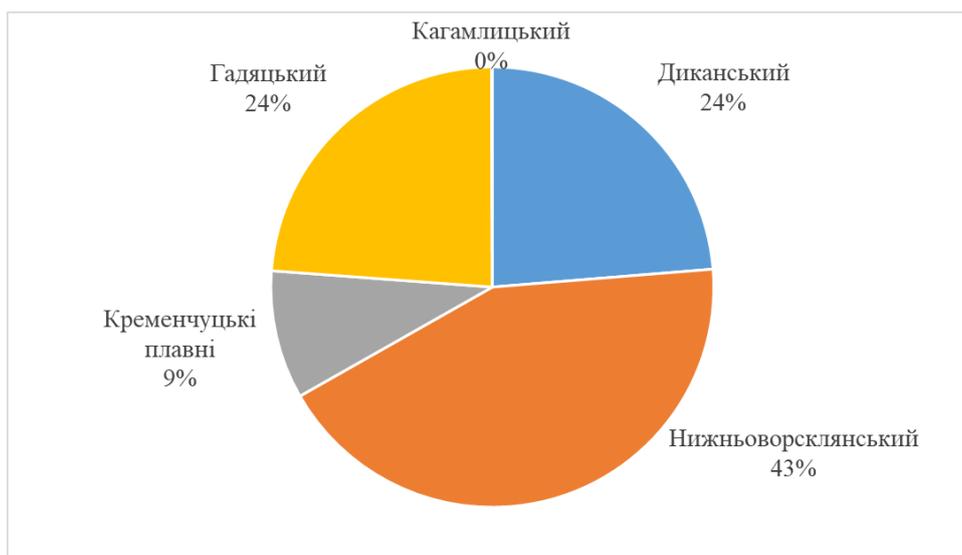
Рис. 2. Площа РЛП Полтавської області, га (станом на 1.01.2025 р.) (складено авторами за даними [5])

Fig. 2. Area of the Poltava Region RLP, ha (as of 1 January 2025) (compiled by the authors based on data from [5])

Аналіз процесів розширення мережі природоохоронних об'єктів засвідчив, що створення РЛП на Полтавщині, як і в Україні, часто відбувається шляхом інтеграції вже існуючих та цінних об'єктів природно-заповідного фонду як місцевого, так і загальнодержавного значення. Цей підхід дозволяє зберегти встановлений заповідний режим без ліквідації статусу та категорії попередніх об'єктів, забезпечуючи високий рівень охорони ядра парку. До прикладу, РЛП «Кременчуцькі Плавні» включає ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Білецьківські плавні» площею 2980 га. Аналогічно, найбільший в області РЛП «Нижньоворсклянський» включає ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Лучківський» площею 1620 га. РЛП «Гадяцький» також є конгломератом із 26 природоохоронних об'єктів місцевого значення загальною площею 4463,32 га і охоплює (повністю або частково): 3 ландшафтних заказника, 7 ботанічних заказників, 1 гідрологічний заказник, 3 ботанічні пам'ятки природи, 12 заповідних урочищ. РЛП «Диканський» включає 7 природоохоронних об'єктів, окремі з яких є територіально відокремлені, що ускладнює логістику при побудові туристичних маршрутів.

Існуючі в Полтавській області регіональні ландшафтні парки за розміром і масштабами діяльності умовно можна поділити на три категорії: 1) великі ландшафтні комплекси (Макро-РЛП), орієнтовані на збереження великих річководолинних систем р. Ворскла (РЛП «Нижньоворсклянський», РЛП «Диканський») і р. Псел (РЛП «Гадяцький»). Зазначимо, що 73% площі РЛП «Нижньоворсклянський» займають водні екосистеми (16889,7 га); 2) середні ландшафтні комплекси (Мезо-РЛП) – «Кременчуцькі плавні»; 3) спеціалізовані міські мікро-заповідні території (Мікро-РЛП), до яких належить РЛП «Кагамлицький». Для порівняння, його площа у 824 рази менша за площу найбільшого в області Нижньоворсклянського РЛП та у 180 раз менша за розміри середнього (Мезо-РЛП) «Кременчуцькі плавні».

На рис. 3 представлена частка кожного з регіональних ландшафтних парків в загальній площі цієї категорії природоохоронних об'єктів області. Врахування такого розподілу є важливим для визначення їх ролі в організації рекреаційно-туристичної діяльності.

Рис. 3. Розподіл площ РЛП Полтавської області у % станом на 1.01.2025 р.
(складено авторами за даними [5])

Fig. 3. Distribution of areas of RLP in Poltava region in % as of 1 January 2025
(compiled by the authors based on data from [5])

Значні розміри РЛП, особливо «Нижньоворсклянського», та інтеграція до їх складу об'єктів загальнодержавного значення вказують на те, що природоохоронна функція в цих парках є домінуючою. Це створює необхідність суворого функціонального зонування, де велика частина території займає заповідна зона, а зони відпочинку винесені на периферію, слугуючи буфером для захисту найбільш цінних екосистем. І навпаки, мікророзміри фізичних параметрів РЛП «Кагамлицький» та розташування його в межах урбанізованої території міста Кременчук не дозволяють захистити його ядро значними буферними зонами і робить його вразливим до ре-

креаційних навантажень та неорганізованої рекреаційно-туристичної діяльності.

Здійснимо порівняння рекреаційно-туристського потенціалу РЛП Полтавської області за комплексом показників (таблиця 1).

Відповідно до ст. 24 зонування РЛП проводиться з урахуванням вимог, встановлених для територій національних природних парків, тобто цільовим показником є доведення площі заповідної зони не менше 20 відсотків загальної площі парку (ст. 21). В публікації Гетьман В.І., Мовчан М.М. [3] наводяться орієнтовні показники розподілу функціональних зон залежно від переважаючої функції – природоохорон-

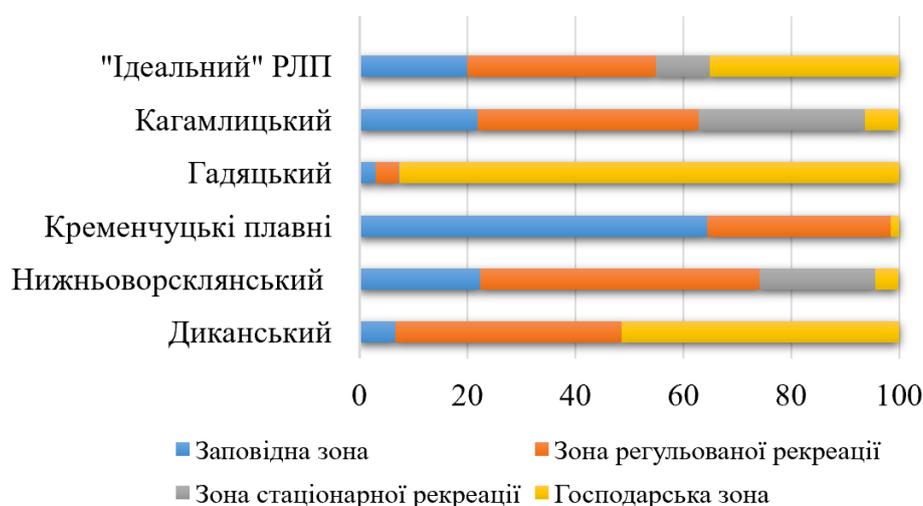
ної чи рекреаційної. Площа заповідної зони може становити 20% – для зони Лісостепу, 10% – для Степу від площі території НПП (якщо він має розвинуту рекреаційну функцію) і 30-50 (60%), якщо має розвинуту природоохоронну функцію. Площа зони регульованої рекреації може становити 25-55% від загальної території парку рекреаційного типу і 30-60% – від природоохоронного типу. Площа зони стаціонарної рекреації становить 5-10% в умовах обмеженого рекреаційного використання і 10-20% – активного рекреаційного використання території парку. Площа господарської зони може становити 5-25% від території парку [3, с. 155-156].

Разом з тим при проектуванні територій національних природних і регіональних ландшафтних парків розробники проектів організації територій РЛП орієнтуються на такі показники функціональних зон: заповідна зона повинна займати площу, що становить 20% і більше від території парку, зона регульованої рекреації – 35% і більше від території парку; зона стаціонарної рекреації – 10 % і більше від площі парку; господарська зона – може займати 15-35 % території парку [10, с. 243-244]. Мінімальні параметри розмірів зон візьмемо за умовний «ідеальний» РЛП та порівняємо пропорції функціональних зон. (рис. 4).

Таблиця 1 / Table 1

Характеристика РЛП Полтавської області (складено авторами за даними [5; 9; 10; 11; 12; 13; 15]) / **Characteristics of the Poltava region's RLP** (compiled by the authors based on data from [5; 9; 10; 11; 12; 13; 15])

Показники	Диканський	Нижньоворсклянський	Кременчуцькі плавні	Гадяцький	Кагамлицький
Рік утворення	1994	2002	2001	2011	2013
Площа, га, (% від сумарної площі РЛП області)	12767,91 (23,7%)	23200 (43,06%)	5080 га (9,4%)	12803,3 (23,76%)	28,15 (...0,0%)
Заповідна зона	799 га 6,7 %	5200 га 22,4%	3273,65 га 64,4%	386,3 га 3%	6,15 га 21,85%
Зона регульованої рекреації	4993 га 41,8%	12 тис. га 51,7%	1728,75 га 34,03%	547,1 га 4,3%	11,55 га 41,0%
Зона стаціонарної рекреації	Не встановлена	5 тис. га 21,55%	0 га	6,4 га 0,1%	8,67 га 30,8%
Господарська зона	6151,68 га 51,5%	1 тис. га 4,3%	77,60 га 1,53 %	11863,5 92,6%	1,78 га 6,3%
Спеціалізація туризму та рекреаційно-туристичної діяльності	Сільський (агротуризм) Культурно-пізнавальний Рекреаційно-оздоровчий	Водний туризм Освітньо-науковий Орнітологічний туризм	Освітньо-науковий Водний туризм Орнітологічний туризм	Сільський (агротуризм) Культурно-пізнавальний Рекреаційно-оздоровчий	Освітньо-науковий Рекреаційно-оздоровчий

Рис. 4. Функціональне зонування РЛП Полтавської області, % від загальної площі парку (складено авторами за даними табл. 1)

Fig. 4. Functional zoning of the Poltava region's RLP, % of the total park area (compiled by the authors based on data from Table 1)

Як видно з рис. 4, найбільш наближеним до рекомендованого «ідеального» розподілу функціональні зони виділені в РЛП «Кагамлицький» та «Нижньоворсклянський», де наявні всі 4 зони, при цьому заповідна зона складає біля 22 % парку, а частка зони стаціонарної рекреації коливається від 22% до 31%. Лише в двох РЛП «Нижньоворсклянський» та «Кременчуцькі плавні» дотримано вимогу МСОП (Міжнародного союзу охорони природи), за якою пропонується мінімальна площа заповідної «території-ядра» для національних парків у світі в 1000 га [3, с. 156]. Функціональне зонування РЛП «Кременчуцькі плавні», де площа заповідної зони складає 64,4%, свідчить про домінування природоохоронної функції над рекреаційною з відповідним розвитком освітньо-наукового туризму. Традиційно РЛП «Нижньоворсклянський» є базою для досліджень студентів, учнів, екологічних гуртків м. Полтави, а РЛП «Кременчуцькі плавні» досліджують науковці та учнівська молодь переважно з м. Кременчук. В силу свого розташування в пониззі річок ці РЛП мають найкращі передумови для розвитку орнітологічного туризму, оскільки заплавні екосистеми Полтавщини є місцем гніздування та міграційного відпочинку численних видів птахів. Найкращий час для спостереження за птахами в природному середовищі є весняно-осінній період, що сприятливо з точки зору подолання літніх піків рекреаційного навантаження, зумовленого активними видами туризму.

Непропорційно висока частка господарської зони в РЛП «Диканський» (51,5%) та «Гадяцький» (92,6%) знижує їх рекреаційно-туристський потенціал для екотуризму. Зрозуміло, що ці зони функціонують не для забезпечення потреб парку, а продовжують вести традиційну господарську діяльність, оскільки їх землі не вилучалися у попередніх землекористувачів при створенні парків. Так РЛП «Диканський» не має власних земель, а на його території в господарській зоні (в північно-східній та північно-західній її частині) на землях наданих для ведення фермерського господарства Державною службою геології та надр України видано спецдозволи на користування надрами, облаштовано нафтогазові свердловини і ведеться видобуток природного газу, що не належить до традиційних видів господарської діяльності і суперечить функціональному призначенню цієї зони.

Проблемою функціонального зонування РЛП «Гадяцький» є не лише перекося в пропорційності площ зон, а також безпосереднє межування заповідної зони із господарською. Значна сільськогосподарська освоєність господарської зони, що включена до території цих РЛП робить доцільним спеціалізацію на розвитку сільського (агро-) та культурно-пізнавального туризму. До прикладу, на території Диканської селищної громади, в межах РЛП працює Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму, членами спілки є 12 господарів сільських зелених садиб селища Диканька і с. Стасі.

Виходячи із цільового призначення РЛП спільним провідним видом рекреаційно-туристичної діяльності для них є екотуризм, суттєвими ознаками

якого є пізнання природи за мінімального втручання в екосистеми. Також сприятливий рівнинний рельєф Полтавщини, поєднання природних та історико-культурних пам'яток передбачає спеціалізацію всіх РЛП на активних видах туризму – пішохідному і велотуризмі за умови створення екомаршрутів із GPS-навігацією та інформаційними стендами. Відвідування рекреаційних зон РЛП Полтавської області дозволило їх класифікувати як території із мінімальним рекреаційним благоустроєм. Згідно з планами по облаштуванню РЛП, екологічні стежки необхідно обладнати інформаційними щитами, вказівними знаками та місцями для тимчасової зупинки. Ця вимога, яка зазначена в стратегічних документах розвитку РЛП (проектах організації їх території), вказує на те, що робота з розвитку якісної інфраструктури для масового туриста у більшості парків знаходиться на стадії реалізації, а не завершення. Загальновідомо, що зростання рекреаційного благоустрою призводить до зростання рекреаційної ємності територій та сталості рекреаційно-туристичної діяльності.

Оскільки території досліджуваних РЛП знаходяться в одній адміністративній області, то вони не різняться кількістю днів, що придатні для організації різних видів екотуризму в теплий період року (183 дні), проте різняться режимом використання у зв'язку з безпековими заходами, пов'язаних з обороною країни в умовах воєнного стану. Зокрема, це заборона на використання плавзасобів і пересування по річках. Водночас в умовах заборони на відвідування лісів, введений Полтавською ОВА, організований туризм на територіях регіональних ландшафтних парків є однією із небагатьох законних можливостей відпочинку на природі.

Висновки. Полтавська область, маючи п'ять регіональних ландшафтних парків, які є природоохоронними рекреаційними установами, має сприятливі передумови для організації різних видів рекреаційно-туристичної діяльності та сталого розвитку туризму. Дослідження геопросторової організації регіональних ландшафтних парків Полтавської області як об'єктів рекреаційно-туристичної діяльності дозволило класифікувати їх за розміром і масштабами діяльності та визначити рекомендовані види туризму.

За фізичними параметрами і масштабами діяльності виділяються: 1) макро-РЛП, орієнтовані на збереження великих річково-долинних систем – «Нижньоворсклянський», «Гадяцький» та «Диканський»; 2) мезо-РЛП – «Кременчуцькі плавні»; 3) мікро-РЛП, до яких належить РЛП «Кагамлицький».

Аналіз функціонального зонування показав, що найбільш наближеним до науково-обґрунтованих рекомендацій розподілені площі зон в РЛП «Кагамлицький» та «Нижньоворсклянський». Найменш пропорційним є розподіл функціональних зон в РЛП «Гадяцький», в якого найменша з усіх РЛП відносна площа заповідної зони (3%) і найбільша господарської (92,6%).

Найбільшу площу заповідної зони (понад 60%) має РЛП «Кременчуцькі плавні», де домінує приро-

доохоронна функція з відповідним розвитком освітньо-наукового туризму. Для РЛП «Диканський» та «Гадяцький», в яких непропорційно висока частка господарської зони, доцільною є спеціалізація на сільському (агро-) та культурно-пізнавальному туризмі. Спільними провідними видами рекреаційно-туристичної діяльності для всіх РЛП є екотуризм – як основний вид туризму для природоохоронних територій, та активні види туризму – пішохідний і велотуризм.

Унікальною спеціалізацією рекреаційно-туристичної діяльності для РЛП «Нижньоворсклян-

ський» та РЛП «Кременчуцькі плавні» може стати водний туризм (сплав на байдарках, подорожі на катері, човнах та інших плавзасобах) під час повоєнного відновлення країни, оскільки зараз існує заборона і обмеження на цей вид туризму.

Таким чином врахування існуючих особливостей геопросторової організації РЛП сприяє підвищенню ефективності використання їх природного потенціалу, розвитку сталого туризму та зміцненню іміджу Полтавської області як привабливого туристичного регіону України.

Список використаної літератури:

1. Байрак О.М. Сучасний стан та перспективи розбудови регіональної екомережі Полтавської області. *Збірник наукових праць Полтавського педагогічного університету*. 2008. Серія «Екологія. Біологічні науки». Вип. 7(63). С. 99-108.
2. Безсмертнюк Т.П. Туристсько-рекреаційне використання природно-заповідного фонду Північно-Західної України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів. Східно-європейський національний університет імені Лесі Українки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2017. 242 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/560/dis_Bezsmertniuk%20T.P..pdf
3. Гетьман В.І., Мовчан М.М. Функціональне зонування територій національних природних парків світу та України. *Екологічні науки*. 2020. № 6(33). С. 153-159. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2020.eco.6-33.23> URL: <http://eco.j.dea.kiev.ua/archives/2020/6/25.pdf>
4. Голік Ю.С., Смоляр Н.О., Остапенко П.О., Чепурко Ю.В. Особливості розподілу територій і об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою України. *Екологічні науки*. № 6(39). С. 171-177. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.6-39.29>
5. Екологічний паспорт Полтавської області (2024 рік). Департамент екології та природних ресурсів Полтавської ОВА. 264 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1hA0tkuHipS-mzbeBsbB7VEXBapGY72FM/view>
6. Кукурудза С.І. Регіональні ландшафтні парки як ефективний засіб збереження біотичного різноманіття та культурно-історичної спадщини. *Наук. зап. Терноп. пед. ун-ту. ім. В. Гнатюка*. Сер. геогр. 2004. № 2 (Ч. 2). С. 241-246.
7. Машіка, Г.В., Лендел В.В. Природоохоронні території як головний елемент розвитку туристсько-рекреаційного використання. *Економіка та суспільство*. Мукачево, 2016. № 2. С. 452-458. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33586>
8. Міщенко, О., Черчик Л. Розвиток екологічного туризму в національних природних парках Волинської області: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 164 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25397/1/Mishchenko_Olena.pdf
9. Попельнюх В.В. Зонування території регіонального ландшафтного парку «Гадяцький». *Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: Астроя, 2012. С. 144-145. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/11894>
10. Проект організації території регіонального ландшафтного парку «Диканський», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів. Розробник: ТОВ «Нова Екологія». 2021. 289 с. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/ngsbvique/proect_dik30112021d.pdf
11. Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022 – 2027 роки («Довкілля - 2027»). Полтава, 2021. 138 с. URL: https://eko.adm-pl.gov.ua/rishennya_412.pdf
12. РЛП «Нижньоворсклянський». Державна екологічна інспекція Центрального округу. 22.04.2020. URL: <https://centrreg.dei.gov.ua/post/217>
13. Розроблення регіональної схеми формування екологічної мережі Полтавської області. Київ-Полтава, 2021. 103 с. URL: https://media.poda.gov.ua/docs/jqglwsbx/proect_mereg07122021d.pdf
14. Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Природничо-географічне моделювання як аналітично-технологічний інструмент сучасної ландшафтної екології. *Landscape Science*. 2022. № 2 (2). С. 84-101.
15. Смоляр Н.О., Ханнанова О.Р. Концепція розвитку територіальної структури регіонального ландшафтного парку «Гадяцький» (Україна). *Біологія та екологія*. 2016. Т. 2, № 1. С. 38-45. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7755>
16. Худоба В.В., Теліш П.С. Особливості розвитку ландшафтних парків на прикордонних територіях (на матеріалах Люблінського воєводства і Львівської області). *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*: зб. наук. пр. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 12. С. 62-69. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0fd8b28-3c19-4950-924b-d3eeb3173edc/content>

17. Царик П., Царик Л. Регіональний ландшафтний парк «Дністер» у територіальній рекреаційній системі Поділля. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2022. Серія: Географія, 52(1). С. 136-142. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.1.17>

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Anzhela Shukanova

PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Department of Geography, Methodology of Teaching and Tourism, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrogradski Street, Poltava, 36000, Ukraine
e-mail: shukanova0707@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9520-713X>

Pavlo Shukanov

DSc (Geography), Professor, Department of Geography, Methodology of Teaching and Tourism, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrogradski Street, Poltava, 36000, Ukraine
e-mail: parus2133@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7973-3973>

Liubov Vishnikina

DSc (Pedagogical Sciences), Professor, Department of Geography, Methodology of Teaching and Tourism, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrogradski Street, Poltava, 36000, Ukraine
e-mail: lpvishnikina@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0976-5512>

Vyacheslav Yermakov

PhD (Geography), Associate Professor, Department of Geography, Methodology of Teaching and Tourism, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrogradski Street, Poltava, 36000, Ukraine
e-mail: slav9724@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3997-4788>

Serhii Sarnavskiy

PhD (Earth Sciences), Senior Lecturer, Department of Geography, Methodology of Teaching and Tourism, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, 2, Ostrogradski Street, Poltava, 36000, Ukraine
e-mail: serhijpetrovich@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5855-4319>

GEOSPATIAL ORGANIZATION OF REGIONAL LANDSCAPE PARKS OF POLTAVA REGION AS OBJECTS OF RECREATIONAL AND TOURIST ACTIVITIES

Regional landscape parks (RLP) as multifunctional objects of the nature reserve fund combine the functions of nature protection, environmental education and recreation, are key objects of recreational and tourist activities.

The purpose of the study is the scientific justification and analysis of the geospatial organization of regional landscape parks of the Poltava region from the standpoint of their use as objects of recreational and tourist activities. Five regional landscape parks have been established in the territory of the Poltava region, which, according to physical parameters and scales of activity, can be divided into: 1) macro-RLPs, focused on the preservation of large river-valley systems -Nyzhnevorsklyanskiy, Hadyatskiy and Dykanskiy; 2) meso-RLPs - Kremenchuksky Plavni; 3) micro-RLPs, to which RLP Kagamlytskiy belongs. The functional zoning of the Kagamlytskiy and Nyzhnyovorsklyanskiy RLPs is closest to scientifically based recommendations. The least proportional distribution of functional zones is in the Hadyatskiy RLP, which has the smallest relative area of the protected zone (3%) and the largest economic area (92.6%). The Kremenchuksky Plavni RLP has the largest area of the protected zone (64.4%): it is dominated by the nature conservation function with the corresponding development of educational and scientific tourism. For the Dykanskiy and Hadyatskiy RLPs, in which the share of the economic zone is disproportionately high, it is advisable to specialize in rural (agro-) and cultural and educational tourism. A unique specialization of recreational and tourist activities for the Nyzhnyovorsklyanskiy and Kremenchuksky Plavni recreational and tourist activities may be ornithological and water tourism after the lifting of martial law restrictions. The common leading type of recreational and tourist activities for all RLPs of the Poltava region is ecotourism and active types of tourism - hiking and cycling.

Keywords: regional landscape park (RLP), tourism, recreation, recreational and tourist activities, Poltava region, recreational geography.

References:

1. Bayrak, O.M. (2008). Current state and prospects of regional ecological network development in Poltava region. *Collection of Scientific Papers of Poltava Pedagogical University. Series: Ecology. Biological Sciences*, 7(63), 99-108 [in Ukrainian].
2. Bezsmertniuk, T.P. (2017). Recreational use of nature reserve fund in Northwestern Ukraine. PhD thesis. Lesia Ukrainka Eastern European National University, Taras Shevchenko National University of Kyiv. Retrieved from https://scc.knu.ua/upload/iblock/560/dis_Bezsmertniuk%20T.P..pdf [in Ukrainian].
3. Hetman, V.I., & Movchan, M.M. (2020). Functional zoning of national parks in the world and Ukraine. *Ecological Sciences*, 6(33), 153-159. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2020.eco.6-33.23> [in Ukrainian].

4. Holik, Yu.S., Smoliar, N.O., Ostapenko, P.O., & Chepurko, Yu.V. (2021). Distribution of nature reserve territories in Poltava region under new administrative reform. *Ecological Sciences*, 6(39), 171-177. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.6-39.29> [in Ukrainian].
5. Department of Ecology and Natural Resources of Poltava Regional State Administration. (2024). *Ecological Passport of Poltava Region*. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1hA0tkuHipS-mzbeBsbB7VEXBapGY72FM/view> [in Ukrainian].
6. Kukurudza, S.I. (2004). Regional landscape parks as a tool for biodiversity and cultural heritage preservation. *Scientific Notes of Ternopil Pedagogical University. Series: Geography*, 2(2), 241-246 [in Ukrainian].
7. Mashika, H.V., & Lendel, V.V. (2016). Protected areas as a key element of recreational tourism development. *Economy and Society*, 2, 452-458. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33586> [in Ukrainian].
8. Mishchenko, O., & Cherchyk, L. (2016). *Development of ecological tourism in national parks of Volyn region*. Monograph. Lutsk: Vezha-Druk. Retrieved from https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25397/1/Mishchenko_Olena.pdf [in Ukrainian].
9. Popelniukh, V.V. (2012). Zoning of Hadyatskyi Regional Landscape Park. In *Problems of biodiversity conservation in Ukraine* (pp. 144-145). Poltava: Astraia. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/11894> [in Ukrainian].
10. Nova Ekologia LLC. (2021). *Project for the organization and recreational use of Dykanskyi Regional Landscape Park*. Retrieved from https://media.poda.gov.ua/docs/ngsbvique/proect_dik30112021d.pdf [in Ukrainian].
11. Poltava Regional State Administration. (2021). *Regional Environmental Protection Program 2022–2027*. Retrieved from https://eko.adm-pl.gov.ua/rishennya_412.pdf [in Ukrainian].
12. State Ecological Inspectorate of the Central District. (2020, April 22). *Nyzhnovorskiyanskyi RLP*. Retrieved from <https://centrreg.dei.gov.ua/post/217> [in Ukrainian].
13. Kyiv-Poltava. (2021). *Regional scheme for ecological network formation in Poltava region*. Retrieved from https://media.poda.gov.ua/docs/jqglwsbx/proect_mereg07122021d.pdf [in Ukrainian].
14. Samoilenko, V.M., Vishnikina, L.P., & Dibrova, I.O. (2022). Natural-geographical modeling as a tool of landscape ecology. *Landscape Science*, 2(2), 84-101 [in Ukrainian].
15. Smoliar, N.O., & Khannanova, O.R. (2016). Development concept of Hadyatskyi RLP territorial structure. *Biology and Ecology*, 2(1), 38-45. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7755> [in Ukrainian].
16. Khudoba, V.V., Telish, P.S. (2015). Development of landscape parks in border areas (Lublin Voivodeship and Lviv region). In *Nature of Western Polissia and adjacent territories*, 12, 62–69. Retrieved from <https://repository.ldufk.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b0fd8b28-3c19-4950-924b-d3eeb3173edc/content> [in Ukrainian].
17. Tsaryk P., & Tsaryk L. (2022). Dniester RLP in the recreational system of Podillia. *Scientific Notes of Ternopil National Pedagogical University. Series: Geography*, 52(1), 136-142. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.1.17> [in Ukrainian].

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 06 September 2025

Accepted 26 October 2025

Published 30 December 2025

Кирило Іранздобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри економічної та соціальної географії і туризму,Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Шампанський провулок, 2, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: geotourism@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7449-7908>

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

У статті здійснено комплексний суспільно-географічний аналіз чинників формування інвестиційної привабливості Одеської області в системі післявоєнного відновлення Південного регіону України. На основі офіційних статистичних матеріалів і регіональних програм розглянуто динаміку капіталовкладень у 2021-2024 роках із характерним спадом у 2022 році та подальшим відновленням, що засвідчує адаптацію регіональної економіки до зміненого безпекового та логістичного середовища. Розкрито галузеву та територіальну структуру інвестиційного простору, де провідні позиції посідають транспортно-логістичний комплекс, будівництво, агропромислове виробництво та переробна промисловість, а також окреслено посилення ролі комунально-інфраструктурних і рекреаційних проєктів. Показано детермінуючий вплив транспортно-географічного положення області, функціонування морських портів Одеси Чорноморська та Південного, активізації дунайських портів Ізмаїла та Рені, транскордонних комунікацій із країнами ЄС і внутрішньої урбанізаційної динаміки Одеської агломерації на формування регіонального інвестиційного профілю.

Встановлено просторові закономірності поляризації інвестиційних потоків із концентрацією капіталу в прибережному урбанізованому ядрі та відносною інвестиційною пасивністю периферійних громад півночі й південного заходу, що зумовлює моноцентричну конфігурацію розвитку з ознаками переходу до поліцентричної моделі завдяки зростанню південного інвестиційного району. Виокремлено гео економічні осередки зростання, визначено перешкоди для залучення капіталу на периферії та запропоновано напрями просторової оптимізації регіональної інвестиційної політики, які передбачають підтримку мультимодальних коридорів і сухих портів, посилення державно-приватного партнерства у відбудові критичної інфраструктури та розбудову системи локального моніторингу інвестиційної активності. Отримані результати конкретизують географічні детермінанти інвестиційної привабливості Одещини та окреслюють пріоритети збалансованого економічного відновлення.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, суспільно-географічні чинники, територіальна структура, просторовий аналіз, економічне відновлення, Одеська область, Південний регіон України.

Як цитувати: Іран, К. (2025). Інвестиційна привабливість Одеської області в контексті відновлення економіки Південного регіону України. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 133-141. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-11>

In cites: Iran, K. (2025). Investment attractiveness of the Odesa region in the context of economic recovery of the Southern region of Ukraine. *Human Geography Journal*, 39, 133-141. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-11> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Інвестиційна привабливість регіонів є однією з ключових умов соціально-економічного розвитку держави. Вона визначає здатність територій залучати капітал, формувати конкурентне середовище та забезпечувати структурні зрушення в економіці. Для України, що переживає масштабну фазу післявоєнного відновлення, ця проблема набуває особливої актуальності. Південний регіон, зокрема Одеська область, відіграє провідну роль у забезпеченні зовнішньоекономічних зв'язків, функціонуванні портової логістики та відновленні промислового комплексу. Територія області характеризується вигідним транспортно-географічним положенням, розвиненою урбанізаційною структурою, наявністю міжнародних транспортних коридорів та прикордонними контактами з Молдовою і Румунією. Ці чинники формують передумови для зростання інвестиційного потенціалу регіону, проте водночас створюють низку просторових і функціональних суперечностей.

Метою дослідження є суспільно-географічний

аналіз інвестиційної привабливості Одеської області в системі економічного відновлення Південного регіону України з урахуванням просторових закономірностей розміщення інвестиційних потоків, галузевої структури капіталовкладень, географічних чинників формування інвестиційного потенціалу та визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності регіону в післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційна привабливість є складною міждисциплінарною категорією, що поєднує економічні, просторові, соціальні та управлінські аспекти розвитку територій. У вітчизняній науці її дослідження розвивається на стику економічної та соціальної географії, регіоналістики, інвестиційного менеджменту та державного управління. Основні теоретичні засади сформовано в працях українських учених, серед яких Венгуренко Т.С., Плахотню В.С., Костирко Л.А., Серебряк К.Є., Середа О.Г., Зайцева Л.М., Чапляк Н.В., Якушко І.О. [5, 13, 20, 21]. Дослідники аналізують сутність інвестиційної привабливості, її

відмінність від понять «інвестиційний клімат» і «інвестиційний потенціал», структурують систему чинників, що формують сприйняття регіону інвестором. У працях зазначених авторів узагальнено підходи до кількісної та якісної оцінки інвестиційної привабливості на макро-, мезо- та мікрорівнях, розглянуто територіальну специфіку прояву інвестиційних ризиків та обґрунтовано необхідність просторового аналізу інвестиційного середовища.

Науковці підкреслюють, що інвестиційна привабливість є не лише функцією економічної стабільності, а й результатом взаємодії природно-ресурсних, інфраструктурних, демографічних і географічних чинників. Венгуренко Т.С. і Плахотнюк В.С. [5] визначають її як інтегральну характеристику здатності території забезпечити ефективне використання капіталу. Костирко Л.А. і Серeda О.Г. [13] наголошують на значенні соціально-економічних індикаторів (рівня доходів населення, транспортної доступності, урбанізаційних процесів), як детермінант інвестиційної поведінки підприємств.

У працях Серебряка К.Є. та Зайцевої Л.М. розглянуто проблему територіальної асиметрії інвестицій у регіональному вимірі України. Автори акцентують, що Південний макрорегіон характеризується найвищим потенціалом зростання за рахунок портово-логістичної, агропромислової та туристичної спеціалізації, проте має суттєві ризики, пов'язані з інфраструктурною зношеністю та геополітичними загрозами. Якушко І.О. пропонує методику інтегрального оцінювання інвестиційного потенціалу, де одним із блоків є географічні чинники такі як транспортне положення, природно-ресурсна база та демографічна ємність території [21].

Зарубіжні підходи, розроблені М. Портером, П. Холлом, Д. Сторпером, С. Сасен та іншими, підкреслюють важливість територіальної конкурентоспроможності й теорії «полюсів зростання» як підґрунтя для інвестиційної політики. Їхні концепції адаптовано в українських дослідженнях для оцінювання інвестиційного потенціалу регіонів та визначення просторових детермінант їхньої привабливості. Географічні аспекти інвестування в Україні активно розробляються у працях Топчієва О.Г., Долішнього М.І., Герасимчука З.В., які наголошують на ролі просторової організації господарства, гео-економічного положення та рівня регіональної інтеграції у визначенні напрямів інвестиційного розвитку [14, 19].

Таким чином, у науковому аналізі інвестиційна привабливість розглядається як багатовимірна характеристика території, що поєднує географічні, економічні, соціальні та інституційні чинники. Для Одеської області, яка є ядром Південного регіону України, географічна складова має вирішальне значення. Поєднання приморського положення, транспортної мережі, транскордонних зв'язків і концентрації людського потенціалу формує основу для подальшого зростання інвестиційного потенціалу регіону.

Проте лишається багато питань щодо аналізу просторової нерівномірності інвестицій між прибе-

режним ядром і периферійними територіями, що посилюється безпековими ризиками та непередбачуваністю логістики і тим самим звужує інвестиційні можливості. Відсутній регулярний моніторинг та відкриті порівняльні дані на рівні громад, що ускладнює оцінювання інвестиційної привабливості й надання цільової підтримки. Недостатньо вивчені екологічні та соціальні наслідки масштабних інвестиційних проєктів, а також питання доступу до фінансування для малого та середнього бізнесу. Невизначеною залишається оптимальна модель просторової організації інвестиційного простору області, що гальмує формування цілісної та збалансованої стратегії її післявоєнного економічного розвитку.

Матеріали і методи дослідження. Для дослідження використано офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, звіти Міністерства економіки, аналітику Одеської обласної військової адміністрації, а також результати регіональних програм соціально-економічного розвитку [2, 7, 9, 10, 15, 16, 17]. У методологічному аспекті застосовано порівняльно-географічний, графічний, індексний та структурно-аналітичний методи. Для інтегральної оцінки інвестиційного потенціалу використано систему показників, що включає обсяг капітальних інвестицій на одну особу, частку галузей у загальному обсязі інвестицій, питому вагу іноземного капіталу та щільність інвестиційного навантаження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна активність є одним із ключових показників, що відображає економічну динаміку території та рівень її адаптації до зовнішніх викликів. Для Одеської області, яка виступає головним транспортно-логістичним і зовнішньо-економічним центром Південного регіону України, характерна складна траєкторія відновлення інвестиційного процесу після глибокого спаду 2022 року. Аналіз статистичних матеріалів Державної служби статистики України свідчить, що у 2021-2024 роках інвестиційна динаміка області відображає зміщення акцентів від кризового зниження до поступового відновлення з позитивними темпами приросту у 2023-2024 роках.

На початку аналізованого періоду, у 2021 році, обсяг капітальних інвестицій в Одеській області становив 31,4 млрд грн, що відповідало 5,4% від загальноукраїнського показника [2, 9]. Це свідчило про стабільну роль регіону як одного з провідних центрів інвестиційної активності України. Водночас структура інвестування була зосереджена переважно у сферах транспорту, складського господарства, будівництва та агропромислового виробництва.

У 2022 році, внаслідок повномасштабного вторгнення та порушення логістичних ланцюгів, зафіксовано різке скорочення капіталовкладень до 21,7 млрд грн, тобто майже на третину менше порівняно з попереднім роком. Частка регіону в загальноукраїнському обсязі капітальних інвестицій знизилася до 4,2% [9]. Така ситуація була обумовлена тимчасовою зупинкою портів, руйнуванням транспортної інфраструктури, відтоком трудових ресурсів та призупиненням низки будівельних і про-

мислових проєктів. Територіально найбільше падіння інвестиційної активності зафіксовано у прибережних громадах які зазнали безпосереднього впливу воєнних дій і блокади портів.

Починаючи з 2023 року, відзначається поступове відновлення інвестиційної діяльності. Відкриття альтернативних логістичних маршрутів, часткове відновлення портових операцій і державна підтримка програм реконструкції сприяли зростанню капіталовкладень до 26,2 млрд грн. Темп приросту склав 120,7%, а частка області у структурі інвестицій України підвищилася до 5,0% [17]. Найбільшу активність спостерігається у громадах розташованих вздовж міжнародних транспортних коридорів. Зростає роль державних і муніципальних інвестиційних програм, спрямованих на модернізацію інженерних

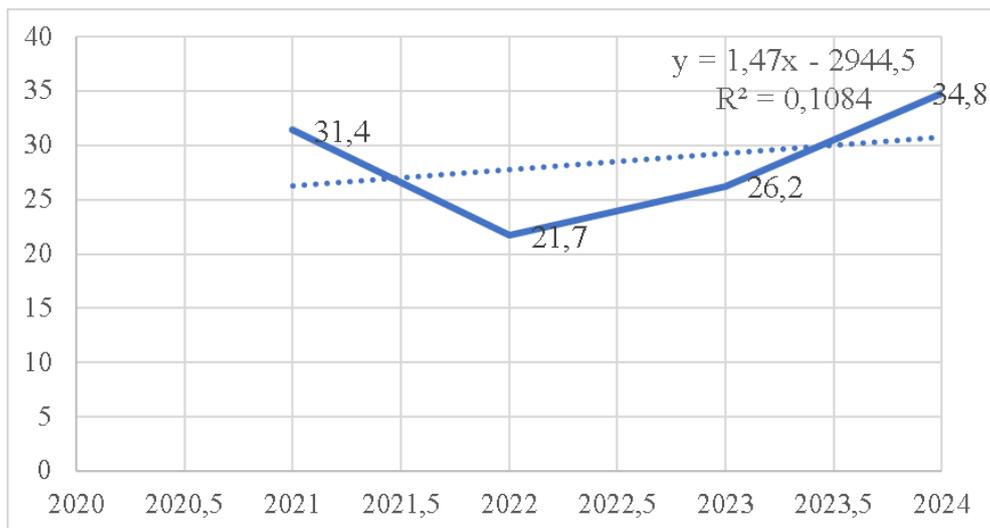
мереж, транспортних вузлів та відновлення житлового фонду.

У 2024 році інвестиції зросли до 34,8 млрд грн, що перевищило довоєнний рівень. Частка області у структурі України досягла 6,1 %, а темп приросту 132,8%, що свідчить про поступову реінтеграцію Одещини у національний інвестиційний простір (таблиця 1). Це зростання обумовлене кількома взаємопов'язаними чинниками: посиленням ролі Одеської агломерації як логістичного центру постачання гуманітарних і промислових вантажів, розвитком будівельного комплексу у рамках державних програм «Велике відновлення» і «Єврорекострукція», розширення державно-приватного партнерства у сфері морських і транспортних послуг.

Таблиця 1 / Table 1

Динаміка капітальних інвестицій в Одеській області (2021–2024 рр.) (складено за [7, 9]) / Dynamics of capital investments in the Odesa region (2021–2024) (based on [7, 9])

Рік	Капітальні інвестиції, млрд грн	Частка у структурі України, %	Темп приросту, %
2021	31,4	5,4	100,0
2022	21,7	4,2	69,1
2023	26,2	5,0	120,7
2024	34,8	6,1	132,8

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій Одеської області у 2021-2024 рр. (побудовано за [7]) / Fig. 1. Dynamics of capital investments in the Odesa region in 2021-2024 (based on [7])

Показники таблиці 1 та рисунку 1 демонструють стійку тенденцію до відновлення інвестиційної активності, що супроводжується зростанням ролі державних і місцевих програм, активізацією державно-приватного партнерства та структурним зрушенням у напрямі диверсифікації капіталовкладень. Лінія тренду відображає загальну позитивну тенденцію з коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,1084$, що свідчить про помірний, але стабільний зв'язок між часом і зростанням інвестицій. Загалом рисунок підтверджує поступове відновлення інвестиційної активності регіону після кризового спаду 2022 року та віднов-

лення його ролі як одного з провідних центрів економічного розвитку Південного макрорегіону України. Просторова структура інвестицій змінюється, поряд із портовими та транспортними секторами зростає питома вага агропромислових, будівельних і комунально-інфраструктурних напрямів.

Важливим індикатором просторових змін є темпи приросту, які відображають U-подібну динаміку, характерну для відновлювальної моделі розвитку території після кризових потрясінь. Для Одеської області ця закономірність має чітке суспільно-географічне наповнення, адже поєднання приморсь-

кого положення, транскордонних зв'язків і високої концентрації трудових ресурсів формує ефект гео-економічного відновлення, що забезпечує швидше зростання інвестиційної активності порівняно з іншими регіонами. Отже, динаміка капітальних інвестицій за 2021-2024 роки свідчить про поступову адаптацію економічної системи області до умов воєнного часу та створення передумов для сталого просторового розвитку. Зростання показників у 2023-2024 роках має не лише кількісний, а й якісний характер, адже супроводжується розширенням географії інвестиційних потоків, диверсифікацією джерел фінансування та посиленням ролі територіальних громад у реалізації регіональних інвестиційних проєктів.

Наведені показники засвідчують формування тенденції відновлення інвестиційної активності, яка супроводжується зростанням ролі державних і муніципальних програм, державно-приватного парт-

нерства, а також зрушенням у просторовій структурі капіталовкладень, від переважно портових і транспортних до агропромислових, будівельних і комунально-інфраструктурних напрямів.

Інвестиційний потенціал регіону формується під впливом галузевих пріоритетів, що визначають напрям і масштаб капіталовкладень у виробничу та соціальну інфраструктуру. Для Одеської області у 2024 році спостерігається домінування транспортно-логістичного, будівельного та аграрного секторів, які забезпечують понад дві третини загального обсягу капітальних інвестицій. Така структура є відображенням функціональної спеціалізації регіону як портово-транзитного і торговельно-промислового вузла півдня України.

Згідно з офіційними даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області [7, 9], у 2024 році галузевий розподіл капітальних інвестицій мав такий вигляд:

Таблиця 2 / Table 2

Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Одеській області (2024 р.) [7, 9] / Structure of capital investments by type of economic activity in the Odesa region (2024) [7, 9]

Галузь	Частка в загальному обсязі, %
Транспорт і складське господарство	32
Будівництво	19
Сільське господарство	17
Промисловість	14
Туризм і рекреація	8
Інші види діяльності	10

Рис. 2. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в Одеській області (2024 р.) (побудовано за [7])

Fig. 2. Structure of capital investments by type of economic activity in the Odesa region (2024) (based on [7])

З таблиці 2 та рисунку 2, бачимо, що транспортно-логістичний сектор традиційно залишається провідним у структурі капіталовкладень. Його частка у 2024 році досягла третини загального обсягу інвестицій. Це пояснюється концентрацією в області морських портів національного значення – Одеса, Чорноморськ, Южне, які забезпечують понад 60% експорту зернових і контейнерних вантажів країни. Значний обсяг інвестицій спрямовується на мо-

дернізацію портової інфраструктури, будівництво терміналів, елеваторів, транспортно-логістичних хабів і розвиток мультимодальних перевезень.

Будівельна галузь посідає друге місце, акумулюючи близько 19% капіталовкладень. Її зростання обумовлене державними програмами відновлення інфраструктури та житлового фонду, а також активним розвитком приватного сектору в межах Одеської агломерації. Особливу роль відіграють проєкти «Ве-

лике відновлення» та «Свореконструкція», які передбачають реконструкцію доріг, мостів, комунальних мереж і портових сполучень [16].

Сільське господарство забезпечує 17% капіталовкладень. Регіон є лідером із виробництва зернових, соняшнику та винограду, тому значна частина інвестицій спрямовується на оновлення техніко-технологічної бази аграрних підприємств, будівництво елеваторів, переробних цехів і розвиток логістики експорту. Зростає інтерес інвесторів до зрошувальних систем та «зелених» агротехнологій, що стимулюється підтримкою міжнародних фінансових інституцій - зокрема програмами FAO і ЄБРР [11].

Промисловість залучає близько 14% інвестицій, головню у харчову, хімічну та машинобудівну галузі. Значна частина коштів спрямовується на енергоефективні технології та модернізацію переробних підприємств, які забезпечують експортно орієнтоване виробництво.

Рекреаційно-туристична сфера отримала близько 8% інвестицій, що свідчить про поступове відновлення галузі після кризового 2022 року. Збільшення обсягів інвестування у цей сектор пов'язане з модернізацією санаторно-курортної бази Куяльницького та Сергіївського регіонів, розвитком внутрішнього туризму, створенням сучасної готельної інфраструктури в Одесі та на узбережжі Чорного моря [10].

Частка інших сфер діяльності (10%) охоплює інвестиції у фінансовий сектор, освіту, охорону здоров'я, цифровізацію муніципального управління, а також об'єкти критичної інфраструктури. Їх розвиток забезпечує комплексний вплив на соціально-економічну стабільність територій і формує умови для збалансованого просторового розвитку регіону.

Загалом галузева структура інвестиційного потенціалу Одеської області у 2024 році демонструє стійке домінування базових видів економічної діяльності, орієнтованих на транспорт, логістику та аграрний сектор, що відображає просторову спеціалізацію регіону. Водночас зростання обсягів інвестицій у будівництво та туристичну інфраструктуру свідчить про поступову диверсифікацію економічної бази і посилення соціально-орієнтованого складника регіональної інвестиційної політики.

Територіальні особливості інвестиційного простору Одеської області визначаються високим рівнем просторової диференціації, що є результатом поєднання географічного положення, транспортної доступності та ступеня урбанізації територій. Просторовий аналіз статистичних матеріалів Головного управління статистики в Одеській області доводить, що основна частина капітальних інвестицій зосереджена у прибережних урбанізованих громадах, де формується головне інвестиційне ядро регіону. До цієї групи належать Одеська, Чорноморська, Південна та Білгород-Дністровська громади, на які у 2024 році припадало понад шістьдесят відсотків загального обсягу капіталовкладень. Високий рівень інвестиційної активності цих територій зумовлений поєднанням вигідного приморського положення, наявності морських портів державного значення, розвинутої транспортно-логістичної інфраструктури,

диверсифікованої промислової бази та високої концентрації ділової активності. Саме тут реалізуються масштабні інвестиційні проекти у сферах портового господарства, морських перевезень, будівництва, логістики, енергетики та рекреації.

Центральна частина області утворює пояс середнього рівня інвестиційної активності, у межах якого виокремлюються громади з розвиненим агропромисловим потенціалом. Тут інвестиції спрямовуються на модернізацію сільськогосподарського виробництва, переробної промисловості, логістики та дорожньо-транспортної інфраструктури. Інвестиційна активність спостерігається у Березівській, Великомихайлівській та Роздільнянській громадах, де формується диверсифікована структура капіталовкладень із переважанням виробничо-технологічних напрямів.

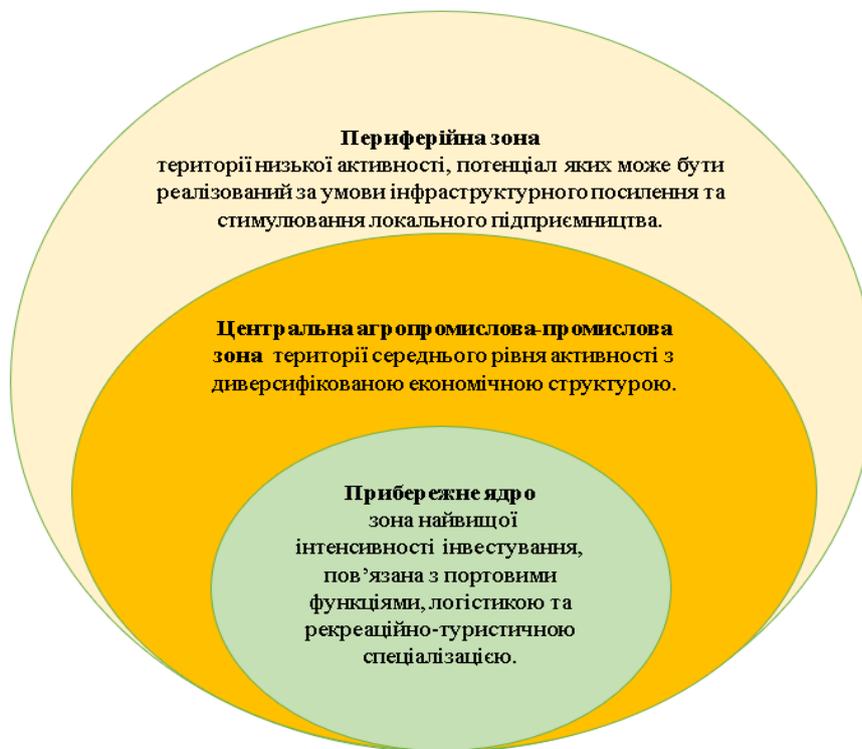
Периферійні громади північних і південно-західних районів, зокрема Савранська, Болградська, Ренійська та Подільська, характеризуються нижчим рівнем інвестиційної активності. Для Подільської громади типовим є промислово-транзитний профіль з орієнтацією на ремонтно-виробничі та агропереробні підприємства, однак географічна віддаленість від основних транспортних коридорів і обмежений вплив зовнішніх інвестицій визначають її як периферійну промислову зону. У південно-західній частині області у 2022 році зафіксовано тимчасове поштовхування інвестиційної діяльності, спричинене активним вивезенням зерна через дунайські порти Рені, Ізмаїл та Кілію, які в умовах морської блокади стали ключовими каналами експорту аграрної продукції. Це стимулювало оновлення портової інфраструктури, розвиток складів, терміналів і транспортного обслуговування, що позитивно вплинуло на локальний інвестиційний клімат.

У результаті в межах області сформувалася трирівнева модель просторової організації інвестиційного простору, яка включає прибережне ядро з найвищими показниками інвестиційної активності, центральний агропромисловий пояс із середнім рівнем розвитку та периферійні громади з низькою інвестиційною динамікою. Така структура корелює з рівнем урбанізації, транспортно-географічним положенням і щільністю економічної активності. Вона є типовою для приморських регіонів із потужним портово-логістичним комплексом, який формує головний полюс економічного зростання, навколо якого вибудовується система взаємопов'язаних територіальних осередків інвестування. Просторовий розподіл інвестиційних потоків в Одеській області підтверджує тенденцію до поляризації у напрямі центр-периферія, що зумовлює формування моноцентричної моделі регіонального розвитку та визначає роль прибережної урбанізованої зони як головного осередку інтеграції регіону у національний і міжнародний інвестиційний простір.

Географічні чинники формування інвестиційної привабливості Одеської області мають комплексний характер і зумовлюють просторові закономірності розміщення капіталовкладень. Визначальним серед них є транспортно-географічне положення, яке забезпечує регіону ключову роль у національній си-

стемі транзиту та зовнішньоекономічних зв'язків. Наявність міжнародних транспортних коридорів М-05, М-15 і М-16, залізничних вузлів і морських портів Одеса, Чорноморськ та Південне створює сприятливі умови для розвитку логістичних, промислових і будівельних інвестицій. Географічна

близькість до ринків Європейського Союзу стимулює залучення іноземного капіталу, насамперед із Польщі, Румунії, Туреччини та Німеччини, що зумовлює інтеграцію області у трансєвропейський економічний простір.

Рис. 3. Трирівнева модель просторової організації інвестиційного простору Одеської області
Fig. 3. Three-level model of spatial organisation of the investment space of the Odessa region

Важливим чинником виступає урбанізаційна структура регіону, у межах якої провідну роль відіграє Одеська агломерація. Вона формує ядро інвестиційного зростання, навколо якого концентруються основні виробничі, транспортні, ділові та сервісні функції. Урбанізовані території забезпечують сприятливе середовище для розвитку підприємництва, інновацій та сервісної інфраструктури. Водночас периферійні громади залишаються інвестиційно пасивними через нестачу кваліфікованих кадрів, недостатній розвиток інженерно-транспортної мережі та віддаленість від головних географічних осей просторового розвитку, якими є узбережжя Чорного моря, приморська транспортна дуга Одеса-Чорноморськ-Південне та поздовжній напрям Подільськ-Роздільна-Одеса.

Таким чином, поєднання вигідного транспортно-географічного положення, приморського розташування та урбанізаційного потенціалу формує основу інвестиційної привабливості Одеської області, визначаючи її як стратегічний центр розвитку Південного макрорегіону України та один із ключових напрямів залучення національного й міжнародного капіталу.

Порівняння показників інвестиційної активності в межах Південного макрорегіону України засвідчує, що Одеська область стабільно посідає провідні пози-

ції за обсягами капітальних вкладень, випереджаючи Миколаївську, Херсонську та Запорізьку області. Висока концентрація інвестицій у припортових зонах зумовлює просторову асиметрію розвитку, коли найбільші обсяги капіталу акумулюються у приморських і урбанізованих громадах, тоді як периферійні території залишаються відносно інвестиційно пасивними. Географічні чинники, перш за все вигідне приморське положення, транспортна доступність і транскордонні зв'язки з країнами Чорноморського басейну, забезпечують високий рівень міжнародної інтеграції регіону у сфері капіталовкладень.

Поряд із центральним інвестиційним ядром, яке охоплює Одесу, Південне та Чорноморськ, спостерігається активізація південного інвестиційного району, що формується навколо Ізмаїла, Рені та Білгород-Дністровського. Зростання обсягів капіталовкладень у цих територіях у 2023–2024 роках пов'язане з розвитком портової та транспортно-логістичної інфраструктури, зокрема з розширенням потужностей дунайських портів і модернізацією припортових залізничних вузлів.

Позитивною тенденцією є поява нових територіальних осередків економічного зростання, зокрема індустріального парку «Сухий порт» у припортовій зоні, транспортно-логістичних центрів у

Подільському та Роздільнянському районах, а також районів відновлюваної енергетики у північних і центральних громадах. Разом із цим формування південного інвестиційного району створює поліцентричну структуру просторової організації капіталовкладень, у якій морські, транзитні та промислові центри взаємодіють між собою у межах єдиної регіональної системи.

Зазначені процеси свідчать про поступовий перехід від моноцентричної до поліцентричної моделі інвестиційного розвитку, що розширює просторову базу економічного зростання, сприяє збалансуванню між прибережними, центральними та периферійними територіями й підсилює роль Одеської області як головного економічного ядра Південного макрорегіону України.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що інвестиційна привабливість Одеської області формується під впливом поєднання природно-географічних і соціально-економічних чинників, серед яких провідне місце посідає вигідне приморське положення, транспортна доступність і диверсифікована структура господарства. У порівнянні із середніми показниками по Україні регіон стабільно демонструє вищий рівень капітальних інвестицій, зберігаючи провідні позиції серед областей Південного макрорегіону. Висока інтенсивність інвестування зумовлена розвитком портово-транспортного

комплексу, промисловості, будівництва, аграрного виробництва та рекреаційної інфраструктури.

Просторовий аналіз показує, що інвестиційна активність області має виражений поляризований характер із концентрацією капіталовкладень у прибережній зоні, що визначає асиметрію між центром економічної активності та периферійними територіями. Така модель є типовою для приморських регіонів, де географічні переваги формують ядро економічного тяжіння. Водночас рівень диверсифікації джерел інвестицій, зростання обсягів державного та міжнародного фінансування, а також активізація малого і середнього бізнесу свідчать про поступовий перехід до поліцентричної моделі розвитку.

Післявоєнне відновлення економіки регіону має спиратися на географічно збалансовану інвестиційну політику, що поєднує пріоритети транспортної логістики, промислової модернізації, розвитку зеленої енергетики та інфраструктури людського потенціалу. Такі підходи сприятимуть узгодженню просторової структури господарства області. Вони допоможуть зміцнити роль Одеської області як стратегічного ядра південного економічного району України. Цей регіон здатний поєднати морські, транскордонні та аграрно-промислові ресурси в єдину систему сталого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Агаєва Л.К., Анісімова В.Ю. Інвестиційна привабливість регіону: навчальний посібник. Суми: Видавництво СумДУ, 2018. 72 с.
2. Аналіз капітальних інвестицій в Одеській області за січень-вересень 2021 року. Аналітичний звіт. URL: <https://eko.od.gov.ua>
3. Атамас О. Інвестиційна привабливість регіонів України. Критична оцінка та пошук шляхів вирішення проблемних аспектів. *Економічний розвиток і держава*. 2023. № 2(47). С. 11-15. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-1>
4. Бабанов А.В. Класифікація чинників, що формують інвестиційну привабливість регіону. *Економічний журнал*. 2012. Вип. 4. С. 88-95.
5. Венгуренко Т.Г., Плахотнюк В.В. Аналіз інвестиційної привабливості України. *Бізнес-інформ*. 2020. № 4. С. 103-111. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-103-111>
6. Гайдуцький П.І. Інвестиційний клімат в Україні: монографія. Київ: Нора-друк, 2002. 246 с.
7. Головне управління статистики в Одеській області. Капітальні інвестиції за видами діяльності (щоквартальні звіти). URL: <https://od.ukrstat.gov.ua/>
8. Гулько В.І. Фактори та показники формування інвестиційної привабливості. *Фінансовий простір*. 2013. № 1(9). С. 21-25.
9. Державна служба статистики України. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у 2024 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm
10. Державне агентство розвитку туризму України. Аналітичний огляд інвестицій у сферу рекреації та туризму (2024). URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
11. Інвестиції в аграрний сектор України: звіт про підтримку сільського господарства у прифронтових регіонах. URL: <https://www.fao.org/ukraine>
12. Козяр Н.О. Теоретичні підходи до трактування сутності категорії «інвестиційна привабливість» у сільському господарстві. *Агроекономіка*. 2018. № 23. С. 66-72.
13. Костирко Л., Серебряк К., Середа О., Зайцева Л. Інвестиційна привабливість України як домінанта залучення прямих іноземних інвестицій з європейського простору: аналіз, оцінка. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 2(43). С. 95-106. <https://doi.org/10.55643/fcaptive.2.43.2022.3700>
14. Лещук Г.В. Систематизація підходів до оцінювання інвестиційної привабливості регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 29. С. 93-97. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-18>
15. Національний банк України. Операції за інструментами прямих інвестицій за регіонами, країнами світу та видами економічної діяльності. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>
16. Програма соціально-економічного розвитку Одеської області на 2025 рік. URL: <https://digital.od.gov.ua>

17. Прямі іноземні інвестиції у регіони України під час повномасштабного вторгнення. Агентство аналітики інвестицій (ІАА). URL: https://iaa.org.ua/portfolio/foreign-direct-investment-in-the-regions-of-ukraine-during-the-full-scale-invasion/?utm_source=chatgpt.com
18. Смесова В.Л., Бондаренко Л.С. Конкурентоспроможність як основа соціально-економічного розвитку та економічної безпеки регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 1. С. 5-11. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-66>
19. Топчів О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.
20. Чапляк Н.І. Інвестиційна привабливість України. Проблеми та шляхи вирішення в сучасних реаліях. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-80>
21. Якушко І.В. Рейтингові підходи до оцінювання інвестиційної привабливості національної економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23, ч. 2. С. 152-159. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz/archive/23_2_2019ua/31.pdf

Kyrylo Iran

PhD Student, Department of Economic and Social Geography and Tourism,
 I.I. Mechnykov Odesa National University, Shampanskyi Lane, 2, Odesa, 65058, Ukraine
 e-mail: geotourism@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0009-0008-0317-0298>

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE ODESA REGION IN THE CONTEXT OF ECONOMIC RECOVERY OF THE SOUTHERN REGION OF UKRAINE

The article presents a comprehensive socio-geographical analysis of the factors shaping the investment attractiveness of the Odesa region within the system of post-war recovery of Ukraine's Southern macro-region. Based on official statistical data and regional development programs, it examines the dynamics of capital investments during 2021–2024, highlighting a marked decline in 2022 followed by gradual recovery, which reflects the adaptation of the regional economy to changing security and logistical conditions. The sectoral and territorial structure of the investment space is revealed, with leading positions occupied by the transport and logistics complex, construction, agro-industrial production, and processing industries, along with a growing role of municipal infrastructure and recreational projects. The study demonstrates the determining influence of the region's transport-geographical position, the functioning of the seaports of Odesa, Chornomorsk, and Pivdennyi, the revitalization of the Danube ports of Izmail and Reni, cross-border communications with EU countries, and the internal urban dynamics of the Odesa agglomeration on the formation of the regional investment profile.

Spatial patterns of investment polarization are identified, with capital concentrated in the coastal urbanized core and relatively low investment activity in the northern and southwestern peripheries. This configuration forms a monocentric development model showing signs of transition toward a polycentric structure driven by the growth of the southern investment district. The study identifies geo-economic centers of growth, determines barriers to capital attraction in peripheral territories, and proposes directions for spatial optimization of regional investment policy - including the development of multimodal corridors and dry ports, strengthening of public-private partnerships in rebuilding critical infrastructure, and establishment of local investment monitoring systems. The results specify the geographical determinants of Odesa region's investment attractiveness and outline key priorities for balanced economic recovery.

Keywords: *investment attractiveness, socio-geographical factors, territorial structure, spatial analysis, economic recovery, Odesa region, Southern region of Ukraine.*

References:

1. Agayeva, L.K., & Anisimova, V.Yu. (2018). Investment attractiveness of the region: a study guide. Sumy: Sumy State University Publishing House, 72 p. [in Ukrainian].
2. Analysis of capital investments in the Odesa region for January-September 2021. Analytical report. Retrieved from <https://eko.od.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Atamas, O. (2023). Investment attractiveness of Ukrainian regions. Critical assessment and search for solutions to problematic aspects. *Economic Development and the State*, 2(47), 11-15. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-1> [in Ukrainian].
4. Babanov, A.V. (2012). Classification of factors that shape the investment attractiveness of a region. *Economic Journal*, 4, 88-95 [in Ukrainian].
5. Vengurenko, T.G., & Plakhotnyuk, V.V. (2020). Analysis of Ukraine's investment attractiveness. *Business Inform*, 4, 103-111. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-103-111> [in Ukrainian].
6. Haidutsky, P.I. (2002). Investment climate in Ukraine: monograph. Kyiv: Nora-Druk, 246 p. [in Ukrainian].
7. Main Department of Statistics in Odesa Region. Capital investments by type of activity (quarterly reports). Retrieved from <https://od.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Gunko, V.I. (2013). Factors and indicators of investment attractiveness. *Financial Space*, 1(9), 21-25 [in Ukrainian].
9. State Statistics Service of Ukraine. Capital investments by type of economic activity in 2024. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm [in Ukrainian].
10. State Agency for Tourism Development of Ukraine. Analytical review of investments in recreation and tourism (2024). Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Investments in the agricultural sector of Ukraine: report on support for agriculture in frontline regions. Retrieved from <https://www.fao.org/ukraine> [in Ukrainian].

12. Kozyar, N.O. (2018). Theoretical approaches to interpreting the essence of the category of 'investment attractiveness' in agriculture. *Agrosvit*, 23, 66-72 [in Ukrainian].
13. Kostyrko, L., Serebryak, K., Sereda, O., & Zaitseva, L. (2022). Investment attractiveness of Ukraine as a dominant factor in attracting foreign direct investment from Europe: analysis and assessment. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(43), 95-106. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3700> [in Ukrainian].
14. Leshchuk, G.V. (2020). Systematisation of approaches to assessing the investment attractiveness of a region. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 29, 93-97. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-18> [in Ukrainian].
15. National Bank of Ukraine. Transactions with direct investment instruments by region, country and type of economic activity. 2024. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5> [in Ukrainian].
16. Programme for the socio-economic development of the Odesa region for 2025. Retrieved from <https://digital.od.gov.ua> [in Ukrainian].
17. Foreign direct investment in the regions of Ukraine during the full-scale invasion. Investment Analytics Agency (IAA). Retrieved from https://iaa.org.ua/portfolio/foreign-direct-investment-in-the-regions-of-ukraine-during-the-full-scale-invasion/?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
18. Smesova, V.L., & Bondarenko, L.S. (2024). Competitiveness as the basis for socio-economic development and economic security of regions. *Investments: practice and experience*, 1, 5-11. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-66> [in Ukrainian].
19. Topchiev, O.G. (2005). Socio-geographical research: methodology, methods, techniques: Textbook. Odesa: Astroprint, 632 p. [in Ukrainian].
20. Chaplyak, N.I. (2022). Investment attractiveness of Ukraine. Problems and solutions in modern realities. *Economy and society*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-80> [in Ukrainian].
21. Yakushko, I.V. (2019). Rating approaches to assessing the investment attractiveness of the national economy. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*. 2019, 23, part 2, 152-159. Retrieved from http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/31.pdf [in Ukrainian].

Received 02 October 2025

Accepted 16 November 2025

Published 30 December 2025

Олександр Грейц

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри економічної та соціальної географії і туризму,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Шампанський провулок, 2, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: geotourism@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0009-0007-8740-1390>

Юрій Кандиба

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: yuriv.kandyba@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0003-1155-057X>

РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті представлено комплексне соціально-географічне дослідження сучасного стану, просторових закономірностей та тенденцій розвитку промисловості будівельних матеріалів в Одеській області за період 2021–2024 років. У дослідженні оцінюється динаміка будівельних робіт та індексу будівельного виробництва, демонструючи перехід від глибокої кризи 2022 року до фази стабілізації відновлення у 2023–2024 роках. Проаналізовано структуру промисловості, яка демонструє домінування цементно-бетонного, гіпсового, скляного та керамічного виробництва. Просторовий аналіз виявляє концентрацію виробничих потужностей у прибережних та транспортно-доступних районах, де розташовані основні підприємства будівельних матеріалів. Водночас периферійні громади регіону залишаються менш промислово спеціалізованими, хоча й мають потенціал розвитку завдяки родовищам глини, вапняку та піску. Дослідження доводить, що формування галузі визначається ключовими географічними факторами, насамперед транспортно-географічним положенням, прибережним розташуванням, транскордонними зв'язками з країнами ЄС та наявністю місцевої сировини. Ці фактори формують регіональну виробничу систему з елементами кластеризації та сприяють зменшенню імпортозалежності.

У статті також висвітлено невирішені проблеми, такі як територіальна асиметрія розвитку, недостатня технологічна модернізація, нерівномірний розподіл інвестицій та відсутність ефективної регіональної політичної підтримки галузі. Практичне значення дослідження полягає в його потенційному застосуванні для оптимізації просторової структури промисловості, планування нових виробничих потужностей та розробки регіональних програм сталого післявоєнного відновлення будівельного сектору. У загальних висновках підкреслюється, що промисловість будівельних матеріалів Одеської області є не лише стратегічним елементом регіональної економіки, але й важливим фактором просторової стабілізації Південного макрорегіону України. Його подальший розвиток залежить від інтеграції просторового планування, інвестиційної підтримки та екологічної модернізації виробництва.

Ключові слова: будівельний комплекс, географічні чинники, індустрія будівельних матеріалів, регіональна специфіка, Одеська область, Південний макрорегіон України, просторовий аналіз, післявоєнне відновлення.

Як цитувати: Грейц, О., Кандиба, Ю. (2025). Регіональна специфіка розвитку індустрії будівельних матеріалів в Одеській області. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 142–149. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-12>

In cites: Hreits, O., Kandyba, Y. (2025). Regional specificity of the development of the building materials industry in Odesa region. *Human Geography Journal*, 39, 142–149. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-12> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Будівельний комплекс є однією з базових складових економіки, що визначає темпи оновлення інфраструктури, житлово-комунального господарства, промислових і соціальних об'єктів. Його розвиток впливає на формування внутрішнього валового продукту, зайнятість населення, динаміку інвестицій та рівень просторової організації господарства. Суспільно-географічні дослідження будівельного комплексу спрямовані на визначення передумов і особливостей його формування в конкретних територіальних умовах, а також його ролі та місця в господарстві регіону. Важливою особливістю будівельної галузі є її орієнтація на місцеву сировину, що зумовлює її широке територіальне поширення; з іншого боку, потужні будівельні підприємства функціонують, як пра-

вило, у великих містах і крупних економічних центрах. Тому будівельна індустрія як вид економічної діяльності потребує комплексних підходів щодо своєї територіальної організації.

В умовах післявоєнного відновлення України будівельна галузь набуває стратегічного значення, оскільки саме від її ефективності залежить реалізація програм реконструкції, модернізації житлового фонду, транспортної інфраструктури та об'єктів критичного значення.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасні процеси у будівельному секторі мають виражений територіальний характер і суттєво відрізняються за рівнем розвитку між регіонами. Вивчення регіональної специфіки індустрії будівельних матеріалів дає можливість виявити

територіальні відмінності у виробничому потенціалі, структурі споживання сировини, технологічному рівні та ступені інтеграції у міжрегіональні та зовнішньоекономічні зв'язки. Це має практичне значення для оптимізації розміщення підприємств, прогнозування відновлювальних процесів і формування збалансованої регіональної політики розвитку галузі.

Для приморських регіонів України, зокрема для Одеської області, розвиток будівельного комплексу має особливе значення. Тут поєднується взаємозалежність між темпами інфраструктурного будівництва, розвитком транспортно-логістичної системи, портової діяльності та функціонуванням індустрії будівельних матеріалів. Географічне положення області, наявність морських портів, потужних залізничних і автомобільних вузлів, а також транскордонні зв'язки з країнами Європейського Союзу створюють сприятливі умови для формування потужного виробничого кластера з виготовлення цементу, бетону, скляних, керамічних і гіпсових виробів.

Разом з тим просторовий розподіл виробничих потужностей залишається нерівномірним. Підприємства індустрії будівельних матеріалів тяжіють до урбанізованих і транспортно доступних територій, тоді як внутрішні райони області мають нижчий рівень промислової спеціалізації. Це зумовлює необхідність проведення комплексного географічного дослідження, спрямованого на виявлення основних закономірностей розвитку галузі, визначення територіальних диспропорцій та обґрунтування напрямів удосконалення просторової структури виробництва будівельних матеріалів.

Отже, актуальність теми визначається ключовою роллю будівельного комплексу у процесах економічного відновлення країни, необхідністю збалансування територіальної структури промислового виробництва та потребою у науковому обґрунтуванні просторових механізмів розвитку індустрії будівельних матеріалів в Одеській області як стратегічному центрі Південного макрорегіону України.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні регіональної специфіки розвитку індустрії будівельних матеріалів в Одеській області, визначенні просторових закономірностей її функціонування, територіальних відмінностей у структурі виробництва та формулюванні напрямів удосконалення просторової організації галузі в контексті післявоєнного економічного відновлення Південного регіону України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про сформовану науково-методологічну основу географічного вивчення галузевих систем, зокрема індустрії будівельних матеріалів як просторово організованої складової господарського комплексу регіону. У суспільній-географії індустріальний розвиток розглядається через призму територіальної організації виробництва, функціонально-галузевої спеціалізації та просторових диспропорцій у розміщенні виробничих потужностей. Теоретичні засади таких досліджень ґрунтуються на положеннях економічної географії, регіональної економіки та

просторового аналізу розглядаються праці М. Портера, Р. Вернона, О. Білоруса, А. Гальчинського, В. Точиліна, які розкривають концепції конкурентних переваг, регіональної диференціації та локалізації виробництва.

Вагомий внесок у дослідження промисловості будівельних матеріалів зробили І.В. Білецький, В.І. Борейко, В.І. Воськало, Л.В. Григор'єва, Г. Дорошенко, П. Микитюк та А. Касич, які досліджували вплив виробничих процесів на ефективність підприємств, оцінювали виробничий потенціал та обґрунтовують необхідність стратегічного розвитку галузі [2, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 21, 22].

Дослідження В.І. Борейка, Й.В. Канака, С.Г. Гусева, З.В. Задорожного, Я.Д. Крупки та М.Ю. Назукіна [2, 3, 12, 13] поглиблюють економічний аспект проблеми галузі. Вчені підкреслюють значення управлінських і фінансових механізмів у забезпеченні стабільного розвитку будівельного комплексу.

У контексті регіонального розвитку проблематику будівельного комплексу та його індустріальної інфраструктури розкрито у працях І. Веріжнікова, Д. Пруненка, Л. Савчука, О. Хасьова, Л. Шевчук. Автори наголошують на географічних чинниках, що визначають конкурентоспроможність регіону, серед яких приморське положення, транскордонні комунікації, розвинена транспортна мережа та наявність місцевої сировини для виробництва цементу, гіпсу, цегли й бетону.

Водночас у сучасний період індустрія будівельних матеріалів переживає глибокі структурні та технологічні трансформації, спричинені воєнними подіями, руйнуванням інфраструктури, порушенням логістичних ланцюгів і зміною просторової структури попиту. Ці процеси актуалізують потребу в суспільно-географічних дослідженнях, що поєднують аналіз природно-ресурсного потенціалу, транспортної доступності та просторової спеціалізації виробництв.

Таким чином, попри наявність значного наукового доробку, географічний вимір розвитку індустрії будівельних матеріалів залишається недостатньо висвітленим. Це обґрунтовує необхідність проведення комплексного просторово-аналітичного дослідження, спрямованого на виявлення територіальних закономірностей розміщення виробництва, чинників регіональної спеціалізації та потенціалу кластерного розвитку будівельної промисловості Південного регіону України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри позитивну динаміку відновлення індустрії будівельних матеріалів в Одеській області, дослідження засвідчує наявність низки питань, які залишаються відкритими для подальшого наукового аналізу. Насамперед це стосується просторової нерівномірності розвитку, периферійні громади області мають низький рівень інвестиційної активності та виробничої спеціалізації, що обмежує формування єдиного регіонального промислового простору.

Недостатньо вивченими залишаються техно-

логічні аспекти модернізації підприємств, зокрема впровадження енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій у виробництві цементу, гіпсу, скла та кераміки. Необхідні додаткові дослідження щодо екологічних наслідків інтенсифікації виробництва, впливу на стан довкілля та раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів області.

Важливо також поглибити аналіз інституційних та управлінських механізмів, які визначають взаємодію державного, муніципального та приватного секторів у реалізації програм відновлення будівельної галузі. Недостатньо дослідженими залишаються питання просторової оптимізації логістичних потоків і формування регіональних промислово-будівельних кластерів.

Подальші наукові дослідження повинні бути спрямовані на комплексне географічне вивчення розвитку індустрії будівельних матеріалів, з урахуванням природно-ресурсного потенціалу, демографічних характеристик та впливу воєнних трансформацій. Це дозволить не лише деталізувати територіальні закономірності, а й сформулювати науково обґрунтовану стратегію сталого розвитку будівельного комплексу Одеської області в системі просторової економіки Півдня України.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження базується на поєднанні статистичного, графічного та просторово-аналітичного підходів, що забезпечує комплексне вивчення регіональної специфіки розвитку індустрії будівельних матеріалів в Одеській області. Інформаційну основу складають офіційні дані Державної служби статистики України [8, 15]. Додаткові матеріали отримано з Головного управління статистики в Одеській області [14], яке надає регіональні звіти з промисловості, динаміки виробництва неметалевих мінеральних виробів і структури зайнятості у галузі. Використані статистичні дані охоплюють період 2021-2024 років, що дозволяє простежити тенденції та трансформації будівельного комплексу області.

Методологічною основою є принципи територіальності, системності та структурного підходу, які дають змогу розглядати індустрію будівельних матеріалів як складну регіональну систему з власними внутрішніми зв'язками, центрами концентрації та зонами периферійного розвитку. Просторовий аналіз проведено з урахуванням географічного положення, сировинних ресурсів, транспортної доступності та урбанізаційного рівня територій.

Дослідження поєднує кількісні статистичні методи із якісним географічним аналізом, що забезпечує об'єктивну оцінку динаміки, структури та просторової організації індустрії будівельних матеріалів Одеської області у контексті регіонального розвитку Південного макрорегіону України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток індустрії будівельних матеріалів в Одеській області у 2021-2024 роках характеризується складною траєкторією, що поєднує фази спаду, стабілізації та поступового відновлення. За даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області [14; 15], у 2021 році обсяг виконаних будівельних робіт становив 34,99

млрд грн, або 6,2% від загальноукраїнського показника. Індекс будівельної продукції становив 101,9%, що засвідчувало помірне зростання на фоні стабільного функціонування галузі. Будівельна діяльність концентрувалася у житловому секторі та в об'єктах транспортної інфраструктури.

Передумовою формування будівельної індустрії Одеської області є розміщення в межах регіону покладів будівельної сировини (піски, глини, вапняки, граніт, мармур, бут). Найбільше промислове значення мають родовища вапняку (Олексіївське). Місцева сировина забезпечує значну частину потреб будівельного комплексу, але є необхідність і в імпорті. Місцева база не покриває потреби в цементній сировині, щебні, гравію, керамзитовій сировині, тому ці матеріали регіон імпортує з інших областей України (Вінницької, Миколаївської, Хмельницької, Львівської). Необхідність закупівель сировини ускладнює діяльність будівельної індустрії та викликає подорожчання будівництва.

У 2022 році через повномасштабне вторгнення та руйнування інфраструктури відбулося різке скорочення будівельної активності, обсяг робіт зменшився до 21,7 млрд грн, або майже на 38% порівняно з 2021 роком, частка області в загальноукраїнській структурі знизилася до 4,3%, а індекс будівельної продукції становив лише 72,5% [8, 17]. Це свідчить про глибоку кризову фазу, зумовлену руйнуванням транспортної, енергетичної та портової інфраструктури, призупиненням логістичних ланцюгів і релокацією частини підприємств. Просторово найбільше падіння спостерігалось у прибережних районах, які зазнали прямого впливу бойових дій і блокади портів. Водночас спостерігалось переформатування структури будівельного виробництва на користь інженерних та відновлювальних об'єктів, що виконувалися переважно у рамках державних і муніципальних програм реконструкції [9].

У 2023 році розпочався поступовий процес відновлення. Обсяг виконаних робіт зріс до 26,2 млрд грн, частка регіону в загальнонаціональному показнику до 5,1%, а індекс будівельної продукції становив 102,8%, що свідчить про стабілізацію галузі та повернення до позитивної динаміки (таблиця 1). Підвищення динаміки пояснюється активізацією будівельних компаній у приморських районах, де розгорнулися проекти реконструкції житлового фонду, логістичних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури та розширенням державних закупівель будівельних матеріалів.

Пік відновлення припав на 2024 рік, коли індекс будівельної продукції досяг 125,7%, а обсяг виконаних робіт склав 18,6 млрд грн, що, незважаючи на нижчі абсолютні показники порівняно з довоєнним періодом, свідчить про якісне структурне оновлення галузі. У 2024 році домінували інвестиції в інфраструктурне та житлове будівництво, а також у відновлення об'єктів енергетики й промисловості.

На рисунку 2 відображено динаміку індексу будівельної продукції в Одеській області за 2021-2024 роки. Крива має U-подібну форму, що свідчить про період глибокого спаду у 2022 році та подальше відновлення галузі у 2023-2024 роках.

У 2021 році індекс становив 101,9%, тобто обсяги будівельної продукції були близькими до рівня попереднього року. У 2022 році показник різко знизився до 72,5%, що відображає руйнівний вплив воєнних дій, зупинку частини підприємств, дефіцит робочої сили та порушення логістичних ланцюгів [1]. Починаючи з 2023 року, спостерігається стійке

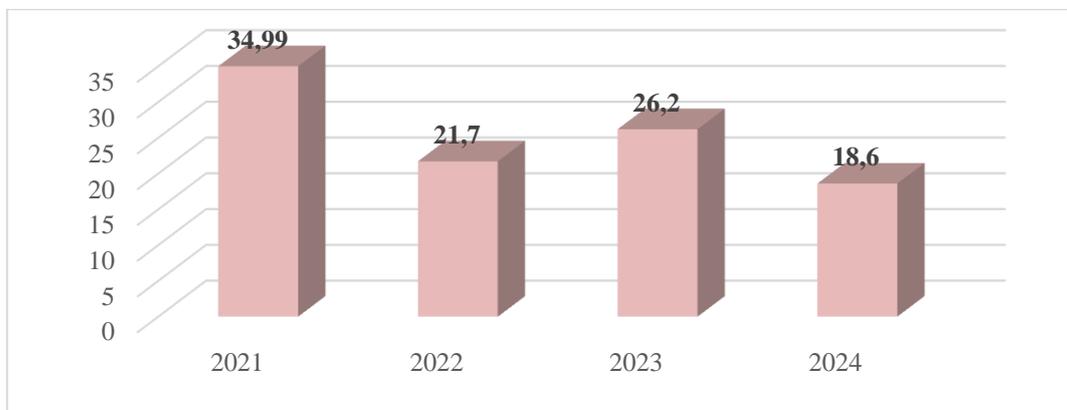
зростання, коли індекс будівельної продукції досяг 102,8%, а у 2024 році 125,7% [20]. Це свідчить про активізацію відновлювальних робіт, інвестицій у транспортну, житлову та інженерну інфраструктуру, а також про зростання попиту на продукцію індустрії будівельних матеріалів.

Таблиця 1 / Table 1

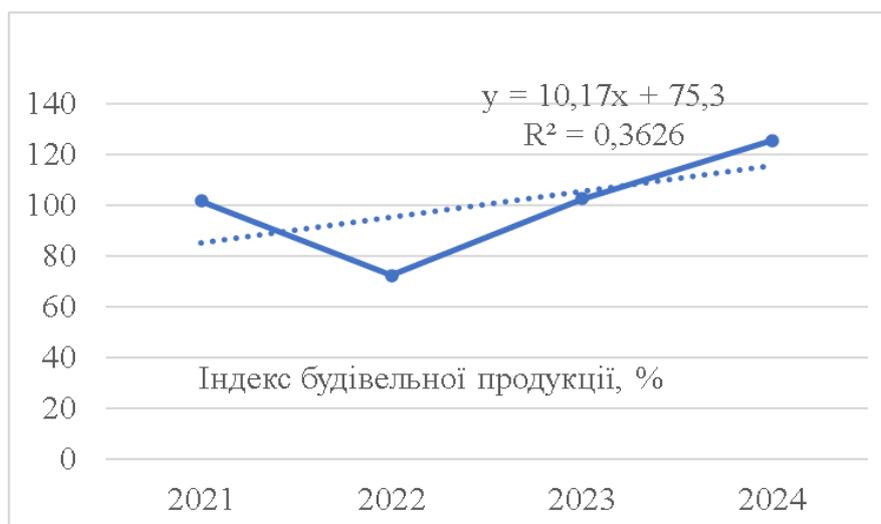
Динаміка обсягів будівельних робіт та індексу будівельної продукції в Одеській області (2021-2024 рр.) [14; 15]

Dynamics of construction work volumes and the construction output index in the Odesa region (2021-2024) [14; 15]

Рік	Обсяг виконаних робіт, млрд грн	Частка у структурі України, %	Індекс будівельної продукції, %
2021	34,99	6,2	101,9
2022	21,7	4,3	72,5
2023	26,2	5,1	102,8
2024	18,6	4,7	125,7

Рис.1 Динаміка обсягів виконаних робіт в Одеській області (млрд грн) (2021-2024 рр.) (побудовано за [14])
Fig. 1. Dynamics of the volume of work performed in the Odesa region (billion UAH) (2021-2024) (based on [14])

Рис. 2. Динаміка індексу будівельної продукції Одеської області (%) (2021-2024 рр.) (побудовано за [14])
Fig. 2. Dynamics of the construction output index in the Odesa region (%) (2021-2024) (based on [14])

Трендова лінія, описана рівнянням $y = 10,17x + 75,3$ з коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,3626$, показує помірну позитивну тенденцію. Це означає, що за

умов стабільної державної підтримки, залучення інвестицій і локалізації виробництва будівельних матеріалів, регіональна будівельна галузь має потен-

ціал до поступового зростання.

Аналіз таблиці 1 та рисунків 1-2 доводить, що Одеська область після глибокого спаду у 2022 році увійшла у фазу післякризового відновлення, що має чітко виражену просторово-географічну основу. Ключовими чинниками цього процесу є вигідне приморське положення, розвинена транспортна мережа та наявність місцевої сировинної бази для виробництва цементу, бетону, гіпсових і керамічних матеріалів. Саме поєднання цих чинників зумовлює відновлення будівельної активності та створює передумови для подальшого розвитку індустрії будівельних матеріалів.

У 2023 році спостерігалось кількісне відновлення галузі, пов'язане зі збільшенням обсягів фінансування, розширенням масштабів будівництва та реалізацією державних програм реконструкції інфраструктури. У 2024 році процес набув якісного характеру. Такі зміни свідчать про поступовий перехід до стійкої моделі відновлювальної стабілізації, харак-

терної для регіонів, що проходять етап економічного відродження після кризи. Отже, географічне положення Одеської області, її транспортно-логістичний потенціал і природно-ресурсні умови забезпечують основу для формування нової просторової структури відновлення та посилюють роль регіону як одного з провідних центрів розвитку будівельної галузі на Півдні України.

Аналіз галузевої структури свідчить про те, що найбільші обсяги інвестицій і виробництва зосереджені у виробництві неметалевих мінеральних виробів, зокрема цементу, бетону, гіпсових і вапнякових матеріалів (таблиця 2, рис. 3). У 2024 році цей сегмент забезпечував близько 38% загального промислового випуску, тоді як виробництво металевих конструкцій становило близько 22%, виробництво будівельних сумішей і скла - 8%, решту формували допоміжні види діяльності (будівельна техніка, транспорт, ремонтні матеріали) [14].

Таблиця 2 / Table 2

Галузева структура виробництва будівельних матеріалів в Одеській області (2024 р.) (складено за [14]) / Sectoral structure of construction materials production in the Odessa region (2024) (based on [14])

Вид продукції	Частка у загальному обсязі виробництва, %
Цемент, бетон, гіпсові вироби	38
Металеві конструкції та деталі	22
Скло, керамічні матеріали	18
Будівельні суміші, вапно	12
Інші матеріали (ізоляційні, полімерні, оздоблювальні)	10

Рис. 3. Галузева структура виробництва будівельних матеріалів в Одеській області (2024 р.) (побудовано за [14])

Fig. 3. Sectoral structure of construction materials production in the Odessa region (2024) (based on [14])

Просторовий аналіз розміщення підприємств індустрії будівельних матеріалів засвідчує їх чітку приуроченість до урбанізованих центрів і транспортних вузлів. Найвищу концентрацію потужностей з виробництва цементу та бетону зафіксовано в Одеському, Подільському та Роздільнянському рай-

онах. Майже половина підприємств промисловості будівельних матеріалів розташовані в місті Одесі. У припортових територіях розвивається спеціалізація на виробництві залізобетонних конструкцій і будівельних сумішей, що пояснюється наявністю потужних транспортно-логістичних зв'язків та до-

ступом до морських шляхів. Натомість північні громади області характеризуються низькою інтенсивністю промислової діяльності, однак мають сировинний потенціал, родовища вапняків, глини і пісків, що може бути основою для розвитку нових виробничих кластерів.

Порівняння з іншими регіонами Південного макрорегіону свідчить, що Одеська область зберігає провідні позиції за обсягами виробництва будівельних матеріалів, випереджаючи Миколаївську та Херсонську області за темпами зростання індексу будівельної продукції. Просторова асиметрія проявляється у більшій концентрації підприємств у прибережних районах, тоді як внутрішні території зберігають риси периферійності.

У 2024 році в структурі виробництва спостерігалось зростання питомої ваги будівельних матеріалів з локальної сировини, понад 55% продукції виготовлялося із місцевих мінеральних ресурсів, що свідчить про підвищення рівня регіональної самодостатності. Така тенденція є важливою в умовах порушених логістичних ланцюгів і зростання транспортних витрат на імпортовану сировину.

Висновки. Результати проведеного дослідження засвідчують, що індустрія будівельних матеріалів Одеської області є одним із ключових чинників регіонального економічного відновлення та просторової стабілізації Південного макрорегіону України. Географічний аналіз дозволив визначити, що розвиток галузі зумовлений поєднанням транспортно-географічного положення, приморського фактору, наявності місцевої сировинної бази та урбанізаційних процесів, які формують мережу промислових вузлів і центрів переробки.

Динаміка індексу будівельної продукції у 2021-2024 роках відображає перехід від кризового скорочення до фази відновлювального зростання, що підтверджує адаптаційний потенціал регіону в умовах воєнних викликів. Просторова організація виробництва має чітко виражену поляризацію - висока концентрація підприємств сконцентрована у прибережних районах Одеської агломерації, тоді як північні території зберігають ознаки периферійності.

Проведене дослідження підтверджує, що географічні чинники залишаються визначальними у формуванні індустрії будівельних матеріалів. Поєднання приморського положення, транспортної доступності, наявності місцевих родовищ сировини та урбанізаційних процесів створює сприятливе середовище для розвитку галузі. Водночас просторові диспропорції у розміщенні виробництв потребують корекції через регіональну промислову політику, спрямовану на диверсифікацію виробництва в периферійних громадах. Подальший розвиток галузі потребує державної підтримки, стимулювання інновацій, розбудови логістичних коридорів і збалансування просторового розвитку, що забезпечить посилення ролі області як провідного центру відновлення економіки Південного макрорегіону України.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що індустрія будівельних матеріалів Одеської області не лише зберігає стратегічну роль у структурі промисловості регіону, але й виступає ключовим фактором його післявоєнного економічного відновлення. Вона демонструє здатність до адаптації, технологічного оновлення та просторового розширення, що забезпечує її стійкість на півдні України.

Список використаної літератури:

1. Аналіз будівельного ринку України. URL: https://novatorstroy.com/ua/pres-relizi/analiz-budivelnogo-rinku-ukrayini-u-2025-roci/?srsrlid=AfmBOoql5I5Cu_6J9ful_Euw6RViI_xIR1s87e7b_9xGCntQdzcmfEB0
2. Борейко В.І. Будівельна галузь як індикатор та стимулятор розвитку національної економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 6. С. 102-106.
3. Борейко В.І., Притула М.Ю. Перспективи виробництва будівельних матеріалів в Україні. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції*. 2011. № 17(4). С. 64-71.
4. Воськало В.І. Стратегії розвитку житлового будівництва в Україні: монографія. Львів: НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2010. 176 с.
5. Голук В.Я., Нерянова І.В. Сучасний стан і перспективи розвитку українського ринку будівельних матеріалів. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-70>
6. Григор'єва Л.В. Оцінка потенціалу будівельних підприємств як аналітичне забезпечення інвестування. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_9_6
7. Дорошенко Г., Білецький І., Прокопенко В. Управління ланцюгами постачання в будівництві житлової нерухомості. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 4(51). P. 491-507. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.51.2023.4068>
8. Економічні показники короткотермінової статистики будівництва. Індекси будівельної продукції та регіональні зрізи 2011-2024 років. Державна служба статистики України. URL: https://stat.gov.ua/uk/releases/ekonomichni-pokaznyky-korotkotermynovoyi-statystyky-budivnytstva-6?utm_source=chatgpt.com
9. Локалізація відновлення в Україні. ГО «Інститут Міжнародних Економічних Досліджень». URL: https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Ukraine-ERA-Reconstruction-Capacity-Report-BFO_web_ua.pdf
10. Ляхович Л.А. Промисловість будівельних матеріалів: проблеми та тенденції розвитку. <https://doi.org/10.32782/infrastruct80-4>
11. Микитюк П., Касич А. Сучасні механізми розвитку інновацій в будівельній галузі. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. № 2. С.174-184. <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.174>
12. Назукін М.Ю. Особливості виробництва будівельних матеріалів та їх вплив на побудову управлінського обліку і контролю. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2013. № 10. С. 14-24.

13. Назукін М.Ю. Стан та перспективи розвитку підприємств з виробництва будівельних матеріалів. Незалежний Аудитор. 2013. № 5(3). С. 59-63.
14. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області. URL: <https://www.od.ukrstat.gov.ua/>
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Ринок будівельних матеріалів в Україні: фактори впливу та тенденції розвитку. PRO consulting. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/rynok-stroitelnyh-materialov-v-ukraine-factory-vliyaniya-i-tendencii-razvitiya>
17. Стан будівельної галузі Одеської області за 2021 рік. URL: https://eko.od.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/bud-12m-2021.pdf?utm_source=chatgpt.com
18. Статистичний щорічник України за 2023 рік. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf?utm_source=chatgpt.com
19. Структурні зміни та виклики в будівельній індустрії України: аналіз та прогнози. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/09/02_09_24_Zvit_Strukturni_zmini_ta_vikliki_v_budivelnoi--_industrii--.pdf
20. У 2023 році індекс будівельної продукції склав 122,6%. URL: https://skilky-skilky.info/u-2023-rotsi-indeks-budivelnoi-produktsii-sklav-122-6/?utm_source=chatgpt.com
21. Babaev V., Sukhonos M., Starostina A., Biletskyi I. Improving the processes of cost management in the construction and energy projects. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2016. Vol. 4(3-82). P. 10-17.
22. Biletskyi I. (2023). Institutional support of the functioning of the construction industry of Ukraine. Management of the 21st century: globalization challenges. Prague. 2023. № 4. P. 319-348.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Oleksandr Hreits

PhD Student, Department of Economic and Social Geography and Tourism,
I.I. Mechnykov Odesa National University, Shampanskyi Lane, 2, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: geotourism@onu.edu.ua, <https://orcid.org/0009-0007-8740-1390>

Yuriy Kandyba

PhD (Geography), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies,
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: yuriy.kandyba@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0003-1155-057X>

REGIONAL SPECIFICITY OF THE DEVELOPMENT OF THE BUILDING MATERIALS INDUSTRY IN ODESA REGION

The article presents a comprehensive socio-geographical study of the current state, spatial patterns, and trends in the development of the building materials industry within Odesa region during the period 2021–2024. The study assesses the dynamics of construction works and the construction production index, demonstrating the transition from the deep crisis of 2022 to the phase of recovery stabilization in 2023-2024. The industrial structure is analyzed, showing dominance of cement-concrete, gypsum, glass, and ceramic production. Spatial analysis reveals the concentration of production facilities in coastal and transport-accessible areas, where the main building material enterprises are located. At the same time, peripheral communities of the region remain less industrially specialized, though they possess development potential due to deposits of clay, limestone, and sand. The study proves that the formation of the industry is determined by key geographical factors, primarily transport and geographical position, coastal location, cross-border connections with EU countries, and the availability of local raw materials. These factors shape a regional production system with elements of clustering and contribute to reducing import dependency.

The article also highlights unresolved issues, such as territorial asymmetry of development, insufficient technological modernization, uneven investment distribution, and the lack of effective regional policy support for the industry. The practical significance of the study lies in its potential application for optimizing the spatial structure of industry, planning new production facilities, and developing regional programs for sustainable post-war recovery of the construction sector. The general conclusions emphasize that the building materials industry of Odesa region is not only a strategic element of the regional economy but also an important factor in the spatial stabilization of the Southern macroregion of Ukraine. Its further development depends on the integration of spatial planning, investment support, and ecological modernization of production.

Keywords: construction complex, geographical factors, building materials industry, regional specificity, Odesa region, Southern macroregion of Ukraine, spatial analysis, post-war recovery.

References:

1. Analysis of the construction market in Ukraine. Retrieved from https://novatorstroy.com.ua/pres-relizi/analiz-budivelnogo-rinku-ukrayini-u-2025-roci/?srsltid=AfmBOoql5I5Cu_6J9ful_Euw6RViI_xIR1s87e7b_9xGCntQdzcmfEB0 [in Ukrainian].
2. Boreiko, V.I. (2015). The construction industry as an indicator and stimulator of national economic development. *Global and national economic problems*, 6, 102-106 [in Ukrainian].
3. Boreiko, V.I., & Prytula, M.Yu. (2011). Prospects for the production of building materials in Ukraine. *Problems of rational use of the socio-economic and natural resource potential of the region: financial policy and investments*, 17(4), 64-71 [in Ukrainian].

4. Voskalo, V.I. (2010). Strategies for the development of housing construction in Ukraine: monograph. Lviv: National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of Regional Studies, 176 p. [in Ukrainian].
5. Golyuk, V.Ya., & Neryanova, I.V. Current state and prospects for the development of the Ukrainian building materials market. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-70> [in Ukrainian].
6. Grygorieva, L.V. Assessment of the potential of construction companies as analytical support for investment. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_9_6 [in Ukrainian].
7. Doroshenko, G., Biletsky, I., & Prokopenko, V. (2023). Supply chain management in residential real estate construction. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(51), 491-507. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4068> [in Ukrainian].
8. Economic indicators of short-term construction statistics. Construction output indices and regional breakdowns for 2011-2024. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from https://stat.gov.ua/uk/releases/ekonomichni-pokaznyky-korotkoterminovoyi-statystyky-budivnytstva-6?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
9. Localisation of recovery in Ukraine. NGO 'Institute for International Economic Research'. Retrieved from https://era-ukraine.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Ukraine-ERA-Reconstruction-Capacity-Report-BFO_web_ua.pdf [in Ukrainian].
10. Lyakhovich, L.A. Building materials industry: problems and development trends. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/infrastruct80-4> [in Ukrainian].
11. Mikiytiuk P., & Kasich A. (2020). Modern mechanisms for the development of innovations in the construction industry. *Bulletin of Ternopil National Economic University*, 2, 174-184. <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.174> [in Ukrainian].
12. Nazukin, M.Yu. (2013). Features of the production of building materials and their impact on the development of management accounting and control. *Economic Sciences. Series: Accounting and Finance*, 10, 14-24 [in Ukrainian].
13. Nazukin, M.Yu. (2013). The state and prospects of development of enterprises producing building materials. *Independent Auditor*, 5(3), 59-63 [in Ukrainian].
14. Official website of the Main Department of Statistics in the Odesa Region. Retrieved from <https://www.od.ukrstat.gov.ua/>
15. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. The construction materials market in Ukraine: influencing factors and development trends. PRO consulting. Retrieved from <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/rynok-stroitelnyh-materialov-v-ukraine-factory-vliyaniya-i-tendencii-razvitiya> [in Ukrainian].
17. The state of the construction industry in the Odesa region in 2021. Retrieved from https://eko.od.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/bud-12m-2021.pdf?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
18. Statistical Yearbook of Ukraine for 2023. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
19. Structural changes and challenges in the construction industry of Ukraine: analysis and forecasts. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/09/02_09_24_Zvit_Strukturni_zmini_ta_vikliki_v_budivelnii--_industrii--.pdf [in Ukrainian].
20. In 2023, the construction output index was 122.6%. Retrieved from https://skilky-skilky.info/u-2023-rotsi-indeks-budivelnoi-produktsii-sklav-122-6/?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
21. Babaev, V., Sukhonos, M., Starostina, A., & Biletskyi, I. (2016). Improving the processes of cost management in the construction and energy projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4(3-82), 10-17.
22. Biletskyi, I. (2023). Institutional support of the functioning of the construction industry of Ukraine. *Management of the 21st century: globalization challenges*, 4, 319-348.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

Received 29 September 2025

Accepted 10 November 2025

Published 30 December 2025

Костянтин Маляренко*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти**кафедри соціально-економічної географії і регіоналістики імені Костянтина Немця,**Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна**e-mail: kostiantyn.maliarenko@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0008-1306-7702>***ОСОБЛИВОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
КРАСНОКУТСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ:
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ БАЧЕННЯ**

В умовах повномасштабної війни та триваючої реформи децентралізації територіальні громади України стикнулися з безпрецедентними викликами, що вимагають переосмислення механізмів використання їхнього внутрішнього потенціалу. Для громад Харківщини, зокрема Краснокутської селищної територіальної громади, питання економічної стійкості набуває особливого значення через близькість до зони бойових дій, трансформацію бюджетних потоків та необхідність адаптації локальної економіки до кризових умов. Суспільно-географічний аналіз дозволяє комплексно оцінити ресурсний базис та динамічні зміни в життєдіяльності громади, що є необхідним для розробки ефективних стратегій відновлення.

Мета статті – визначити особливості потенціалу та встановити тенденції економічного розвитку Краснокутської територіальної громади, обґрунтувати перспективних напрямів зміцнення економічної стійкості в сучасних умовах. У роботі використано комплекс методів: системно-структурний аналіз – для вивчення компонентів потенціалу; статистичний та порівняльний методи – для оцінки динаміки фінансових показників громади; SWOT-аналіз – для виявлення сильних, слабких сторін, можливостей та загроз розвитку громади.

Встановлено, що потенціал Краснокутської селищної територіальної громади базується на унікальному поєднанні аграрно-індустріального сектору (видобуток вуглеводнів, сільське господарство) та високої рекреаційної цінності територій (об'єкти ПЗФ). Виявлено тенденцію до зниження фінансової автономності громади у 2024 році через законодавчі зміни та воєнні ризики, що зумовлює необхідність диверсифікації економіки. Доведено, що попри демографічні втрати та міграційні виклики, громада демонструє високий рівень адаптивності. Визначено пріоритетні вектори розвитку: перехід від сировинної моделі агросектору до переробної, капіталізація природно-заповідного фонду через розвиток екотуризму та впровадження енергоефективних технологій у комунальній сфері.

Ключові слова: територіальна громада, потенціал території, економічний розвиток, економічна стійкість, децентралізація, суспільно-географічні тенденції, фінансова спроможність, Краснокутська громада, Харківська область.

Як цитувати: Маляренко, К. (2025). Особливості потенціалу та тенденцій економічного розвитку Краснокутської територіальної громади: суспільно-географічне бачення. *Часопис соціально-економічної географії*, 39, 150-160. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-13>

In cites. Maliarenko, K. (2025). Specificities of potential and trends of economic development of Krasnokutsk territorial community: a human-geographical vision. *Human Geography Journal*, 39, 150-160. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-13> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку територіальних громад в Україні характеризується поглибленням процесів децентралізації, що вимагає від органів місцевого самоврядування та наукової спільноти принципово нових підходів до оцінювання та реалізації внутрішнього потенціалу. У контексті сучасної адміністративно-територіальної реформи здатність територіальних громад самостійно забезпечувати сталий економічний розвиток стає визначальним чинником національної безпеки та соціальної стабільності.

Краснокутська селищна територіальна громада Богодухівського району, маючи вигідне суспільно-географічне положення на межі Харківської та Полтавської областей, володіє значним природно-ресурсним та аграрним потенціалом. Однак трансформаційні процеси, демографічні виклики та необхідність диверсифікації економіки вимагають глибокого аналізу наявних ресурсів для розробки стратегії соці-

ально-економічного розвитку. Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку шляхів адаптації господарського комплексу громади до умов воєнного стану, трансформації фінансової бази через зміну структури податкових надходжень та необхідністю диверсифікації економіки для уникнення ризиків, пов'язаних із моногалузевою залежністю від видобувної промисловості. Зв'язок дослідження із важливими науковими завданнями полягає у розвитку методології суспільно-географічного вивчення спроможності громад з огляду на їхній потенціал території, що є важливим для розробки стратегій розвитку. Практичний аспект дослідження спрямований на надання рекомендацій органам місцевого самоврядування Краснокутщини щодо оптимізації використання ресурсного потенціалу, залучення інвестицій через сучасні цифрові платформи, такі як DREAM, та зміцнення фінансової автономії в умовах нестабільності [1].

Аналіз попередніх досліджень. Для дослідження особливостей внутрішнього потенціалу та тенденцій економічного розвитку територіальної громади з позиції суспільної географії вихідним є положення про потенціал території як цілісну систему, що включає людський, природно-ресурсний, виробничий, фінансовий, інформаційний та транспортний компоненти [10]. Роль традиційних ресурсів (земля, копалини) знижується, тоді як людський капітал та інтелектуальний потенціал стають вирішальними факторами конкурентоспроможності. Потенціал розвитку території розглядається як специфічне поєднання факторів, що забезпечують економічне зростання у конкретний період у конкретних умовах [10]. Особливості розвитку території, тенденції та результати трансформаційних процесів детермінуються взаємодією природних та суспільних компонентів [14].

Дослідження фінансової спроможності як головного індикатора успішності реформи місцевого самоврядування представлено в роботі С. Запотоцького та В. Телешмана «Фінансова спроможність територіальних громад Чернівецької області» [8]. На прикладі громад Чернівецької області аналізуються ключові показники фінансового розвитку та здійснюється групування територіальних громад за інтегральним показником фінансової спроможності. Основний акцент зроблено на існуванні значних внутрішньорегіональних диспропорцій (нерівномірності) розвитку громад. Автори доводять, що фінансовий потенціал громади прямо залежить від її географічного розташування (наприклад, близькості до обласного центру або кордону) та здатності залучати власні надходження (ПДФО, місцеві податки), а не лише покладатися на державні трансферти. Стаття пропонує адаптовану методику розрахунку інтегрального показника, що дозволяє кількісно виміряти «тенденції» та «потенціал» у цифрах. Доводиться, що економічний розвиток територіальної громади має чітко виражений просторовий характер, а представлений аналіз підкреслює значення фінансових ресурсів для потенціалу громади та як їхня динаміка відображає загальні тенденції економічного розвитку [8]. Стаття Т. Куриша «Місцеві фінанси просторового розвитку територіальних громад: теоретичні та практичні дослідження» [11] розкриває теоретичні та просторові аспекти формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Автор визначає категорії концептуального апарату фінансів просторового розвитку та оцінці здатності громад протистояти зовнішнім загрозам. Контекст дослідження поглиблює розуміння фінансової складової як базису для збалансованого просторового розвитку [11].

У статті О. Рудаченко, Н. Кондратенко, В. Трояна, В. Величка, Р. Вяткіна [23] представлено розробку методологічних основ інформаційного забезпечення оцінки потенціалу територіальних громад, особливо тих, що перебувають у зоні бойових дій або окупації. Представлено алгоритм розрахунку інтегральних показників соціально-економічного потенціалу, аналіз яких виявив тенденцію до їх щорічного зниження.

Дослідження пропонує інструментарій для моніторингу негативних тенденцій розвитку громад у кризових умовах [23]. У роботах М.О. Барановського «Особливості та методичні підходи до визначення показників і рівня спроможності територіальних громад України» [2, 3] представлено критичний аналіз чинної методики визначення спроможності громад та обґрунтування нових підходів до відбору об'єктивних показників. Акцентується увага на необхідності використання економетричних методів та результатів моніторингу; автором виділено 10 найвагоміших індикаторів спроможності (соціально-економічних, інфраструктурних та фінансових) [2, 3].

У статті І.М. Гринчишин [5] фокусується увага на сучасному етапі розвитку локальних одиниць в умовах децентралізації. Розглядаються теоретико-методологічні засади функціонування територіальних громад, їхня типізація за рівнем інтегрованості в економічний простір та механізми зниження нерівності між ними. Акцентується увага на переході до нової парадигми, яка базується на ендегенному розвитку (використанні внутрішніх ресурсів та локальних знань), громадоцентричному підході та орієнтації на показники добробуту і якості життя мешканців, а не лише на сухі економічні показники [5]. Сучасні підходи до стратегічного планування територіальних громад в умовах воєнного стану, демографічних змін та обмеженості ресурсів представлено в роботі Ж.В. Дерій, Ю.П. Грицьку, Я.В. Стеценка [6]. Автори акцентують на методологічних інструментах (SWOT, PESTLE тощо) та необхідності впровадження адаптивних моделей стратегування з урахуванням інституційної спроможності, підкреслюють важливість управління потенціалом через стратегічне планування для забезпечення стійкості громад [6]. Аналіз попередніх досліджень свідчить про суттєвий теоретико-методологічний фундамент для вивчення потенціалу і розвитку територіальних громад. У наших попередніх дослідженнях було розглянуто економічні перетворення в Харківській області, у тому числі – в розрізі громад [13], а також практики партисипації як чинника розвитку територіальних громад [12], у тому числі Краснокутської громади. Проте попри значну кількість теоретичних та методичних напрацювань, залишається низка аспектів, які потребують детального вивчення, зокрема більшість сучасних досліджень стосуються відносно стабільних регіонів. Особливості потенціалу Краснокутської громади, яка відчуває на собі прямий вплив близькості до зони бойових дій, міграційних процесів та трансформації логістики, висвітлені недостатньо.

Формулювання мети та завдань дослідження.

Мета дослідження – визначити особливості потенціалу та встановити тенденції економічного розвитку Краснокутської територіальної громади, обґрунтувати перспективні напрями зміцнення економічної стійкості в сучасних умовах. Реалізація поставленої мети передбачає виконання наступних дослідницьких завдань: 1) характеристика потенціалу громади; 2) визначення особливостей розвитку промислової

інфраструктури та господарського потенціалу на основі даних реєстрів та аналітичних систем; 3) аналіз фінансової спроможності Краснокутської селищної територіальної громади (за даними оцінки спроможності громад 2023-2025 рр.); 4) аналіз фінансово-бюджетної системи громади (за даними податкової звітності); 5) визначення проблем та перспектив використання потенціалу території, розробка рекомендацій економічного розвитку громади.

Виклад основного матеріалу. Краснокутська селищна територіальна громада, розташована приблизно за 40 кілометрів від державного кордону на заході Харківської області, є однією із найбільш міграційно привабливих: з початком повномасштабної війни в громаді зареєструвалося близько 19 тисяч внутрішньо переміщених осіб [17]. Станом на 01.09.2025 року в Краснокутській громаді проживали 35,192 тис. осіб [7], попередньо оприлюднювалися дані про 26,040 тис. осіб станом на 01.01.2022 року [19, 26]. В умовах воєнного стану збільшення чисельності населення є результатом припливу внутрішньо переміщених осіб. Демографічний профіль громади свідчить про тенденцію до старіння населення, що є характерним для сільських територій Сходу України. Адміністративний центр громади – селище Краснокутськ – виступає ядром консолідації економічних, культурних та освітніх ресурсів для 64 населених пунктів, які структуровані у 10 старостинських округів [20]. Аналіз внутрішньої структури розселення демонструє концентрацію жителів в адміністративному центрі та великих селищах. Економічний потенціал громади закладено у її здатності забезпечувати самодостатність через раціональне використання внутрішніх ресурсів, що відображено у Стратегії розвитку до 2030 року [24]. Ключовими векторами стратегічного планування визначено формування економічно спроможної громади, створення відкритого середовища для людини та розбудову енергоефективної інфраструктури, що відповідає сучасним викликам енергетичної безпеки та екологічної стійкості [24]. Адміністративна конфігурація громади створює специфічні умови для економічної діяльності. Велика кількість населених пунктів при порівняно невисокій щільності населення (близько 24 осіб на км²) вимагає значних витрат на підтримку інфраструктурної зв'язності [20]. Водночас статус селищної територіальної громади дозволяє поєднувати переваги аграрного сектору із промисловими можливостями видобувної галузі, що створює багатовекторну економічну модель.

Природно-ресурсний потенціал Краснокутщини є одним із ключових чинників її інвестиційної привабливості та економічної стійкості. Територія розташована в межах Полтавської рівнини, що визначає її рельєф як переважно низовинний, розчленований долинами річок та балок. Така геоморфологічна структура сприяє як інтенсивному землеробству, так і формуванню специфічних природних ландшафтів, що мають рекреаційне значення [20]. Найбільш вагомим компонентом природних багатств громади є поклади вуглеводнів – нафти та природного газу. Наявність цих ресурсів робить громаду стратегічно важливою для енергетичної безпеки України. Крім

енергоносіїв, надра Краснокутщини багаті на цегельно-черепичну сировину, що створює передумови для розвитку місцевої промисловості будівельних матеріалів. Проте видобуток корисних копалин у 2024-2025 роках зіткнувся із суттєвими перешкодами, пов'язаними з призупиненням ліцензій на видобуток для ряду компаній, що негативно вплинуло на дохідну частину бюджету [15, 25]. Земельні ресурси представлені високородючими чорноземами, які є основою для потужного агропромислового комплексу. Сільськогосподарські угіддя займають лівову частку території, проте не менш значущим активом є лісовий фонд. Склад лісових насаджень демонструє переважання хвойних та твердолистих порід, що має як екологічну, так і господарську цінність [20]. Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів у 2025 році продемонструвала позитивну динаміку, перевищивши планові показники на 47,3% у першому кварталі року, що свідчить про інтенсифікацію лісгосподарської діяльності та ефективність управління цим активом [9]. Окрім промислового значення, ліси громади виконують захисну функцію та є базою для розвитку Краснокутського дендропарку – пам'ятки садово-паркового мистецтва, яка зберігає рідкісні види флори та фауни [20].

Сільське господарство залишається фундаментальною галуззю економічної діяльності Краснокутської громади, забезпечуючи значну частку зайнятості та стабільні податкові надходження. Структура аграрного сектору характеризується співіснуванням великих агропідприємств та мережі фермерських господарств, що забезпечує гнучкість галузі до ринкових коливань.

Ключовими гравцями в аграрному секторі громади є підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні зернових та технічних культур, а також на тваринництві. Серед найбільш значущих суб'єктів господарювання слід виділити ПП «Агрофірма Світанок», ТОВ «СП ім. Чкалова», ПСП «Нове Життя» та ТОВ «Агрولاتівест» [18, 22, 27]. Важливу роль у забезпеченні продовольчої диверсифікації відіграє ТОВ «Краснокутське підприємство по птахівництву та інкубації», яке є спеціалізованим центром тваринницької галузі. Фермерський сектор громади представлений численними господарствами, такими як С(Ф)Г «Промінь», ФГ «Нива 2013», ФГ «Явір» та інші. Зазначені господарства орієнтовані на інтенсивне використання земельних ресурсів та впровадження нових технологій вирощування [18, 22, 27]. Важливим напрямком є диверсифікація через переробку: поява ТОВ «Прогресс Беррі» (переробка фруктів та овочів) свідчить про перехід до створення вищої доданої вартості безпосередньо на території громади. Слід відзначити також спеціалізовані підприємства, як Краснокутське агропромислове підприємство «Нектар», що вказує на розвиток бджільництва та переробки продуктів цієї галузі як перспективного нішевого напрямку [27]. Аграрна діяльність у 2024-2025 роках супроводжується зростанням фінансової дисципліни. Зокрема, надходження ПДФО у вигляді мінімального податкового зобов'язання від фізичних осіб зросло на 1,8 млн грн у 2024 році [21], що свідчить про детінізацію земельних відносин та

підвищення відповідальності землевласників.

Економічний базис Краснокутської селищної територіальної громади формується під впливом історично сформованої аграрно-промислової спеціалізації регіону. Промисловий комплекс громади є багатофункціональною структурою, де державний сектор, приватна ініціатива та комунальна власність взаємодіють для забезпечення соціально-економічної стабільності території. На сучасному етапі розвитку, згідно з офіційним реєстром, промисловість громади представлена шістьма основними суб'єктами господарювання, які охоплюють такі галузі, як харчова та хімічна промисловість, виробництво будівельних матеріалів, а також житлово-комунальне господарство [18]. Кожне з цих підприємств є не лише джерелом податкових надходжень, але й критичним елементом інфраструктурної цілісності регіону.

Промисловий потенціал Краснокутщини традиційно базується на видобутку вуглеводнів, зокрема природного газу та газового конденсату. На території громади розташоване одне з найпотужніших в Україні родовищ – Сахалінське, розробку якого здійснює низка великих компаній. Проте період 2024–2025 років став переломним для цієї галузі. Сектор, який забезпечує найбільшу додану вартість, проте водночас є джерелом значних ризиків через свою залежність від загальнодержавної кон'юнктури та юридичних аспектів ліцензування [15, 25]. У 2024 році бюджет громади зіткнувся із безпрецедентним викликом – зупинкою видобутку природного газу на Сахалінському родовищі підприємством ПрАТ ВК «Укрнафтобуріння», що стало прямим наслідком анулювання спеціального дозволу на користування надрами за судовим рішенням. Як результат, втрати бюджету лише від цього підприємства склали 77 015,0 тис. грн [18]. Окрім ПрАТ ВК «Укрнафтобуріння», обсяги перерахування рентної плати та екологічного податку зменшили такі підприємства, як АТ «Укргазвидобування» (найбільша державна компанія); ТОВ «ЕСКО-Північ»; ТОВ «Системойлінженерінг» [18]. Зупинка цих об'єктів призвела до того, що порівняно з 2023 роком надходження ренти скоротилися у 2,3 рази. Загальний обсяг рентної плати за користування надрами у 2024 році склав лише 67 760 265 грн., що становить лише 44,5% від запланованого. У порівнянні з 2023 роком ці надходження впали у 2,3 рази [18]. Така ситуація кардинально змінила структуру бюджету громади, перетворивши її з «рентно-залежної» на таку, що вимушена шукати альтернативні джерела наповнення. Проте вже на початку 2025 року спостерігалися ознаки часткового відновлення. За перший квартал 2025 року надходження рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення склали 12,65 млн грн, що на 63% більше, ніж за аналогічний період 2024 року [4, 18]. Хоча це все ще значно менше затверджених планових показників, позитивна динаміка свідчить про адаптацію галузі до складних умов та поступове розв'язання проблем із видобутком. У відповідь на промислову кризу в громаді починають з'являтися нові суб'єкти господарювання, орієнтовані на сучасні технологічні рішення. Важливим сигналом є реєстрація ТОВ «СОНЯЧНЕ СЯЙВО 2025» у квітні 2025 року, осно-

вний вид діяльності якого – виробництво електроенергії [27], що свідчить про спроби диверсифікації енергетичного сектору через розвиток сонячної генерації. Також значну роль починає відігравати переробна галузь. ТОВ «Прогресс Беррі» (засноване у серпні 2025 року) займається переробленням та консервуванням фруктів і овочів [27], що дозволяє громаді не просто експортувати аграрну сировину, а створювати додану вартість безпосередньо на місці, що позитивно впливає на зайнятість та податкові надходження.

Найбільші промислові підприємства Краснокутської громади (ДП «Дублянський спиртзавод», КП «Джерело», КП «Добробут», ПП «Явір», ПП «Цукровик-Агро», ТОВ «ПАРТНЕР ЛЮКС» [22]) розподілені між адміністративним центром (селище Краснокутськ) та стратегічно важливими населеними пунктами, такими як Дублянка, Мурафа, Пархомівка та Степанівка, тобто виробничі потужності демонструють високий ступінь територіальної децентралізації. Такий розподіл дозволяє рівномірно залучати трудові ресурси громади та мінімізувати навантаження на транспортну інфраструктуру в межах окремих локацій.

Державне підприємство «Дублянський спиртовий завод» (ЄДРПОУ 00375289) є флагманом промисловості громади та об'єктом стратегічного значення для спиртової галузі України. Його спеціалізація за КВЕД 20.14 – «Виробництво інших основних органічних хімічних речовин» – вказує на перехід від традиційного виробництва харчового етилового спирту до більш широкого спектру хімічної продукції, може включати виробництво технічних спиртів, розчинників, дезінфікуючих засобів та компонентів для біопалива [27]. Статутний капітал підприємства у розмірі 5 480 231 грн свідчить про наявність значних основних фондів, що потребують постійної модернізації в умовах ринкової конкуренції [27]. Спиртова промисловість є енергозатратною, а висока вартість енергоносіїв та тарифів залишається одним із головних чинників, що стримують нарощування обсягів виробництва. Розташування заводу в селі Дублянка, підкреслює містоутворюючу роль підприємства. Соціальна відповідальність заводу проявляється у створенні робочих місць для місцевих жителів та підтримці локальної інфраструктури. Однак динаміка виробництва у 2021 році, хоч і прогнозувалася як позитивна, залишалася залежною від жорсткої цінової кон'юнктури на ринку спирту [18].

Сільськогосподарська спрямованість Краснокутської громади зумовлює розвиток підприємств, орієнтованих на переробку аграрної сировини. ПП «Цукровик-Агро», розташоване в історичному центрі цукроваріння – селі Пархомівка, є спадкоємцем традицій глибокої переробки буряка та інших культур. ПП «Явір» (село Мурафа) представляє малий та середній бізнес, який адаптується до потреб громади [27]. Обидва підприємства стикаються зі спільними проблемами: необхідністю розширення ринків збуту та подоланням технологічного відставання. Селищна територіальна громада ставить за мету об'єднання зусиль з керівниками цих підприємств для підвищення конкурентоспроможності вітчизня-

ного виробництва [18].

ТОВ «ПАРТНЕР ЛЮКС», що базується у Степанівці, спеціалізується на виготовленні цегли. Підприємство є ключовим постачальником матеріалів для місцевого будівництва, що дозволяє знижувати логістичні витрати при реалізації інфраструктурних проєктів у межах громади. Підприємство використовує локальні мінеральні ресурси, що забезпечує певну сировинну незалежність. Виробництво цегли є циклічним процесом, який також сильно залежить від цін на енергоносії (газ та електроенергію для випалу). Аналіз відкритих даних свідчить про наявність потенціалу для зростання обсягів виробництва за умови стабілізації тарифної політики. Географічне розташування свідчить про наявність спеціалізованої промислової зони, що сприяє ефективній організації праці. Зв'язок між ДП «Дублянський спиртзавод» та ТОВ «ПАРТНЕР ЛЮКС» через їхню енергоємність створює спільний інтерес у впровадженні альтернативних джерел енергії. Громада може розглядати проєкти з біоенергетики, використовуючи відходи сільськогосподарського виробництва як паливо для промислових потреб, що зменшить тиск тарифів [18].

Діяльність КП «Джерело» та КП «Добробут» виходить за рамки традиційного промислового виробництва, проте їх роль у промисловому секторі є важливою. КП «Джерело» відповідає за водопостачання та водовідведення. Без надійної системи подачі води неможливе функціонування Дублянського спиртзаводу чи ПП «Цукровик-Агро», які використовують воду як важливий технологічний компонент. КП «Добробут» виконує функції з благоустрою та підтримки комунального майна [18]. Його діяльність у Краснокутській безпосередньо впливає на загальний інвестиційний клімат громади. Ефективність роботи комунальних підприємств є індикатором якості управління територією та спроможності влади підтримувати промисловий розвиток.

Промисловий потенціал Краснокутської громади на сучасному етапі перебуває у стані трансформації. Згідно із відкритими даними та оприлюдненими документами, основні перешкоди для розвитку включають енергетичну залежність, зокрема висока вартість газу та електроенергії робить продукцію енергоємних підприємств (спиртзавод, цегельний завод) вразливою на ринку; логістичні обмеження та потреба у покращенні дорожньої інфраструктури для зв'язку віддалених підприємств (Мурафа, Степанівка) з магістральними шляхами; цінову конкуренцію з огляду на необхідність оптимізації собівартості для протидії дешевому імпорту або великим національним холдингам [24].

Бюджет Краснокутської громади є ключовим інструментом реалізації її економічної політики та соціальних зобов'язань. Аналіз фінансових показників за період 2024-2025 років дозволяє оцінити рівень стійкості громади. Фінансова стабільність громади у 2024-2025 роках перебуває під впливом двох протилежних векторів: падіння доходів від великої промисловості та зростання податкового навантаження на фонд оплати праці та малий бізнес.

У 2024 році загальний фонд бюджету отримав 279,08 млн грн, що склало лише 78,5% від уточнено-

го плану та на 15,4% менше, ніж у 2023 році. Головним чинником цього спаду стало вищезгадане недоотримання рентної плати. Проте структура доходів почала трансформуватися у бік більшої ваги податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), частка якого у 2024 році склала 46,9%. ПДФО став надійним стабілізатором бюджету, продемонструвавши ріст на 19,6% порівняно з попереднім роком [21]. Найбільшу питому вагу вперше за тривалий час зайняв ПДФО, що свідчить про зміну ролі бюджетних установ та агросектору у формуванні місцевого бюджету. Дані за 11 місяців 2025 року свідчать про поступову стабілізацію фінансової ситуації: до бюджету надійшло 268,05 млн грн, що на 4,8% більше, ніж за відповідний період 2024 року. Зростання забезпечено переважно за рахунок ПДФО та акцизного податку, що вказує на пошквдження внутрішнього споживання та легалізацію трудових відносин. Перевиконання плану по ПДФО на 4,5% (додатково отримано 5,6 млн грн.) у 2024 році було зумовлене двома факторами: зростанням середньої заробітної плати в установах громади (+3,5 млн грн.) та запровадженням мінімального податкового зобов'язання (МПЗ) для власників сільгоспугідь (+1,8 млн грн.). У січні 2025 року ця тенденція закріпилася: надійшло 8 884 685 грн. ПДФО, що на 9,8% перевищило планові показники [21].

Аналізуючи суб'єктну структуру економіки, зокрема активних та найбільших платників, то приміром АТ «Укргазвидобування» окрім податків, у 2024 році компанія спрямувала 949 988 грн. до цільового фонду громади; внесок ТОВ «ЕСКО-ПІВНІЧ» до цільового фонду склав 450 000 грн, кошти, які використовуються для вирішення нагальних потреб територій, де ведеться видобуток, що є формою соціальної відповідальності бізнесу в умовах зниження прямих податкових платежів. Роль малого бізнесу зростає, що підтверджується динамікою єдиного податку [21]. У 2024 році надходження від спрощеної системи оподаткування зросли на 25,3%, досягнувши 36,9 млн грн., що свідчить про вихід бізнесу з тіні та адаптацію до умов воєнного стану. Серед новостворених підприємств (2024-2025), які вже почали впливати на економіку, варто виділити ТОВ «ДВЕРМЕЙСТЕР», що спеціалізується на виробництві металевих конструкцій, за 2024 рік компанія показала дохід у 2 603 500 грн., що є значним результатом для стартапу в сільській місцевості; ТОВ «ТЕМНОХУД», що спеціалізується на будівництві житлових і нежитлових будівель (засновано в грудні 2025 року), що вказує на початок процесів відновлення інфраструктури; ТОВ «СЕМБРОС ГРУП» в ІТ-секторі (комп'ютерне програмування), засноване у січні 2026 року (планова реєстрація), що свідчить про диверсифікацію економіки [21].

Галузевий аналіз за видами економічної діяльності дозволяє виділити три ключові сектори, які формують фінансову основу громади: сільське господарство, видобувна промисловість та торгівля. Сільське господарство є найбільш стабільним постачальником податків. Окрім ПДФО з орендної плати за землю, аграрії формують базу єдиного податку ІV групи. У січні 2025 року єдиний податок загалом

склав 6,01 млн грн. (132,2% від плану), що значною мірою забезпечено саме сільгоспвиробниками. Громада має розвинене рослинництво, а поява ФГ «ШЕЛІГРОУ» (розведення тварин) у 2024 році свідчить про спроби збалансувати агросектор через тваринництво. Видобувна промисловість, незважаючи на кризу, у січні 2025 року забезпечила 6,14 млн грн. рентної плати, що у 1,8 рази більше, ніж у січні 2024 року. Позитивна динаміка на початку 2025 року все-

ляє обережний оптимізм, хоча вона все ще на 77,7% нижча за амбітні плани селищної ради. Торговельна мережа громади є важливою для збору акцизного податку. У 2024 році акциз із роздрібної торгівлі підакцизними товарами приніс бюджету 3,44 млн грн. [21]. Це стабільне джерело доходу, яке корелює із платоспроможністю населення, що підтримується за рахунок виплат заробітних плат бюджетникам та соціальних допомог.

Таблиця 1 / Table 1

Податкові надходження до місцевого бюджету Краснокутської селищної громади за видами економічної діяльності, 2023-2025 рр. (складено автором за даними [21]) /
Local budget tax revenues of the Krasnokutsk territorial community by type of economic activity, 2023-2025
(compiled by the author based on data from [21])

Сфера діяльності	Січень 2023		Грудень 2023		Грудень 2024		Грудень 2025	
	грн	%	грн	%	грн	%	грн	%
Сільське господарство	8 018 669	26,10%	10 680 195	29,90%	6 505 719	29,00%	14 029 094	44,90%
Добувна промисловість	9 159 972	29,80%	3 566 191	10,00%	6 177 180	27,50%	4 603 020	14,70%
Торгівля та ремонт	7 803 901	25,40%	14 170 137	39,60%	1 324 774	5,90%	4 169 474	13,30%
Держуправління та оборона	1 690 743	5,50%	2 172 365	6,10%	3 017 043	13,40%	2 562 314	8,20%
Охорона здоров'я	463 053	1,50%	957 754	2,70%	1 258 027	5,60%	915 065	2,90%
Інші види діяльності	1 037 032	3,40%	825 393	2,30%	924 177	4,10%	1 948 332	6,20%
Переробна промисловість	791 267	2,60%	822 013	2,30%	345 372	1,50%	346 927	1,10%
Операції з нерухомістю	365 982	1,20%	733 080	2,00%	867 288	3,90%	140 509	0,40%
Транспорт та пошта	309 163	1,00%	515 993	1,40%	528 505	2,40%	583 708	1,90%
УСЬОГО	30 721 382	100%	35 761 146	100%	22 458 021	100%	31 250 813	100%

Аналіз податкових надходжень Краснокутської селищної громади за період 2023–2025 років демонструє динамічну зміну економічної структури. Громада, яка традиційно залежить від природних ресурсів (земля та надра), проходить етап адаптації до нових економічних умов. Сільське господарство є ключовою галуззю, спостерігається зростання як у абсолютних показниках, так і в питомій вазі – з 26,1% у січні 2023 року до пікових 44,9% у грудні 2025 року [21]. Краснокутська громада має потужний земельний фонд. Зростання у 2025 році може бути пов'язане з виплатою орендної плати за паї наприкінці року, стабілізацією роботи агрохолдингів та фермерських господарств, а також переглядом нормативної грошової оцінки земель, що прямо впливає на суму земельного податку та орендної плати. Добувна промисловість, як відмічалося вище, за наведений період характеризується нестабільністю, що проявляється і у податкових надходженнях. Добувна промисловість, яка була основним донором (майже 30% у січні 2023 року), демонструє значну волатильність, впадши до 10% у грудні того ж року, і знову піднявшись до 27,5% у грудні 2024 року. Коливання пояснюються змінами в обсягах видобутку, ціною кон'юнктурою на енергоносії та особливостями на-

рахування рентної плати, частина якої залишається в бюджеті громади. Падіння у певні періоди може вказувати на зупинку окремих свердловин або зміну податкового законодавства на державному рівні щодо розподілу ренти. Найбільші зміни показників у сфері торгівлі, зокрема у грудні 2023 року, коли торгівля забезпечила майже 40% бюджету (14,1 млн грн), хоча в інші періоди її частка значно менша (наприклад, лише 5,9% у грудні 2024 року), що є результатом одноразових великих податкових платежів від великих мережеских платників (наприклад, АЗС або агротрейдерів, зареєстрованих у громаді) або закриттям боргів за попередні періоди. Помітне зростання частки бюджетного сектору (держуправління та оборона) у грудні 2024 року до 13,4% (порівняно з 5,5% у 2023 році), що пов'язано з ПДФО (податком на доходи фізичних осіб), про що зазначалося вище. Зростання частки у 2024 році може бути наслідком підвищення заробітних плат у державному секторі або виплатами військовослужбовцям, які зареєстровані в межах громади. Зниження цього показника у 2025 році до 6,1% збігається з загальнодержавною тенденцією вилучення «військового» ПДФО з місцевих бюджетів до державного. Частка надходжень в соціальній сфері та охороні здоров'я

зросла з мінімальних 1,5% до 5,6% у грудні 2024 року [21], що свідчить про розширення або легалізацію мережі медичних закладів, отримання ними фінансування від НСЗУ та, як результат, стабільну виплату офіційних зарплат медикам, з яких сплачується ПДФО до бюджету громади. Таким чином, Краснокутська громада поступово перетворюється з суто промислово-аграрної на аграрно-сервісну. Бюджет став менш залежним від одного видобувного підприємства, оскільки сільське господарство та торгівля почали генерувати значні суми. У той же час, велика частка агросектору (44,9%) робить бюджет вразливим до погодних умов та логістичних проблем експорту.

Завершуючи комплексний аналіз економічного потенціалу Краснокутської селищної територіальної громади, можна стверджувати, що територія володіє достатньою ресурсною базою та інституційною спроможністю для сталого розвитку навіть у складних умовах. Проте подальший успіх залежить від здатності місцевої влади та бізнесу адаптуватися до мінливих фіскальних та безпекових умов. Найбільшого удару бюджет громади зазнав у секторі рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення (код 13030000). Після пікових показників у 2022–2023 роках (близько 156 млн грн щорічно), у 2024 році надходження впали до 67,7 млн грн, що склало лише 44,5% від плану [18]. Зазначені втрати у бюджеті є результатом у 2024 році призупинення ліцензій, зокрема видобутку на родовищах компанії ПрАТ «ВК «Українафтобуріння», ТОВ «ЕСКО-ПВНІЧ» та іншими через судові рішення та питання ліцензування, що спричинило щомісячні втрати бюджету громади у розмірі близько 9 млн грн. [25]. Окрім того, внаслідок атаки дронів у 2024 році була знищена установка на родовищі в селі Водяне (ТОВ «Системойнженерінг»), що повністю зупинило перерахування податків цим підприємством з лютого 2024 року [16]. Менше з тим, у 2025 році спостерігається часткове відновлення: за січень-листопад 2025 року надійшло 44,4 млн грн ренти, хоча це на 29,6% менше, ніж за аналогічний період 2024 року [18].

Аналіз фінансової спроможності Краснокутської селищної територіальної громади за період 2023–2025 років свідчить про збереження статусу громади з високим рівнем спроможності, попри серйозні зовнішні та внутрішні економічні виклики. На основі даних звітів про рівень фінансової спроможності громад [7, 19, 26], основні показники Краснокутської селищної територіальної громади відзначається наступними ключовими тенденціями та факторами впливу:

- зниження доходної бази та зростання дотаційності – спостерігається чітка тенденція до зниження доходів на одного мешканця: з 12 671,7 грн у 2023 році до 10 717,5 грн у 2024 році. Показник за дев'ять місяців 2025 року (5 922,8 грн) підтверджує подальше падіння, що значною мірою зумовлено кризою у видобувній галузі, зокрема зупинкою ПрАТ ВК «Українафтобуріння» на Сахалінському родовищі. Це також призвело до зростання рівня дотаційності до 11,3% у 2025 році, що вказує на посилення залежності від державних трансфертів;

- трансформація структури видатків – громада змушена збільшувати частку видатків на утримання апарату управління та оплату праці (видатки на управління зросли з 16,6% у 2023 році до 24,4% у 2025 році; частка видатків на оплату праці залишається стабільно високою (понад 66%), що характерно для громад, які в умовах кризи насамперед забезпечують захищені соціальні статті);

- скорочення інвестиційного потенціалу – якщо у 2023 році на одного мешканця припадало 4 486,5 грн інвестиційних коштів, то за 9 місяців 2025 року цей показник впав до 1 065,3 грн, що свідчить про те, що бюджет громади наразі працює переважно в режимі «виживання» та підтримки існуючої мережі, а не розвитку нової інфраструктури;

- соціальне навантаження та ВПО – попри економічні труднощі, громада продовжує фінансувати гуманітарний сектор; видатки на культуру, фізкультуру і спорт на одного мешканця у 2025 році становлять 498,3 грн, що є порівняним із показниками інших успішних громад району (наприклад, Богодухівської – 393,8 грн).

В умовах повномасштабної війни Краснокутська громада демонструє високу адаптивність. Навіть після втрати основного джерела доходів (ренти), вона утримує статус «високої спроможності» за рахунок диверсифікації надходжень (ПДФО, єдиний податок) та виваженої видаткової політики. Проте подальше зростання частки управлінських витрат та скорочення капітальних вкладень створює ризики для довгострокового розвитку. Поява нових підприємств у сферах ІТ, альтернативної енергетики та переробки продукції свідчить про початок якісної трансформації економічного профілю громади. Краснокутська громада демонструє приклад територіальної одиниці, яка навіть у прифронтовій області здатна забезпечувати соціальні гарантії та розвивати нові економічні ніші.

Сучасний етап економічного розвитку Краснокутської громади нерозривно пов'язаний із використанням цифрових інструментів управління та прозорості. Платформа DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management) стала центральним механізмом презентації громади на міжнародній арені та координації інвестиційних проєктів. Громада оновила свій інвестиційний профіль у системі DREAM, надаючи вичерпну інформацію про середньострокові плани пріоритетних публічних інвестицій, що дозволяє потенційним інвесторам бачити загальну фінансову потребу громади для відновлення інфраструктури; перелік пріоритетних проєктів, що пройшли оцінку [1, 18]. Інвестиційною радою; статус реалізації поточних ініціатив – від підготовки документації до завершення робіт. Зокрема, серед пріоритетних напрямків у системі DREAM виділено проєкти модернізації харчоблоків у закладах освіти в межах загальнодержавної реформи шкільного харчування, що не лише покращує умови для дітей, а й створює замовлення для місцевого бізнесу та будівельних компаній. У 2025 році громада отримала можливість подавати заявки на фінансування через Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), на що в бюджеті передбачено 1

мільярд гривень для всієї країни. Використання DREAM як бек-офісу для таких заявок забезпечує прозорість та підзвітність, що є ключовою умовою для отримання коштів від міжнародних партнерів та держави [1, 18]. Успішні кейси відновлення в інших громадах (наприклад, дитсадок в Ірпені або госпіталь на Рівненщині) слугують орієнтиром для Краснокутська у побудові власних пайплайнів проєктів.

На основі проведеного дослідження виявлено низку проблем, які стоять найбільш гостро у громаді, приміром енергетична та фіскальна залежність, висока вразливість бюджету до змін у видобувній галузі; інфраструктурна зношеність та потреба у капіта-

льному ремонті енергомереж та доріг, що з'єднують віддалені старостинські округи та інші. До перспектив розвитку громади з огляду на диверсифікацією, відзначаємо потенціал для створення агропромислового кластеру з акцентом на глибоку переробку (борошно, олія, консерви). Розвиток відновлюваної енергетики (сонячні станції) та IT-сектору (на базі нових стартапів, таких як «СЕМБРОС ГРУП»), що може створити нові робочі місця для молоді [12]. Для більш чіткої оцінки доцільно систематизувати фактори впливу на розвиток Краснокутської громади у вигляді SWOT-аналізу (таблиця 2).

Таблиця 2 / Table 2

**SWOT-аналіз потенціалу Краснокутської громади та його використання для розвитку (складено автором)/
SWOT analysis of the Krasnokutsk territorial community's potential and its leveraging for development
(compiled by the author)**

СИЛЬНІ СТОРОНИ (STRENGTHS)	СЛАБКІ СТОРОНИ (WEAKNESSES)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Потужна сировинна база (нафта, газ, ліс). ✓ Родючі ґрунти та розвинений агросектор. ✓ Партисипація громади, активний молодіжний рух та лідерство. ✓ Високий рівень цифровізації управління (DREAM). 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Висока концентрація доходів від ренти за надра. ✓ Значна кількість малих розрізнених поселень. ✓ Зношеність енергетичної та дорожньої інфраструктури. ✓ Залежність від рішень щодо ліцензування видобутку.
МОЖЛИВОСТІ (OPPORTUNITIES)	ЗАГРОЗИ (THREATS)
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Залучення міжнародних грантів через DREAM. ✓ Розвиток переробки агропродукції (додана вартість). ✓ Екотуризм на базі Краснокутського дендропарку. ✓ Реформа енергоефективності будівель. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Продовження воєнних дій та обстріли інфраструктури. ✓ Подальший відтік кваліфікованих кадрів. ✓ Нестабільність цін на енергоносії на світових ринках. ✓ Зміни в податковому законодавстві щодо ПДФО.

На основі проведеного аналізу рекомендується зосередити увагу на таких напрямках, як диверсифікація джерел доходів бюджету через стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в галузях, не пов'язаних безпосередньо з видобутком копалин, щоб знизити ризик бюджетних криз, подібних до 2024 року; підтримка агропереробки, перехід від продажу сировини до виробництва продуктів харчування (борошна, олії, м'ясної продукції) дозволить залишити більшу частку доданої вартості всередині громади; енергетична модернізація, впровадження природоорієнтованих рішень та енергоефективних технологій у комунальній сфері зменшить навантаження на бюджет та підвищить стійкість інфраструктури; капіталізація рекреаційних активів, подальший розвиток Краснокутського дендропарку як туристичного хабу дозволить залучити кошти у сферу послуг та торгівлі, створюючи нові робочі місця тощо. Розвиток Краснокутської громади у 2024-2025 роках демонструє високий ступінь адаптивності. Стратегічне бачення розвитку громади до 2030 року залишається актуальним та реалістичним, за умови підтримки згуртованості суспільства та ефективною взаємодії із міжнародними донорами [24]. Громада впевнено рухається шляхом трансформації у спроможний, інвестиційно привабливий та безпечний регіон [24], що є важливим елементом загальної стійкості Харківщини та України в цілому.

Висновки. Потенціал Краснокутської територі-

альної громади має складну багатокomпонентну структуру, де ключову роль відіграють природно-ресурсний (значні поклади вуглеводнів, родючі земельні ресурси та лісові масиви) та рекреаційно-туристичний складники. Суспільно-географічною особливістю громади є поєднання аграрно-індустріального профілю з унікальними об'єктами природно-заповідного фонду (Краснокутський дендропарк, НПП «Слобожанський»), що створює передумови для поліструктурного розвитку економіки.

Встановлено ключові тенденції економічного розвитку громади, серед яких домінуючою є висока залежність бюджету від добувної промисловості (рентні платежі). Аналіз фінансових показників виявив значну вразливість громади до змін у податковому законодавстві (зокрема, щодо вилучення «військового» ПДФО та рентних доходів), що призвело до дефіциту бюджету розвитку у 2024 році. Разом з тим, спостерігається тенденція до адаптивності місцевого агробізнесу, який попри воєнні ризики продовжує забезпечувати продовольчу безпеку та зайнятість.

Виявлено критичні демографічні та соціальні виклики, що впливають на економічну стійкість. Процеси депопуляції та міграційний відтік населення, посилені близькістю до зони бойових дій, призводять до дефіциту кваліфікованих кадрів. Водночас громада демонструє високий рівень соціальної відповідальності, інтегруючи значну кількість внутріш-

ньо переміщених осіб у свій соціально-економічний простір.

Обґрунтовано перспективні напрями зміцнення економічної стійкості Краснокутської територіальної громади. Доведено, що стратегічний пріоритет має належати диверсифікації економіки через стимулювання глибокої переробки сільськогосподарської сировини (створення доданої вартості всередині громади); капіталізацію рекреаційних активів та розвиток зеленого туризму; підтримку малого та середнього підприємництва у галузях, не пов'язаних із видобутком копалин.

Запропоновано модель енергетичної та інфраструктурної модернізації як засіб зниження навантаження на місцевий бюджет. Впровадження енергоефективних технологій та розвиток альтернативної

енергетики визначено як необхідну умову виживання громади в умовах тривалої нестабільності та воєнних загроз.

Загалом, Краснокутська територіальна громада має достатній потенціал для подолання кризових явищ, демонструє високий ступінь адаптивності до екстремальних викликів воєнного стану. Подальші дослідження мають зосередитися на вивченні впливу повоєнного відновлення на просторову структуру громади та можливостях впровадження «зелених» технологій у промисловий комплекс регіону. Краснокутщина володіє всіма необхідними ресурсами для того, щоб стати моделлю успішної трансформації прифронтової громади у спроможний інвестиційно привабливий регіон.

Список використаної літератури:

1. DREAM. ДФРП профінансує 48 проєктів на 1 млрд гривень у 2025 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dream.gov.ua/ua/news/article-116>
2. Барановський, М.О. (2023). Спроможність територіальних громад України: підходи до оцінки, регіональні відмінності, типізація. *Науковий вісник Чернівецького університету: Географія*. Вип. 845. С. 77-87. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.77-87>
3. Барановський, М. (2022). Особливості та методичні підходи до визначення показників і рівня спроможності територіальних громад України. *Часопис соціально-економічної географії*, 33, 7-14. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-33-01>
4. Видобуток газу на Сахалінському родовищі на Харківщині відновлено. Gwara Media. (2024, 6 серпня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gwaramedia.com/vydobutok-hazu-na-sakhalinskomu-rodovyshchi-na-kharkivshchyni-vidnovleno/>
5. Гринчишин, І. (2020). Соціально-економічна диференціація територіальних громад в контексті формування нової парадигми регіонального розвитку. *Економіка та суспільство*, (22). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-61>
6. Дерій, Ж., Грицьку, Ю., & Стецик, Я. (2025). Стратегія розвитку територіальних громад в умовах сучасних соціально-економічних викликів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 3(43), 150-160. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-150-160](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-150-160)
7. Експертна оцінка фінансової спроможності громад у розрізі областей за 9 місяців 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/20215>
8. Запоцький, С.П., Телешман, В.І. (2022). Фінансова спроможність територіальних громад Чернівецької області. *Економічна та соціальна географія*. Вип. 87. С. 14-25. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2021.87.14-25>
9. Звіти про виконання бюджету Краснокутської селищної територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krkut.gov.ua/docs/finance/zvits>
10. Інтегральний потенціал території – теоретичні та практичні аспекти дослідження: монографія / Підгрушний Г.П., Нагірна В.П., Фащевський М.І., Горленко І.О., Качаєв Ю.Д., Савчук І.Г., Ясюк Т.Є., Дубін В.Г., Шабашова Л.Ю., Денисенко О.О., Пашинська Н.М., Немченко М.П., Серета Н.І., Бондар В.В., Дем'яненко Т.В., Воловик Л.М., Ісиченко І.В.; Ін-т географії НАН України. – К., 2012. – 464 с. URL: <https://igu.org.ua/node/193>
11. Куріш, Т. (2025) Місцеві фінанси просторового розвитку територіальних громад: теоретичні та практичні розвідки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. Вип. 1/2(92/93). <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2025.92-93.7>
12. Маляренко, К., & Сегіда, К. (2025). Партисипація як чинник розвитку територіальних громад в умовах децентралізації: теоретичне обґрунтування та локальні практики Харківської області. *Економічна та соціальна географія*, 94, 93-109. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.94.5>
13. Маляренко, К., & Сегіда, К. (2025). Суспільно-географічний аналіз економічних трансформацій Харківської області в умовах війни. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Природничі науки*, (2), 124-129. <https://doi.org/10.32782/naturalspu/2025.2.16>
14. Мезенцев К.В., Підгрушний Г.П., Мезенцева, Н.І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія. – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. – 132 с. URL: https://geokyiv.org/pdf/Reg_development_in_Ukraine.pdf
15. На Харківщині припинено видобуток на найбільшому в Україні родовищі газу. Gwara Media. (2023, 10 грудня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gwaramedia.com/na-kharkivshchyni-prypyneno-vydobutok-na-naybilshomu-v-ukraini-rodovyshchi-hazu/>

16. На Харківщині російські дрони знищили установку на газовому родовищі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://newformat.info/news/na-kharkivshchyni-rosijski-drony-znyshchyly-ustanovku-na-hazovomu-rodovyschi/>
17. Оскільки у нас такий сусід – ми повинні бути готові до всього: інтерв'ю з очільницею Краснокутської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gwaramedia.com/oskilky-u-nas-takyy-susid-my-povynni-buty-hotovi-do-vsogo-interv-iu-z-ochilnytseiu-krasnokutskoi-hromady/>
18. Офіційний сайт Краснокутської селищної територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krkut.gov.ua/>
19. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/17881>
20. Паспорт Краснокутської селищної територіальної громади Богодухівського району Харківської області станом на «01» січня 2025 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krkut.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/ПАСПОРТ-ГРОМАДИ-на-2025.pdf>
21. Податкова карта України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://map.tax.gov.ua/main>
22. Реєстр юридичних осіб – Краснокутська територіальна громада UA63020090000096294 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opendatabot.ua/c/UA63020090000096294>
23. Рудаченко, О., Кондратенко, Н., Троян, В., Величко, В., Вяткін, Р. (2005) Інформаційно-аналітичне забезпечення потенціалу територіальних громад у контексті нової парадигми соціально-економічного розвитку регіонів України. *Financial and credit activity problems of theory and practice* 4(63): 356-367. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.63.2025.4824>
24. Стратегія сталого розвитку Краснокутської селищної територіальної громади до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://krkut.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/strategy_krasnokutsk.pdf
25. Україна щомісяця втрачає понад 47 млн м³ газу через зупинку Сахалінського родовища. Gwara Media. (2024, 11 червня). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gwaramedia.com/ukraina-shchomisiatsiia-vtrachaie-ponad-47-mln-m-hazu-cherez-zupynku-sakhalinskoho-rodovyscha/>
26. Фінансова спроможність громад у 2024 році у розрізі областей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.ua/news/19512>
27. YouControl. Аналітична онлайн-система для перевірки юридичних та фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://youcontrol.com.ua/>

Kostiantyn Maliarenko

PhD Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: kostiantyn.maliarenko@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0008-1306-7702>

SPECIFICITIES OF POTENTIAL AND TRENDS OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF KRASNOKUTSK TERRITORIAL COMMUNITY: A HUMAN-GEOGRAPHICAL VISION

In the context of full-scale war and the ongoing decentralization reform, Ukraine's territorial communities have faced unprecedented challenges that require a rethinking of the mechanisms for utilizing their internal potential. For the communities of the Kharkiv region, particularly the Krasnokutsk settlement territorial community, the issue of economic resilience is of particular importance due to the proximity to the combat zone, the transformation of budget flows, and the need to adapt the local economy to crisis conditions. Socio-geographical analysis allows for a comprehensive assessment of the resource base and dynamic changes in the community's life, which is essential for developing effective recovery strategies.

The purpose of the article is to identify the specificities of the potential and establish the trends of economic development of the Krasnokutsk territorial community, and to substantiate promising directions for strengthening economic resilience in modern conditions. A complex of methods was used: systemic-structural analysis to study the components of the potential; statistical and comparative methods to assess the dynamics of the community's financial indicators; and SWOT analysis to identify strengths, weaknesses, opportunities, and threats to the community's development.

It was established that the potential of the Krasnokutsk settlement territorial community is based on a unique combination of the agro-industrial sector (hydrocarbon extraction, agriculture) and the high recreational value of the territories (nature reserve fund sites). A trend towards a decrease in the community's financial autonomy in 2024 was revealed due to legislative changes and military risks, which necessitates the diversification of the economy. It is proven that despite demographic losses and migration challenges, the community demonstrates a high level of adaptability. Priority development vectors were identified: the transition from a raw material model of the agricultural sector to a processing one, the capitalization of the nature reserve fund through the development of ecotourism, and the implementation of energy-efficient technologies in the municipal sphere.

Keywords: *territorial community, territorial potential, economic development, economic resilience, decentralization, socio-geographical trends, financial capacity, Krasnokutsk community, Kharkiv region.*

References:

1. DREAM (2025). DFRR will finance 48 projects for 1 billion hryvnias in 2025. Retrieved from <https://dream.gov.ua/ua/news/article-116> [in Ukrainian].
2. Baranovskiy, M.O. (2023). Capacity of territorial communities of Ukraine: approaches to assessment, regional differences, typification. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, 845, 77-87. <https://doi.org/10.31861/geo.2023.845.77-87> [in Ukrainian].
3. Baranovskiy, M. (2022). Features and methodical approaches to determining indicators and the level of capacity of territorial communities of Ukraine. *Journal of Socio-Economic Geography*, 33, 7-14. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-33-01> [in Ukrainian].
4. Gwara Media (2024, August 6). Gas extraction at the Sakhalin field in Kharkiv region has been resumed. Retrieved from <https://gwaramedia.com/vydobutok-hazu-na-sakhalinskomu-rodovyschchi-na-kharkivshchyni-vidnovleno/> [in Ukrainian].
5. Hrynchyshyn, I. (2020). Socio-economic differentiation of territorial communities in the context of forming a new paradigm of regional development. *Economics and Society*, 22. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-61> [in Ukrainian].
6. Derii, Zh., Hrytsku, Yu., & Stetsyk, Ya. (2025). Strategy for the development of territorial communities in the conditions of modern socio-economic challenges. *Problems and Prospects of Economics and Management*, 3(43), 150-160. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3\(43\)-150-160](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-3(43)-150-160) [in Ukrainian].
7. Decentralization.ua (2025). Expert assessment of the financial capacity of communities by regions for 9 months of 2025. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/20215> [in Ukrainian].
8. Zapototskyi, S.P., & Teleshman, V.I. (2022). Financial capacity of territorial communities of Chernivtsi region. *Economic and Social Geography*, 87, 14-25. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2021.87.14-25> [in Ukrainian].
9. Krasnokutsk Settlement Council. Reports on the implementation of the budget of the Krasnokutsk settlement territorial community. Retrieved from <https://krkut.gov.ua/docs/finance/zvits> [in Ukrainian].
10. Pidhrushnyi, H.P., Nahirna, V.P., Fashchevskiy, M.I., Horlenko, I.O., Kachaiev, Yu.D., Savchuk, I.H., Yasniuk, T.Ye., Dubin, V.G., Shabashova, L.Yu., Denysenko, O.O., Pashynska, N.M., Nemchenko, M.P., Sereda, N.I., Bondar, V.V., Demianenko, T.V., Volovyk, L.M., & Isychenko, I.V. (2012). Integral potential of the territory – theoretical and practical aspects of research. Institute of Geography of the NAS of Ukraine. Retrieved from <https://igu.org.ua/node/193> [in Ukrainian].
11. Kurish, T. (2025). Local finance for spatial development of territorial communities: theoretical and practical research. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*, 1/2(92/93). <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2025.92-93.7> [in Ukrainian].
12. Maliarenko, K., & Sehida, K. (2025a). Participation as a factor in the development of territorial communities under decentralization: theoretical justification and local practices of Kharkiv region. *Economic and Social Geography*, 94, 93-109. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.94.5> [in Ukrainian].
13. Maliarenko, K., & Sehida, K. (2025b). Socio-geographic analysis of economic transformations of the Kharkiv region in war conditions. *Slobozhanskyi Scientific Bulletin. Series: Natural Sciences*, 2, 124-129. <https://doi.org/10.32782/naturalspu/2025.2.16> [in Ukrainian].
14. Mezentsev, K.V., Pidhrushnyi, H.P., & Mezentseva, N.I. (2014). Regional development in Ukraine: socio-spatial inequality and polarization. Print Service. Retrieved from https://geokiyv.org/pdf/Reg_development_in_Ukraine.pdf [in Ukrainian].
15. Gwara Media (2023, December 10). Extraction at Ukraine's largest gas field in Kharkiv region has been stopped. Retrieved from <https://gwaramedia.com/na-kharkivshchyni-prypyneno-vydobutok-na-naybilshomu-v-ukraini-rodovyschchi-hazu/> [in Ukrainian].
16. Newformat.info. In the Kharkiv region, Russian drones destroyed an installation at a gas field. Retrieved from <https://newformat.info/news/na-kharkivshchyni-rosijski-drony-znyshchyly-ustanovku-na-hazovomu-rodovyschchi/> [in Ukrainian].
17. Since we have such a neighbor, we must be ready for everything: interview with the head of the Krasnokutsk community. Retrieved from <https://gwaramedia.com/oskilly-u-nas-takyy-susid-my-povynni-buty-hotovi-do-vsogo-interv-ju-z-ochilnytseiu-krasnokutskoi-hromady/> [in Ukrainian].
18. Krasnokutsk Settlement Council. Official website of the Krasnokutsk settlement territorial community. Retrieved from <https://krkut.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. Decentralization.ua (2023). Assessment of the financial capacity of territorial communities based on the results of 2023. Retrieved from <https://decentralization.ua/news/17881> [in Ukrainian].
20. Krasnokutsk Settlement Council (2025). Passport of the Krasnokutsk settlement territorial community as of January 01, 2025. Retrieved from <https://krkut.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/ПАСПОРТ-ГРОМАДИ-на-2025.pdf> [in Ukrainian].
21. State Tax Service of Ukraine. Tax map of Ukraine. Retrieved from <https://map.tax.gov.ua/main> [in Ukrainian].
22. Opendatobot. Register of legal entities – Krasnokutsk territorial community. Retrieved from <https://opendatobot.ua/c/UA63020090000096294> [in Ukrainian].
23. Rudachenko, O., Kondratenko, N., Troian, V., Velychko, V., & Viatkin, R. (2025). Information and analytical support for the potential of territorial communities in the context of a new paradigm of socio-economic development of Ukrainian regions. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 4(63), 356-367. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.63.2025.4824> [in Ukrainian].
24. Krasnokutsk Settlement Council. (2022). Sustainable development strategy of the Krasnokutsk settlement territorial community until 2030. Retrieved from https://krkut.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/strategy_krasnokutsk.pdf [in Ukrainian].
25. Gwara Media (2024, June 11). Ukraine loses more than 47 million m³ of gas every month due to the shutdown of the Sakhalin field. Retrieved from <https://gwaramedia.com/ukraina-shchomisiasia-vtrachaie-ponad-47-mln-m-hazu-cherez-zupynku-sakhalinskoho-rodovyschcha/> [in Ukrainian].
26. Decentralization.ua (2024). Financial capacity of communities in 2024 by region. Retrieved from <https://decentralization.ua/news/19512> [in Ukrainian].
27. YouControl. Analychna Analytical online system for checking legal entities and individuals. Retrieved from <https://youcontrol.com.ua/> [in Ukrainian].

Received 07 September 2025

Accepted 28 October 2025

Published 30 December 2025

Kateryna Sehida

DSc (Geography), Professor, Head of Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Nataliia Husieva

PhD (Geography), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: nataliya.guseva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-3620-1213>

Olha Suptelo

PhD (Earth Sciences), Associate Professor, Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: olha.suptelo@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0003-2901-8565>

Serhii Batura

Masters Student (Geography), Kostyantyn Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: serhii-batura@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0004-1227-1374>

TACTICAL URBANISM IN WARTIME (CASE STUDIES: KYIV, LVIV, KHARKIV)

The full-scale war in Ukraine has caused radical transformations in urban systems. It has called into question the effectiveness of traditional models of strategic and spatial planning. This has highlighted the need for adaptive, rapid, and low-resource forms of response to crisis-related challenges. Under these conditions, tactical urbanism is transformed from a tool for local aesthetic and demonstrative interventions into an important mechanism of crisis management, ensuring security, supporting social infrastructure, and building urban resilience. At the same time, scientific discourse lacks a holistic conceptualization of tactical urbanism as a tool for urban functioning in wartime, which constitutes the scientific problem addressed in this study.

The aim of the article is to provide a scientific substantiation of the transformation of tactical urbanism in wartime into a tool for crisis adaptation and urban resilience, using Ukrainian cities as case studies. The methodological basis of the study includes qualitative case analysis, a comparative approach, and structural-functional analysis. The empirical basis consists of the cases of Kyiv, Kharkiv, and Lviv – cities with different socio-spatial models, levels of institutional resilience, and types of civic mobilization.

The study revealed a fundamental change in the functional logic of tactical urbanism – from the pre-war critical-demonstrative and aesthetic paradigm to a military, productive, security, and socio-infrastructure paradigm. In wartime conditions, tactical urbanism acquires the features of a survival tool for urban systems. This is manifested in the creation of shelters, safe hubs, volunteer spaces, temporary community support centres, and crisis infrastructure. A comparative analysis of the cases of Kyiv, Kharkiv, and Lviv allowed the identification of a typology of wartime models of tactical urbanism and their role in shaping the social, institutional, and spatial resilience of cities.

The scientific novelty of the research lies in the conceptualization of tactical urbanism as an element of the urban resilience system under war conditions, the development of a typology of its wartime transformations, and the formation of a generalized model of wartime tactical urbanism as a tool for crisis management in urban space. The practical significance of the results lies in their potential application in post-war recovery processes, the formation of urban security policies, integrated spatial planning, and the development of reconstruction strategies for Ukrainian cities, taking into account the principles of adaptability, rapid implementation, and civil society participation.

Keywords: *tactical urbanism, city resilience, military urbanism, urban activism, urban spaces, crisis planning, Kyiv, Kharkiv, Lviv.*

In cites: Sehida, K., Husieva, N., Suptelo, O., Batura, S. (2025). Tactical urbanism in wartime (case studies: Kyiv, Lviv, Kharkiv). *Human Geography Journal*, 39, 161-172. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2025-39-14>

Formulation of the problem. The beginning of the full-scale invasion in Ukraine in 2022 has become an unprecedented factor of destruction in the urban environment. Numerous shelling and bombings have caused significant damage to infrastructure, housing stock and public spaces. This has predictably overloaded tradition-

al models of urban planning and spatial management. In such conditions, strategic planning, which is usually based on long-term forecasts, large-scale design procedures and significant resources, reveals its limitations. It is unable to respond promptly to rapid changes, the destruction of transport and social structures, and move

from destruction to the viability of territories in real time [10].

It is in this context that the concept of tactical urbanism emerges and becomes relevant as a model of low-cost, rapid, small-scale, and often citizen-initiated interventions in urban space. These solutions allow for rapid adaptation of the environment, restoration of public functions, and improvement of the quality of life of residents, even in times of crisis.

In the context of war, tactical urbanism ceases to be just an experimental tool for urban development or participatory practice, but becomes an adaptive mechanism for ensuring the functional viability of cities. On the ground, this manifests itself, for example, in the transformation of public spaces into shelters, the creation of temporary hubs for public life, small spaces to support social activity, as well as in projects that support the physical and psychosocial health of communities [4].

In view of this, a set of scientific and practical tasks arises. First, there is a need to systematically understand the role of tactical urbanism in wartime, since traditional concepts of urban planning and reconstruction do not take into account such extreme factors as continuous hostilities and significant disruption of the normal functioning of urban systems. Second, it is necessary to clearly clarify the mechanisms through which tactical interventions affect the resilience of the city – the ability not only to survive external shocks, but also to quickly restore the operational capacity of infrastructure, social ties, and security mechanisms [17].

Thus, war is not only a negative factor of destruction, but also an incentive for the development of new approaches to spatial planning, post-war reconstruction, the formation of urban resilience and a security environment, which require scientific understanding and practical modeling. These challenges lie at the heart of this study, since they not only describe the current state of cities, but also require new theoretical constructs and practical solutions for their sustainable functioning during and after the war.

Analysis of recent research and publications. The formation of modern scientific discourse on the transformation of urban spaces in crisis conditions is based on the intersection of urban, socio-geographical and planning research. In the scientific literature, several interrelated areas can be distinguished: the study of urban conflicts and transformations, the theory of tactical urbanism, the study of urban resilience and the analysis of crisis urban practices.

Research by Ukrainian scientists has laid the foundation for the analysis of the conflict of urban spaces as a factor of urban transformations. The work of Niemets L., Suptelo O., Lohvynova M. and Sehida K. proves that post-industrial cities are characterized by the growth of spatial conflicts associated with competition for resources, transformation of territorial functions and changing socio-economic roles of urban spaces. The authors argue that such conflicts stimulate the emergence of alternative forms of spatial use, which creates the prerequisites for the development of tactical urban practices [15].

The monograph "Urban Ukraine: at the epicenter of spatial changes" forms a systemic vision of the transformation of Ukrainian cities in the context of globalization processes, where urban changes are considered as multi-level processes of interaction of social, economic and political factors. The researchers pay special attention to the role of local initiatives in the formation of new models of urban development [13].

Suptelo's works are devoted to the post-industrial transformations of old industrial areas of Kharkiv. The author proves that the degradation of industrial zones contributes to the emergence of alternative urban practices and new forms of space use. These processes demonstrate a gradual change in the logic of urban development from centralized planning to network forms of management [23].

Denysenko's research examines the transformation of urban space through the prism of spatial policy and the legacy of socialist urbanism. The author shows that the administrative centers of post-Soviet cities are characterized by institutional inertia, which often hinders adaptation to new socio-spatial challenges. At the same time, local initiatives are able to compensate for the limitations of formal planning [7].

Western researchers have made important contributions to theorizing tactical urbanism. In Webb's work, tactical urbanism is viewed as a critical planning practice that allows communities to influence urban development beyond traditional bureaucratic procedures. The author emphasizes its role as a tool for democratizing urban governance [34].

A classic work in the field of tactical urbanism is the study by Lydon and Garcia, who define tactical urbanism as a grassroots approach to transforming the urban environment through temporary, low-cost, and rapidly implemented interventions. The authors emphasize that such practices create experimental platforms for testing long-term urban development strategies.

A classic work in the field of tactical urbanism is the study by Lydon and Garcia, who define tactical urbanism as a grassroots approach to transforming the urban environment through temporary, low-cost, and rapidly implemented interventions. The authors emphasize that such practices create experimental platforms for testing long-term urban development strategies [12].

The theoretical foundations of the humanistic approach to urban planning are formulated in the work of Jan Gel, who substantiates the priority of human-centered design of urban space. His concept of creating a comfortable, safe and socially active environment has become the methodological basis for many modern urban practices [8].

A significant contribution to the development of the concept of urban resilience has been made by international organizations. In particular, UN-Habitat studies consider resilience as the ability of urban systems to adapt to crises while maintaining functionality and social stability [30, 31]. Similar provisions are confirmed by research by the Rockefeller Foundation within the framework of the "100 Resilient Cities" program, which emphasizes the need to integrate social, infrastructural

and management components into urban adaptation strategies [12].

Contemporary Ukrainian research on the resilience of urban areas emphasizes it as a multidimensional phenomenon that includes spatial adaptation, social mobilization, and institutional flexibility. In particular, Antonenko argues that the formation of spatial resilience is based on a combination of sustainable development, adaptive planning, and crisis management [1, 2].

Thus, the analysis of modern research shows that tactical urbanism is evolving from a tool for local experimental interventions to a comprehensive mechanism for adapting cities to crisis conditions. Its combination with the concepts of urban resilience, social mobilization, and network governance is especially relevant.

At the same time, the analysis of scientific literature demonstrates the presence of a research gap regarding the functioning of tactical urbanism in conditions of full-scale war. Existing research mainly focuses on social conflicts, post-industrial transformations and peacetime crises. The issues of the transformation of tactical urbanism in wartime, its role in ensuring the security of the population and maintaining the viability of cities remain insufficiently researched. It is this scientific gap that determines the relevance of further research into military tactical urbanism as a new direction in urban theory and practice.

Identification of previously unsolved parts of the general problem and the purpose of the study.

Despite the presence of a significant body of publications devoted to tactical urbanism, urban resilience, and crisis management of space, the current scientific discourse remains fragmented and conceptually incomplete in the context of military transformations of the urban environment. Most studies focus on peaceful conditions of implementation of tactical urban practices or consider crisis situations mainly through the prism of natural disasters, pandemics, or socio-economic crises, which does not reflect the specifics of full-scale war as a systemic factor of spatial changes [14].

First of all, there is no holistic theoretical and analytical model of military tactical urbanism as a separate phenomenon that is formed in conditions of armed conflict. Existing approaches do not take into account the transformation of the functions of tactical interventions - from tools for temporary improvement of the urban environment to mechanisms for survival, adaptation and ensuring the basic functionality of urban systems in crisis conditions.

The typology of transformations of tactical urbanism in wartime conditions also remains underdeveloped. Scientific sources lack a systematization of the forms, scales, and directions of changes in tactical practices – from public initiatives to semi-institutionalized forms of urban interventions that operate within the framework of a war economy, security constraints, and resource shortages.

A separate problem is the lack of comparative intercity studies that would reveal spatial, functional, and social differences in the manifestations of tactical urbanism in different urban contexts. Existing cases are usually local, descriptive in nature and do not form a

generalizing analytical framework for interpreting urban transformations in different types of cities (capital, border city, rear center).

Also, the scientific field is practically lacking in conceptualizing tactical urbanism as a systemic tool for building urban resilience. Tactical urbanism is mostly viewed as a local practice, rather than as an element of a comprehensive model of urban resilience that integrates spatial, social, institutional, and security components. In addition, the problem of integrating tactical urbanism into post-war spatial planning remains insufficiently studied. There are no scientifically sound approaches to transforming temporary tactical solutions into permanent elements of urban infrastructure and strategic development, which creates the risk of losing the accumulated adaptive potential in the process of post-war reconstruction.

In this context, the research niche of the article consists in forming an analytical model of military tactical urbanism, developing approaches to developing a typology of its transformations, conducting a comparative analysis of cases of tactical urbanism in Kyiv, Lviv, and Kharkiv. As well as in conceptualizing tactical urbanism as a tool of urban resilience and post-war spatial development, which allows integrating empirical observations into a holistic scientific framework.

The purpose of this study is to scientifically substantiate the transformation of tactical urbanism in wartime as a tool for crisis resilience of urban space using the examples of Kyiv, Lviv, and Kharkiv. To achieve the goal, the following tasks were formulated:

- to analyze the evolution of tactical urbanism before the war;
- to investigate the transformation of tactical urbanism practices in war conditions;
- to carry out a comparative analysis of cases;
- to develop approaches to forming a typology of military tactical urbanism;
- to determine the role of tactical urbanism in the formation of urban resilience.

Presenting main material. In academic discourse, tactical urbanism is defined as low-cost, temporary, and often small-scale interventions in the urban environment aimed at rapidly improving living conditions, experimentally testing new solutions, and enhancing community participation in spatial change. These interventions can be initiated by both community initiatives and municipal authorities, and aim to stimulate long-term positive change through short-term actions and prototyping of spaces [6, 11].

In the context of wartime crisis conditions, traditional approaches to spatial planning and urban change implementation show significant limitations. They are resource-intensive, time-consuming to implement, and insufficiently flexible to respond to rapid changes in external circumstances. In such situations, tactical urbanism becomes not only a means of improvement, but an adaptive system that allows cities to maintain basic functions, mobilize local resources, and quickly adapt space to new requirements for security, mobility, and social interaction.

Tactical urbanism as an adaptive system in crisis

conditions means that urban interventions are not only temporary, but also able to be integrated into the processes of self-regulation of the urban environment. As a system, tactical urbanism connects different subjects (public, volunteers, local administrations) and procedurally supports the rapid exchange of information, resources and innovations in response to external shocks. This corresponds to the understanding of the city as a complex adaptive system, where local actions can have a significant effect on the macro-level functioning of urban structures [21].

In a crisis, tactical urbanism acts as a crisis management tool. Since its principles: operationality, low resource intensity and experimentalism, meet the requirements of emergency conditions. It allows cities to implement operational solutions (for example, the organization of temporary shelters, aid hubs, safe communication routes), without waiting for full-fledged strategic plans, which in wartime may not be achievable within a reasonable time.

Expanding its function, tactical urbanism in such conditions becomes a tool for the survival of urban systems. That is, it not only temporarily improves individual aspects of urban life, but also helps maintain the overall viability of cities in times of extreme pressure. In this sense, tactical urbanism helps to solve basic tasks: ensuring functional routes for movement, supporting access to social services, organizing space for evacuation or meetings of citizens, temporary use of emergency or empty spaces for important needs of the population.

Finally, tactical urbanism in crisis plays the role of social infrastructure. It helps to strengthen social ties, activate civic participation, and create a sense of community and solidarity during a crisis. Such interventions often involve residents participating in decision-making, creating spatial elements, or volunteering to support projects, which strengthens social capital and community resilience. This theoretical model of tactical urbanism in wartime, as an integrative adaptive system, a crisis management mechanism, a survival tool, and social infrastructure, forms the basis of further empirical analysis in the article, where its components will be compared with specific cases of Ukrainian cities: Kyiv, Lviv, and Kharkiv.

Before the full-scale invasion of 2022, tactical urbanism in Kyiv had isolated manifestations, mostly associated with public initiatives to improve local spaces. These were small installations, temporary street reconstructions, and measures to revitalize public spaces. However, these initiatives were built without clear systemic support or integration into urban planning. In widespread use, the concept of “tactical urbanism” was little known to ordinary residents, and practical projects often remained local experiments by designers or activists without further scaling.

One manifestation of more formalized tactical urbanism in Kyiv before and at the beginning of the war was parklets [32] – small temporary spatial interventions along streets or in place of parking spaces that reimagine transportation space for the benefit of pedestrians and local communities. Such elements were usually initiated by public initiatives with the participation of city authorities, which demonstrates the potential integration of

tactical practices into formal procedures of the urban environment. They did not require significant resources, were mobile and could be quickly implemented according to specific local needs. At the same time, they served as an example of small-scale transformations for testing innovative solutions in everyday life.

The full-scale war of 2022 radically changed the functional logic of Kyiv’s urban space. A key vital element was the repurposing of the underground spaces of the metro and other critical infrastructure facilities into shelters for the population during air raids. Although the metro itself was not designed as a tactical urban tool, it became a critical part of the city’s security infrastructure and a tool for citizens’ survival during active hostilities. Zones for long-term stay of people during periods of threat were organized in the underground passages, which actually transformed the traditional transport space into a space of adaptive life [33].

At the same time, practices of digitalization of urban services appeared: online shelter maps, mobile applications for tracking air alerts, integration of data on safe travel routes, etc. These solutions not only allowed residents to quickly navigate the city in conditions of uncertainty, but also introduced elements of digital tactical urbanism, such as operational planning and access to urban information in real time to increase life safety and adaptability. Such digital tools integrated the technological space into practical mechanisms of rapid response and communication during military alerts.

The war has radically transformed the role of tactical urbanism in Kyiv: from local experimental projects to vital spatial and information solutions that support everyday life in crisis conditions. One of the most striking examples is the TORV Kyiv project in Podil - a large-scale tactical urban experiment to transform large abandoned spaces into public places for gatherings, recreation and social activity even under war conditions. This project demonstrates how the tools of tactical urbanism can serve as spatial prototyping that shapes the conditions for life and community even in the context of combat risks [5]. The TORV Kyiv project (11,000 m²) was implemented using temporary, rapidly implemented interventions (modular seating, shadows, small architectural forms) in conditions of active threats and mobilized volunteer participation of residents and designers, which became an example of a new urban habitual form of spatial life – temporary, but functional and socially attractive.

Tactical urbanism in Kyiv during wartime plays a key role in increasing urban resilience, i.e. the city's ability to adapt, survive, and partially restore its functionality under the pressure of external shocks. Repurposing underground metro spaces as shelters, digital services for navigation in crisis situations, adapting public spaces for social functions and community initiatives, all this indicates an expansion of the functional spectrum of tactical urbanism: from a tool for improvement to a mechanism for resilient adaptation and support for the social and physical security of residents.

The case of Kyiv demonstrates that tactical urbanism in wartime conditions:

- transforms from local landscaping practices to critical life decisions;

- integrates with security infrastructure (metro, shelters), digital services, and volunteer networks;
- promotes the adaptability of space and supports social, communication, and information functions in crisis conditions;
- strengthens urban resilience as the system's ability to survive and partially restore everyday life.

While Kharkiv until 2022 was characterized by the active development of grassroots urban initiatives related to public activism, self-organization of residents and local projects of revitalization of spaces. These practices formed the social capital of the city and networks of trust, which did not have a clear institutionalized form, but ensured the ability of the community to quickly mobilize in crisis conditions. In the pre-war period, they manifested themselves in the format of public initiatives, cultural spaces, educational platforms, local urban projects, which were mainly socio-cultural, rather than security in nature [16].

With the outbreak of full-scale war, a structural transformation of grassroots activism into volunteer networks took place. Urban initiatives, public organizations, local communities, and informal groups of residents reoriented their activities from cultural and urban practices to providing basic needs of the population: assistance in evacuation, humanitarian support, logistics, resource coordination, and information support. This transition did not have a formalized management structure, but functioned as a network model of self-organization typical of crisis societies, where horizontal connections replace traditional institutional mechanisms of governance [35].

The Kharkiv model of “existential resilience” is unique because it emerged in the context of a systemic collapse of the traditional economy: the city lost 40% of the municipal budget and about 70% of big business [3]. In a situation where large strategic investments are practically impossible due to constant shelling, tactical urbanism becomes not just a method of improvement, but a radical tool of physical and mental survival. The “Parking” project (Zaparkannya) in the Zalopani district is the most vivid example of “pure” tactical urbanism. Its founder, architect Olga Golubova, began it as a study of “urban voids” — neglected urban spaces that have become even more isolated due to the war. The implementation of the project is based on the “toloka” method, where residents and activists personally clear the banks of the Lopan River and install improvised infrastructure. Such a physical process helps to mentally consolidate and restore a sense of control over the environment [22]. An important aspect is local energy independence: streetlights powered by solar panels were made in a week and powered by residents of neighboring houses. This embodies the philosophy of “right to the river”, where the embankment becomes a place of peace (“solitude in storming times”), critically necessary for the psycho-emotional recovery of Kharkiv residents.

In addition to grassroots initiatives, the Kharkiv model includes “survival hubs” in schools and basements, as well as the transformation of the metro into an “underground city” with makeshift classrooms and sleeping areas. Unlike Kyiv, the Kharkiv model relies mainly on horizontal connections and volunteer

networks, which makes it extremely grassroots and adaptive. “Survival hubs” are temporary multifunctional spaces that combine the functions of humanitarian centers, aid points, logistical hubs and social support spaces. They arose in schools, libraries, cultural centers, basements, underground passages, administrative buildings and often had an adaptive, temporary character, which is a typical feature of tactical urbanism. These hubs were not part of formal urban planning programs, but performed a critically important function of supporting the vital activity of the population in conditions of infrastructural instability and the constant threat of shelling [12, 30, 31]

A feature of Kharkiv was the massive transformation of shelters into full-fledged social spaces. Basements, metro stations, underground passages and other protective facilities ceased to perform exclusively the function of physical protection and acquired a multifunctional character: places of temporary residence, education of children, organization of everyday life, communication and mutual support. In this context, shelters function as tactical urban spaces that arise spontaneously, quickly adapt to people's needs and are formed without centralized planning, but with high social efficiency. The Kharkiv metro actually took on the role of adaptive social infrastructure, ensuring the continuity of basic functions of urban life in conditions of constant shelling [9, 18, 26].

The case of Kharkiv demonstrates a unique level of social mobilization of the urban population. City residents, regardless of professional affiliation, social status or age, were involved in the processes of self-organization, assistance and support. Social networks, local chats, digital platforms became tools for operational coordination of actions, which allowed to create a decentralized system of crisis management. In this sense, tactical urbanism in Kharkiv goes beyond spatial interventions and takes the form of socio-spatial practice, where the key resource becomes not infrastructure, but the community.

Taken together, these processes form a model of crisis adaptation of Kharkiv as an urban system. The city functions not as a hierarchically managed structure, but as a networked adaptive organism in which tactical practices, volunteer networks, temporary spaces, and social mobilization interact in a mode of constant response to threats. Tactical urbanism in this context is not a separate direction of urban policy, but acts as an integrated survival mechanism that ensures the support of vital activity, social stability, and functional resilience of the city under prolonged military pressure.

The Kharkiv case demonstrates the transformation of tactical urbanism from a spatial practice into a system of crisis socio-spatial adaptation, where the key components are:

- grassroots self-organization;
- volunteer networks;
- temporary multifunctional spaces;
- social mobilization;
- adaptive use of urban infrastructure.

Thus, Kharkiv serves as an example of an extreme form of military tactical urbanism, in which tactical urbanism becomes the basic mechanism for preserving

urban viability.

Before the outbreak of the full-scale war, Lviv was a city with a relatively high level of strategic spatial management: urban development plans, numerous public consultations and formal decision-making mechanisms created a stable, but sometimes inflexible, governance model. This institutional inertia was typical of city administrations oriented towards long-term programs and formal procedures, which made it difficult to quickly implement new, non-traditional practices in crisis conditions. This context led to a limited role for tactical urbanism as an autonomous phenomenon until 2022, and instead focused attention on planned mechanisms of urban spatial development [27].

One of the instruments of residents' participation in the life of the city is the public budget (participatory budgeting). It played a significant role in Lviv in involving residents in local decisions even before the war. This mechanism allowed initiating projects for improvement, safe spaces and public facilities at the expense of part of municipal funds, which partly corresponds to the logic of tactical urbanism as local, low-resource interventions. However, unlike tactical practices in crisis situations, these projects usually involved lengthy procedures for submission, approval and implementation, which limited their efficiency during the war. Therefore, the public budget served as a mechanism of institutional participation, but did not become an independent tool for adaptive response to the crisis [11].

The onset of the full-scale invasion activated Lviv's cultural institutions as spaces of support, humanitarian coordination and mobilization, which became an important sign of local adaptation. An example is the UNESCO Lviv Culture Hub initiative, which opened in 2025 as a platform for training, exchange and support for cultural professionals to strengthen social resilience. It is designed to promote both the restoration of the cultural sector and the strengthening of the social and psychological resources of the community during the war, which demonstrates the integration of cultural infrastructure into a wider range of vital needs of the city. This development is a manifestation of cultural-defense activism, where cultural practices become an element of resilience and reconstruction of social ties in crisis conditions [29].

In Lviv, as in other Ukrainian cities, the creation and use of safe spaces and shelters became part of everyday urban practice after the outbreak of the war. Official bomb shelters, spacious shelters in the basements of schools, cultural centers, and even businesses provided not only physical protection from air threats, but also functioned as temporary shelters for displaced persons and volunteer groups. Some of these spaces operated according to the logic of tactical interventions, ensuring rapid adaptation to security and social support needs without lengthy planning procedures. Such spatial solutions often arose spontaneously, responding to the immediate needs of local communities and performing functions inherent in adaptive tactical urbanism [28].

In conclusion, the Lviv case demonstrates that tactical urbanism in wartime was not the dominant mechanism in shaping urban practices, but was integrated into a broader system of urban resilience through the interaction of formal institutions, civic initiatives, and cultural

platforms. Local participatory tools (public budget), cultural spaces (UNESCO Culture Hub) [29], rapid adaptation of shelters, and mobilization of security resources became parts of Lviv's hybrid adaptation model. In this model, tactical urban elements enhance overall urban resilience—the ability not only to resist external threats but also to maintain social cohesion, information networks, and cultural identity in crisis. Such a model corresponds to contemporary interpretations of urban resilience, where the integration of different types of spatial and social practices is key to the adaptive capacity of cities in wartime [28].

In all three cities, tactical urbanism has transformed from a tool for urban development into a mechanism for crisis adaptation of the urban environment, which corresponds to modern theories of urban resilience. The following characteristics are common:

- adaptability – rapid reconfiguration of spaces in accordance with new threats;
- temporality – the use of unstable, mobile solutions as the basic logic of spatial change;
- social mobilization – the key resource is no longer infrastructure, but the community;
- hybridity of management – a combination of formal and informal mechanisms;
- functional transformation of spaces – shelters, metro, cultural centers, hubs cease to be monofunctional.

Thus, tactical urbanism in all cases acquires a systemic character and ceases to be a purely spatial practice, transforming into a socio-spatial adaptive mechanism. Tactical urbanism in wartime functions not as a single practice, but as a spectrum of models ranging from existential survival to institutional stabilization (tabl. 1).

The differences between the Kyiv, Kharkiv, and Lviv models of tactical urbanism in wartime conditions form fundamentally different trajectories of its evolution and functioning as an adaptive urban mechanism. In Kyiv, tactical urbanism acquires the features of an institutionally integrated system that combines spatial transformations with digital forms of management and security. The formation of shelter maps, the development of digital navigation services, the integration of information platforms into urban management and crisis infrastructure form a model in which tactical urbanism becomes a tool not only for rapid adaptation, but also for stabilizing the functioning of urban processes. In this context, the Kyiv model can be interpreted as productive, since it is aimed not at the existential survival of the city, but at restoring its functional integrity, manageability, and institutional continuity. Tactical solutions here play the role of an intermediate link between crisis response and long-term management, integrating into the system of urban management and strategic planning [24].

The Kharkiv case demonstrates a fundamentally different logic of the development of tactical urbanism. This model is dominated by an extreme form of its implementation, due to the high intensity of hostilities and systemic destruction of urban infrastructure. In the Kharkiv model, tactical urbanism loses the character of a tool for improvement or adaptive management and is transformed into a mechanism for the basic survival of the urban system. Shelter spaces, underground passages, the metro, and improvised hubs for life support cease to

be temporary solutions and acquire the status of full-fledged living spaces. Tactical urbanism in this case is not integrated into the institutional framework of management and functions mainly through grassroots practices of self-organization, volunteer networks, and horizontal social ties, which corresponds to the concepts of

existential resilience of urban systems. In this model, tactical urbanism performs a critical function — ensuring the basic viability of the city, which allows us to define the Kharkiv trajectory as a critical model of military tactical urbanism, in which adaptation is not of a stabilizing, but of an existential nature.

Table 1

Comparison of the characteristic features of the development of tactical urbanism in Kyiv, Kharkiv, Lviv

Criteria	Kyiv	Kharkiv	Lviv
The dominant type of tactical urbanism	Institutionalized, digital	Grassroots, existential	Hybrid, institutional-cultural
Subjects	City government, communities, digital platforms	Communities, volunteer networks, self-organization	Institutions, cultural organizations, communities
Level of institutionalization	Medium–high	Low	Medium
Main spaces	Public spaces, metro, digital services	Shelters, basements, subways, hubs	Cultural spaces, shelters, institutional buildings
Main function	Adaptation, stabilization	Survival	Stability, stabilization
Resilience type	Functional	Existential	Institutional and social
The nature of tactical urbanism	Productive	Critical	Socio-infrastructurel

The Lviv case forms a distinctive logic of the development of tactical urbanism, combining institutional stability with a high level of public activity and cultural mobilization. Here, tactical urbanism does not acquire extreme forms of survival, but it is not reduced to a purely institutional management tool. Its transformation occurs through integration into cultural spaces, educational environments, institutional structures of local government and public budget mechanisms. In this context, tactical urbanism performs the function of stabilizing social processes, supporting community solidarity and forming social stability of the urban environment, which corresponds to the approaches of institutional and social resilience. The Lviv model can be defined as socio-infrastructurel, since its key resource is not only spatial solutions, but also social institutions, cultural practices and mechanisms of collective action.

The generalization of these differences allows us to lay the foundations for the formation of a theoretical typology of military tactical urbanism as a system of adaptive models that function in different regimes of urban reality. The Kharkiv case represents a critical model within which tactical urbanism is a mechanism of existential adaptation and support for the basic viability of the city. The Kyiv case appears as a productive form of tactical urbanism, focused on stabilization, restoration of functions and institutional controllability of urban processes. The inter-case security logic is formed around shelters, protective infrastructure and spatial solutions for minimizing risks, transforming tactical urbanism into a tool for spatial protection of urban life. The Lviv case, in turn, represents a socio-infrastructurel type in which tactical urbanism is integrated into cultural and institutional structures, performing the function of consolidating the urban community and supporting social stability.

Thus, tactical urbanism in wartime is not a single universal practice, but a spectrum of adaptive models ranging from existential survival to institutional stabilization. In this dimension, tactical urbanism

appears simultaneously as an adaptive system, a crisis management mechanism, a tool for urban resilience, and a structural element of postwar planning. Thus, tactical urbanism goes beyond the practices of spatial design and acquires the status of a full-fledged urban theory of crisis adaptation of urban systems, which forms a new scientific paradigm for understanding the city in wartime and deep systemic instability [24].

Accordingly, the logic of urban interventions is changing. In pre-war models of tactical urbanism, the principle of experimentalism, temporality and aesthetic transformation of space dominates. In the military model, this logic is transformed into the logic of functional necessity, existential expediency and crisis rationality. Interventions no longer have a demonstrative or symbolic character, they acquire a utilitarian, protective and life-supporting function. Spatial solutions are formed not from the position of design, but from the position of safety, accessibility, adaptability and speed of implementation. Thus, tacticality ceases to mean “temporaryness” in the classical sense and begins to mean a rapid response of the system to a threat, which brings tactical urbanism closer to the logic of crisis management of urban systems.

The key shift is the transition from aesthetics to survival as the basic principle of spatial transformation. In the military context, space loses its representative function and acquires the function of a protective environment. Aesthetic parameters give way to functional ones: the availability of shelters, safe routes, the possibility of autonomous existence, the provision of basic needs. This transition changes the very philosophy of urban planning, where the categories of “beauty”, “comfort” and “identity” are temporarily replaced by the categories of “safety”, “resilience”, “security” and “adaptability”. In this sense, military tactical urbanism forms a new anthropocentric logic of space, where a person is considered not as a consumer of the urban environment, but as a subject who is in conditions of constant risk [20,

25].

The integration of tactical urbanism with the concept of resilience is a system-forming element of the conceptual model. Tactical urbanism ceases to be a separate tool of spatial policy and becomes a mechanism for the formation of urban resilience, capable of ensuring the adaptation, restoration and transformation of urban systems. In this model, resilience is not considered as a static property of the city, but as a dynamic process of constant adaptation to threats. Tactical urbanism in wartime conditions acts as the operational level of this resilience. That is, it becomes the mechanism through which the urban system carries out a rapid restructuring of its spatial, social and infrastructural structures. It provides not only physical adaptation of the environment, but also social, institutional and cultural transformation of the city as a complex socio-spatial system.

An integral component of the conceptual model is the connection of military tactical urbanism with civil society. In all the studied cases, it is horizontal social ties, self-organization, volunteer networks and public initiative that form the basic infrastructure of tactical urbanism. This means that military tactical urbanism functions not only as a spatial, but also as a social phenomenon. It is embedded in the structures of civil society, transforming them into spatial practices, and at the same time forms new types of interaction between the community and the urban environment. Thus, tactical urbanism becomes a form of spatial realization of civic subjectivity, where the city acts not as an object of management, but as an environment of joint responsibility and collective action [19].

In conclusion, the conceptual model of military tactical urbanism can be defined as a system of crisis transformation of urban space, combining functional adaptation, resilience, social mobilization and institutional hybridity. It captures the transition of tactical urbanism from aesthetically oriented practices to existentially oriented mechanisms, from temporary interventions to systemic transformations, from local experiments to structural restructuring of urban systems. In this sense, military tactical urbanism appears not as a direction of urban design, but as a new theoretical framework for understanding the city in conditions of radical instability, which forms the basis for post-war spatial planning, restoration and long-term development of Ukrainian cities.

Conclusions. The conducted research shows that tactical urbanism in war conditions undergoes a fundamental transformation, which changes not only its functional purpose, but also its theoretical status in modern urban science. From a tool of temporary spatial interventions focused on the activation of public spaces, improvement of the urban environment and local experiments with urban design, tactical urbanism turns into a systemic mechanism of crisis adaptation of urban systems. In the military context, it moves into the plane of existential functions, where the main categories are not comfort and aesthetics, but security, viability, stability and the ability of the city to self-reproduce in conditions of constant threat.

Empirical analysis of the cases of Kyiv, Kharkiv and Lviv allowed us to record different trajectories of

transformation of tactical urbanism, which form a spectrum of adaptive models of military tactical urbanism. The Kyiv model demonstrates the institutional integration of tactical urbanism into urban management systems and digital security infrastructure, forming a productive type of adaptation focused on stabilizing and restoring the functionality of urban processes. The Kharkiv case represents a critical model within which tactical urbanism acquires an existential character and functions as a survival mechanism for the urban system in conditions of radical destruction of infrastructure. The Lviv trajectory forms a socio-infrastructure model, where tactical urbanism is integrated into institutional, cultural and public structures, performing the function of stabilizing social processes and consolidating the urban community. Collectively, these cases demonstrate that military tactical urbanism is not a unified practice, but rather emerges as a multiple system of models adapted to different types of risks, threat levels, and structures of the urban environment.

The scientific results of the study are, firstly, the conceptualization of military tactical urbanism as a separate analytical category of urban theory, secondly, the formation of a typology of models of tactical urbanism in war conditions, thirdly, the development of a conceptual model of military tactical urbanism as a system that combines spatial adaptation, social mobilization, resilience and crisis management. The theoretical contribution of the study is to transfer tactical urbanism from the plane of applied spatial practices to the plane of the theory of crisis transformation of urban systems, where tactical urbanism is considered as a structural component of the functioning of the city in conditions of systemic instability. This allows us to expand traditional approaches to the analysis of urban development, integrating the categories of war, risk, danger and existential vulnerability into them as full-fledged analytical variables.

The practical significance of the study lies in the possibility of using the developed conceptual model of military tactical urbanism in spatial planning systems, crisis management and development of urban resilience strategies. The results obtained can be applied in the formation of post-war recovery programs, where tactical urbanism can act as an intermediate tool between crisis adaptation and strategic development. Military tactical urbanism in this context becomes a transitional mechanism that allows ensuring the continuity of the functioning of urban systems in the period between military instability and the phase of sustainable development. It can be integrated into policies for infrastructure reconstruction, the formation of security spaces, the development of public environments and the creation of adaptive urban structures capable of functioning in conditions of high uncertainty. Since tactical urbanism in this process can serve as a tool for soft reconstruction, ensuring a gradual transformation of the environment without sharp breaks in social ties and urban practices. It can become a platform for combining the interests of the state, local government and civil society in the reconstruction processes, forming a new culture of spatial co-responsibility.

Prospects for further research are primarily related

to expanding the empirical base beyond large cities and studying the transformations of tactical urbanism in regional centers and small towns, where the social structure, institutional capacity, and resources differ significantly from megacities. A separate direction is the analysis of deoccupied territories, where tactical urbanism can play a key role in the primary reconstruction of space, the restoration of basic functions of urban life, and the reintegration of the population. An important scientific task is also the study of the integration of military tactical urbanism into state reconstruction policies, where it can be conceptualized as an official tool of spatial adap-

tation, resilience, and post-crisis development.

As a result, military tactical urbanism appears not as a situational response to a crisis, but as a new paradigm of urban thinking, within which the city is viewed as an adaptive system capable of transforming under the pressure of threats, while maintaining its social integrity, functional capacity, and potential for recovery. It is in this logic that tactical urbanism acquires the status not of a design tool, but of a fundamental element of the theory of the city in wartime, which forms the basis for a new type of post-war spatial development and strategic planning of Ukrainian cities.

References:

1. Antonenko, N., & Malchykova, D. (2025). Dynamic model of urban resilience for spatial policy development. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography*, 14-21. <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2025.92-93.2> [in Ukrainian].
2. Antonenko, N. (2025). Spatial resilience of urban territories. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Geographical Sciences»*, 22, 7-16. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-22-1> [in Ukrainian].
3. Carnegie Endowment for International Peace (2025). Ukraine's regional realignments: Wartime and postwar reconstruction. Retrieved from <https://carnegieendowment.org/research/2025/12/ukraine-regional-realignments-wartime-postwar-reconstruction>
4. Cities for Better Health (2023). From warzone to wellness: How Kyiv's new pop-up space is reimagining health and resilience. Retrieved from <https://www.citiesforbetterhealth.com/latest-news/from-warzone-to-wellness-how-kyivs-new-pop-up-space-is-reimagining-health-and-resilience.html>
5. Colville-Andersen, M. (2025, November 7). The unexpected story of the world's largest tactical urbanism project in a warzone. *Il Foglio*. Retrieved from <https://foglioeuropa.ilmfoglio.it/en/the-unexpected-story-of-the-worlds-largest-tactical-urbanism-project-in-a-warzone/>
6. Dell'Ovo, E. (2023). Tactical urbanism and real estate dynamics (Critique). *Land*. <https://doi.org/10.3390/land12071457>
7. Denysenko, O. (2023). Politics of space, socialist urbanism and transformations: Analysis of transformations of the administrative center of Kryvyi Rih. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 89, 6-20. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2023.89.6-20> [in Ukrainian].
8. Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Island Press.
9. Hlushko, D. (2023, April 5). Kharkiv subway to become a home: Stories of people still living in a metro station. *Gwara Media*. Retrieved from <https://gwaramedia.com/en/kharkiv-subway-to-become-a-home-stories-of-people-living-in-a-metro-station/>
10. Khmarochos (2023, October 12). What is tactical urbanism and how it will help Ukrainian cities. Retrieved from <https://hmarochos.kiev.ua/2023/10/12/shho-take-taktychnyj-urbanizm-i-yak-vin-dopomozhe-ukrayinskym-mistam/> [in Ukrainian].
11. Lviv City Council (2020–2023). Public budget of Lviv: Official reports and projects. Retrieved from <https://lviv.pb.org.ua/> [in Ukrainian].
12. Lydon, M., & Garcia, A. (2015). *Tactical urbanism: Short-term action for long-term change*. Island Press.
13. Mezentsev, K., Oliinyk, Ya., & Mezentseva, N. (Eds.). (2017). *Urban Ukraine: In the epicenter of spatial changes*. Feniks [in Ukrainian].
14. Mohankumar, V. (2023). *A tactical urbanism guidebook*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Retrieved from [https://www.transformative-mobility.org/wp-content/uploads/2023/03/ Training-Material_A_Tactical_Urbanism_Guidebook-5zZpKb.pdf](https://www.transformative-mobility.org/wp-content/uploads/2023/03/Training-Material_A_Tactical_Urbanism_Guidebook-5zZpKb.pdf)
15. Niemets, L., Suptelo, O., Lohvynova, M., & Sehida, K. (2021). Conflicts in urban spaces and post-industrial urban transformations. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 85, 62-71. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2021.85.62-71> [in Ukrainian].
16. OECD (2023). *Rebuilding Ukraine: Urban recovery and resilience framework*. OECD Publishing.
17. Pankova, L.I., Uzbek, D.A., & Pankov, M.O. (2024). Resilience as a factor of urban security in conditions of the information economy [Manuscript]. eKMAIR Institutional Repository. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b7c0ffbe-e37c-4a12-9500-f71863875e42/content>
18. Reuters (2022, March 11). Kharkiv metro is a 'city' where hundreds shelter from bombardment. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/kharkiv-metro-is-city-where-hundreds-shelter-bombardment-2022-03-11/>
19. RRR4U (2025). Resilience and solidarity: Urban responses to war. Retrieved from https://rrr4u.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/resilience.and_solidarity_report_eng.pdf
20. Shulha, O.V. (2025). Legal and organizational foundations of urban resilience in Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 2(90), 245-252. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.35>
21. Silva, P. (2016). Tactical urbanism: Towards an evolutionary cities approach? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 43(6). <https://doi.org/10.1177/0265813516657340>

22. Suminov, M. (2023, July 19). Letting city meet rivers: Local urbanism in Kharkiv. Gwara Media. Retrieved from <https://gwaramedia.com/en/letting-city-meet-rivers-local-urbanism-in-kharkiv/>
23. Suptelo, O.S. (2020). Post-industrial transformations of old industrial districts of Kharkiv. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 83, 53-62. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2020.83.53-62> [in Ukrainian].
24. Transformative Mobility. (2023b). Training material: A tactical urbanism guidebook. Retrieved from https://www.transformative-mobility.org/wp-content/uploads/2023/03/TrainingMaterial_A_Tactical_Urbanism_Guidebook-5zZpKb.pdf
25. Tsarynnyk, Y. (2024). Spatial reactions to war: Urban insights from rear and frontline cities [Master's thesis, TU Wien]. Repositum. Retrieved from <https://repositum.tuwien.at/bitstream/20.500.12708/197152/1/Tsarynnyk%20Yana%20-%202024%20-%20Spatial%20reactions%20to%20war%20Urban%20insights%20from%20rear%20and...pdf>
26. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine (2024). Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population. Retrieved from <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-09/ENG%20Attacks%20on%20Ukraine%E2%80%99s%20Energy%20Infrastructure-%20Harm%20to%20the%20Civilian%20Population.pdf>
27. UNDP Ukraine (2022–2024). Urban resilience and community mobilisation in Ukrainian cities during war. United Nations Development Programme.
28. United Nations Development Programme (2023, May 24). Lviv: A city embraces innovation, even amidst war. Retrieved from <https://stories.undp.org/lviv-a-city-embraces-innovation-even-amidst-war>
29. UNESCO (2022). Culture in times of war: Safeguarding urban cultural infrastructure in Ukraine. UNESCO.
30. UN-Habitat & ICRC (2022–2024). War-time urban resilience and humanitarian urbanism in Ukraine.
31. UN-Habitat (2022). War-time urban resilience in Ukrainian cities. United Nations Human Settlements Programme.
32. Village Ukraine, The. (2023). Here are four parklets from utilities in Kyiv... Retrieved from <https://www.village.com.ua/village/city/public-space/354003-os-chotiri-parkleti-vid-komunalnikiv-u-kievi-y-odin-vid-aktivistiv-u-chernivtsyah-znaydit-spravzhniy> [in Ukrainian].
33. Visit Ukraine (2023). In 2023 more than 300 thousand people used metro stations as shelters. Retrieved from <https://visitukraine.today/blog/3161/in-2023-more-than-300-thousand-people-used-metro-stations-as-shelters>
34. Webb, D. (2017a). Tactical urbanism: Delineating a critical praxis (Davidoff context). *Planning Theory & Practice*, 18(4).
35. World Bank Group (2022–2023). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA). World Bank.

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The author certifies that although the author of the article is a member of the editorial board of this journal, the peer review process, the decision regarding publication, and the editing were carried out independently, without their participation or influence. Any potential conflicts of interest were fully mitigated through external oversight of the process.

Катерина Сегіда

д. геогр. н., професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Наталія Гусєва

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: nataliya.guseva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-3620-1213>

Ольга Суптело

доктор філософії (науки про Землю), доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: olha.suptelo@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0003-2901-8565>

Сергій Батура

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: serhii.batura@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0004-1227-1374>

ТАКТИЧНИЙ УРБАНІЗМ В УМОВАХ ВІЙНИ (КЕЙСИ: КИЇВ, ЛЬВІВ, ХАРКІВ)

Повномасштабна війна в Україні спричинила радикальні трансформації міських систем, поставивши під сумнів ефективність традиційних моделей стратегічного та просторового планування й актуалізувавши потребу в адаптивних, швидких та малоресурсних формах реагування на кризові виклики. У цих умовах тактичний урбанізм із інструменту локальних естетичних і демонстраційних інтервенцій трансформується у важливий механізм кризового менеджменту, забезпечення безпеки, підтримки соціальної інфраструктури та формування міської резильєнтності. Водночас у науковому дискурсі відсутня цілісна концептуалізація тактичного урбанізму як інструменту функціонування міста в умовах війни, що зумовлює наукову проблему даного дослідження.

Метою статті є наукове обґрунтування трансформації тактичного урбанізму в умовах війни як інструменту кризової адаптації та резильєнтності міського простору на прикладі українських міст. Методологічну основу дослідження становлять якісний кейс-аналіз, порівняльний підхід, структурно-функціональний аналіз та концептуальне узагальнення емпіричних матеріалів. Емпіричну базу формують кейси Києва, Харкова та Львова як міст із різними соціально-просторовими моделями, рівнем інституційної стійкості та типами громадянської мобілізації.

У результаті дослідження виявлено принципову зміну функціональної логіки тактичного урбанізму: від довосенної критично-демонстраційної та естетичної парадигми — до воєнної продуктивної, безпекової та соціально-інфраструктурної. Тактичний урбанізм у воєнних умовах набуває ознак інструменту виживання міських систем, проявляючись у створенні укриттів, безпечних хабів, волонтерських просторів, тимчасових центрів підтримки спільнот і кризових інфраструктур. Порівняльний аналіз кейсів Києва, Харкова та Львова дозволив виокремити типологію воєнних моделей тактичного урбанізму та їхню роль у формуванні соціальної, інституційної й просторової резильєнтності міста.

Наукова новизна дослідження полягає у концептуалізації тактичного урбанізму як елементу системи міської резильєнтності в умовах війни, формуванні типології його воєнних трансформацій та розробці узагальненої моделі воєнного тактичного урбанізму як інструменту кризового управління міським простором. Практична значущість результатів полягає у можливості їх використання в процесах післявоєнного відновлення, формуванні політик міської безпеки, інтегрованого просторового планування та розробці стратегій відбудови українських міст з урахуванням принципів адаптивності, швидкої реалізації та участі громадянського суспільства.

Ключові слова: тактичний урбанізм, резильєнтність міста, воєнна урбаністика, міський активізм, урбаністичні простори, кризове планування, Київ, Харків, Львів.

Список використаної літератури:

1. Антоненко Н., Мальчикова Д. Динамічна модель міської резильєнтності для формування просторової політики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Географія*. 2025. С. 14-21. Р. 14-21. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2025.92-93.2>
2. Антоненко Н. Принципи формування просторової резильєнтності міських територій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2025. № 22. С. 7-16. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-22-1>
3. Carnegie Endowment for International Peace. Ukraine's regional realignments: Wartime and postwar reconstruction. 2025. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2025/12/ukraine-regional-realignments-wartime-postwar-reconstruction>
4. Cities for Better Health. From warzone to wellness: How Kyiv's new pop-up space is reimagining health and resilience. 2023. URL: <https://www.citiesforbetterhealth.com/latest-news/from-warzone-to-wellness-how-kyivs-new-pop-up-space-is-reimagining-health-and-resilience.html>
5. Colville-Andersen M. The unexpected story of the world's largest tactical urbanism project in a warzone. II Foglio. 2025. Nov. 7. URL: <https://foglioeuropa.ilfoglio.it/en/the-unexpected-story-of-the-worlds-largest-tactical-urbanism-project-in-a-warzone/>
6. Dell'Ovo E. Tactical urbanism and real estate dynamics (Critique). Land. 2023. <https://doi.org/10.3390/land12071457>
7. Денисенко О. Політика простору, соціалістичний урбанізм і трансформації: Аналіз перетворень адміністративного центру Кривого Рогу. *Економічна та соціальна географія*. 2023. Вип. 89. С. 6-20. URL: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2023.89.6-20>
8. Gehl J. *Cities for People*. Island Press, 2010. 288 p.
9. Hlushko D. Kharkiv subway to become a home: Stories of people still living in a metro station. Gwara Media. 2023. April 5. URL: <https://gwaramedia.com/en/kharkiv-subway-to-become-a-home-stories-of-people-living-in-a-metro-station/>
10. Хмарочос. Що таке тактичний урбанізм і як він допоможе українським містам. 2023. 12 жовт. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/10/12/shho-take-taktychnyj-urbanizm-i-yak-vin-dopomozhe-ukrayinskym-mistam/>
11. Львівська міська рада. Громадський бюджет м. Lvova: Ofitsiini zvity ta proieky. 2020–2023. URL: <https://lviv.pb.org.ua/>
12. Lydon M., Garcia A. *Tactical urbanism: Short-term action for long-term change*. Island Press, 2015. 256 p.
13. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. Київ: Фенікс, 2017. 438 с.
14. Mohankumar V. *A tactical urbanism guidebook*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. 2023. URL: https://www.transformative-mobility.org/wp-content/uploads/2023/03/TrainingMaterial_A_Tactical_Urbanism_Guidebook-5zZpKb.pdf
15. Немець Л., Суптело О., Логвинова М., Сергія К. Конфлікти в міських просторах та постіндустріальні міські трансформації. *Економічна та соціальна географія*. 2021. Вип. 85. С. 62-71. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2021.85.62-71>
16. OECD. *Rebuilding Ukraine: Urban recovery and resilience framework*. OECD Publishing, 2023.
17. Pankova L.I., Uzbek D.A., Pankov M.O. Resilience as a factor of urban security in conditions of the information economy [Manuscript]. eKMAIR Institutional Repository. 2024. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b7c0ffbe-e37c-4a12-9500-f71863875e42/content>
18. Reuters. Kharkiv metro is a 'city' where hundreds shelter from bombardment. 2022. March 11. URL: <https://www.reuters.com/world/kharkiv-metro-is-city-where-hundreds-shelter-bombardment-2022-03-11/>
19. RRR4U. Resilience and solidarity: Urban responses to war. 2025. URL: <https://rrr4u.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2025/04/resilience.and.solidarity-report-eng.pdf>

20. Шульга О.В. Правові та організаційні засади резильєнтності міст України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 2. № 90. С. 245-252. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.35>
21. Silva P. Tactical urbanism: Towards an evolutionary cities approach? *Environment and Planning B: Planning and Design*. 2016. Vol. 43, № 6. <https://doi.org/10.1177/0265813516657340>
22. Suminov M. Letting city meet rivers: Local urbanism in Kharkiv. Gwara Media. 2023. July 19. URL: <https://gwaramedia.com/en/letting-city-meet-rivers-local-urbanism-in-kharkiv/>
23. Суптелю О.С. Постіндустріальні трансформації старопромислових районів міста Харкова. *Економічна та соціальна географія*. 2020. Вип. 83. С. 53-62. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2020.83.53-62>
24. Transformative Mobility. Training material: A tactical urbanism guidebook. 2023. URL: https://www.transformative-mobility.org/wp-content/uploads/2023/03/TrainingMaterial_A_Tactical_Urbanism_Guidebook-5zZpKb.pdf
25. Tsarynnyk Y. Spatial reactions to war: Urban insights from rear and frontline cities: Master's thesis. TU Wien, 2024. URL: <https://repositum.tuwien.at/bitstream/20.500.12708/197152/1/Tsarynnyk%20Yana%20-%202024%20%20Spatial%20reactions%20to%20war.pdf>
26. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. Attacks on Ukraine's Energy Infrastructure: Harm to the Civilian Population. 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-09/ENG%20Attacks%20on%20Ukraine%E2%80%99s%20Energy%20Infrastructure-%20%20Harm%20to%20the%20Civilian%20Population.pdf>
27. UNDP Ukraine. Urban resilience and community mobilisation in Ukrainian cities during war. United Nations Development Programme, 2022–2024.
28. United Nations Development Programme. Lviv: A city embraces innovation, even amidst war. 2023. May 24. URL: <https://stories.undp.org/lviv-a-city-embraces-innovation-even-amidst-war>
29. UNESCO. Culture in times of war: Safeguarding urban cultural infrastructure in Ukraine. UNESCO, 2022.
30. UN-Habitat & ICRC. War-time urban resilience and humanitarian urbanism in Ukraine. 2022–2024.
31. UN-Habitat. War-time urban resilience in Ukrainian cities. United Nations Human Settlements Programme, 2022.
32. Village Ukraine, The. Ось чотири парклети від комунальників у Києві... 2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/public-space/354003-os-chotiri-parkleti-vid-komunalnykiv-u-kievi-y-odin-vid-aktivistiv-u-chernivtsyah-znaydit-spravzhniy>
33. Visit Ukraine. In 2023 more than 300 thousand people used metro stations as shelters. 2023. URL: <https://visitukraine.today/blog/3161/in-2023-more-than-300-thousand-people-used-metro-stations-as-shelters>
34. Webb D. Tactical urbanism: Delineating a critical praxis (Davidoff context). *Planning Theory & Practice*. 2017. Vol. 18, № 4.
35. World Bank Group. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA). World Bank, 2022–2023.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу.

Конфлікт інтересів: автор засвідчує, що, незважаючи на те, що автор статті є членом редакційної колегії цього журналу, процес рецензування, прийняття рішення щодо публікації та редагування проводилися незалежно, без його участі чи впливу. Будь-які потенційні конфлікти інтересів були повністю усунені шляхом зовнішнього контролю процесу.

Надійшла 12 вересня 2025 р.
Прийнята 03 листопада 2025 р.
Опублікована 30 грудня 2025 р.

Правила оформлення та подання статей

«Часопис соціально-економічної географії» приймає до друку матеріали обсягом понад 20 друкованих сторінок до рубрики «Горизонти науки», понад 15 сторінок до рубрики «Наукові повідомлення», до 5 сторінок до рубрики «Рецензії», до 3 сторінок до рубрики «Постаті», до 1 сторінки до рубрик «Хроніка» та «Ювілеї».

Згідно з вимогами ДАК України оригінальна стаття у фаховому виданні має складатися з таких розділів:

- 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Згідно з вимогами, що висуваються до наукових видань міжнародного рівня, статті мають містити глибокий аналіз попередніх досліджень;
- 3) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття;
- 4) формулювання цілей статті (постановка завдання);
- 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 6) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Вимоги до оформлення статті: Текстовий редактор Microsoft Word. Всі поля по 20 мм, формат 210x297 мм, шрифт Times New Roman 14 пт, інтервал 1,5. Для статті необхідно вказати УДК (у лівому верхньому куті), нижче посередині рядка ім'я та прізвище автора, під ними – його науковий ступінь, вчене звання та посада. Нижче наводяться e-mail та ORCID ID автора, відомості про устанovu, її поштова адреса з індексом. Після цього з нового рядка посередині великими буквами наводиться заголовок статті.

Під заголовком з абзацу наводиться **анотація статті** (не менш як 1800 знаків) та **ключові слова** (5 – 8 слів чи словосполучень) українською мовою (шрифт 10 пт). Нижче наводяться ім'я та прізвище автора, назва статті, реферат та ключові слова англійською мовою (шрифт 10 пт).

Вимоги до реферату: обсяг не менше 1800 знаків; інформативність (не містити загальних речень); оригінальність; змістовність (відображати головний зміст статті та результати досліджень); структурованість (відповідати логіці опису результатів у статті).

Нижче наводиться **текст статті**. Таблиці та рисунки мають бути розміщені у тексті статті. У статтях українською мовою необхідно назви рисунків і таблиць дублювати англійською мовою.

Список використаних джерел подається в кінці статті в алфавітному порядку і оформляється згідно з *ДСТУ 8302:2015*. До списку обов'язково повинна бути включена література за останні п'ять років.

Нижче подається **перелік посилань (References)** англійською мовою, який необхідно оформляти згідно міжнародного бібліографічного стандарту *APA (American Psychological Association)*.

Посилання на джерела слід давати у прямокутних дужках [ ] із зазначенням порядкового номера, а в окремих випадках і сторінок.

Автори подають окремим файлом **особисті дані** українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, поштова адреса установи з індексом, контактний телефон, e-mail, ORCID ID.

Рукописи, що не оформлені належним чином, не приймаються до публікації.

Редакція залишає за собою право проводити редакційну правку рукопису.

Статті перевіряються на наявність плагіату та проходять внутрішнє і зовнішнє рецензування.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Submission Requirements and Conditions of Paper Acceptance

«Human Geography Journal» seeks to publish those papers that are most influential in the fields or across the fields of Social and Economic Geography and that will significantly contribute to the advances of scientific understanding. We also welcome all other relevant subject areas. Selected papers should present novel and broadly important data, syntheses, concepts as well as some narrower research in the subject area. We welcome submissions from all fields of Geography and from any source. We are committed to the prompt evaluation and publication of submitted papers. «Human Geography Journal» is published in print twice per year.

«Human Geography Journal» accepts papers to the following sections: «Science Skylines» (more than 20 pages); «Research reports» (more than 15 pages); «Reviews» (up to 5 pages); «Personalities» (up to 3 pages); «Chronicle» (up to 1 page); «Jubilees» (up to 1 page).

All authors must agree to be so listed and must have seen and approved the manuscript, its content, and its submission to the Journal. The Journal will send an email to all authors to confirm receipt of each paper. Submission of a paper that has not been approved by all authors may result in immediate rejection without further appeal.

According to the requirements of HAC Ukraine original articles in professional journals should contain the following sections:

- 1) Problem definition and its connection with important scientific and practical tasks;
- 2) Analysis of recent research and publications discussing the problem the author relies on;
- 3) Pointing out unresolved part of the problem which the article concerns;
- 4) Formulation of the purpose of the article (setting a problem);
- 5) The main material of the research and explanation of the obtained scientific results;
- 6) Conclusion from the research and prospects for further development in this direction.

Requirements to the Manuscript: Every page field is 20 mm; 210x297 mm page format; Times New Roman 14; spacing 1.5. For his/her paper the author must specify universal decimal classification number (on the left) and the author's name is printed on the right (in the same line). The paper title is printed in the following line in capitals.

An abstract (up to 1800 characters) and **key words** (5 – 8) in Ukrainian (font 10) should be placed just below the paper title. It is followed by the author, a paper title, **summary** (200 – 250 words) and **key words** in both English.

The summary must be: up to 1800 characters; informative (not include general sentences); original; profound (show the main content of articles and research results); structuring (meet the description logic results in the article).

The paper text is placed just below this summary. All illustrations and figures should be embedded in the paper text. All visuals must be in black and white.

The list of references is placed in the end of the paper in alphabetical order. References should be given in the square brackets [ ] indicating the number of source in the list. In some cases the reference source pages should be indicated too. The list of references is provided in English and links placed in accordance with international standards APA (American Psychological Association).

Authors should submit the following **personal information**: full name, academic degree and academic status, place of employment, position, address of the organization, contact phone number, e-mail, ORCID ID.

Manuscripts that are not designed properly, will not be accepted for publication.

Editors reserve the right to make editorial revision of the manuscript.

Наукове видання

ЧАСОПИС
соціально-економічної географії

Збірник наукових праць

Випуск 39

Українською та англійською мовами

Комп'ютерне верстання – *Юрій Кандиба*

Підписано до друку 24.11.2025 р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Ум. друк. арк. 16,75. Обл.-вид. арк.19,48.
Наклад 50 пр.

Видавець та виготовлювач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.